

Forord

Dette 10. semester projekt omhandler konflikten omkring Mårup kirke og Lønstrups klints fremtid; en konflikt som her foregået de sidste 20 år. Projektet er udarbejdet i perioden 2. februar – 12. juni 2007 indenfor geografi, Urban Planning and Management.

Hvilke værdier, der skal bevares, fremmes og beskyttes i landskabet har været genstand for debat mange steder. Her har projektet har taget udgangspunkt i selve stedet, med indsigt fra narratologi, etik og geografi, og har haft formålet at undersøge denne specifikke konflikt, og hvordan fortællinger om stedet har været medvirkende til at skabe og vedligeholde konflikten.

Jeg vil gerne takke de personer, jeg har interviewet: Tove Marquardsen, formand for Maarup Kirkes Venner og Lønstrup Lokalhistoriske Forening, Laus Gro-Nielsen, naturvejleder ved Rubjerg Knude, Frede Jensen, skovrider ved Nordjyllands Statsskovdistrikt, Jørgen Jørgensen, formand for Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomité i Hjørring, Mogens Christensen, tidligere ansvarlig for kystsikring i gamle Hjørring Kommune, Svend Bjørnager, formand for Lønstrup Turistforening og Lønstrup Fiskeriforening, Per Sørensen, kystteknisk chef i Kystdirektoratet, Thomas Lomholt, teamleder for Natur og Vandløb, Hjørring Kommune og Ole Ørnbo, formand for udvalget for Teknik og Veje, Hjørring Kommune. Avisartikler brugt som kilde i denne rapport er vedlagt på cd. Alle oversættelser ved brug af citater i rapporten er mine egne.

Heidi Hvarregaard Andersen

Vejleder: Finn Arler

Projektperiode: 2. februar – 12. juni 2007

Oplag: 3

Sideantal: 165

Resumé

Dette projekt omhandler konflikten omkring Mårup kirke og Lønstrup klint ved Vendsyssels nordvestlige kyst. Lønstrup klint er en erosionsklint, og erosion af klinten har foregået i tusinder af år. Indenfor de seneste 20 år er landsbykirken Mårup kirke kommet tættere og tættere på kanten af klinten. Her starter konflikten – nogle vil gerne bevare kirken, mens andre ønsker at naturen skal gå sin gang; det er et spørgsmål om hvordan landskab opfattes, og hvilke værdier, man gerne vil bevare og fremme. Formålet med projektet har været at undersøge denne specifikke konflikt, hvorfor den er blevet så langvarig og bitter, og hvordan det er muligt at træffe gode beslutninger om fremtiden for området.

Jeg har taget udgangspunkt i begreberne fortællinger, sted, natur og landskab. Fortællinger om sted og landskab udtrykker en fortolkning af historien, og af hvilke aspekter, der i særlig grad kendetegner et sted. Fortællinger indeholder oftest en morale; som udtrykker hvad der er moralsk rigtigt at gøre i landskabet. I diskussionen af hvordan gode beslutninger træffes har jeg taget udgangspunkt i fem etiske aspekter; konsekvensetik, rettighedsetik, procedureetik, diskursetik og dydsetik. Her har et geografisk perspektiv bidraget med et kontekstuel aspekt; her kan de enkelte aspekter anvendes på et specifikt sted, men hvert sted er unikt, så relevansen af aspekterne kan variere.

Analysen viser, at de forskellige fortællinger udtrykker meget forskelligartede syn på landskab og natur, fra fokus på kirken og dens plads i landskabet, til fokus på oplevelsen af landskabet og på naturprocesserne. Fortællingerne har været vigtige i forhold til konflikten, især kommunikationen mellem aktørerne har været præget af manglende forståelse af hinandens fortællinger.

Beslutningerne er truffet på nationalt niveau, dette har medført at lokale borgere ikke har følt at de har fået tilstrækkelige muligheder for at indgå i debatten. Lovgivningen omkring kyst og kystsikring medfører, at beslutningerne i praksis kan træffes uden at lokalbefolkningen har haft et forum, hvor deres holdninger kunne komme til udtryk. Gode beslutninger i området fremover bør tage udgangspunkt i området som helhed, og den lokale befolkning bør tages alvorligt, selvom deres fortællinger om stedet ikke tager udgangspunkt i videnskabelige argumenter, men handler om værdier og tilhørsforhold.

Summary

This project regards the conflict surrounding Mårup Church and Lønstrup Cliff by the northwestern coast of Vendsyssel. Lønstrup Cliff is an erosive cliff, and erosion of the cliff has taken place during the past thousands of years. Hence, within the last 20 years the village church of Mårup has ended up closer and closer to the cliff.

This is when the conflict begins – some wish to keep the church, which means that coastal protection needs to be built, while others want nature to take its course. It is a matter of how landscape is perceived, and which values, you wish to preserve and promote. The purpose of the project has been to look into this specific conflict; why it has become so longlasting and bitter, and how it is possible to make good decisions regarding the future of the area.

I have taken a point of departure in the concepts of narratives, place, nature and landscape. Narratives of place and landscape express an interpretation of history, and of which aspects especially signifies a place. Narratives most often contain a moral lesson, which expresses, what is morally right to do in certain places. In the discussion of how good decisions can be made I have taken a point of departure in five ethical aspects; consequential ethics, deontology, procedural ethics, discourse ethics and virtue ethics. Here a geographical perspective has contributed with a contextual aspect; here the individual aspects can be applied in a specific place; but each place is unique, so the relevance of the aspects may vary.

The analysis shows that the different narratives express very diversified views of landscape and nature, from focus on the church and its place in the landscape to focus on the experience of landscape and on the natural processes. The narratives have been important in relation to the conflict, especially the communication between actors has been influenced by a lack of understanding of each others' narratives.

Decisions have been made on a national level, this has lead to local citizens not feeling that they have had ample opportunity to be a part of the debate. The legislation on coast and coastal protection entails that decisions in practice can be made without the local population having a forum, where there opinions can be expressed. Good decisions in the area in the future should take a point of departure in the area as a whole, and the local population should be taken seriously, even though their narratives of the place do not take a point of departure in scientific arguments, but regard values and belonging.

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse 9

1 Mårup kirke på kanten af klinten 13

2 Metode 19

2.1 Geografi, etik og viden 20

2.2 Lønstrup Klint som case 22

2.3 Valg af teori og metoder 23

2.4 Rapportens opbygning 27

3.1 Narrativer og virkeligheden 30

3.2 Tid og sted 31

3.3 Identitet 32

3.4 Er det muligt at vurdere fortællinger? 33

4 Geografi og etik 35

4.1 Værdier, moral og etik 35

4.2 Indsigt fra geografi 36

4.3 Natur og sted som geografiske begreber 38

4.4 Mårup kirke i geografisk og narrativt perspektiv 41

5 Landskab, forvaltning og forståelse 43

5.1 Landskab som begreb 43

5.2 Landskabsforvaltning i Danmark 46

6 Forvaltning af de danske kyster 49

6.1 Kystforvaltning i Danmark 49

6.2 Integreret kystzoneforvaltning 51

6.3 Hvad er kystbeskyttelse? 52

7 Nuværende forhold omkring kirken 56

8 Fortællinger om klinten og kirken 61

8.1 Det geologiske profil 61

8.2 Det fattige gudehus 64

8.3 Kampen mod havet som en del af livet 68

8.4 Ny kirke i Lønstrup 70

8.5 Turismens indtog i Lønstrup 72

8.6 Tiltagende kysterosion, begyndende konflikt 78

8.7 Fredning til debat 83

8.8 Tonen i debatten 87

8.9 Fortællinger, viden og konflikt 89

9 Beslutninger om Mårup kirkes fremtid 92

- 9.1 Konsekvensetik og konsekvenser af kystsikring 93*
- 9.2 Rettighedsetik og identitet i landskabet omkring Lønstrup 97*
- 9.3 Procedureetik og konflikten om kirkens fremtid 100*
- 9.4 Diskursetik og dialog om kirkens fremtid 104*
- 9.5 Dydsetik og forståelse af stedet og konflikten 107*
- 9.6 Gode beslutninger 109*

10 Konklusion 112

Litteratur

Bilag:

- Bilag 1: Opstilling af spørgeguide*
- Bilag 2: Tidslinje*
- Bilag 3: Interview med Laus Gro-Nielsen*
- Bilag 4: Interview med Tove Marquardsen*
- Bilag 5: Interview med Per Sørensen*
- Bilag 6: Interview med Thomas Lomholt*
- Bilag 7: Interview med Frede Jensen*
- Bilag 8: Interview med Jørgen Jørgensen*
- Bilag 9: Interview med Svend Bjørnager*
- Bilag 10: Interview med Ole Ørnbo*
- Bilag 11: Interview med Mogens Christensen*

1 Mårup kirke på kanten af klinten

Mårup kirke er på nippet til at falde i havet. Siden kirken blev bygget, har havet ædt sig ind på kysten. Debatten om Mårup kirkes fremtid har kørt de sidste 20 år, og til dato er der usikkerhed omkring, hvad der skal ske med kirken. Det er en kamp mellem udfoldelsen af kræfternes frie spil og beskyttelsen af et landskab rigt på fortidsminder og historie. Debatten har til tider været skarp og præget af stærke følelser og overbevisninger.

I december 2006 skete det seneste skred ved kirken, og kirken er nu mindre end 15 meter fra havet, som billedet i figur 1.1 på næste side tydeligt viser. Billedet er taget et par dage efter skredet. Et hjørne af kirkegården stikker nu ud over kanten. Når der sker skred indsamles knogler for at blive genbegravet på Lønstrup kirkegård. Debatten handler nu også om, hvorvidt kirken skal tages ned før den falder, eller hvorvidt den skal have lov til at falde ned på stranden.

Klinten som debatten også handler om, er en 12 kilometer lang kyststrækning ved den jyske vestkyst i Vendsyssel, ved hvilken Lønstrup By, Mårup Kirke og Rubjerg Knude Fyr ligger. Klinten er unik geologisk set, og viser Danmarks geologiske udvikling under Istiden og derefter. Den dramatiske nedbrydning og det særprægede landskab tiltrækker turister langvejs fra.

Når man kommer sydfra møder man først Rubjerg Knude; her er flyvesandsklitter og et halvt tildækket fyrtårn der rager op af sandet – ikke rigtig synligt fra havet længere. Lidt længere nordpå finder vi Mårup Kirke. Lige rundt om hjørnet ligger Lønstrup by, med tilhørende sommerhusområde. Lønstrup er det ”autentiske” vestkyst-fischerleje. Her er den gamle mølle, og gulkalkede byhuse. Her findes gamle badhoteller, hovedgaden prydes af kunstgallerier og hyggelige cafeer. Den turistmæssige udvikling i Lønstrup er stramt styret, og den lokale befolkning er drivkraften bag byens udvikling. I midtbyen er der bopælspligt, således at byen ikke bliver en kulisse for sommerturismen, ligesom der allerede i 1970’erne blev lavet en bevaringsplan for bymiljøet (Christensen & Guldberg 2004). Langs kysten med smuk udsigt over havet findes de lidt dyrere restauranter, og på stranden ligger fiskekuttere trukket op. Netop her på denne kyststrækning findes det ”dynamiske landskab”, her sker kraftig erosion af kystkrinten, grænsende op til Lønstrup by. Selve Lønstrup by er beskyttet af kystsikring, som blev etableret efter en kraftig storm i 1981 (Loerges 1977).

Figur 1.1: Klinten og kirken efter skredet i december 2006 (Lokalhistorisk Forening for Lønstrup og omegn 2007).

Hele kystklinten er fredet i 1948 og senere i 1965, men indholdet af fredningen kan diskuteres, og er blevet diskuteret gennem årene. Skov- og Naturstyrelsen har valgt at fortolke fredningen således at den geologiske formation og kystens nedbrydning er det vigtigste at prioritere, og at det altså er dette, som kan betragtes som fredet. Derfor anbefaler de ikke kystsikring. Modsat mener modstanderne, at det er kulturlandskabet ovenfor klinten, som er det vigtigste, og som derfor bør beskyttes fra erosion. Specielt Mårup Kirke betragtes som værdifuld; og med den dens historie. De mener, området omkring kirken vil miste sin værdi, hvis kirken forsvinder; og at det i øvrigt er moralsk forkert at lade det ske.

Der er flere opfattelser af, hvad denne konflikt egentlig handler om. Wienberg (2006) fokuserer på kirkens betydning. Han betegner kernen i konflikten som opfattelsen af kirken som kilde eller som symbol, hvor centraladministrationen opfatter kirken som en kilde til arkæologisk viden – hvilket betyder, at kirken kan tages ned, og inventaret flyttes uden at mening af den grund forsvinder. Derimod er det lokale perspektiv, at kirken er et symbol på ”Vestkystens udsatte befolkning gennem tiderne og som en oplevelse af natur og kultur i samspil”. Dermed kan kirken ikke flyttes, fordi den skal forstås som en del af landskabet. Inventar fra kirken på et museum giver ingen mening i denne fortolkning af kirken. Denne konflikt opstår ifølge Wienberg, fordi kirken har mistet sin oprindelige funktion, den er ikke

længere en fungerende sognekirke, men er blevet til kulturarv; hvorefter dens fremtid er åben for fortolkning. Dermed handler konflikten også om hvad der er bevaringsværdigt, og hvordan der skal bevares. Medvirkende til konflikten er også den lokale opfattelse af at centrale myndigheder vil blande sig i noget lokalt, som de ikke forstår sig på, hvormed debatten inddrager ”vendelboernes tradition for oprør” (Wienberg 2006).

Jensen & Markussen (2001) mener, at konflikten handler om valg. Den danske naturplanlægning fokuserer på, at hvilken natur vi ønsker er et valg, vi har friheden til at træffe, hvilket medfører at der overhovedet kan opstå konflikter omkring et sted som Lønstrup Klint. Ifølge Jensen & Markussen forsøger alle aktører derfor at få deres ontologiske fortælling om hvad der er naturligt gjort gældende. Hvad der er naturlig natur defineres kulturelt, og det medfører at ingen af parterne kan gøre krav på at deres synspunkt er det mest naturlige, idet den eneste fælles værdi er en tro på, at vi kan vælge, hvad vi ønsker at gøre. Dermed bruger de centrale myndigheder klintens unikke geologi som argument for at vælge kystsikring fra – og oversætter naturlig natur med geologi – mens fortalerne for kirken peger på områdets historie og kultur, samt respekt for de døde på kirkegården.

I begge udlægninger af konflikten er kirken hovedpersonen, mens klinten er baggrunden. Konflikten handler for fortalerne af kirkens bevarelse om et punkt, nemlig kysten ud for kirken, men ses der på argumenterne for ikke at kystsikre handler de ofte om kysten som helhed, eller om generelle principper, som i Regionplan 2005, hvor det understreges at der først og fremmest skal arbejdes for at fjerne eksisterende kystbeskyttelse, hvor det er muligt og ”virke for at de naturgivne processer i kystområderne og de lavvandede områder kan forløbe uhindret”. Kystlandskabet bliver set som en begrænset og sårbar ressource, og planlægningen af kysten skal derfor ske ud fra hensyn til natur- og landskabelige interesser. De naturlige processer skal forløbe uhindret for at sikre et varieret kystlandskab og en varieret flora og fauna (Regionplan 2005).

Værdier i kystlandskabet

Konflikten handler om, hvad vi vil med vores landskab. Lokale står overfor myndighederne, og kampen om hvordan vi skal forvalte landskabet, og hvilke værdier, det er vigtigt at bevare, er det egentlige spørgsmål. I denne konflikt er kysten omdrejningspunktet for konflikten, i andre tilfælde kan der være andre landskabstyper og steder.

Kysten spiller en vigtig rolle i det danske landskab. I Danmark findes 7000 kilometer kyststrækning (Norden.org 04.04.07) Kysten og stranden er væsentlige rekreative områder, og hjemsted for speciel natur og geologiske processer. Tit og ofte støder de forskellige interesser sammen, hvor der for eksempel er turist- og erhvervsmæssige interesser, samtidig med at der er geologiske og naturmæssige interesser. Erosion af kysten, især på Danmarks vestkyst, er et naturligt fænomen, som det er vanskeligt at håndtere. Kystbeskyttelse iværksættes hvor der er ”væsentlige samfundsmæssige hensyn”, dvs. hvor infrastruktur, erhverv og byer er truede af kystnedbrydning (Kystdirektoratet 2005). I dag går tendensen mod at sikre det dynamiske landskab; de naturlige processer på kysten.

Nordjylland har vigtige eksempler på kyster, som er sårbare, truede og hvor der er flere interesser involveret. Kysterosion sker langs vestkysten, hvor der visse steder er etableret kystbeskyttelse, mens det andre steder er valgt at sikre det dynamiske landskab. Den danske politik omkring kystbeskyttelse er nu at det så vidt muligt bør undgås, hvor der går ud over de naturlige processer, medmindre der er væsentlige samfundsmæssige interesser.

Et tema i denne type konflikter er geografisk skala. Kystforvaltningen skal være integreret, og der skal være sammenhæng i de forskellige kystområder. Kysten ses som et dynamisk landskab, hvilket opfattes som værdifuldt, fordi det forekommer så sjældent i Danmark. Det er altså et af de få steder, hvor vi har mulighed for at lade "naturens kræfter råde". På lokal skala er stedet derimod af større betydning, som bærer af en historie, og landskabet er her ikke kun geologien, men området som sådan, som ikke giver nogen mening uden helheden – både naturen og kulturhistorien. Der opstår dermed en konflikt i forhold til lokale borgeres forståelse af landskabet og forståelsen af kystlandskabet generelt på en større skala.

To dokumenter udstikker en retning for henholdsvis landskabets og kystens forvaltning. Landskabskonventionen er et soft-law dokument udarbejdet af Europarådet, som har til formål at øge opmærksomheden omkring landskabs betydning for identitet, kulturarv og livskvalitet. En del af indholdet i Landskabskonventionen er den lokale inddragelse i formulering af kvaliteter og værdier i landskabsforvaltningen (Council of Europe 2000).

EU's direktiv om integreret kystzoneforvaltning (ICZM) peger i samme retning. Integreret kystzoneforvaltning skal forsøge at balancere miljømæssige, økonomiske, sociale, kulturelle og rekreative mål for kysten, indenfor de grænser, de naturlige kystdynamikker sætter (Suadican 2002). Kystsikring er en væsentlig del af ICZM, især set i lyset af, at det forventes at kysterosionen vil blive øget som følge af havspejlsstigninger i de kommende år. EU's anbefaling omkring ICZM pålægger de enkelte lande at lave en plan for ICZM, hvor kystforvaltningen bør inkludere lokale forhold og specificitet, og hvor alle relevante parter bør være involveret. Danmark har på grund af Strukturreformen endnu ikke udarbejdet en national strategi for ICZM.

Problemformulering

De forskellige mulige handlinger i kystlandskabet udtrykker forskellige værdier og en forskellig moralsk holdning til landskabet; hvilken værdi vil landskabet ved Lønstrup Klint få, hvis der etableres kystsikring? Hvilken værdi er der i det dynamiske landskab og at lade naturen gå sin gang? Hvad er bevaringsværdigt, og i hvilken skala skal beslutningerne træffes og er der beslutninger, som er mere rigtige end andre? Hvordan bør vi træffe beslutninger om landskabets forvaltning? Disse spørgsmål er mere og mere påtrængende, i en situation hvor kystsikringen både skal være helhedsorienteret og sammenhængende, men hvor beslutninger samtidig skal træffes på en mere lokal skala.

Lokale interesser i kystlandskabet bør ud fra disse overvejelser være en del af beslutningsprocessen men hvordan og hvilken skala? Ved Lønstrup Klint pågår debatten stadig, men beslutningen om at lade havet vinde, og lade erosionen foregå er taget. Her har de geologiske interesser og målsætningen om at beskytte det dynamiske landskab vundet. Jeg

vil gerne fokusere på, hvordan det er muligt at træffe gode beslutninger om Mårup kirke i valget mellem lokal historie og kultur, som ser landskabet som en helhed og et symbol på en århundredelang kamp mod havet, og nationale interesser, som arbejder på at sikre en helstøbt kystforvaltning, med fokus på de naturmæssige værdier i kystlandskabet.

Geografiske begreber såsom skala, kontekst og landskab tilføjer en dimension til diskussionen. Det er min hypotese, at geografien kan bidrage med væsentlige overvejelser omkring moralske aspekter af landskabsforståelsen og landskabsanvendelsen. Geografien bidrager med ideen om landskabet ikke blot som det sceniske, men som meningsgivende for de personer, der lever i og besøger landskabet. Moralgeografi forsøger at beskrive og forstå de moralske overvejelser der ligger i stedbestede beslutninger og forhold, mens geografer også har beskæftiget sig med stedbestede overvejelser i etikken. Ved et sted som Lønstrup klint er det min antagelse at fortællinger om stedet er betydende for hvad vi ønsker, skal ske med landskabet, hvad der er rigtigt, og hvad der er forkert. Spørgsmål om forvaltningen af steder er også etiske spørgsmål; spørgsmål om hvilke værdier, vi gerne vil have fremmet, og hvordan vi vil træffe beslutninger om det. Det er disse overvejelser, jeg vil tage udgangspunkt i fremover.

Ud fra dette har jeg valgt følgende tre spørgsmål som problemformulering:

Hvordan har fortællinger om Mårup kirke og Lønstrup klint påvirket dels opfattelsen af hvad der er godt at gøre i fremtiden og dels debatten om landskabet?

Hvordan er forskellige værdier blevet prioriteret ved beslutningstagning omkring Mårup kirke og hvordan er beslutningerne truffet?

Hvordan er det muligt at træffe gode beslutninger om Lønstrup klint og Mårup kirke i fremtiden?

Formålet med projektet er at undersøge denne specifikke konflikt, ud fra ovenstående, og derudover at undersøge, hvordan man etisk kan tage stilling til denne type konflikter. Geografi kan her bidrage med indsigt i begreber som sted og kontekst; her vil jeg også undersøge, hvordan geografi og fortællinger kan bidrage positivt i denne forbindelse.

2 Metode

Målet med projektet er at undersøge konflikten omkring Mårup kirke og Lønstrup klint, som præsenteret i kapitel 1. Konflikten har foregået gennem de sidste årtier, og der er til stadighed ikke fundet en acceptabel løsning for alle parter. I denne rapport forsøger jeg at komme med et bud på, hvorfor denne type konflikter kan være så vanskelige at finde løsninger på, og jeg vurderer, hvor godt grundlaget har været for de beslutninger, der er truffet omkring kirken. Jeg kommer ligeledes med et bud på, hvordan en beslutning bør træffes omkring kirkens og klintens fremtid. Dette gør jeg ud fra forskellige etiske aspekter, hvor jeg som første udgangspunkt har taget alle krav og ønsker for fremtiden i området seriøst. For at forstå konflikten tager jeg udgangspunkt i fortællinger om stedet, ud fra den hypotese, at forskellige forståelser af stedet medfører forskellige opfattelser af hvad der er den bedste handling på stedet. Fortællinger, eller narrativer, kan forstås som en intentionel udvælgelse og konstruktion af fakta og beviser for at forstå mening eller få en morale frem (Proctor 2001). Fortællinger er dermed tæt knyttet til moral og etik.

Til undersøgelse af problematikken har jeg formuleret tre spørgsmål til problemformuleringen, og herunder vil jeg kort gennemgå formålet med hvert enkelt spørgsmål.

Hvordan har fortællinger om Mårup kirke og Lønstrup klint påvirket dels opfattelsen af hvad der er godt at gøre i fremtiden og dels debatten om landskabet?

Dette spørgsmål tager udgangspunkt i områdets historie og det faktum, at der er mange interesser og værdier på spil i konflikten om Mårup kirke. Her ser jeg på, hvilke fortællinger der berettes omkring kirken og klinten – og konflikten, og jeg vurderer de forskellige fortællinger. Jeg antager, at fortællingerne har haft betydning for opfattelsen af hvad der er rigtigt og forkert, og på både indholdet og tonen i debatten.

Hvordan er forskellige værdier blevet prioriteret ved beslutningstagning omkring Mårup kirke og hvordan er beslutningerne truffet?

Spørgsmålet skal ses i forlængelse af ovenstående spørgsmål. De forskellige fortællinger – og værdier har muligvis ikke fået samme vægt i beslutningsprocessen. Jeg ser her på hvordan og hvorfor beslutninger omkring området fremtid er truffet.

Hvordan er det muligt at træffe gode beslutninger om Lønstrup klint og Mårup kirke i fremtiden?

Dette afsluttende spørgsmål fokuserer på fremtiden; hvad er der sket i fortiden, og hvad kan der ske i fremtiden? I denne konflikt har fokus været på, hvad der er rigtigt og godt at gøre – at lade naturen gå sin gang, eller at beskytte vores kulturhistorie, som de to nok mest brugte slogans i konflikten lyder. Jeg anskuer mulig stillingtagen ud fra fem aspekter af etikken – konsekvensetikken, rettighedsetikken, diskursetikken, dydsetikken og procedureetikken. Hver kan de tilbyde noget i forhold til konflikten, men det er min hypotese at de behøver bidrag fra fortællinger om stedet for at give mening i en kontekst.

2.1 Geografi, etik og viden

I forbindelse med konflikten omkring Lønstrup Klint har det været min antagelse, at de forskellige aktører har fortalt forskellige historier om området, med forskellige moraler, som har været medvirkende til i høj grad at understøtte konflikten. Fokus er i denne rapport rettet både mod forståelse af de fortællinger, der er blevet fortalt om stedet, og mod normativt at vurdere fortællingerne og processen og give et bud på hvordan gode beslutninger kan træffes omkring fremtiden for stedet.

Fortællinger udfolder sig i en tid og på et sted. De moralske dilemmaer på et specifikt sted indgår i en kontekst, og jeg tager her som udgangspunkt stedet og konteksten som betydende for hvordan konflikten kan blive løst. Geografiens væsentligste bidrag til etikken er netop en forståelse af kontekst og sted som uundgåelig i etisk stillingtagen. Disse aspekter indgår derfor i mine teoretiske overvejelser omkring stillingtagen i denne konflikt.

Min tilgang til konflikten er derfor baseret på den opfattelse, at hver konflikt er unik, og at det derfor ikke er muligt at tage sagen ud af dens historiske, naturmæssige og kulturelle kontekst. Både naturen og menneskelige konstruktioner sætter grænser for mulige handlinger i området. Naturen som proces i landskabet er i høj grad en medspiller i denne konflikt, og mulige løsninger afhænger således ikke kun af hvad mennesker ønsker, men også af hvad der overhovedet er muligt at gøre.

Jeg tager udgangspunkt i en socialkonstruktivistisk virkelighedsopfattelse, hvor vore begreber om virkeligheden anses for socialt konstruerede. Dog ser jeg ikke virkeligheden som stærkt konstruktivistisk i den forstand at der er tale om en proces, hvor virkeligheden konstrueres i en fysisk og materiel forstand. Demeritt (2002) påpeger, at der er en betydelig forskel i at anskue konstruktion af natur som konstruktion af vores begreber om natur, eller som konstruktion af den materielle natur. Konstruktion af vores begreber om natur er af epistemologisk betydning, da det sætter en grænse for hvorvidt vi kan kende naturen uden

for vores historier og begreber omkring den. Det betyder således også at vores viden om naturen – og om landskabet – i sidste ende afhænger af den tid og det sted, man befinder sig i. I følge Demeritt betyder det, at man anerkender at vores viden om naturen er socialt konstrueret, dog ikke at denne viden dermed bliver mindre relevant eller mere utroværdig, men blot at der er en øget følsomhed med hensyn til hvor vores viden kommer frem.

Jeg mener egentlig ikke, det er så interessant i denne sammenhæng, at diskutere hvorvidt der eksisterer en virkelighed uafhængig af vores opfattelse af den, da mit fokus er på hvordan aktører opfatter konflikten og stedet. Som argumentation for forskellige handlinger omkring Mårup kirke bringes derimod forskellige opfattelser af den historiske udvikling, natur og moral i spil. Forskellige begivenheder og forhold i naturen bruges af de forskellige aktører til at argumentere for deres moralske standpunkt. Selvom vi som mennesker er historiske og materielle væsener, betyder dette efter min opfattelse ikke, at der ikke kan foretages vurderinger af handlinger. I stedet kunne man hævde, at netop fordi der ikke findes nogen essentiel sandhed, bliver det så meget desto mere vigtigt at vurdere de historier, der bliver fortalt, ud fra andre kategorier end sandhed; såsom værdier og etik.

Narrativer eller fortællinger benytter jeg som metode til at analysere stedet og konflikten ved Lønstrup Klint, og som en måde at forstå de forskellige historier om stedet, som de forskellige aktører begrundet deres argumenter i. Ifølge Czarniawska (2004) kan udlevede fortællinger kan forstås som den typiske form for socialt liv. Dette betyder ikke nødvendigvis at livet *er* en fortælling. Og er som sådan ikke en ontologisk påstand, men betyder snarere, at det at tænke på livet som en fortælling og forstå at andre tænker på denne måde, giver en rig indsigt i menneskers tankemåde og deraf følgende holdninger, forklaringer og handlinger (Czarniawska 2004).

Jeg ser fortællinger i denne sammenhæng både som en metode til at analysere hele casen, men også som udtryk for betydningen af stedet for de forskellige aktører og den måde stedet er repræsenteret på i offentligheden. Ifølge Czarniawska (2004) ser vi som mennesker verden gennem fortællinger, og fortællinger opstår i en bestemt kontekst.

Forståelse af fortællinger

Specifikt i forhold til forståelsen af de fortællinger, der ligger til grund for forståelsen af stedet set fra aktørernes side, har jeg valgt at benytte indsigt fra hermeneutikken som redskab i forbindelse med fortolkningen af fortællinger. Fortællinger er per definition subjektive, fordi de bliver fortalt af individer, som ser verden på en bestemt måde. Derfor handler analyse af fortællinger om at fortolke dem, og at forstå de individer, som fortæller.

I følge Gadamer (2004) er det nødvendigt at arbejde aktivt med sin forforståelse for at kunne opbygge ny viden og forståelse. Man skal være åben og bevidst omkring den forforståelse man bringer til det fænomen eller sted, man undersøger. Opbygningen af viden kommer derfor til at ske som en cirkulær proces, hvor forskeren hele tiden konfronterer fænomenet, der undersøges med sin forståelse af det (den hermeneutiske cirkel). Hvis forståelsen ikke stemmer overens med fænomenet, revideres forståelsen, og forskeren konfronterer igen fænomenet. Denne proces kan i princippet fortsætte i det uendelige, da man aldrig vil opnå en endelig eller færdig viden. Hermeneutikken operer således ikke med et begreb om

sandhed, som fakta, der korresponderer direkte med virkeligheden, da fakta i forvejen altid vil være fortolket fakta. Dermed findes der ikke nogen ren ufortolket virkelighed (Hansen & Simonsen, 2004).

Kontekst er også her et vigtigt aspekt at være opmærksom på. I følge hermeneutikken er det ikke muligt at forstå f.eks. en tekst, uden samtidig at forstå den tid og det sted, hvor teksten er skrevet. På same måde kan jeg heller ikke her forstå fortællingerne uden samtidig at forsøge at forstå stedet og tiden, fortællingerne er fremkommet i. Samtidig ser jeg også her fortællingerne som medvirkende til at skabe den fremtidige sociale virkelighed på stedet, og den moral, der er fremherskende. Fortællingerne er således ikke isoleret fra omgivelserne, men er en del af den kontekst, de indgår i.

Som nævnt vil jeg tage stilling til de fortællinger, der bliver fortalt og give et bud på hvordan det er muligt at nå frem til *gode* beslutninger. Derfor er der selvfølgelig et væsentligt normativt aspekt i problemstillingen. Jeg både beskriver konflikten og stedet, og forsøger at vurdere den og pege fremad. Jeg har som udgangspunkt, at det afgjort er muligt at diskutere, hvad der er rigtigt og forkert at gøre i en specific case. Selvom fortællingerne er betydende for, hvordan stedet kan forstås, betyder det ikke, at det ikke er muligt at debattere fortællingerne og vurdere, hvorvidt de korresponderer med konteksten. Dette aspekt vil jeg komme nærmere ind på i de enkelte kapitler, når jeg diskuterer fortællinger, etik og geografi.

2.2 Lønstrup Klint som case

Konflikten omkring Lønstrup Klint og Mårup kirkes fremtid er omdrejningspunktet i denne rapport. Jeg har valgt at fokusere på en enkelt case ud fra den forudsætning, at problemstillinger i forbindelse med valg omkring handlinger i det åbne landskab må forstås ud fra den kontekst, de indgår i. Rapporten peger mod forståelse og løsningsmuligheder på dette ene sted. Casestudier har visse styrker og svagheder. Her er styrken, at casestudiet kan rumme mange forskellige typer kilder, og giver mulighed for at komme i dybden indenfor et enkelt område. I dette tilfælde ønsker jeg specielt at koncentrere mig netop om dette sted og har derfor som udgangspunkt casen, men samtidig er det også muligt at generalisere fra et casestudie. Ifølge Yin (1991) er casestudiet ikke velegnet til at generalisere til populationer, og som diskuteret ovenfor, ser jeg også her konteksten som betydende for løsningen af konflikten, og jeg anser hvert enkelt sted (og dermed case) for at være unik. Konflikten omkring Lønstrup klint og Mårup kirke er dybt indlejret i den kontekst, der gør sig gældende på stedet.

Derimod kan casestudier generaliseres til teoretiske antagelser, og kan benyttes til at illustrere og videreudvikle og generalisere teori. Repræsentativitet er således ikke målet, og er det heller ikke i dette tilfælde. En udfordring ved casestudier er at udføre dem omhyggeligt, og forsøge at få alle relevante aspekter frem (Yin 1991). Her har jeg forsøgt at afgrænse min dataindsamling med baggrund i min problemformulering, og mine teoretiske overvejelser. Samtidig har jeg løbende justeret og ændret min dataindsamling, når interviewpersonernes svar har peget i andre retninger, and jeg havde forventet. På denne måde har jeg løbende

konfronteret min egen forforståelse af stedet, og har ændret min videre proces herefter. I processen har jeg således været guidet både af teoretiske overvejelser og de fortællinger, jeg er stødt på i mit arbejde med casen.

Jeg har valgt at fokusere på Lønstrup Klint, fordi det er et område, hvor konflikter omkring kystsikring kommer tydeligt frem. Området har dog altid interesseret mig, og som vendelbo har konflikten og stedet fyldt en del, og jeg har kunnet følge havet komme nærmere på kirken for hver gang, jeg har besøgt stedet. Konflikten har altid forekommet mig nærmest umulig at finde et klart svar på – hvilket også er en af attraktionerne ved Lønstrup Klint som case.

Casen vælger jeg at afgrænse stedmæssigt til Lønstrup Klint, en kyststrækning på cirka 12 kilometer, og de tilhørende sogne, som basis for konflikten. Historien, konflikten og debatten er dog den egentlige afgrænsning, da debatten har bevæget sig på mange forskellige niveauer, fra de lokale ønsker til nationale og internationale retningslinjer.

Spændingsfeltet her er ønsket mellem på den ene side at inddrage og tilgodese lokale interesser, bundet i den lokale forståelse af landskabet og de interesser, man har heri, og på den anden side ønsket om en helhedsorienteret kystforvaltning, som formår at skabe en samlet og sammenhængende kystlinie, hvor naturmæssige og rekreative formål bliver prioriteret. I sidste ende er der her tale om at forskellige aspekter af landskabet er tillagt værdi. Casen fremstår dermed som typisk, fordi der er tale om klassiske konflikter omkring ønsket om på den ene side at beskytte den dynamiske natur og lade naturprocesserne få frit spil, og på den anden side bevare kulturhistorien, i form af kirken og landskabet omkring den. Følelserne her går meget højt, og fronterne er trukket skarpt op. Der er et væld af aktører involveret, og de lokale interesser fra nogle lokale beboere har stået stærkt overfor de regionale og nationale interesser.

2.3 Valg af teori og metoder

I dette kapitel gennemgår jeg baggrunden for mit valg af teoretisk fokus, samt de metoder jeg har valgt at anvende i min undersøgelse af casen, og som værktøj til at besvare min problemformulering.

Jeg har valgt at benytte en narrativ tilgang i mine undersøgelser, fordi konflikter som denne omhandler den betydning, personer og grupper tillægger landskabet og stedet omkring den. Mårup kirke og landskabet omkring den indeholder mange og rige historier; og det er min antagelse at disse fortællinger er væsentlige for at forstå, hvorfor konflikten omkring kirkens fremtid har været så voldsom og langvarig.

Når jeg selv forsøger at beskrive de forskellige historier omkring Mårup Kirke og Lønstrup Klint, er dette selvfølgelig min udlægning af de historier, jeg er stødt på, selvom jeg forsøger at genfortælle og præsentere de forskellige historier så tro mod de aktører, som fortæller den, som det er muligt. Dette har jeg forsøgt at sikre ved at forstå hver historie ud fra flere forskellige kilder; interview, avisartikler, digte og fotografier. Området har altid inspireret

digtere og billedkunstnere, og det er min antagelse, at denne type historier også har medvirket til at vedligeholde bestemte fortællinger om stedet, da besøgende møder disse repræsentationer af stedet, når de besøger Lønstrup.

Hvor jeg vælger at starte analysen, influerer på de konklusioner, jeg kan drage. Mit valg er at fortælle historien med start i den geologiske historie; erosion og sandflugt er ikke et nyt fænomen, og vekselvirkning mellem naturprocesser og menneskelige samfund ved den jyske vestkyst, er et vilkår som længe har været gældende. Jeg har dog valgt at fokusere på den nuværende konflikt omkring kirken og klinten, da det er denne konflikt, der med rimelighed kan findes en løsning på. Forankret som den er historisk, finder jeg det dog ikke muligt at komme uden om hvad der er sket før i tiden.

Udover fortolkningen af landskabet i fortællinger rummer konflikten også faktiske handlinger - i løbet af konflikten er beslutninger blevet truffet, og beslutningerne er blevet diskuteret i forskellige fora. Jeg fokuserer i min analyse både på, hvad der er sket, og hvad der ikke er sket, og hvordan man på en rimelig måde kan træffe beslutning om klintens og kirkens fremtid. Derfor fokuserer jeg også på hvordan konflikten indtil videre er håndteret, hvilke beslutninger der er truffet, og hvordan. Jeg anskuer de forskellige måder at løse konflikten og træffe beslutninger omkring fremtiden på ud fra fem forskellige etiske aspekter – konsekvensetikken, rettighedsetikken, procedureetikken, diskursetikken, og dydsetikken. Jeg vælger at se på alle fem aspekter, da jeg mener at hver enkelt indeholder aspekter, som det er vigtigt at komme ind på i forbindelse med denne type beslutninger.

I de enkelte kapitler, hvor jeg diskuterer de forskellige aspekter, går jeg mere detaljeret ind i mine valg i forbindelse med teoretiske overvejelser.

Interview

Interview af mennesker, som på den ene eller anden måde har været deltagere i konflikten, og som har holdninger til stedets fremtid har været en vigtig metode til at forstå konflikten. Interviewene har været semi-strukturerede, idet jeg dels har opstillet en interviewguide informeret af teori og med fokus på bestemte aspekter, men samtidig har jeg lagt vægt på lange fortællinger fra interviewpersonerne. I praksis er de fleste af interviewene blevet til samtaler, hvor jeg har prøvet at undlade at styre samtalen alt for meget, for at interviewpersonerne skulle have mulighed for at få de aspekter frem, som de har følt er vigtigst ved landskabet, naturen, stedet eller konflikten.

Ifølge Kvale (1997) bør et interview være en samtale, hvor to personer søger fælles viden og forståelse, fordi samtale er den metode, hvormed viden oftest bliver produceret i samfundet. Dog er det ikke muligt at se interviewer og den interviewede som ligeværdige partnere, da den ene part stiller alle spørgsmålene – eller i hvert fald forsøger at gøre det. Som interviewer påvirker man nødvendigvis den interviewede; og måske tvinger man vedkommende til at overveje holdninger og valg, som indtil da har været uerkendte holdninger. Som interviewer kan man derfor også påvirke casen uden nødvendigvis at have dette som mål.

Hvad personer fortæller i interview er deres opfattelse af begivenheder og deres fortolkning af verden; dette hævder Czarniawska er af stor værdi for interviewer, fordi deres

fortolkning og forståelse informerer deres handlinger. Et interview er derfor ikke en præcis gengivelse af virkeligheden men en fortolkning af virkeligheden, som interviewpersonen ser den.

I mit tilfælde er jeg interesseret i, hvad der bør ske med Lønstrup Klint og Mårup kirke, og hvordan opfattelsen af dette spørgsmål hænger sammen med opfattelsen af stedet. Interview er derfor velegnet som metode til at finde svar på disse spørgsmål, da de er kvalitative spørgsmål, som det ville være vanskeligt at få uddybende svar på, på anden vis.

Ifølge Czarniawska (2004) er der grundlæggende to metoder til at få fortællinger frem; den ene er at spørge til dagligdags aktiviteter, den anden er at spørge direkte om historien. I mit tilfælde har den sidste metode forekommet mig mest givtig, da jeg ikke direkte er interesseret i interviewpersonernes eget liv, men i deres opfattelse af steder og begivenheder. I flere tilfælde er interviewpersonerne af sig selv begyndt at fortælle historier som eksempel på deres argumenter og holdninger. Efterhånden som bestemte historier om begivenheder er dukket op på denne måde hos flere interviewpersoner, har jeg valgt at spørge ind til dem mere detaljeret. I denne sammenhæng er det vigtigt at være opmærksom på at historier ikke er statiske elementer, som venter på at blive samlet op og analyseret, men at de konstant ændrer sig (Czarniawska 2004). Idet jeg får fortalt historierne og igen fortæller dem, bliver dette en ny fortolkning. Jeg har forsøgt så vidt muligt at være tro mod de enkelte aktører, mens jeg dog samtidig vurderer historierne. Hvorledes jeg vurderer historierens sandhedsværdi og mening gennemgår jeg i kapitel 3. Se i øvrigt bilag 1, hvor jeg mere udførligt gør rede for opstilling af interviewguide.

Interviewene har været gennemført forskellige steder. Enkelte er blevet gennemført på selve stedet, i Lønstrup eller ved Mårup kirke. I forhold til at forstå landskabet har det haft den fordel at det har været muligt at angive bestemte steder eller forhold i landskabet, og det bringer mere visuelle aspekter ind i historiefortællingen. Ifølge Czarniawska (2004: 50) betyder det at foretage interviewet på et bestemt sted, som betyder noget i forhold til historierne, at ”interviewpersonen måske genfortæller historier, som cirkulerer på det givne sted for praksis, eller selve interviewet bliver måske arena for produktion af narrativer”

I forbindelse med dataindsamling har jeg gennemført ni interview med forskellige aktører, som har været involveret i konflikten.

Jeg har gennemført interview med *Thomas Lomholt* (bilag 6) teamleder for Natur og Vandløb ved Hjørring Kommune, for at få et indblik i kommunens holdning til kystsikring og natur generelt, deres politik på kystområdet og til debatten specifikt.

Formanden for Mårup Kirkes Venner og Lønstrup Lokalhistoriske Forening, *Tove Marquardsen* (bilag 4) har jeg interviewet for at høre deres historie om stedet og hvorfor de mener, det er vigtigt at bevare kirken. De har desuden været særdeles aktive i debatten, og har derfor at indblik i hvordan debatten er foregået, og hvordan beslutningerne er truffet.

Jeg har interviewet *Per Sørensen* (bilag 5), kystteknisk chef ved Kystdirektoratet for at høre nærmere om deres generelle holdning til kystsikring, da de står med det endelige ansvar for beslutninger vedrørende kystsikring langs danske kyster. De er desuden medfinansierende ved kystbeskyttelses anlægget ved Lønstrup.

Skov og Naturstyrelsen har ansvaret for det fredede område omkring Mårup kirke og Rubjerg Knude, og for kirken i sig selv. Deres syn på stedets fremtid er derfor særdeles vigtig for området, da de er initiativtagere til eventuelle handlinger. Her har jeg interviewet skovrider *Frede Jensen*, (bilag 7) som har arbejdet med området i 20 år. Danmarks Naturfredning har været meget aktive omkring debatten i form af deltagelse i møder, avisindlæg osv, og jeg har derfor også interviewet *Jørgen Jørgensen*, (bilag 8) formand for DNs lokalkomite i Hjørring, da deres mening har været betydende i debatten.

Formanden for Lønstrup Turistforening og Lønstrup Fiskeriforening, *Svend Bjørnager*, (bilag 9) har jeg interviewet som en anden vigtig lokal aktør. Lønstrup Turistforening og Lønstrup Fiskeriforening har haft stor indflydelse på konflikten, og har ofte fungeret som lokale repræsentanter i medierne.

Jeg har interviewet én politiker, *Ole Ørnboel*, (bilag 10) som er tidligere formand for Teknik- og Miljøudvalget i den gamle Hjørring Kommune, og især i de senere år har været meget involveret i debatten omkring kystsikring ved vestkysten.

Laus Gro-Nielsen (bilag 3) er naturvejleder ved Rubjerg Knude. Ham har jeg interviewet med henblik på at få viden om hvordan besøgende opfatter området, og om hvordan han vælger at formidle området, og hvilke aspekter, han lægger vægt på, fordi de interesserer besøgende.

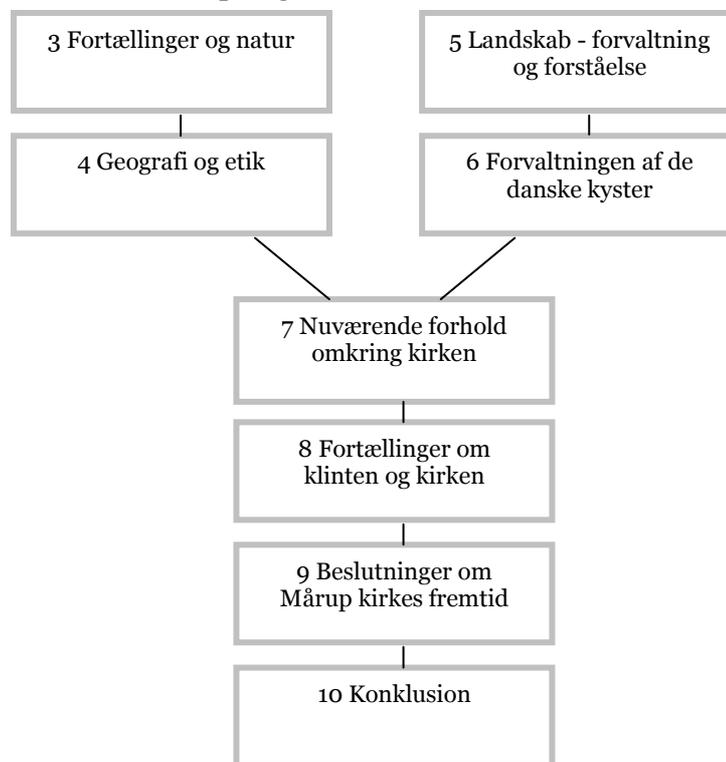
Slutteligt har jeg kort interviewet *Mogens Christensen*, (bilag 11) som tidligere har været ansvarlig for kystsikring i Hjørring Kommune, for at få besvaret enkelte opklarende spørgsmål.

Det kunne have været interessant yderligere at have interviewet personer, som har været involveret på det nationale niveau, men jeg har her valgt at fokusere på at komme i dybden med det lokale. Derfor har jeg baseret min dataindsamling omkring nationale beslutninger på andre kilder.

Anden empiri som jeg har benyttet, inkluderer avisartikler og debatindlæg i pressen omkring konflikten ved Mårup kirke. Meget af debatten har foregået i pressen, og her har bølgerne til tider gået højt. Derfor ser jeg avisartikler som en væsentlig kilde. Derudover har jeg benyttet mig af litteratur om området i form af lokalhistorisk litteratur og digte. De lokalhistoriske bøger giver hver især et bestemt billede af stedet, og derfor ser jeg dem som udtryk for de forskellige historier.

2.4 Rapportens opbygning

I det følgende afsnit gennemgår jeg hvordan resten af rapporten er bygget op. Opbygningen af rapporten kan ses her nedenfor på figur 2.1.

Figur 2.1: Rapportens opbygning

De næste to kapitler omhandler teoretiske overvejelser. I *kapitel 3* introducerer jeg fortællinger lidt nærmere. Her gennemgår jeg fortællingers sammenhæng med identitet, tid og sted, samt viden, og hvordan narrativer kan forstås som fortolkning af begivenheder. Jeg diskuterer også analyse af fortællinger, heriblandt hvordan det er muligt at bedømme en fortællings sandhedsværdi og gyldighed.

Kapitel 4 omhandler geografiens tilgang til etiske spørgsmål, med en diskussion af kontekst og natur. Her gennemgår jeg også de fem forskellige etiske aspekter, konsekvensetikken, rettighedsetikken, procedureetikken, diskursetikken og dydsetikken. I sammenhæng med kapitel 3 har dette kapitel til formål at være udgangspunkt for et analytisk værktøj til analyse af casen. I slutningen af dette kapitel beskriver jeg, hvordan jeg analyserer fortællingerne i casen.

Derefter kigger jeg i kapitel 5 og 6 på landskab og kystforvaltning, og de mål der kan være for forvaltningen. Jeg gennemgår i *kapitel 5* kort landskab som begreb og landskabets betydning for mennesker, hvordan landskab kan forstås, hvordan landskab i praksis bliver forvaltet i Danmark, og kigger nærmere på Landskabskonventionen, som sætter retningslinier for landskabsforvaltningen internationalt. Dernæst kigger jeg i *kapitel 6* nærmere på kystforvaltningen i Danmark. Jeg gennemgår integreret kystzoneforvaltning som er en retningslinie for fremtidig kystforvaltning i EU regi, med det formål at pege på vigtige

forhold, som er gældende ved kystforvaltningssager, samt på idealer for kystforvaltningen. Jeg beskriver derefter kystbeskyttelsesmetoder og proceduren ved kystbeskyttelsessager, samt diskuterer hvilke problematikker, der kan være i forbindelse med kystbeskyttelse. Begge kapitler skal danne en baggrund for analysen af casen.

I *kapitel 7* giver jeg en kort præsentation af de nuværende forhold omkring Mårup kirke, hvor jeg blandt andet præsenterer fredninger i området.

Kapitel 8 indeholder en kronologisk gennemgang og analyse af udviklingen omkring Mårup kirke og Lønstrup klint. Jeg fokuserer her på forståelsen af stedet og udviklingen i debatten. Her giver jeg et foreløbigt svar på det første spørgsmål i problemformuleringen og tager hul på overvejelser omkring de øvrige to spørgsmål.

I *kapitel 9* kigger jeg nærmere på de fem etiske aspekter, og jeg analyserer casen ud fra de etiske aspekter. Kapitlet har dermed både et teoretisk og analytisk sigte. I dette kapitel svarer jeg på de øvrige to spørgsmål i problemformuleringen. I *kapitel 10* konkluderer jeg på hele projektet.

3 Fortællinger og natur

Hvad er en fortælling? Ifølge Roland Barthes ”er narrativer til stede i enhver tid, på ethvert sted, i ethvert samfund; det begynder med selve menneskehedens historie og der har aldrig været et folk uden narrativer” (Barthes 1977 i Czarniawska 2004).

Narrativer kan forstås som en talt eller skrevet tekst, som gennem en kronologi forklarer en eller flere begivenheder eller handlinger (Czarniawska 2004). En fortælling har først og fremmest nogle karakteristika, som der skal lægges mærke til. Fortællinger indeholder begivenheder, som udgør handlingen i historien, disse begivenheder foregår over en tidsperiode og foregår et eller flere steder. Fortællinger er derfor først og fremmest kontekstuelle og specifikke, og er ikke generelle for alle (Eckstein 2003). I denne kontekst giver fortællinger et billede af opfattelsen af landskabet, og den moral, vi mennesker lægger i naturen og landskab, og de handlinger vi derefter udfører for at leve op til denne moral.

I det følgende gennemgår jeg de forskellige elementer i narrativer, hvilken forbindelse der er mellem narrativer og identitet, og hvordan narrativer kan forstås i forhold til virkeligheden. Man kan vælge at skelne mellem historier, narrativer og fortællinger; her har jeg valgt at se dem som synonyme, da en yderligere opsplitning bare forvirrer billedet.

Narrativer, eller fortællinger, spiller en rolle i menneskets forståelse af naturen, landskabet og vores forhold til begge. Ifølge Cronon (1992) giver historierne orden og mening, en sammenhæng mellem begivenheder i naturen, som naturen ikke selv har. Mennesket giver således naturen værdi; en værdi som ikke findes der i forvejen. Cronon beskriver som eksempel The Dust Bowl i USA, en økologisk og økonomisk katastrofe, hvor gentagne støvstorme ødelagde landbruget, og førte til mange landmænds økonomiske undergang. Denne historiske begivenhed er blevet fortolket på mange måder; som menneskets heroiske kamp mod naturen for deres egen overlevelse, eller som menneskets fejlslagne og overmodige forsøg på at tæmme naturen (Cronon 1992). Fortolkningen bygger på de samme fakta; men de deler ikke samme plot – hvor det ene plot er heroisk og ender i sejr, er det andet plot bygget på tragedie, som ender i nederlag for mennesker, men måske sejr for naturen.

3.1 Narrativer og virkeligheden

Fortællinger beskriver en opfattelse af historie, natur og virkelighed. Historier er ikke nødvendigvis *falske*, men kan være delvist sande; de kan være et forsøg på at skabe en mening ud af en kompleks virkelighed, som den nu forstås; da ”et narrativ (...) er en historie, ikke et eventyr uden virkeligt indhold, men snarere en bevidst udvælgelse og konstruktion af beviser til at få en eller anden mening eller moral frem” (Proctor 2001). Også Cronon (1992) understreger, at der er begrænsninger for, hvad der kan fortælles om naturen, hvilket gør, at historier korresponderer med fakta på en eller anden vis. Dette gør det muligt at afgøre en histories sandhedsværdi. For det første må en historie ikke modsige fakta, den er nødt til at anerkende faktiske hændelser. For det andet må den give økologisk mening; de biologiske og geologiske processer sætter grænser for hvilke historier, der kan fortælles med troværdighed. For det tredje, fortælles historier ikke i et vakuum; der er mennesker, som modtager, og – ikke mindst – bedømmer historierne, hvilket dermed er medvirkende til at afgøre deres sandhedsværdi. Dette gælder ikke mindst, som Cronon (1992) påpeger, hvis der er tale om videnskabelige tekster, som bliver bedømt af andre. Dette forhold påpeges også af Czarniawska (2004), som betegner det positionering; at vi ikke er de eneste forfattere til vore egne narrativer, de bliver konstant modtaget af andre, og historien bliver så godtaget eller vejet og fundet for let.

Fortællinger bygger ikke på fri fantasi, om end der kan være tale om konstruktion af beviser og argumenter for at få en mening frem. Denne konstruktion er ikke derfor forkert; fortolkning af fakta kan udmærket have moralske implikationer (Proctor 2001).

Her kommer *moral* ind i historien. Menneskelige værdier i en eller anden form er alt andet lige omdrejningspunkt i historier, for naturen forholder sig tavs om hvorvidt ændringer er til det bedre eller det værre. At organisere begivenheder i historier er et menneskeligt træk, som skaber mening og moral i den oplevelse, vi har af verden omkring os. Menneskelige konflikter og interesser tillægger naturen værdier, som bliver det moralske centrum for historierne (Cronon 1992). Narrativer er en måde at forstå begivenheder på ved at tillægge dem den lektie, vi ønsker at lære af dem. Det betyder, at fortolkning af de historier, mennesker fortæller, kan føre til en forståelse af dem og deres oplevelse af begivenheder, landskab og natur.

En vigtig forskel i de typer fortællinger, der kan identificeres er mellem de lokaliserede fortællinger, som er knyttet til et sted, og de mere distancerede fortællinger, som handler om generelle forhold. Ifølge Svennevig & Clausen (2003) opstår der ofte konflikter mellem lokalbefolkning og miljømyndighederne fordi der er en modsætning mellem myndighedernes ekspertviden og de lokales viden om det landskab, de bor i.

Den lokale viden er knyttet til erfaringer, og den gælder kun indenfor det område, hvor den er opstået; det vil sige, der er tale om en specifik geografisk viden, som er opnået ved at iagttage og eksperimentere sig frem til løsninger. Den lokale viden er konkret og praktisk, og viden om naturen er integreret i resten af samfundsstrukturen – naturen og landskabet ses

altså som et hele, hvor både natur og samfund er en del af den viden man har. Der er ikke en skarp afgrænsning mellem de forskellige aspekter.

Myndighedernes ekspertviden er derimod generel og objektiv. Eksperternes viden skal kunne anvendes flere steder, og den holder sig generelt indenfor et fagområde, som for eksempel biologi. Ifølge Svennevig & Clausen (2003) møder den lokale viden, som en praktisk livserfaring, sjældent forståelse i debatter, hvor den møder eksperternes viden. Derfor prøver lokale nogle gange at omforme deres argumenter til videnskabelig argumenter, selvom det egentlig ofte ikke er det, der ligger dem på sinde. Her har lokale ofte problemer med at komme igennem med deres argumenter, og "det vil ofte være den slags situationer, vi andre hører om i pressen: der er drama i luften, og der bliver lagt arm imellem "den lille mand" og "systemet" " (Svennevig & Clausen 2003).

Den lokale viden og fortællinger vil derfor ofte blive ekskluderet og marginaliseret, til dels fordi myndighederne og eksperterne ganske enkelt ikke forstår denne type viden, og dermed overser den som uvæsentlig.

3.2 Tid og sted

Plottet i en historie er det, der skaber sammenhængen, og får historien til at blive genkendt og give mening. I modsætning hertil står kronologien, som blot er en opremsning af begivenheder uden nogen særlig sammenhæng mellem dem. En kronologi vækker ikke følelser, og den giver ingen forklaringer. Til gengæld er der i plottet – bevidst eller ubevidst – en agenda, som gør at dele af virkeligheden nedtones og andre fremhæves. Dermed bliver nogle dele ekskluderet på bekostning af andre, som inkluderes; " det der adskiller en historie fra andre former for diskurs, er at de beskriver en handling, som begynder, fortsætter i en veldefineret tidsramme, og til slut ender i en definitiv slutning, med konsekvenser, som bliver meningsfulde, på grund af deres placering i historien" (Cronon 1992). En god historie får os til at tage os af, det vi hører, i modsætning til en kronologi, som er uden følelser. Et plot forklarer sammenhænge og ændringer i begivenheder; hvor det sker på baggrund af det andet, og hvor der er logiske følgeslutninger fra en handling til den næste (Czarniawska 2004).

Fortællinger om naturen omtaler oftest en ændring i naturen; hvor og hvordan den starter og slutter, har betydning for hvordan naturen opfattes. Historien kan starte i et landskab, som er Paradis eller Helvede, en have eller en ørken, og er på den måde enten en historie om ændringer i naturen til det bedre eller til det værre. Selvom narrativer om ændringer kan være et forsøg på en beskrivelse og fortolkning af hvad der historisk er sket, har de "mindre at gøre med natur end med menneskers diskurs" (Cronon 1992). At ændre hvornår en historie starter og slutter, kan derfor ændre meningen fuldstændig.

Tid er altså en vigtig ingrediens i historierne, og tid og historier kan blive set fra to forskellige perspektiver. Tid i en historie er start og slutning, forløb og kronologisk længde, hvor tiden omkring historien refererer til historiens placering i en fortid, nutid og fremtid i forhold til en kontekst. Tiden i historien, kan, som nævnt ovenstående, manipuleres ved at vælge start og

sluttidspunkt. Det kan også være at nogle elementer i historien får meget "taletid", mens andre dele af historien ikke får lov til at udfolde sig så meget, selvom de to dele måske i realtid har taget lige lang tid (Eckstein 2003). Narrativer kan på den måde undersøges ved at bemærke forskellene i realtid og tid i historien.

Alle historier finder sted; det vil sige, der er en handling, som foregår på et bestemt *sted*. Mange historier omhandler også steder. Hayden (1999) beskriver kulturelle landskaber, som steder, der er fyldt med mening og historier, ikke kun de officielle historier og monumenter, men også de steder mennesker arbejder, lever, bor og fortolker. Hun bruger begrebet "stedhukommelse" til at beskrive, hvordan steder kan udløse minder for mennesker, som har delt en fælles fortid et sted; "stedhukommelse samler den menneskelige evne til forbinde sig til både det opbyggede og naturlige miljøer, som er en del af kulturlandskabet. Det er nøglen til magten i historiske steder at de kan hjælpe borgere med at definere deres fælles fortid: steder fremkalder minder for insidere, som har delt en fælles fortid, og samtidig kan steder ofte repræsentere steder for outsiders, som gerne vil vide mere om i nutiden" (Hayden 199: 46).

Historierne kan også foregå i forskellig skala, det kan være forståelser af en egn, en landsdel, naturen eller noget helt andet. Hvilken skala historien foregår i, kan også ses i fortællerens synsvinkel; hvorvidt fortælleren ser begivenhederne indefra, ovenfra og ned, eller fra andre vinkler.

3.3 Identitet

Fortælleren af en historie er af betydning, som udvælger af hvilke dele af virkeligheden der nedtones og fremhæves (Eckstein 2003). For at analysere en given historie nærmere, er det derfor også nødvendigt at se på hvor og fra hvem denne specifikke narrativ stammer fra, og for hvem afsenderne taler. Uanset om der er tale om skriftlige eller mundtlige udlægninger af virkeligheden, vil der i alle tilfælde være en eller flere afsendere.

Ligesom narrativer altså har afsendere, har de også modtagere. Eckstein (2003) beskriver modtagerne som "geohistoriske", hvilket vil sige, at de fortolker historier ud fra hvor og hvornår deres eget liv udspiller sig. Eller sagt på en anden måde – man kan kun forstå en historie ud fra den kontekst man selv befinder sig, selv om det selvfølgelig er muligt at være eller mindre velovervejende omkring de udlægninger, man hører.

Ovenstående betyder også, at historier ændrer sig. Et sted kan blive fortolket på nye måder af nye modtagere, som så igen fortæller nye historier om stedet (Eckstein 2003). Modtagerne af en historie er ikke bare passive, men deltager i historien, og ændrer den over tid.

Som beskrevet ovenfor er narrativer specifikke og kontekstuelle. Men som også nævnt kan narrativer foregå på flere forskellige skala, hvilket betyder at nogle historier vil være mere personlige og betyde mere for identitet af enkelte mennesker; mens disse historier måske ikke betyder noget for andre, mens andre historier er større, knyttet til bredere diskurser i samfundet, og derfor har karakter som metanarrativer, som kan være bærende for nationer eller politikker. Disse historier er også betydningsfulde, men ikke på samme vis personlige.

Arler (2000) beskriver, hvordan det historiske aspekt ved naturkvalitet kan forstås i tre skala; som den personlige fortælling, den fælles historie og den samlede naturs udviklingshistorie. I et eksempel fra Dyrehaven i København beskriver han hvorledes Dyrehaven både kan forstås som en enkelt persons fortælling om et sted, han er bundet til gennem de begivenheder han har oplevet der, som en fortælling om Danmarks identitet og nationalt symbol og som en fortælling om naturens historie som rækker ud over vor egen kultur. Arler beskriver således den historiske naturkvalitet som både noget personligt og fælles, men også som en historisk fortælling, der går langt længere tilbage end vor egen historie.

Knyttet til den personlige og fælles historie beskriver Sandercock (2003) oprindelseshistorier som historier tæt knyttet til identitet. Det er historier, som for eksempel nationer og byer fortæller om sig selv, for at forklare hvem de er, og hvor de hører til. Denne type historie kan være mytisk-poetisk, som for eksempel en religiøs oprindelseshistorie, eller politisk-legal, hvilket kan give argumenter som ”vi var her først, derfor hører vi til her, og derfor har vi ret til at være her mere end andre”.

De forskellige skala kan ses i en sammenhæng med de øvrige historier. Personlige historier forklarer vores eget liv. For at få mening ud af det, som sker i vores individuelle liv, sætter vi hver især vores eget liv ind i en kontekst, og giver det dermed en sammenhæng. Det samme gør vi, når vi skal forstå andres liv (Czarniawska 2004).

Hvilken værdi har historier så i politik omkring landskab og natur? Ifølge Benediktsson (2006) bliver beslutningstagere tit informeret ud fra objektive, videnskabelige undersøgelser, men ikke ud fra subjektive og emotionelle faktorer. Verden har derfor brug for flere historier om natur og landskab, og for at de bliver taget alvorligt. Disse historier bør blive taget alvorligt, blot fordi de eksisterer (Benediktsson 2006). Benediktsson beskriver en islandsk case, hvor offentligheden blev opmærksom på de miljømæssige konsekvenser af et stort dæmningsbyggeri i højlandet ved Kárahnjúkar gennem billeder og historier. Planlægningen var indtil da foregået relativt upåagtet, men da en fotograf udstillede smukke og poetiske naturbilleder fra området, blev offentligheden opmærksomme på de ændringer, dæmningen ville medføre. Historien om området blev således ændret – fra at være et tilfældigt, mere eller mindre ligegyldigt sted i højlandet, blev det et område, som det var vigtigt at bevare.

Dette viser igen, hvordan historier vækker følelser; et sted uden betydning bliver sat ind i en kontekst, og bliver konstrueret på en ny måde, som pludselig vækker genklang. Eksemplet viser også, at det er vigtigt at have alle elementer med i den fortælling der fortælles, før plottet kan opfattes. I dette tilfælde var fotografens billeder nødvendige for at gøre opmærksom på stedet.

3.4 Er det muligt at vurdere fortællinger?

Med andre ord; er alle fortællinger lige gode, eller er nogle fortællinger bedre end andre? I bund og grund kan mennesker fortælle de historier, de gerne vil. Men hvis deres historier skal tages alvorligt, og skal forstås af andre, må de leve op til nogle enkle kriterier. Som Cronon (1992) påpeger, må en historie ikke modsige fakta, og der er modtagere af historier, som ændrer dem og løbende vurderer dem. Hvis en historie overlever, når den bliver fortalt,

vækker den altså en vis genklang. Det kan dog indvendes at en historie muligvis ikke passer overens med fakta, men alligevel formår at overleve, fordi den taler til følelserne. Her kan Walter Fishers ideer om narrativ rationalitet måske benyttes. Narrativ rationalitet er ifølge Fisher ikke baseret på formel rationalitet, hvor kommunikation følger formel logik, men på de to principper narrativ sandsynlighed og narrativ troværdighed (Czarniawska 2004). Narrativ sandsynlighed angiver hvor godt en fortælling hænger sammen i forhold til fakta. Det ser jeg som overensstemmende med Cronons kriterier om at en historie ikke må modsige fakta. Narrativ troværdighed, derimod, angiver hvorvidt fortællinger giver mening, i den betydning at der angives "gode grunde" i fortællingen. Det vil sige, at historien stemmer overens med den gældende opfattelse af den sociale virkelighed, og at fortællingens moralske implikationer derfor giver mening for modtagerne af historien. Et anden helt enkelt og indlysende kriterium for en fortællings troværdighed må være at den ikke modsiger sig selv og sin egen logik.

I min vurdering vil jeg derfor se på fortællingernes overensstemmelse med fakta, hvorvidt de stemmer overens med andre fortællinger og giver mening i den kontekst de fortælles. Historiske fortællinger vil altid være en fortolkning af begivenheder, der ikke er direkte adgang til, men som Cronon (1992) påpeger, kan historiske fortællinger være mere eller mindre detaljerede, og have flere eller færre vinkler på begivenhederne. Hvorvidt de moralske implikationer giver mening, kan være mere vanskeligt at afgøre, men det er under alle omstændigheder muligt at stille spørgsmål til historierne, som; hvilket natursyn historierne giver udtryk for, og hvorvidt det stemmer overens med den fremtid historiens fortællere gerne ser; eller hvorvidt de ønskede fremtidige handlinger stemmer overens med fortiden på stedet, og derfor giver mening i den kontekst, hvor de er blevet foreslået. Disse aspekter vil jeg se nærmere på i næste kapitel.

4 Geografi og etik

I det følgende kapitel gennemgår jeg, hvordan geografin kan bruges i spørgsmål om etik og moral i forskellige lokaliteter. Nøgleord i geografi er sted, landskab og natur; og disse begreber kan tilføje en kontekstafhængig dimension til etiske spørgsmål. Som udgangspunkt har jeg derfor, at i alle etiske dilemmaer er der knyttet en kontekst; og hvad der er det rigtige at gøre i situationen afhænger af denne.

4.1 Værdier, moral og etik

I dette kapitel fokuserer jeg på begreber som værdier, moral og etik. Jeg vil derfor starte ud med kort at definere og diskutere betydningen af disse termer, som jeg bruger dem i denne rapport, med udgangspunkt i geografen James Proctors forklaring af begreberne. Dette er ikke den eneste mulige udlægning af begreberne, men jeg vil benytte den her som udgangspunkt for min diskussion.

Værdier kan forstås som det, der guider handling. Værdier forstås ofte som ting der primært findes på det personlige plan, og altså guider det enkelte menneske. Ifølge Proctor (1999) er værdier ofte blevet opfattet som problematiske i videnskaben, og er derfor blevet skubbet lidt i baggrunden, mest fordi værdier er blevet opfattet som modpolen til videnskabelige fakta. En problematik er, at når der bliver snakket værdier, bevæger man sig med det samme ind på det personlige og politiske område.

Værdier forstået i denne sammenhæng kan være enten moralske værdier, som handler om hvad der er rigtigt og forkert, eller det kan være ikke-moralske værdier, som spørgsmål om sandhed og skønhed. Der kan selvfølgelig være sammenfald mellem det moralske, og det ikke-moralske, som for eksempel sammenhænge mellem æstetikken i et landskab og den tilhørende moral. I denne case ser jeg værdier, som det, man sætter højt; det landskab man gerne vil have, den udvikling man ønsker, eller de idealer man har for kysten, kulturen og naturen.

Moral kan forstås som måden at gøre ting på, eller som Proctor (1999) definerer det: "Moral refererer således meget generelt til opførelsesstandarder, efter hvilke menneskelige handlinger bliver bedømt som rigtige eller forkerte absolut set, eller bedre eller værre relativt set". Moral handler om den normative del af menneskelig eksistens og praksis. Forskellige moraler kan have forskellig udbredelse i tid og rum, og deres autoritet bliver større, jo større deres udbredelse er (Smith 2000).

Etik er refleksion over moral, eller moralfilosofi, det vil sige, "systematisk intellektuel refleksion over moral generelt eller over specifikke moralske emner" (Proctor 1999), hvor det ene er teoretisk etik, mens det andet er anvendt etik.

Etik bliver ofte delt op i deskriptiv etik, normativ etik og metaetik. Deskriptiv etik, handler om – som betegnelsen indikerer – at beskrive eksisterende moralske systemer, for eksempel indenfor antropologi, men også *moralgeografi* er primært deskriptiv etik. Her beskæftiger jeg mig med deskriptiv etik, idet jeg undersøger de forskellige moralske opfattelser af Mårup kirkes fremtid; altså primært en beskrivelse af etiske overvejelser. Men jeg beskæftiger mig ligeledes med normativ etik, som handler om at finde en passende moralsk basis, hvorfra vi kan afgøre, hvad vi skal gøre rent moralsk. Det vil sige, at her skal vi vurdere hvad der er godt at gøre ud fra etiske teorier. Jeg tager udgangspunkt i de fem etiske aspekter konsekvensetikken, rettighedsetikken, procedureetikken, diskursetikken og dydsetikken. Hver af disse har deres bud på, hvad der bør blive lagt vægt på, når man skal træffe gode beslutninger. Dette vil jeg vende tilbage til i kapitel 9. Metaetik er en undersøgelse af karakteristika ved forskellige etiske ræsonnementer eller etiske systemer (Proctor 1999).

Proctor (1998b) understreger, at geografin har en rolle at spille både i den normative og deskriptive etik; idet deskriptiv etik er en undersøgelse af hvordan moral manifesterer sig i forhold til sted, mens den normative etik dernæst evaluerer om den ene eller anden moral er værre eller bedre.

4.2 Indsigt fra geografi

Geografiens vigtigste rolle er ifølge David Smith (1999) rumlig differentiering; en forståelse for hvordan forhold ændrer sig fra sted til sted. Geografien beskæftiger sig ikke kun med værdier mennesker imellem, men også med menneskets værdier i interaktion med naturen. Adskillelsen mellem mennesker og det fysiske miljø medfører ofte, at de normative aspekter af menneskets interaktion med naturen bliver glemt, mens brugen af naturen og landskabet egentlig er fyldt med normative aspekter (Smith 2000).

Geografisk viden

Roebuck (1999) beskriver sammenhængen mellem geografi og etik i artiklen "Meaning and geography". Her peger han især på geografiens evne til at sætte problemstillinger i en stedmæssig kontekst; idet "geografiens indsigt i menneskers endelige og stedbestede perspektiver på verden kan informere og forstørre vestlig moralsk filosofi, udvide dens horisonter, udfordre fordomme, og fremme de samtaler, vi bruger til at forstå de steder og rum som mennesker skaber i det levede livs kontekst" (Roebuck 1999: 28).

Roebuck beskriver denne type viden som geohistorisk viden, som ikke er en viden, der drejer sig om en essens af verden, men om forståelse i en kontekst; hvor steder, perioder, narrativer og antagelser er en del af forståelsen. Det er en værdiladet, praktisk og etisk viden. Denne type forståelse kan vi nærme os gennem "frameworks", som er de konceptuelle og kulturelle konstruktioner, som giver mennesker redskaber til at forstå og skabe mening i en verden. Det vil sige, at det er rammer, som vi forstår verden ud fra, og som vi bruger, når vi skal fortolke verden omkring os. De forskellige frameworks afgør, hvordan vi som mennesker bedømmer vores liv, og definerer det som godt eller dårligt, hvordan vi forstår vores omverden og os selv (Roebuck 1999). Om end alle frameworks kan blive kritiseret og "afsløret" påstår Roebuck ikke desto mindre, at de er essentielle for vores menneskelighed – at hvis vi ikke havde "noget" at guide vores liv ud fra ville vi miste både menneskelighed og mental sundhed.

Geografien kan ifølge Roebuck bidrage med kontekstfølsomhed, hvilket især er brugbart, når det drejer sig om spørgsmål omkring miljø og samfund, eksempelvis hvor miljøproblemer ikke kender grænser, eller hvor forskellige kulturer håndterer problemer på forskellig vis.

Betyder dette, at geografer ikke kan vurdere, om den ene handling er bedre end den anden? Ikke ifølge Roebuck (1999), som påpeger, at selvom der eksisterer forskellighed, er det ikke lig med, at der ikke kan være praksisser og tro, som er bedre end andre. Kontekstfølsomhed kan muligvis godt forveksles med relativisme, hvis validiteten af en aktørs tro og praksis kun bliver afgjort ud fra dennes eget synspunkt, tid og sted. Derimod er det noget andet at forstå konteksten, men at forsøge at sætte den i en sammenhæng og lidt på afstand. Dette er ifølge Roebuck den bedste forståelse af geohistorisk, kontekstfølsom viden.

Dette vækker dog et andet problem for geografien; faren for at lade fordomme bestemme, hvad der er den bedste handling i en bestemt situation. Igen peger Roebuck på nuancering, det vigtigste aspekt er at være åben, både overfor ny viden, men også overfor ens egne fordomme, og frem for alt bør kritik først ske efter velbegrundede baggrunde for kritikken.

Moralgeografi

I feltet mellem geografi og etik er der ifølge Smith (2000) to grundlæggende modsætninger; den første er modsætningen mellem at se moral som kulturelt bestemt, og at undersøge moral fra et transkulturelt og universelt bestemt perspektiv. En anden lignende modsætning er modsætningen mellem det partikulære og det abstrakte – geografer beskæftiger sig oftest med konkrete problemstillinger, mens etik og filosofi har været mere optaget af det abstrakte (Smith 2000).

Ifølge Smith (2000) står geografien generelt for det historiske og kulturelt specifikke. Geografien har en indgangsvinkel til etikken, som er baseret i et konkret perspektiv, og derfor kan geografien i det allermindste beskæftige sig med beskrivende etik. Geografisk beskrivende etik kaldes også *moralgeografi*. Moralgeografier beskæftiger sig med tykke beskrivelser af moralske aspekter af forskellige steder, og kan også ses som "etiske diskurser i geografien" (Smith 2000). Moralgeografi forsøger altså at afdække moral og praksis på bestemte steder, ofte ud fra forståelse og forklaringer med udgangspunkt i bestemte kulturer indenfor at bestemt aspekt af praksis. Moralgeografi har ikke nødvendigvis som mål at

afdække moral, men snarere at se for eksempel beslutninger om arealanvendelse ud fra de ”moraler”, der er omkring brugen af landskabet.

Set fra et geografisk perspektiv er skabelsen af et landskab et moralsk projekt; at ordne et landskab, kalde det grimt eller smukt og tillægge det værdier alt efter hvad det repræsenterer (Smith 2000). Ideer om hvad der er naturligt og unaturligt i et landskab er moralske ideer, og konflikter om og i landskabet opstår ofte, fordi forskellige mennesker og grupper har forskellige forståelser af hvad der er rigtigt og forkert, naturligt og unaturligt (Setten 2004).

Et eksempel er Gunhild Settens fortælling om landmændene på Jæren (Setten 2004). Her er en konflikt opstået, fordi landmændene ud fra deres moral og praksis opfatter deres virke som godt, og en velplejet, opdyrket mark som god og smuk. I modsætning hertil forstår planlæggerne ifølge Setten (2004) landmændene som ødelæggere af det ”oprindelige” landskab, og de ønsker at bevare og føre landskabet tilbage til dets udseende i 1950’erne. Resultatet er at landmændene bliver truet på deres virke og identitet, og i sidste ende ikke føler sig forståede af den almindelige nordmand og af myndighederne. Lignende historier kan sikkert findes mange steder.

Setten udtrykker det synspunkt, at hverdagspraksisser blandt individuelle og grupper i landskabet er tæt knyttet til moral. Ifølge Setten producerer forholdet mellem natur og kultur moralske domme. Landskabet kan på denne måde blive brugt til at retfærdiggøre handlinger, og en særlig moral bliver resultatet, fordi hvad der bliver opfattet som landskabets naturlige tilstand, har betydning for hvordan man efterfølgende bruger landskabet. Setten benytter konceptet habitus til at forstå de moralske praksisser i landskabet. I hendes forståelse betegner habitus menneskets forhold til verden gennem vore vaner og praksis. Disse praksisser er åbne for forandring, og forekommer både individuelt og i sociale grupper. Hukommelse, historie og fortællinger bliver også retfærdiggørelser for ens moralske forståelse, idet en bestemt praksis måske stemmer overens med ældre praksisser, eller med fortællinger om hvorledes landskabet skal bruges. Æstetisk bliver et tiltalende landskab det landskab, der udtrykker ens egen moral.

4.3 Natur og sted som geografiske begreber

To nøglebegreber i geografien er sted og natur. Proctor (1999: 6) definerer sted som ”virkelighed som levet og forstået af menneskelige subjekter”. Steder er helt enkelt der hvor mennesker lever deres liv. Et af kendetegnene ved steder er, at de har grænser. Indenfor grænserne definerer stedet, hvad det er muligt og tilladt på dette specifikke sted. Derfor er steder i bund og grund normative; og dermed kan forståelsen af et sted definere hvad der er rigtigt og forkert, og hvor det er rigtigt og forkert (Proctor 1999: 93).

Steder kan forstås som for det første ”bare” steder, fysiske punkter eller områder på jordoverfladen. For det andet er steder menneskelige konstruktioner, idet de altid vokser ud af den menneskelige bevidsthed eller menneskelige handlinger på steder. Vi bygger huse, fortæller historier og har forestillinger om steder, som definerer, hvad de er for os. Forestillinger om steder giver sig udtryk i praksis og rutiner på stederne. Derved opstår de

normative aspekter af steder, efterhånden virker bestemte praksisser som de rigtige (og andre som de forkerte) på bestemte steder.

Curry (1999: 96) kæder moralske dilemmaer direkte sammen med geografiske dilemmaer, idet ”det er fordi forskellige aktiviteter og objekter og ideer ”passer” ind bestemte steder, at vi ubønhørligt er oppe imod moralske dilemmaer. Disse moralske dilemmaer er geografiske dilemmaer”.

Skabelse af steder

Curry (1999) beskriver skabelsen af steder som en funktion af narrativer. Steder og narrativer hører sammen på denne vis, idet der til ethvert sted hører fortællinger, som giver stedet mening, for dem der lever på stedet eller passerer igennem det. Fortællinger indeholder moraler; ideer om hvad der er rigtigt og forkert, og er som sådan velegnede til at undersøge og beskrive moralgeografier. Egentlige *metoder* til at skabe et sted inkluderer for eksempel rituelle praksisser, at associere forskellige symboler med stedet, skabe et bebygget miljø, ændre et områdes tilstand, lovgive indenfor grænserne, og at opmåle og klassificere. Curry bruger som eksempel især spaniernes erobring af landområder i Amerika som eksempel, hvor alle disse metoder blev brugt til at gøre krav på stedet, og konstruere en historie om stedet som legitimt spansk område. Selvfølgelig er det ikke nødvendigt med så drastiske eksempler på skabelse af steder, de fleste steder vil det snarere ske i små skridt over tid.

Praksisser både skaber og vedligeholder et sted. Curry sammenligner steder med samtaler i deres karakter, idet ”som steder, kan samtaler være små og store, korte og langvarige. Der kan være flere mennesker involveret og aktørerne kan ændre sig. Nogle mennesker er gode til at holde samtalen kørende og nogle er ikke. Igennem samtalen kan samtalen natur ændre sig; hvem har ikke deltaget i en samtale, som startede ”normalt”, og sluttede i et skænderi? Og til slut, når aktørerne holder op med at være involveret slutter samtalen; den sociale situation er redefineret” (Curry 1999: 101). Hvis der fjernes noget fra et sted, kan det i sidste ende fundamentalt ændre stedet, hvis de narrativer, der forbindes med stedet, derved ændres.

Natur

Ifølge Cronon (1995) er der to udfordringer i forhold til vores nutidige opfattelse af naturen. For det første bliver naturen populært set som balancesøgende og altid på vej mod et klimaks. Dette er dog ikke et præcist billede af naturens dynamik, hvor konstant forandring, cyklusser og vekselvirkninger hele tiden skubber økosystemer i den ene eller den anden retning (Townsend et al. 2003). Denne viden udfordrer ideen om, at vi som mennesker forstyrrer naturens ”balance” når vi foretager ændringer i naturen (Cronon 1995). Idet ændringer hele tiden sker, kan man ikke tale om at mennesket på den måde nødvendigvis degraderer naturens værdi, men man kan tale om hvorvidt menneskers handlinger forringer eller forbedrer naturens øjeblikkelige tilstand og udvikling, for så vidt at det er muligt at blive enige om eller afgøre, hvad der er den ”bedste” tilstand for naturen.

For det andet er den måde vi beskriver naturen på blandet med vore egne værdier, og vi kan ifølge Cronon (1995) kun kende naturen gennem vore egne ideer, begreber og værdier. Mennesker i den vestlige del af verden bruger ordet ”natur” til at beskrive hvad de mener, er universelle værdier; essensen af hvem de tror, de er, hvordan og hvor de bør leve, hvad de

tror, er godt og smukt, hvorfor mennesker skal opføre sig på en bestemt måde. Dette betyder dog ikke, at naturen er uvirkelig eller et fantasifoster, men at de forestillinger, vi har om naturen, siger ligeså meget om os og vore værdier som om naturen. Jeg vil dog mene, at eftersom økologisk viden om naturen som beskrevet ovenfor bliver mere og mere nuanceret, kan man godt tale om, at vores viden om naturen, og vores basis for at træffe fornuftige beslutninger omkring brugen af naturen bliver bedre og bedre.

Hans Fink (1995) opdeler naturbegrebet i fem kategorier, hvor han påstår, at vi alle deler de fem ideer om hvad naturen er, og bruger dem om naturen i mere eller mindre grad. Disse fem er:

- Det vilde
- Det landlige og grønne
- Det jordiske og almindelige
- Det naturlovmæssige
- Det hele

Den *vilde* natur beskriver Fink (1995) som ”verden, sådan som den var og er forud og uafhængigt af menneskelige indgreb”. Det er modsætningen til agerlandet, og er alt det, mennesket ikke kontrollerer; det vil sige – den fuldstændig uberørte natur. Der er således et skarpt skel mellem natur og kultur i dette perspektiv, hvor kulturen er alt, hvor mennesket overhovedet har haft en finger med i spillet. Dette syn på naturen indebærer også at vi som mennesker befinder os udenfor naturen, og kan se på den, men aldrig være en del af den.

Den *landlige og grønne* natur er lidt mindre snævert afgrænset. Her er naturen ”alt det grønne, alt det, der gror og vokser og udfolder sit liv i modsætning til det døde og syntetiske”. Naturen er derfor også landbrug og kulturlandskaber, og naturen er først og fremmest noget man oplever. Naturen har derfor her en rekreativ værdi og forstås måske snarere som landskabet og det visuelle og æstetiske bliver en vigtig del af naturen, idet ”naturen bliver til landskabet, noget man betragter og rejser igennem”. Her er begrebet miljø også en del af naturen, som de omgivelser, man befinder sig i. Skellet mellem natur og kultur går her snarere mellem land og by. Fink (1995) påpeger, at naturen hermed både bliver noget negativt, men også kan være noget positivt; for eksempel kan landmænd ses som tilbagestående og umoderne, men også som romantiske ”bønder”, som lever i overensstemmelse med naturen.

Naturen som det *jordiske og almindelige* betegner Fink (1995) som ”det almindelige, normale, dagligdags og forholdsvis velkendte både i de ydre omgivers måde at være på og i menneskets personlige, sociale og kulturelle forhold”. Naturen er det, som vi som mennesker kan begribe med vores fornuft. Naturen ses her som den laveste del af skaberværket, hvor modsætningen ikke er til mennesket, men til den ophøjede del af skaberværket. Fink giver flere eksempler på hvordan naturen kan opfattes ud fra dette perspektiv – som noget syndigt man skulle vende sig væk fra, som noget, mennesket i kraft af at være højere rangeret i skaberværket kunne bestemme over, og som hyrder over jorden, som har et ansvar for at passe på den. Samtidig kan naturen i dette perspektiv også opfattes som guddommelig i sig selv.

Det dæmoniske er i dette perspektiv naturens modsætning, eller det overnaturlige, som altså er det, vi ikke er i stand til at begribe. Cronon (1995) har en lignende opdeling i det paradisiske og det dæmoniske, hvor naturen her har rollen som det uspolerede paradys, som mennesker ødelægger, og måske til sidst genopretter. Narrativer om naturen spiller en stor rolle i dette billede af naturen, hvor historien ofte starter i et paradys, som dernæst bliver ødelagt – den klassiske syndefaldshistorie. Her kan der så ske det, at mennesket til sidst genopretter naturens balance, eller paradiset.

Den mørke side af historien om naturen som paradys er historien om naturen som dæmonisk Anden. Her bliver naturen portrætteret som fjenden, der angriber vores verden med vilde dyr, naturkatastrofer og andre trusler. Den moralske side af sagen er her at naturens ”hævn” falder over os, hvis vi forbryder os mod naturen, og forstyrrer dens balance. Ifølge Cronon (1995: 50) er naturen som paradys og naturen som dæmonisk Anden så udbredt fordi ”der er en vidunderlig attraktiv klarhed i at tænke på natur på denne måde, for det forvandler den ikke-menneskelige verden til et moralsk univers, hvis ligninger og lærer er påfaldende tilsvarende til en religions”.

Naturen som det *naturlovæssige* er naturen set fra naturvidenskabens perspektiv. Naturen ses som et mekanisk system, som det gælder om at skaffe os mere og mere viden om. Naturen er derfor her det mennesket kan beherske, mens det der er udenfor naturen er det vi ikke behersker – det kulturelle, abstrakte og subjektive (Fink 1995).

Sidst, men ikke sidst er der naturen som det *hele*, som jo angiver naturen som alting. Mennesket er ikke udenfor naturen, vi er en del af naturen, ligesom alt andet også er. Ideen i dette perspektiv er at det ikke rigtig giver mening at sætte en skarp grænse mellem natur og kultur, da en sådan grænse på en eller anden vis er helt fiktionel. At se naturen som det hele betyder at vi ikke har muligheden for at kritisere noget for ikke at være i overensstemmelse med naturen, og det er ikke muligt at se naturen som i balance eller som i ubalance (Fink 1995). Som jeg indledte dette afsnit med at fortælle om, er dette også den i dag overvejende holdning blandt økologer; vi kan ændre forhold, men det er vanskeligt at sige om man forbedrer eller forværrer, da det altid skal ses i forhold til noget andet. Fink (1995) påpeger, at det vigtigste forhold ved de forskellige naturbegreber, er at der ikke findes noget svar på, hvilket der er det rigtige. Derfor kan vi ikke bruge natur som begreb, og går ud fra, at andre mener det samme ved det, som vi selv gør.

Cronon (1995) argumenterer ligeledes at mange af menneskets forestillinger om naturen er modstridende, og når det kommer til at træffe beslutninger omkring brugen af naturen, eller hvad der skal i miljøspørgsmål, vil de forskellige opfattelser komme på banen. Ifølge Cronon (1995) er uenighed om natur uundgåelig, fordi idet vore værdier er tæt knyttet til vores billede af naturen, vil vi også være uvillige til at acceptere andres billede af naturen, da det også udfordrer vore værdier.

4.4 Mårup kirke i geografisk og narrativt perspektiv

I det følgende kapitel gennemgår jeg, hvordan jeg på basis af de foregående kapitler analyserer fortællingerne og moralgeografien omkring konflikten om Mårup kirkes fremtid.

Som udgangspunkt ser jeg de geografiske aspekter; sted, landskab og kontekst som betydende for hvordan konflikten og stedet opfattes. Som diskuteret herover er moral og etik historisk og kulturelt betinget, derfor ser jeg denne case som integreret i en helhed. Både de naturmæssige forudsætninger, den historiske udvikling og forholdet mellem de forskellige aktører er vigtige aspekter at være opmærksom på. Stedet forstås gennem fortællinger; hvad der bliver lagt vægt på i landskabet og hvordan forskellige begivenheder er blevet fortolket kan derfor give et billede af de værdier, de forskellige aktører tillægger landskabet. Konflikten kan derfor ses grundlæggende som en værdikonflikt; forskellige værdier tillægges det samme landskab, den samme natur og det samme lokalsamfund.

Analysen har både et retrospektivt og et fremadskuende perspektiv. Den historiske udvikling og synet på stedet og naturen analyserer jeg gennem fortællinger om stedet. Moralgeografier kan ses som beskrivelser af hvordan etik, sted og kontekst hænger sammen, først og fremmest forstået gennem de fortællinger, der skaber menneskers opfattelse af et specifikt sted. I min analyse af casen identificerer jeg derfor de forskellige fortællinger om stedet, synet på naturen og sammenhængen med den fremtid, de forskellige aktører ser for området. Dette gør jeg gennem en kronologisk gennemgang af begivenheder, som jeg vurderer til at være af betydning for opfattelsen af stedet i dag. Jeg har udvalgt begivenhederne ud fra aktørernes egne fortællinger om stedet og konflikten. Jeg vurderer også i den første del af analysen, hvorvidt de forskellige fortællinger giver mening ud fra den kontekst, de indgår i.

5 Landskab, forvaltning og forståelse

Ifølge Meinig (1979) kan landskab være mange forskellige ting for forskellige mennesker; men ”for de af os, som er overbeviste om, at landskaber afspejler, og landskaber betyder noget, at de fortæller os meget om de værdier, vi har, og samtidig påvirker kvaliteten af de liv, vi lever, er der altid brug for bredere samtaler om ideer og indtryk og bekymringer omkring de landskaber, vi deler”. Konflikten om Mårup Kirke er i høj grad en konflikt omkring forståelsen og forvaltningen af landskabet omkring kirken. Derfor er landskabsbegrebet afgørende for at forstå de fortællinger og handlinger, der har styret udviklingen i området.

I det følgende kapitel gennemgår jeg først hvad landskabsbegrebet kan indeholde, med udgangspunkt i forskellige opfattelser af landskab som begreb. Jeg beskriver dernæst den danske forvaltning af landskab, og diskuterer Landskabskonventionen og danske love med indflydelse på landskabsforvaltningen.

5.1 Landskab som begreb

Landskab betyder forskellige ting i forskellige sammenhænge. Ifølge de fleste ordbøger betyder det ”et område set fra et bestemt punkt” (Meinig 1979). For de fleste mennesker betegner landskab et sceneri, noget man kan se ud over og nyde. Landskab er også et væsentligt begreb indenfor geografi; her er der mange fortolkninger af hvad der er det væsentlige ved landskab. Arler (2004) deler landskab op i to forskellige opfattelser; landskab som en fysisk-arealmæssig kategori, og landskab som sted, hvor der er mere vægt på den opfattelsesmæssige side af landskab. Her vil jeg koncentrere mig om denne sidste kategori, hvor der også findes forskellige opfattelser af hvad der væsentligt ved landskabet.

Landskab som visuelt og æstetisk er en almindelig forståelse af landskabsbegrebet. Denne opfattelse stammer fra landskabsmaleriet, hvor landskab angiver udsynet over et område, og opstod som ide i det 15. og 16. århundrede, som en visuel term, der betegnede en måde at se den eksterne verden på (Cosgrove 1984). Interessen i landskab stammede her fra en interesse

i videnskabelig viden og her specielt i geometri, hvor man antog at et landskabs skønhed kunne måles ud fra matematiske termer, såsom det gyldne snit; som i øvrigt selv i dag bliver brugt i undervisning om landskabsmaleriets perspektiv og komposition. På billedet i figur 5.1 nedenfor ses et klassisk landskabsmaleri med et forsvindingspunkt i centrum af billedet, og med tydelig forgrund, mellemgrund og baggrund. Billedet forestiller Lønstrup Klint og er malet i 1800-tallet.

Opfattelsen af landskab som sceneri har overlevet længe, og opnåede en renæssance med Cosgroves ideer om landskab som geografisk begreb. Han ser landskab som en scenisk tekst, som en måde at se verden på, hvor verden bliver komponeret og harmoniseret. Landskab har dermed den fordel frem for andre begreber i geografien, at det fortæller os mere om vores plads i forhold til naturen, og om vores forståelse af naturen kun gennem menneskelig bevidsthed. Cosgrove (1989) foreslår en mere fortolkende måde at analysere landskabet på; landskab bør afkodes og læses som spatiale tekster. Han tager udgangspunkt i begreberne kultur, symbolisme og landskab, og argumenterer at enhver kultur har sit eget landskab – og ved at læse landskabet, forstås ikke bare disse kulturer, men magtrelationerne mellem dem, fordi det viser, hvem der dominerer landskabet, og hvem der kun marginaliseret har adgang til landskabet. Cosgroves syn på landskab er dermed landskabet som en afspejling af den menneskelige kultur. Derfor er der mest fokus på kulturlandskabet, og på læsning af steder, kort og beskrivelser af landskab.

Figur 5.1: Maleri af Lønstrup klint (Lønstrup Lokalhistoriske Forening).

Landskabet som scenisk – som det bliver brugt af Cosgrove, og som det generelt er blevet set i den almindelige offentlighed, er dog ikke den eneste måde at forstå landskab på. Det sceniske syn på landskab er blevet kritiseret for at være overfladisk, og for ikke at tage mere substantielle aspekter af landskab seriøst (Benediktsson 2006).

Blandt andet Olwig (1996) mener at landskab ikke skal ses blot som scenisk, og at det at betragte landskabet som scenisk er at reducere dets mening, og ikke forstå den fulde betydning af landskab. Derimod kan landskab ifølge Olwig forstås som en nexus af samfund, retfærdighed, natur og miljømæssig retfærdighed. Efter hans opfattelse er den traditionelle mening af landskab gået tabt, og fortolkningen af landskab som scenisk er en forholdsvis ny opfattelse, som ikke har meget at gøre med dets oprindelige mening. I stedet bør man ifølge Olwig fokusere mere på den ”substantielle” betydning af landskab, hvor landskab betegner et sted, hvor mennesker lever og interagerer med miljøet. Den oprindelige betydning af landskab er nyttig, fordi det ved hjælp af denne betydning af landskab også er mulig at forstå den nutidige vigtighed af elementer som kultur, lov og skik i skabelsen af den menneskelige geografiske eksistens.

Ifølge Setten (2003) er landskab som det sceniske også blevet kritiseret af feminister, som eksempelvis Rose, som hævder at landskabets visuelle ”natur” indebærer et maskulint blik på landskabet, som medfører at magtrelationer og natur-kultur dualisme forbliver upåagtet. Derfor bør det visuelle aspekt af landskab ifølge Rose og andre ikke fylde så meget, i stedet skal der fokuseres på at ophæve dualismer i landskabsbegrebet, hvilket blandt andet betyder at feminine aspekter – som ifølge feministiske landskabsforskere ikke er visuelle – skal inkluderes i begrebet landskab (Setten 2003).

Setten (2003) peger på en skelnen mellem landskabet som visuelt (”landscapes of gaze”) og landskabet som det bliver fortolket i daglig praksis (”landscapes of practice”). Hun kritiserer en tilgang til landskab som Cosgroves, fordi denne tilgang betød at landskaber ikke blev set som ”hverdagslandskaber”, eller som proces, men snarere som statiske og visuelle. Det billede man derved fik af landskabet ville blot være et snapshot, og ikke give det fulde billede af landskabet. I hendes perspektiv er en del af problemet også, at det er forkert at se landskabet som visuelt, fordi dette indikerer en kønsliggørelse af landskabet, hvor det maskuline blik ser på det feminine landskab, mens det er bedre at se landskabet som praksis, fordi der er fokus på menneskers liv, og deres engagement med landskabet.

Min holdning er at disse forståelser af landskabsbegrebet alle har noget at tilbyde, idet hver enkelt lægger vægt på forskellige aspekter af landskabet, og som sådan alle påpeger væsentlige elementer ved landskabet. Dog vil jeg her bringe Benediktssons væsentlige pointe ind, at man er nødt til ”at konfrontere det faktum at hverdagsforståelsen af landskabsbegrebet blandt almindelige mennesker er tilbøjelig til at lægge vægt på det sceniske aspekt” (Benediktsson 2006).

Den ”almindelige” opfattelse af landskabet forekommer mig derfor som noget af det væsentligste at beskæftige sig med, fordi denne opfattelse har betydning for hvorledes landskabet bliver brugt, nydt og ændret. Men der er givet ikke én almindelig opfattelse af landskabet, og opfattelsen af det kendte og nære landskab set indefra, vil sandsynligvis være noget ganske andet end landskabet set udefra; eller fra oven, fra planlæggere eller miljøorganisationer. Ligeledes vil en landskabelig værdi lokalt muligvis ikke være en landskabelig værdi nationalt eller endda blot på regionalt niveau. Eksempelvis understreger Hayden (1999) i en historie om kulturlandskabet i Los Angeles, at de officielle vartegn i byen

kun betyder lidt for lokale beboere. De peger i stedet for på kendte vartegn, som de kan knytte til deres egen historie og egne oplevelser, som vigtige. Disse vartegn forbliver dog upåagtede og anses for ligegyldige i administrationen – selvom de har stor betydning for lokales identitet og forståelse af landskaberne omkring dem. Den lokale viden om landskabet, og den værdi lokale ligger i forskellige aspekter er således ikke nødvendigvis overensstemmende med de værdier, landskabet tillægges af myndighederne.

I den danske landskabsforvaltning er både det sceniske aspekt og andre aspekter en del af landskabsforståelsen, dog er der vægt på landskabet som dels noget æstetisk, dels som en vigtig del af identitet og velfærd. I det følgende beskæftiger jeg mig med forvaltningen af landskab, både i dansk sammenhæng og internationalt.

5.2 Landskabsforvaltning i Danmark

Forvaltningen af det danske landskab er overordnet Skov- og Naturstyrelsens ansvar. Skov- og naturstyrelsen anser deres opgave for at være at beskytte og varetage både det spektakulære og specielle, men også det åbne land generelt; her fremhæver Skov- og Naturstyrelsen især de æstetiske aspekter, som det, der skal bevares (Skov- og Natur 1 07.05.07). Landskab er ifølge Skov- og Naturstyrelsen vigtigt, fordi landskabet både underbygger landets identitet, men også er væsentligt for bedre velfærd i befolkningen. Der er således i Skov- og Naturstyrelsens opfattelse af landskab fokus på det æstetiske, det identitetsdannende og det oplevelses- og sundhedsmæssige.

De vigtigste love for forvaltningen af landskabet i Danmark er Naturbeskyttelsesloven, Planloven og Skovloven. Derudover har Danmark også tilsluttet sig Landskabskonventionen. Behovet for varetage af landskabsinteresser er ikke blevet mindre de senere år, idet ”Landskabet er i stadig forandring. Især de sidste 100 års teknologiske og samfundsmæssige udvikling med voldsomme ændringer i bosætningsmønster, trafik anlæg og erhvervs mønster afspejles tydeligt i landskabet” (Skov og Natur 2: 07.05.07). Skov- og Naturstyrelsen benytter definitionen på landskab som formuleret i Landskabskonventionen:

”Landskab’ er et område – som opfattet af mennesker – hvis egenart er resultatet af naturlige og/eller menneskelige faktorerens påvirkning og gensidige påvirkning”.

Skov- og Naturstyrelsen lægger også vægt på, at Danmark i høj grad består af kulturlandskab, idet ”landskabet er overalt præget af menneskets udnyttelse af naturgrundlaget og kan fortælle en historie om tidligere generationer” (Skov og Natur 3: 05.07.05). De forandringer, der sker i landskabet truer derfor også kulturmiljøer, som kan afspejle den historiske og samfundsmæssige udvikling. Kulturmiljøer er ikke nødvendigvis enkelte bygninger, men skal ifølge Skov- og Naturstyrelsen forstås som en helhed af både landskab og kulturhistorie. Nogle kulturmiljøer skal derfor beskyttes, men Skov- og Naturstyrelsen påpeger, at det er vigtigt ikke at gøre landskabet til et museum, idet der også skal tages hensyn til samfundsudviklingen (Skov og Natur 3: 05.07.05). Det må derfor blive et spørgsmål om

hvilke værdier, der skal beskyttes, og hvordan det skal være muligt både at beskytte fortidens minder og spor, og samtidig undgå at fremmedgøre de mennesker, der i dag lever i landskabet og hvis virke er en del af samfundsudviklingen.

Landskabet oplever i dag ændringer som følge af ændrede dyrkningsmetoder og ændret husdyrhold, samt fra spredt bebyggelse i landskabet, blandt andet langs motorvejene. Landskabet ændrer sig også som følge af fredninger, den mulige etablering af nationalparker, nye naturbeskyttelses- og habitatområder. Ændringerne kan ses som værende til det værre eller bedre, alt efter hvilken værdi forskellige elementer i landskabet tillægges. Landskabsinteresser bliver ifølge Skov- og Naturstyrelsen i dag varetaget ved fredning, overvågning, information, planlægning oprettelse af beskyttelseszoner og landskabsgenopretning (Skov og Natur 2: 05.07.05).

Naturbeskyttelsesloven og planlovens indvirkning på landskabsforvaltningen

Både naturbeskyttelsesloven og planloven indeholder elementer, som har indvirkning på forvaltningen af landskabet.

Naturbeskyttelsesloven tilsigter ”at forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser” (Naturbeskyttelsesloven, paragraf 2, stk 2). I den henseende skal der også tages hensyn til de rekreative områder og muligheder for offentligheden for at opleve landskabet og naturen, og der skal derfor også tages hensyn til beliggenheden af beskyttede områder, fordi området så kan være til større gavn for almenheden.

Indenfor Naturbeskyttelsesloven ligger forskellige beskyttelseslinjer; strandbeskyttelseslinjen, sø- og åbeskyttelseslinjen og fortidsmindebeskyttelseslinjen, skovbyggelinjen og kirkebyggelinjen. Indenfor disse linjer er der begrænsninger på bebyggelse og andre former for brug af arealerne.

Loven giver desuden mulighed for arealfredning, hvilket har stor betydning for det landskabelige udtryk.

En del af Planlovens formålsparagraf er ”at der skabes og bevares værdifulde bebyggelser, bymiljøer og landskaber” samt ”at de åbne kyster fortsat skal udgøre en væsentlig natur- og landskabsressource” (Planloven, paragraf 1, stk 2). Hermed lægges vægten i særlig grad på de åbne kyster, som jeg her forstår som kyster uden bebyggelse og strukturer. Planloven pålægger regionerne at udpege vigtige og værdifulde landskaber.

Landskabskonventionen

Landskabskonventionen fra 2004 angiver mål og retningslinier for varetagelsen af landskabsinteresser. Landskabskonventionen har til formål at øge opmærksomheden på de landskabelige værdier, opsætte kvalitetsmål for landskabet og i særlig grad lægge vægt på de lokale interesser og værdi i landskabet, og landskabets betydning for identiteten (Council of Europe 2000).

Landskaber defineres som nævnt ovenfor, som områder, der både er påvirket af mennesker og natur. Landskabskonventionen omfatter således både land og by, indre farvande og

havområder. Som i den danske forvaltning lægges der vægt på både de enestående og unikke områder, men også almindelige eller degraderede landskaber. Målet for konventionen er, at beskyttelse, forvaltning og planlægning af landskaber bliver fremmet. Derudover har Landskabskonventionen til formål at skabe samarbejde på tværs af landegrænser omkring fælles landskaber. Danmark er i den forbindelse med i et nordisk samarbejde om beskytte de nordiske landskaber. Målet for samarbejdet er at lave fælles opfølgning på Landskabskonventionen, og der arbejdes på at beskytte natur, kulturmiljøer og landskab både i nærområder og internationalt (Skov og Natur 2: 07.05.07).

Gennem underskrivelse af konventionen forpligter de deltagende parter sig på flere områder. Først og fremmest er der fokus på landskab som en del af menneskers omgivelser, og landskab bliver dermed set som en del af menneskers identitet, og som "et udtryk for mangfoldigheden af deres fælles kultur- og naturarv". Med det fokus skal landene gennemføre landskabspolitikker, og disse politikker skal kunne udformes med deltagelse af offentligheden, lokale og regionale myndigheder. Der skal opstilles kvalitetsmål for landskaber, og opstillingen af disse mål skal være et ansvar for alle. Desuden bør landskabspolitikken være integreret med øvrige politikker, som har indflydelse på landskaber. Et vigtigt punkt i forhold til inddragelsen af lokale interesser er at, der i identificering og vurdering af landskaber skal tages hensyn til de værdier, som befolkningen tilskriver landskabet. Det vil sige, at der ikke kun skal være tale om forsøg på objektive mål for landskabskvalitet, men der skal også være tale om at forstå landskaber ud fra de værdier, landskabet bliver tillagt lokalt. Det betyder også, at det ikke er ligegyldigt eller irrelevant hvordan beslutninger i landskabet opfattes lokalt. Nationale interesser bør integreres med lokale interesser, og Landskabskonventionen anerkender således landskab som en vigtig del både af den lokale og nationale identitet. Hvorvidt man ønsker at beskytte det ene eller det andet kan selvfølgelig debatteres. Landskabskonventionen lægger også vægt på vigtigheden af at skabe opmærksomhed om de landskabelige interesser, så der bliver mulighed for debatten, og for at integrere landskab som en vigtig komponent i menneskers liv og i samfundet.

I sammenhæng med de foregående kapitler kan landskab ses som det objekt, fortællinger og moralgeografi omhandler. Landskabet kan forstås på flere måder, men til alle landskaber er knyttet fortællinger, og derved også en forståelse af hvordan landskabet bør udnyttes eller ikke udnyttes.

6 Forvaltning af de danske kyster

I det følgende vil jeg gennemgå kystforvaltningen i Danmark, både i form af den gældende lovgivning og praksis, samt nye krav om integreret kystzoneforvaltning. Jeg vil gå lidt mere i detaljer med kystsikring, procedurerne i forhold til kystsikring, og de problemer, der kan være forbundet med at kystsikre.

6.1 Kystforvaltning i Danmark

Hvad vil det sige at "kystforvalte"? Til at starte med skal man måske snarere spørge om hvad begrebet kyst dækker over. Kyst bliver defineret meget forskelligt og bredt, bredt som kystnære have som Nordsøen og dets opland, eller snævert som tidevandskysten; den del af kysten, som ligger mellem lavvands- og højvandslinien (Suadicani 2002). Kystzonen defineres geomorfologisk, eksempelvis af Binderup (1996 i Suadicani 2002), som "området mellem den dybde, hvor gennemsnittet af de største bølger påvirker havbunden og grænsen for den maksimale transgression siden sidste istid".

Alt i alt er kysten altså en blanding af både hav og land, men præcist hvor grænserne for kysten går, kan være vanskeligt at bestemme, da det kan afhænge af både funktioner, administration og geomorfologi. I Danmark er der et skarpt skel mellem land og hav, rent forvaltningsmæssigt. Der er derfor kun lidt integration af planlægningen på tværs af kystlinien. Hovedårsagen er forskellen i ejendomsretten, hvor det til havs er Statens Højhedsret, der gælder, mens det på land hovedsageligt er den private ejendomsret, som forvaltes (Suadicani 2002).

Kystkultur og kystlandskabet

Kystkultur betegner den menneskelige brug af kysten, bygninger og funktioner associeret med kysten. Fiskeriet fra kysten har haft en stor økonomisk betydning i hele Norden, men generelt har den nationale selvforståelse ikke været knyttet til fiskeriet, men snarere til landbruget og landbrugskulturen. Kystkulturen har generelt undergået en funktionsændring fra fiskeri til rekreative områder med turisme, hvilket har medført at nogle kystområder er

blevet "funktionstømte kulturmiljøer", hvilket vil sige at områderne fremstår som kulisser. Gennem de sidste 200 år har kysten fået flere rekreative funktioner. Dette har ført til, at kysten mange steder er kommet under pres, på grund af mere intensiv udnyttelse af selve kysten, hvilket kan underminere den kultur og natur, som fra starten af har været den væsentligste grund til at kysten har været betegnet som attraktiv (Christensen & Guldborg 2004).

Klinter og kystlandskab

Det danske kystlandskab består af flere forskellige landskabstyper. De danske kyster er for størstedelens vedkommende et resultat af isens bevægelser under sidste istid, og den efterfølgende tilbagetrækning. Efter den sidste istid, har kystprocesser formet kystlandskabet. Den vigtigste proces her er sedimentpålejring (opbygningskyster) eller sedimentfjernelse (erosionskyster) (Suadiciani 2002). Processerne skal ofte følges over flere år, for at det er muligt at observere, hvordan de foregår, da der er mange variationer i de aktuelle processer. *Udligningskysten* betegner de kyststrækninger, hvor der er nok bølgeenergi og strøm til at der kan dannes klinter, og hvor der derfor er stor sedimenttransport. Her bliver kysten ensartet og lige på lange strækninger. Dette gælder eksempelvis den jyske vestkyst, hvor processen stadig foregår.

Klintkysten består af et højtliggende istidslandskab, som bliver eroderet af havet. Her vil havet under storme erodere klintfoden, hvilket fører til skred. Det materiale, der skrider ned bliver transporteret bort af bølger og strøm. Hvis klinter ikke bliver eroderet, som følge af for eksempel lav bølgeenergi eller kystsikring, vil de skride sammen, og så vil vegetation efterhånden etablere sig. Her kan vegetationen være sjælden og egenartet, fordi vegetationen er saltpåvirket, og specielt hvis der også er små kildevæld, hvor grundvand trænger ud gennem skrænten (Suadiciani 2002).

Lovgivning

Den danske lovgivning indenfor kystområdet er delt op i land og hav, og disse to bliver reguleret forskelligt. Ansvaret for kysterne ligger hos flere forskellige aktører. Kommunerne har en stor del af ansvaret som planmyndighed, Transport- og Energiministeriet har ansvaret for kystsikring og havnenes infrastruktur, med Kystdirektoratet som myndighed på området. Ligeledes har Miljøministeriet ansvar i forbindelse med fredninger og naturbeskyttelse. Dermed kræver komplicerede kystforvaltningssager ofte input fra mange forskellige myndigheder, før en beslutning kan træffes.

Ud for kysten gælder Statens Højhedsret, det vil sige statens ret til at "håndhæve den dømmende og udøvende ret over søterritoriet" (Suadiciani 2002). Hvor Statens Højhedsret gælder, afgøres af internationale aftaler. I Danmark gælder Højhedsretten i hele Danmarks kontinentalsokkelområde.

Derudover findes også andre zoner til inddeling af havet, som søterritoriet o.l. Udover zoner er der internationale naturbeskyttelsesområder i de danske have, det kan for eksempel være RAMSAR-områder og EU-habitatområder.

På land dækker forskellige lovgivningsområder på kystområdet. Disse er dels planlægningslovgivning, hvor udnyttelsen af forskellige zoner bestemmes, og beskyttelseslovgivning, som er forbudszoner, hvor der er forbud mod en bestemt udnyttelse af et område.

Planlovgivningen afgrænser udnyttelsen af de danske kyster med kystnærhedszonen. Denne zone er en bræmme på tre kilometer langs de danske kyster, som så vidt muligt skal friholdes for fremtidigt sommerhusbyggeri og andre aktiviteter, som ikke er afhængige af at ligge ved kysten (Suadicani 2002).

Naturbeskyttelsesloven angiver beskyttede områder og giver mulighed for fredninger, både på land og til havs. Af særlig betydning for kysten er strandbeskyttelseslinien og klitfredningslinien. Strandbeskyttelseslinien er ligeledes defineret som en bræmme langs kysten. Denne ligger inde under Naturbeskyttelsesloven, og er ca. 300 meter bred. Strandbeskyttelseslinien bliver lagt ud fra hvor sammenhængende landvegetation begynder, det vil sige, hvor vegetationen skifter karakter. Indenfor strandbeskyttelseslinien, hvis formål er naturbeskyttelse, må naturtilstanden ikke ændres. Langs Vesterhavet og Skagerrak har man i stedet Klitfredningslinien. I princippet gælder samme forhold, som ved Strandbeskyttelseslinien, men har også det formål at forhindre sandflugt. Yderligere områder kan inddrages, hvis der er risiko for sandflugt, og klitternes tilstand må ikke ændres (Skov- og Naturstyrelsen 4).

Kystbeskyttelsesloven er en vigtig brik i forvaltningen, denne vil jeg komme nærmere ind på i afsnit 6.3.

6.2 Integreret kystzoneforvaltning

Under Rio-topmødet blev behovet for en ny og opdateret kystzoneforvaltning diskuteret, da kysten var potentielt truet af større udnyttelse. Målet med en integreret kystzoneforvaltning er at fremme bæredygtig udvikling i kystzonen, både det kystnære og marine miljø

Dette har udmøntet sig i principperne omkring Integrated Coastal Zone Management (ICZM), som blev adopteret af EU i år 2000. FN definerer ICZM som "en dynamisk proces ved hvilken en koordineret strategi er udviklet og implementeret for allokering af miljømæssige, socio-kulturelle og institutionelle ressourcer til bevarelse af bæredygtig udnyttelse af kystzonen"(FN 1995 i Suadicani 2002). Grundlæggende dækker det over tiltag omkring større integration af myndigheder indenfor området, større integration af land og vand, inddragelse af lokalbefolkningen i beslutninger og planlægning, forsigtighedsprincippet som udgangspunkt for planlægningen og "samarbejde" med naturprocesserne, samt hensyntagen til lokale områders særpræg.

I EU regi ligger syv principper til grund for det fremtidige arbejde med ICZM:

- Princippet om at anlægge en bred synsvinkel
- Princippet om at bygge på forståelse af det pågældende områdes særlige forhold
- Princippet om at samarbejde med naturkræfterne
- Princippet om at sikre, at beslutninger der træffes nu, ikke udelukker fremtidige løsninger

- Princippet om at inddrage de berørte parter i planlægningen for at opnå samstemmighed
- Princippet om at sikre alle berørte administrative organers støtte og inddragelse
- Princippet om at benytte en kombination af forskellige virkemidler (Suadicani 2002).

Disse syv principper samt bæredygtig udvikling udgør EU's definition på ICZM. Integration af kystzoneforvaltningen skal være både horisontal og vertikal, det vil sige både strække sig over alle berørte parter indenfor en bestemt sag, samt strække sig over alle myndighedsniveauer i planlægningen.

I 2000 henstillede Kommissionen til medlemslandene at forpligte sig på ICZM; herunder skal medlemslandene udarbejde en fælles vision for deres kystzoners fremtid. De skal foretage en national statusopgørelse med henblik på at analysere aktører, love og institutioner, som har indflydelse. Dette inkluderer en analyse af borgernes inddragelse. Efter at have udarbejdet den nationale statusopgørelse skal de enkelte medlemslande lave en national strategi med det formål at leve op til principperne for ICZM (Suadicani 2002).

I Danmark er Skov- og Naturstyrelsen ansvarlig for besvarelse af Kommissionens henstilling (NIRAS 2006). På grund af Strukturreformen har Danmark indtil videre kun foretaget statusopgørelsen, og har altså valgt at vente med at udarbejde en national strategi til senere, når ansvaret for kysterne er blevet omfordelt og behovet viser sig (Skov- og Naturstyrelsen 2006).

ICZM indebærer først og fremmest en større integration af de forskellige hensyn i kystforvaltningen. Kysten er generelt tæt beboet og tiltrækker turisme, derfor er kystmiljøet ofte truet af overudnyttelse. Tit indeholder kystområder tilmed sårbare økosystemer (Suadicani 2002). I forhold til denne case er især målsætningerne om at se kysten som en helhed og om at inddrage alle berørte parter i beslutningsprocesser interessante, idet stedet indeholder mange forskellige elementer – naturlandskab, by, kulturhistorie – og idet der er stærke lokale interesser involveret.

6.3 Hvad er kystbeskyttelse?

Kystbeskyttelse er en metode til at undgå havets nedbrydende virkning. Erosion er et naturligt fænomen, som forekommer ved højvande og ved storm. Klitter og klinger nedbrydes, og det nedbrudte materiale føres med havet, og aflejres senere, ofte et andet sted på kysten (Kystdirektoratet 2005).

Der er flere forskellige måder at kystsikre på. De traditionelle metoder er hølde eller bølgebrydere, som er byggede strukturer i vandet. Hølde og bølgebrydere er et tydeligt visuelt indgreb på kysten (Kystdirektoratet 2005).

Hølde er bygget vinkelret fra stranden, og er ofte anbragt i serier på flere hølde. En hølde virker som en forhindring for det sand, der bliver transporteret langsmed stranden. Hølde reducerer nedbrydningen af stranden, men de forhindrer ikke skræntnedbrydning. Desuden kan de virke skæmmende på stranden, da de er tydelige i landskabet.

Bølgebrydere ligger parallelt med stranden et stykke ud for kysten. Formålet med bølgebrydere er at energien fra bølgerne rammer bølgebryderen først, hvorved noget af det materiale, der eroderes har mulighed for at blive aflejret inde ved kysten. Under storm kan bølgebrydere også reducere erosion af skrænter. Med bølgebrydere er det lettere at færdes på stranden, end det er med høfder, men de er stadig visuelle elementer på stranden, og er et voldsomt indgreb.

Skråningsbeskyttelse er en større konstruktion, som kan etableres ved skrænter, hvor der ikke må ske erosion, f.eks. hvis der er fare for at huse styrter ned. Som regel bliver skråningsbeskyttelsen bygget op som skråninger af forskellige materialer. Når der er skråningsbeskyttet, får stranden ikke tilført materiale fra skrænten, hvilket betyder, at stranden på sigt kan blive smallere.

Diger er som regel volde af jord, bygget på steder, hvor der er risiko for oversvømmelse. Diger etableres i henhold til bølger og højvande på risikable steder.

Kystfodring går ud på, at sand pumpes fra havbunden op på et skib, hvorefter det pumpes ud på enten stranden, eller i det lave vand ved stranden. På den måde erstattes det sand, som havet har fjernet, og erosionen nedsættes.

Trykudligningsrør er et forsøgsprojekt, baseret på en opfindelse af Poul Jakobsen fra Skagen Innovations Center (SIC). Trykudligningsrør er rør, hvor størstedelen af røret graves ned på stranden. Ideen er at rørene dræner stranden, hvilket skulle føre til, at sandet mere effektivt bliver fastholdt på stranden. Der har været stor debat om rørenes virkning. Dette omtaler jeg nærmere i kapitel 7.

Hvorfor kystbeskyttelse?

Erosion af kysten er et fænomen, hvor ”den ubeskyttede kyst vil forsøge at indstille sig i en naturlig ligevægt. Det betyder, at dele af kysten eroderes under en storm, og derefter bygges op igen under mere rolige vejrforhold. Det er et naturligt og velkendt fænomen” (Kystdirektoratet 2005).

Derfor sker kystbeskyttelse som hovedregel kun, hvor der er risiko for tab af menneskeliv, eller hvor der er samfundsmæssige interesser på spil. Grundprincippet indenfor kystbeskyttelse har været, at kystbeskyttelse kun skal udføres, hvis enten bebyggelse eller infrastruktur er truet, eller kan forventes at blive truet indenfor en tidshorisont på 25 år. Selvom der bliver truffet en beslutning om at der skal etableres kystbeskyttelse, skal det ske med hensyntagen til at området skal se så naturligt ud som muligt, og der skal tages hensyn til at bevare de åbne og ubeskyttede kyster.

I april 2006 fik Kystbeskyttelsesloven tilføjet en formålsparagraf, som lyder:

”Formålet med kystbeskyttelse er at beskytte mennesker mod oversvømmelser samt ejendom mod oversvømmelser og nedbrydning fra havet, fjorde eller andre dele af søterritoriet. Dette formål varetages ved en afvejning af følgende hensyn:

- 1) *Behovet for kystbeskyttelse,*
- 2) *økonomiske hensyn,*
- 3) *kystbeskyttelsesforanstaltningens tekniske og miljømæssige kvalitet,*
- 4) *kystlandskabets bevarelse og genopretning,*
- 5) *naturens frie udfoldelse,*
- 6) *rekreativ udnyttelse af kysten,*

- 7) sikring af den eksisterende adgang til kysten og
- 8) andre forhold af væsentlig betydning for kystbeskyttelse” (Kystbeskyttelsesloven).

Denne formålsparagraf blev indført med henblik på at få en opdateret kystsikringspolitik, hvor de overvejelser, som i forvejen blev gjort, kunne blive indskrevet i selve loven. Kystdirektoratets opfattelse er, at der både skal være plads til at udnytte og opleve kysten, men at kysten samtidig er et værn mod ”angreb fra havet”, og at det derfor skal være muligt at kunne beskytte sig mod dette, men,

”Danmarks kyster er landets måske vigtigste naturressource, og det er derfor nødvendigt, at vi tager godt vare på dem. For at bevare og beskytte kysterne er det vigtigt at fastholde kystområdets dynamik – den frie bevægelse af kystens materialer i form af sand m.v., som skyldes påvirkning fra vind, bølger og strøm. Det indikerer, at der kun skal tillades kystbeskyttelse, hvor der er et reelt behov for at beskytte værdier mod risiko for ødelæggelse ved oversvømmelse eller ved havets erosion” (Kystdirektoratet 2005).

Ved strukturreformen blev ansvaret for kysterne og kystsikringsbeslutninger lagt over i kommunerne. De nye kommuner træffer nu beslutninger om at give tilladelse til kystsikring. Før strukturreformen lå ansvaret for kystsikringsforanstaltningsbeslutninger hos amterne. Dette betyder at beslutninger omkring kystsikring nu skal træffes med udgangspunkt i en kortere kystlinie indenfor hver enkelt kommune, det vil sige i en noget mindre skala end hidtil.

I udgangspunktet bliver kystsikring betalt af den enkelte ansøger, lodsejere som ønsker at beskytte deres ejendom mod oversvømmelse eller erosion. Det betyder, at grundejere her er initiativtagere til kystsikring i de fleste tilfælde; oftest er der tale om sommerhusejere, som ønsker at beskytte deres ejendom. Dog betaler stat eller kommune, hvis der er tale om større anlæg, eller hvis skaderne ved erosion eller oversvømmelser vil være meget betydelige. Det gælder især for anlæg langs den jyske vestkyst. I praksis bliver mange kystsikringsanlæg af større omfang betalt med tilskud fra staten eller kommune, da få lodsejere er villige til selv at afholde hele udgiften. Kystdirektoratets rolle ved kystsikringssager er at fungere som rådgivere, at give tilladelser og fungere som myndighed, samt være ansvarlig ved større kystbeskyttelsesanlæg ved den jyske vestkyst (Kystdirektoratet 2005); blandt andet ved kystsikringsanlægget ved Lønstrup.

Proceduren ved en kystbeskyttelsessag

Hvis der er uenighed om behovet for kystsikring kan alle rejse en kystbeskyttelsessag overfor kommunen. Proceduren er herefter, at kommunen bestemmer, om man ønsker at gå videre med sagen. Er svaret ja, indkalder kommunen møde med ejere af bidragspligtige ejendomme, hvor der bliver redegjort for de foreløbige planer. Kystdirektoratet deltager med en udtalelse om de foreslåede kystbeskyttelsesforanstaltninger. Efter det indledende møde kan man vælge at fremme sagen. Bliver der igen givet grønt lys, afholdes der endnu et møde med lodsejerne, hvor detaljerne diskuteres, herunder finansiering. Hvis parterne kan blive enige om detaljerne, kan man så vælge at gennemføre projektet. Der er mulighed for at klage til Transport- og Energiministeriet, hvorunder Kystdirektoratet sorterer, hvis man ikke er tilfreds med den afgørelse, der bliver truffet (Kystbeskyttelsesloven).

Når et projekt forkastes, sker det ofte fordi lodsejerne i sidste ende har været uvillige til at betale, eller ikke kan blive enige om hvor meget hver enkelt skal bidrage med. Ofte føler lodsejerne, at det bør være en offentlig opgave (Kystdirektoratet 2005).

Problemer ved kystsikring

Kystdirektoratet (2005) peger på især visuelle virkninger, hindring af færdsel på strande og hindring af naturlige processer som problemer ved kystsikring. En kystbeskyttelsespolitik vil derfor altid være en kamp mellem ”ønsket om at bevare kystområdets dynamik”, og ”ønsket om at bevare det frie initiativ” (Kystdirektoratet 2005). Grundholdningen er her at ”vore kyster udgør en unik natur- og landskabsressource, som så vidt muligt skal bevares. Samtidig er det også Kystdirektoratets holdning, at der skal gives tilladelse til kystbeskyttelse, når der er et reelt behov herfor” (Kystdirektoratet 2005).

Et reelt behov for kystsikring vurderes i forhold til borgernes sikkerhed og ved økonomisk incitament – eller, det skal bedre kunne betale sig at kystsikre end at lade være, for at projektet bliver gennemført. Dog vil miljøvenlige metoder blive foretrukket som kystsikring, selvom de skulle være dyrere end traditionelle hårde konstruktioner (Kystdirektoratet 2005).

Kystsikring vil altid have indvirkning på landskabet, da der er tale om betydelige indgreb. Først og fremmest er der visuelle og rekreative virkninger, specielt ved hårde konstruktioner såsom høfder og skråningsbeskyttelse, som er meget synlige indgreb. Disse kan forringe et kystlandskabs værdi, hvis man betragter det fra et æstetisk synspunkt. Kystbeskyttelse hindrer naturlige processer, idet man bremser den naturlige erosion af kysten der ellers ville være foregået. Dette kan føre til blandt andet erosion andre steder, ligesom beskyttede steder langsomt kan komme til at ligge fremskudt i forhold til den øvrige kyst; og et kystsikringsanlæg vil derfor altid kræve vedligeholdelse og genovervejelser.

Kystbeskyttelse i Nordjylland

Efterfølgende strukturreformen er de administrative enheder indenfor kystforvaltning blevet mindre, da ansvaret for kystforvaltningen er overgået til kommunerne. Ifølge Per Sørensen, kystteknisk chef hos Kystdirektoratet, er det endnu svært at vurdere virkningerne på kysterne af strukturreformen, da Danmark har haft en vinter med mange storme i 2007. Her bliver de naturlige forhold blandet sammen med de administrative forhold, og det er vanskeligt at vurdere hvilke indgreb der skyldes det ene, og hvilke, der skyldes det andet (Sørensen: 7, 10.04.07). Mulige udfordringer ved strukturreformen inkluderer økonomiske aspekter – at kommunerne måske vil have svært ved at løfte opgaven med at betale for dyre anlæg, samt en øget differentiering. Hos Kystdirektoratet er man spændt på at se, hvorvidt kysterne vil blive mere forskelligartede, da kommunerne vil følge forskellige politikker på kystområdet. Dette kan både være en negativ og en positiv konsekvens; positivt set kan det muligvis være med til at øge dynamikken på området (Sørensen: 9, 10.04.07).

En generel udfordring for kystforvaltningen er det øgede fokus på kystens attraktion som boligområder, idet ”... *havneområder var sådan nogle man ikke rigtig kom i for 20 år siden, så nu, så er det virkelig attraktivt. Der er sket en stor ændring. Og derved kommer vi også tættere på naturen, og kommer tættere på problemerne som sådan*” (Sørensen: 51, 10.04.07). Disse forhold fører til flere konflikter end tidligere, hvor befolkningen eksempelvis

i Vestjylland var mere villige til at affinde sig med at naturen satte grænser for mulighederne for bosættelse ved havet på andet end lånt tid (Sørensen: 47, 10.04.07).

I det gamle Nordjyllands Amt var kystbeskyttelsespolitik en del af Regionplan 2005, som stadig er gældende. Det gamle amtsråds officielle holdning var at kystbeskyttelse kun bør ske i forbindelse med helårsbebyggelse og større infrastrukturanlæg (Regionplan 2005). Kystbeskyttelse bør ifølge planen undgås, hvor der går ud over de naturlige processer, medmindre der er væsentlige samfundsmæssige interesser og generelt bør landskabet afspejle "oprindelighed og ægthed". Kystsikring kan ifølge amtet opfattes som fremmedelementer i landskabet, fordi det medfører tilgroning af geologiske profiler, og øget nedbrydning af kysten andre steder. Erosionskysten ses dermed som værdifuld, fordi der foregår en naturlig proces – og værdien forsvinder dermed, hvis processen stoppes. Amtet har dermed fulgt de generelle retningslinier for kystsikringspolitik.

Hvorvidt amtets retningslinier i praksis har været fulgt kan debatteres. Ifølge Thomas Lomholt fra Hjørring Kommune har det først og fremmest været grundejerforeningerne, som har været styrende for udviklingen i Nordjylland.

"... Fordi, altså lige præcis på kystsikring, der er det måske letkøbt af amtet at skrive sådan noget der i en regionplan, fordi hvad har de lige gjort? Havde vi en ensartethed? Havde vi en helhedsplan? Blev det forvaltet i – det er det jo ikke, altså gå en tur fra Lønstrup og mod nord og så for hver 200 meter, hver gang man passerer en ny grundejerforening, så har du en ny måde at lave kystsikring på" (Lomholt 100).

Derimod mener Thomas Lomholt, at det, der har været styrende indenfor kystsikring har været hvad grundejerforeningen har ment, hvad der har været opbakning til og hvad der har været økonomi til. Det nuværende system, hvor grundejerne tager initiativ til kystsikring mener han har givet nogle skævheder, idet kystsikringen har været tilfældig, og konsekvenserne er ofte gået ud over naboer, som ikke har haft mulighed for at kystsikre. Dog mener han, at retningslinierne fra amtets side muligvis har haft en betydning for den enkelte sags sagsbehandling. I det gamle Nordjyllands Amt har den gamle Hjørring Kommune ifølge Ole Ørnboel, daværende formand for Teknik- og Miljøudvalget, også udstukket retningslinier for kystsikring i 2003, som indebærer, at naturen fremover måtte gå sin gang, og at de sommerhusejere som kunne miste deres huse af den årsag ville få tilbudt erstatningsarealer af kommunen (Ørnboel: 4).

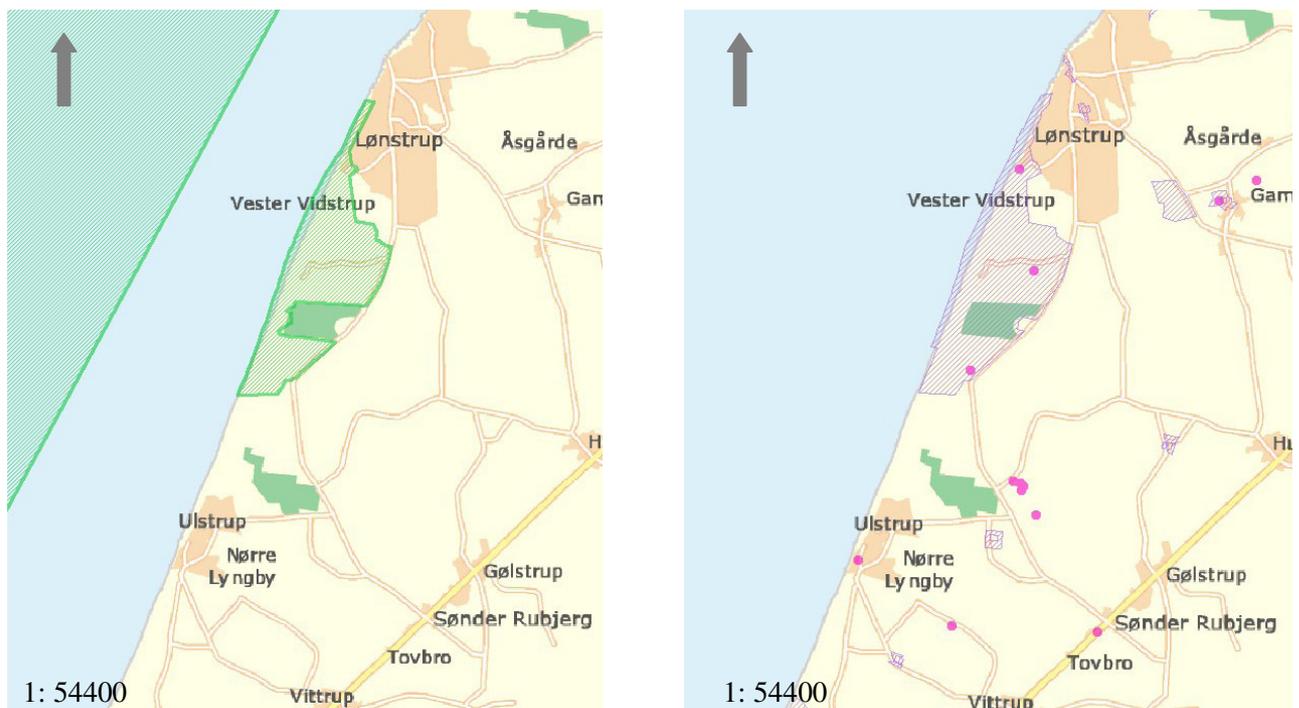
Generelt har der altså været tale om, at selvom der har været en politik på området, har denne type politik ikke altid styret området. Formålsparagraffen i Kystbeskyttelsesloven er ganske ny, og traditionelt har grundejerne taget initiativet. Dog betyder de nyere initiativer fra Kystdirektoratets, amtets og kommunens side at der er kommet mere fokus på helhedsorientering indenfor kystbeskyttelse.

7 Nuværende forhold omkring kirken

I det følgende afsnit vil jeg kort præsentere de nuværende forhold ved Mårup kirke, i forhold til kystbeskyttelse, fredninger og anden arealplanlægning for området, samt beslutninger for området.

Naturbeskyttelse i landskabet

Landskabet omkring Mårup Kirke og Rubjerg er beskyttet på flere måder. Et stort set overenssvarende område er både fredet område, naturbeskyttelsesområde, og EU-habitatområde. Landskabet dækker landområder som sådan, med undtagelse af EU-habitatområdet, som også dækker havområdet. Fredningsbestemmelserne er fra henholdsvis 1948 og ved Mårup Kirke fra 1965. De enkelte områder kan ses på kortene i figur 7.1 her nedenfor.

Figur 7.1 Kort over til venstre EU-habitatområdet og til højre fredningerne (Kort og Matrikelstyrelsen 2007)

På kortet til venstre er habitatområdet markeret med grønt, på kortet til højre er fredningerne markeret med lilla skravering.

Tildelingen af EU-habitatområde status for området er der givet fem begrundelser for: 1) klinte og klipper ved kysten, 2) hvide klitter og vandremiler, 3) stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå klit og grønsværklit, 4) kystklitter med havtorn og 5) overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund. Der er således fokus både på landskabet ovenfor klinten (overdrev og krat) og selve kystklingen og klitterne. Derudover dækker strandbeskyttelseslinien et stykke ind i landskabet.

Mårup Kirke ejes og drives af Skov- og Naturstyrelsen siden 1989, før det var Nationalmuseet, ansvarlig for kirken. Det vil sige, at kirken er statsejet, og at Staten dermed skal tage initiativet, hvis der skal kystsikres ved kirken, da de er grundejere på ejendommen. Driften varetages af Statsskovdistriktet i det daglige. Mårup Kirke var fredet, som alle bygninger bygget inden reformationen, indtil 2005, hvor fredningen blev ophævet i Kulturarvsstyrelsen, som følge af, at det måske bliver nødvendigt at nedtage Mårup Kirke.

Kystbeskyttelse i Lønstrup

Ved Lønstrup blev der opsat kystbeskyttelse i 1982-83, som følge af en storm i 1981, hvor store dele af klinten ved Lønstrup blev eroderet væk. Finansieringen af kystsikringen har været delt mellem tre parter, 50 % af udgifterne har Staten afholdt, og så har amtet og kommunen afholdt hver 25 % af udgifterne. For nylig er amtets 25 % også overgået til kommunen. Anlægget ved Lønstrup består af flere forskellige strukturer: Skråningsbeskyttelse er opbygget af norske brudsten, og skal modvirke erosion af kystskrænten under storme. Kystfodring finder sted hvert år for at modvirke den naturlige erosion, mens der ved anlæggets opstart blev tilført ca. 100.000 m³ sand for at skabe en høj strand, hvilket medfører, at noget af bølgeenergien bremses, før bølgerne når skrænten. Derudover er der også etableret bølgebrydere. Bølgebrydere skal både sænke bølgeenergien, men skal også modvirke, at det sand, som kysten fodres med, igen bliver eroderet væk. Kystdirektoratet varetager disse arbejder i et samarbejde med staten og Hjørring Kommune, og tidligere med Nordjyllands Amt. Argumentet bag kystbeskyttelsen er et ønske om at beskytte infrastrukturen og bebyggelse.

Figur 7.2: Kystsikringsanlægget ved Lønstrup (Kystdirektoratet: 28.03.07).

Kommunen er bygherre på kystsikringsanlægget. (Kystdirektoratet 28.03.07).

I figur 7.2 kan der ses en tegning af kystsikringen ved Lønstrup. Ved Mårup Kirke har der været forsøg med Poul Jakobsens rør fra 1999- 2005.

Beslutninger for området

Debatten omkring fremtiden for kirken har kørt siden 1980'erne. I dag ligger der en beslutning fra Skov- og Naturstyrelsen om, at der ikke skal kystsikres fra Lønstrup og ud til kirken. Hjørring Kommune har også valgt ikke at ville støtte eventuel kystsikring økonomisk. Denne beslutning er der ikke blevet ændret på siden 1999, men foreningen Maarup Kirkes Venner kæmper stadig videre. Debatten handler nu også om, hvorvidt kirken skal tages ned inden den falder af sig selv. Der har været en beslutning om at kirken skulle nedtages, når der var femten meter til skrænten af sikkerhedsmæssige hensyn. Denne frist er dog for længst overskredet. Statsskovdistriktet har nu valgt at tage denne beslutning, når det bliver aktuelt.

Det seneste større skred ved kirken skete i december 2006. I realiteten kan kirken styrte i havet når som helst nu, og dele af kirkegården er forsvundet, som det kan ses på billedet figur 1.1 i Kapitel 1. Rester fra gravene bliver i dag genbegravet på Lønstrup kirkegård.

8 Fortællinger om klinten og kirken

Mårup kirke og Lønstrup klint har spillet, og spiller fortsat, en stor rolle i landskabet omkring Lønstrup by. Lønstrup klint er geologisk set unik, den er dramatisk og voldsom som en del af landskabet; og samtidig er dens nedbrydning en trussel mod Mårup kirke. Kirken har en lang og fængslende historie, den fortæller om livet ved havet og illustrerer hvor lille mennesket er i forhold til naturens kræfter. Den er også et kulturhus, og er rammen om mange koncerter og arrangementer i løbet af året. Kirkegården, som omgiver kirken, er allerede nu på vej i havet, og knogler bliver opsamlet for at blive genbegravet på kirkegården inde i Lønstrup, når gravene når ud over kanten af klinten.

Debatten om kystsikring ved Mårup kirke er foregået over de sidste tyve år og har til tider været skarp. Nogle anser nu debatten for afsluttet, andre vil stadig kæmpe for kirken til den bitre ende. Under alle omstændigheder lyder beslutningen fra Miljøministeriet, at der ikke skal være kystbeskyttelse ved Mårup kirke. Konflikten handler i dag også om, hvorvidt kirken – hvis den nu ikke kan reddes – skal have lov til at blive stående og blive taget af havet; eller hvorvidt den skal pilles ned før den når klintkanten og bliver en sikkerhedsrisiko. I dette kapitel ser jeg nærmere på de forskellige fortællinger om kirken og landskabet, naturen og klinten. Jeg ser derefter på sammenhængen mellem konflikten og fortællingerne; hvordan konflikten er foregået og hvilken betydning, fortællingerne har haft for den gensidige forståelse aktørerne imellem og for løsningen af konflikten. En samlet tidslinje for udviklingen kan ses i bilag 2.

8.1 Det geologiske profil

De unikke geologiske forhold er ofte blevet nævnt som en vigtig begrundelse for at bevare klintens nuværende tilstand. Derfor starter jeg med at skruer tiden et stykke tilbage, nærmere bestemt til det norske Isfremstød for 30 – 26 000 år siden, hvor Rubjerg Knude blev dannet (Schack Pedersen 2005). Komplekset er en del af Lønstrup Klint, som i alt er cirka 15 kilometer langt (Andersen & Sjørring 1997). De geologiske forhold har spillet en stor rolle for

konflikten omkring klinten, da dens unikhed er en vigtig begrundelse for at bevare klintens dynamik.

Lønstrup Klint blev dannet i den sidste istid, og Rubjerg Knude er den ældste del af klinten, hvor der er aflejringer af sand og ler, der er presset op af isen, som er kommet nordfra for 20.000 år siden. Knuden er en morænebakke, hvor de forskellige lag af nyere geologisk oprindelse er tydelige at se.

Figur 8.1: Lønstrup Klint med bandede lag (Lønstrup Lokalhistoriske Forening 2007).

Klinten er gammel hævet havbund fra slutningen af istiden og består derfor af sand- og leraflejringer (Andersen & Sjørring 1997). Profilet blev først opmålt i 1916-1918 af Axel Jessen, som udgav det samlede profil i 1931. Klinten er af betydelig interesse, fordi den viser flager, der er skubbet op af isen under den sidste istid, samt tværsnit gennem marine og ferske aflejringer fra sidst i istiden. Klinten illustrerer på den måde dele af den danske geologiske historie. Dets betydning kan også aflæses i det faktum, at det allerede først i det 20. århundrede blev kortlagt, og ydermere er genstand for Stig Schack Pedersens doktorafhandling fra 2005.

Lagene i klinten er tydelige at se, hvis man går en tur nedenfor klinten på stranden, som det kan ses på figur 8.1. Laus Gro-Nielsen fortæller, at;

”... når man så går ned på stranden, så kan man netop se de der lag, som klinten indeholder, og der tror jeg, der er mange folk der tænker, gad vide hvad det er, hvorfor ser det så stribet ud...” (Gro-Nielsen:30).

Fra et geologisk synspunkt er den nuværende forvaltning af området god; som det udtrykkes i Andersen & Sjørring (1997: 83):

"Klinten er godt blottet på grund af kysterosion. Landskabet i vid omkreds omkring fyret er tilsvarende åbent og overskueligt. Der er ingen naturlige trusler. Kystsikring vil hurtigt medføre, at klinten skrider til og skjuler profilet"

Set fra et naturvidenskabeligt synspunkt er den nuværende tilstand således ønskelig, men hvorvidt det er en attraktion ved området, som de besøgende oplever, er mere tvivlsomt. Naturvejleder ved Vendsyssel Historiske Museums afdeling ved Rubjerg Knude, Laus Gro-Nielsen, fortæller at området geologisk set er af national betydning, og at *"...Rubjerg Knude har været grundlag for en forståelse af hvordan hele landskabet i Danmark er blevet dannet, så det er da vigtigt"* (Gro-Nielsen: 32). Men som naturvejleder bemærker Laus Gro-Nielsen dog, at det geologiske profil ikke er den største tiltrækning ved området, og at en af udfordringerne i hans arbejde er at få folk til at blive lige så interesseret i de geologiske forhold, som de er i de menneskeskabte forhold (Gro-Nielsen: 30). Problemerne i den sammenhæng mener han er, at det ikke er til at se og forstå de geologiske forhold umiddelbart; det er ikke muligt at se lagene oppe fra toppen af klinten, og det er ikke muligt at forstå dem, før der er blevet givet en forklaring. Klinten har muligvis ikke den store betydning som attraktion i kraft af dens geologiske opbygning.

Fascinationen af de geologiske forhold kræver en anden type viden, end den gennemsnitlige besøgende er i besiddelse af. Thomas Lomholt, ny teamleder for Natur og Miljø, og ansvarlig for kystområdet i Ny Hjørring Kommune, fortæller, at det geologiske profil ville være en faktor som var betydende for ham, men at den type naturvidenskabelig argumentation ville være svær at få opbakning til lokalt. Derfor mener han i stedet, at det æstetiske element er det afgørende, og ikke de geologiske forhold i argumentationen for ikke at kystsikre:

"... Så nej, altså, jeg tror det er sådan det helt lavbanale, visuelle, æstetiske udtryk – det som hr. og fru Jensen oplever, når de går en tur. Det tror jeg faktisk. Det er ikke det akademiske, at man ønsker at bevare en eller anden akademisk værdi. Det er meget mere op ad bakke at argumentere for sådan noget" (Lomholt: 70).

Ikke desto mindre har de geologiske forhold faktisk fyldt en del i myndighedernes argumentation for ikke at kystsikre ved Mårup kirke. 21. juli 1999 bliver daværende miljøminister Svend Auken spurgt af Ole M. Nielsen fra Kristeligt Folkeparti, i Folketingssalen, om han vil redegøre for, hvorfor man ikke vil kystsikre ved Mårup kirke. Aukens svar henviser til Skov- og Naturstyrelsens anbefaling, hvor der især lægges vægt på, at der er tale om en enestående geologisk formation, og at en naturlig nedbrydning af kysten uden menneskelig påvirkning af den grund er blevet set som den væsentligste og mest værdifulde del af landskabet ved Lønstrup Klint. Etablering af kystbeskyttelse ville stabilisere forholdene, så det ikke er muligt at opleve de ubevoksede kystskrænter. Konklusionen på dette udsagn er:

"Derfor vil det være forkert at etablere kystbeskyttelse ved Mårup Kirke" (Auken: 21.07.99).

Danmarks Naturfredningsforening lægger tilsvarende vægt på den dynamiske kyst som en væsentlig kvalitet ved området, og Jørgen Jørgensen, som er formand for Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomite i Hjørring fortæller, at det uberørte er det enestående

ved området, det faktum, at der ikke er bebygget fra Mårup kirke og ned til Nørre Lyngby. Klinton og de åbne vidder gør det til ”... *noget af det ypperste natur vi har i Danmark...*” (Jørgensen: 22). Det uberørte landskab er ifølge Jørgen Jørgensen af væsentlig værdi i et land, hvor det ellers er en sjældenhed, og han mener, at det er vigtigt at ”... *vi ikke behøver at rejse til Norge eller et eller andet sted endnu længere hen for at vi kan se vild uberørt natur...*” (Jørgensen: 46). En af fortællingerne knytter sig således til den dynamiske natur i området, denne fortælling præsenterer jeg herunder i figur 8.2.

Den dynamiske natur

Denne fortælling knytter sig til områdets tidligste historie, og bunder i en interesse for de geologiske forhold og naturprocesserne som en værdi i sig selv. Her er menneskets indblanding negativ, og det er vigtigt at vi værner om det sjældne og unikke ved at have vild natur i Danmark. Vi må indimellem sætte os udover andre menneskelige hensyn for også at bevare denne værdi. Etablering af kystbeskyttelse ville ødelægge det sandt unikke ved området.

Figur 8.2: Fortællingen om den dynamiske natur.

8.2 Det fattige gudehus

”Det fattige gudehus derude i klitten taler sit tyeste sprog gennem sin enkle sakrale skønhed, mens blikket glider henover de ujævne, kalkede vægge, de egetræsmaledede stolestader og prædikestolen, for til sidst at dvæle ved altertavlens smukke billedskærerværk med præg af naiv og inderlig tro. Solstrålerne falder ind gennem de små ruder, spiller hen over gulvet og stolestaderne kalder skyggerne frem, skygger, der glider legende over de hvide mure. Man gribes af den særegne stemning, billedet af svundne slægter træder levende frem i skyggernes spil” (Loerges 1977: 36).

Efter dannelsen af Lønstrup Klint, springer jeg nu frem til opførelsen af Mårup kirke i middelalderen, omkring år 1250. Kirken er etableret nogenlunde samtidig med tilsvarende kirker, og efter etableringen af landsbyen Mårup. Forinden havde der været bosættelser i området af mindre permanent karakter, blandt andet er der fundet rester fra jernalder og vikingetid i klinton. Mårup kirke er en romansk landsbykirke, og den blev bygget som en ud af i alt cirka 14 teglstenskirker i Vendsyssel. Byggematerialerne er granitkvadre iblandet rullesten og teglsten (Loerges 1977). Teglstenskirker var ikke almindelige i Vendsyssel på det tidspunkt, hvor det var mere brugt at bygge i granit. Nordsiden er den oprindelige fra midten af 1200-tallet, mens sydsiden blev ombygget i 1787 (Loerges 1977). På billedet figur 8.3 herover ses Mårup kirke med nordsidens karakteristiske rundbuer. Da Mårup kirke blev opført lå der gårde og huse omkring kirken, men de blev gradvist flyttet som følge af sandflugt.

Figur 8.3: Mårup kirkes nordside (eget billede)

Ifølge Wienberg (2005) er Mårup kirke almindelig; den er repræsentativ for mange danske landsbykirker og er opført af "simple materialer", men han skriver samtidig at "alle er egentlig enige om at Mårup Kirke er en umistelig kulturarv, der skal bevares for eftertiden". Så hvad er rigtigt og forkert her, og er der tale om en unik kirke? Først og fremmest skal det afgøres, hvad det vil sige at være unik; i bund og grund er vel alle historiske bygninger unikke, da de indgår i en specifik kontekst. Så spørgsmålet er vel snarere om Mårup kirke er unik *nok* til at være bevaringsværdig, og hvordan afgøres dette? Handler det om kirken som en del af stedet og historien, handler det om kirken som repræsentant for andre danske kirker.

Den unikke kirke

*Bevar den gamle kirke i den barske egn
Og haven med de tusind navne
Her hviler slægters kæde i viet kirkejord
Et helligt sted må havet ej favne*
(Inger Lauritzen: Sangen til Mårup Kirke)

Ovenstående vers fra "Sangen til Mårup Kirke" opsummerer hovedbudskabet i fortællingen om Mårup kirke som et unikt sted. Det er en fortælling om respekt for historien, respekt for de mennesker, der har levet deres liv omkring kirken, og om kærlighed til landskabet, hvori kirken og kulturhistorien indgår som en uundværlig del af helheden. Det er også en fortælling om at møde modstand fra myndighederne som ikke forstår betydningen af den lokale historie. For foreningen Maarup Kirkes Venner (MKV), som blev dannet i 1993 for at kæmpe for kirkens bevarelse og for Tove Marquardsen, formanden for MKV, er der ingen tvivl; der er

tale om en unik kirke. Tove Marquardsen fortæller at det er en kirke som rager op blandt landsbykirkerne, ” ... *uanset om folk fra miljøorganisationerne siger det...*” (Marquardsen: 35). Kirken er blandt andet unik på grund af dens nordside, som har unikke rundbuer og dyrehoveder. Men også beliggenheden giver ifølge Tove Marquardsen kirken en del af dens unikhed (Marquardsen: 44), og hun mener selv at kirken og landskabet er lige vigtige, at de er to sider af samme sag.

Tove Marquardsen arbejder for bevarelsen af kirken i landskabet, og understreger den betydning kirken har som en del af landskabet – sådan som det ser ud nu. Kirken ville ikke have den samme værdi, hvis den bliver flyttet, og desuden ville landskabet ifølge Tove Marquardsen alligevel forsvinde, hvis der ikke sker kystbeskyttelse:

”... Det der er unikt ved den her, det er at den ligger sammen med en kirkegård, hvor der blev begravet folk indtil for få år siden, og så sammen med et meget smukt landskab, som vil forsvinde sammen med kirken. Sådan er det, og det er der jo ikke så mange, der tænker på (Marquardsen: 21).

Ovenstående vidner om flere dimensioner ved omsorgen for kirken; dels det oplevelsesmæssige; det smukke landskab, det historiske, dels et syn på landskabet som noget, der i høj grad er integreret med kulturhistorien. Fortællingen er både en personlig historie om et liv ved kirken, men samtidig også en fælles historie om livet ved Vesterhavet generelt. Opfattelsen af landskabet er i høj grad integreret med kulturhistorien. Samtidig viser ovennævnte citat også, at kirkens unikhed ikke udelukkende skal forstås som et spørgsmål om arkitektur, kirken er en integreret del af identiteten for området. Fortællingen om den unikke kirke er endnu en af de grundlæggende fortællinger og fortolkninger af landskabet, som har spillet en stor rolle i debatten, som beskrevet i figur 8.4 herunder:

Den unikke kirke

Fortællingen tager sit udgangspunkt i Mårup kirkes historie og sammenhæng med historien i området generelt. Mårup kirke er en del af landskabet, de er en del af samme historiske og kulturelle kontekst. Kirken og landskabet kan ikke forstås uafhængigt af hinanden. Samtidig er kirken et helligt sted, hvor der har fundet kirkelige handlinger sted. Det er derfor vigtigt at værne om kirken, og behandle den med den respekt og hensynsfuld, som den og dens brugere rettelig fortjener.

Figur 8.4: Fortællingen om den unikke kirke

Den almindelige kirke

”... Som middelalderkirke har vi jo meget bedre eksempler andre steder i landet, mere velbevarede, og, skal vi sige, mere autentiske middelalderkirker... (Jørgensen: 28).

Opfattelsen af kirken som unik bliver ikke delt af alle; når modstanderne skal bedømme kirkens unikhed, bliver en ganske anden historie fortalt.

Her udtrykker Jørgen Jørgensen fra Danmarks Naturfredningsforening den modsatte holdning; at kirken ikke er unik, og som sådan ikke specielt interessant. Sammenligningen

med kirker andre steder viser en holdning til kirken som repræsentant for middelalderkirker i Danmark, og her slår den ikke til. Den er blevet ombygget gentagne gange; måske grunden til at den ikke er autentisk. Den slår ikke til, fordi den ikke er et pragteksemplar. De sjældne teglsten bliver af Jørgen Jørgensen betegnet som ”*dårlige materialer*” og netop disse materialer er den eneste grund til at kirken ikke er blevet flyttet længere ind i landet på et tidligere tidspunkt, som andre kirker der var lavet af ”*ordentlige mursten*” (Jørgensen: 56).

De to modsatrettede holdninger til kirkens unikhed viser en helt forskelligartet forståelse af hvad unikhed betyder. For Maarup Kirkes Venner er kirken unik i sin anderledeshed, den er unik som en del af landskabet og historien, og kirken og landskabet næres af hinanden, og kan ikke forstås opsplittet og i forhold til andre steder.

For Danmarks Naturfredningsforening forholder det sig modsat; kirken er almindelig i kraft af sin lidenhed, og den ses i forhold til andre kirker, ikke i forhold til landskabet. Jørgen Jørgensen mener, at kirken får værdi i kraft af sin beliggenhed, men ikke i sig selv (Jørgensen: 28). Kirken er ikke en del af naturen, den er blot en del af oplevelsen af naturens kræfter, fordi ”... *den har jo først og fremmest en attraktion i kraft af at den ligger der, hvor den ligger, og man kan se, at snart vil den falde i vandet ...*” (Jørgensen: 28).

Også Frede Jensen, som er skovrider ved Statsskovdistriktet og har beskæftiget sig med området i tyve år, peger på at kirken er mest interessant i forhold til sin beliggenhed; fordi der er ”... *jo flere af den slags kirker...*”, og han nævner som eksempel Fureby Kirke, som i sig selv er ligeså interessant som Mårup, om ikke mere, men ikke får samme opmærksomhed, fordi den ikke er placeret i samme dramatiske omgivelser (Jensen: 26, 30). Dog synes han også kirken er spændende rent historisk. Det samme mener Laus Gro-Nielsen, naturvejleder ved Rubjerg Knude, som desuden påpeger, at Mårup Kirke og også Rubjerg Knude Fyr især er værdifulde set i forhold til naturprocesserne i området:

”... Og så har man de her fikspunkter, Mårup kirke og fyret, som så ligger fast som det eneste, hvor alt andet bevæger sig eller forandrer sig (...)” (Gro-Nielsen: 71).

I bund og grund er alle enige om at der er noget unikt ved området, og tilmed peger de på mange af de samme elementer; men når alligevel frem til vidt forskellige konklusioner, alt efter hvor vægten ligger. Tilhængere af kystbeskyttelse peger på at kirken er unik ud fra arkitekturen, og forsøger dermed på at bruge ekspertviden som baggrund for ønsket om at sikre kirken; måske overfor en tilsvarende påstand om det geologiske profils unikhed. Den lokale viden, som drejer sig om livet omkring kirken tæller ikke i myndighedernes øjne, og måske derfor forsøger MKV at benytte sig af videnskabelig argumentation. Denne type argumentation har større chancer for at blive taget alvorligt end en argumentation som bunder i følelser for området og kirken, og som i bund og grund drejer sig mere om identitet og tilhørsforhold end om kulturhistorie og videnskab.

Modstandere af kystbeskyttelse taler især om kirken som illustration af naturens kræfter; den er unik, men kun på grund af dens beliggenhed, og de historier, den dermed fortæller. Konsekvensen må nødvendigvis være, at det ikke er muligt at kystsikre, da det, som giver

kirken værdi dermed også forsvinder - selvom det er trist at kirken forsvinder, må det være en nødvendig konsekvens, som udtrykt af Jørgen Jørgensen:

"Jeg har det lidt på samme måde med Mårup kirke, som med en gammel mormor, som er 95, og jeg ved jo godt, at hun skal dø snart, og det er jo også okay, ikke, hun er så gammel, men alligevel synes man det er meget, meget synd, og meget vemodigt. Jeg har det lidt på samme måde med Mårup kirke som med en gammel dame, der ligger for døden, ikke, vi er sgu alle sammen kede af det, når hun er væk" (Jørgensen: 32).

8.3 Kampen mod havet som en del af livet

Ud fra MKVs fortælling om stedet har kirken altid spillet en betydelig rolle i lokalbefolkningens liv. Den har været ramme om mange begivenheder og forstås som et specielt sted, som "sjælen" i landskabet. Deres udlægning af den historiske udvikling lægger vægt på de begivenheder, hvor kirken har spillet en rolle. Efter kirkens nedlæggelse som fungerende folkekirke har folk kunnet blive begravet på kirkegården, og også dette forhold taler for en kontinuitet i kirkens betydning. Historien, og ikke mindst det faktum, at kirkegården har været benyttet aktivt gennem flere år spiller en stor rolle for Maarup Kirkes Venner. Tove Marquardsen fortæller, at den sidste gravsten blev sat i 1994, og at der hele tiden har været interesse for at blive både gift og begravet i og ved Mårup kirke. Hun har selv været ude for at flytte sin oldefars gravsted, da det kom for tæt på klinten, og har et familiegravsted på kirkegården (Marquardsen: 17).

Der er en nostalgisk tone i MKVs fortællinger om stedet, en længsel efter stedet, som det var engang. Ønsket om at bevare stedet fremstår samtidig som et ønske om at bevare en tid, der er ved at forsvinde, om at bevare minder om området. Mårup kirke bliver på denne måde et stærkt element som en del af stedhukommelsen for området, det fortæller en historie for de indviede, ved sin blotte tilstedeværelse. Samtidig med at historien understreges, forekommer der dog at være en vis selvmodsigelse i denne fortælling. På den ene side understreges de historiske aspekter af kirken og landskabet; fortællinger om den barske natur, på den anden side ønsker man jo på sin vis at bremse denne del af historien, at fastholde landskabet netop som det er nu. Den dynamik der er foregået mellem havet og befolkningen gennem hundreder af år – og som vel også er en del af historien, vil dermed forsvinde.

Jørgen Jørgensen fra DN taler for det synspunkt at dynamikken i kystbefolkningens liv ved havet er en del af historien og mener, at der i løbet af de sidste femten år er blevet rejst en stemning, som har gjort kirken til mere end den er, objektivt set. Ifølge ham er kirken ikke unik, som beskrevet i afsnit 8.2 om den almindelige kirke. Om end han anerkender, at der er stærke følelser forbundet med kirkegården og afdøde slægtninge, mener han, at det er en moderne opfindelse, at det burde være muligt at beskytte sig mod naturkræfterne:

"... Men den mere traditionelle holdning, den er jo sådan set, havet kan man ikke flytte, så... det er lidt svært. Så menneskene kan flytte sig fra havet, det er ikke havet, der skal flytte sig fra menneskene. Og sådan har fiskerne altid – kystbefolkningen altid haft det ..." (Jørgen Jørgensen: 58).

Jørgen Jørgensens klare indtryk er, at Lønstrupborgerne altid har vidst, at kirken ville ryge i havet på et tidspunkt; at man på forhånd kunne se, hvilken vej, vinden blæste. Lokalbefolkningen er fiskere som er vant til at leve tæt ved havet, og det burde ikke komme som nogen overraskelse, at der sker kystnedbrydning ved Lønstrup. De mennesker, som har ladet sig begrave på Mårup kirkegård har på samme vis været bevidste om at kirkegården på et tidspunkt ville forsvinde i havet – det har de skrevet under på ved ansøgning om begravelse eller urnenedsættelse på kirkegården, og derfor er det ”*mærkeligt at komme bagefter og græde snot over det*” (Jørgensen: 64).

Også Per Sørensen fra Kystdirektorater taler for at livet med havet, frem for mod havet længe har været en del af levevilkårene ved den jyske vestkyst. Som kystteknisk chef i Kystdirektoratet mener han, at man nu er inde i en udvikling, hvor vi gerne vil tættere på naturen og kysten, og ikke længere accepterer de begrænsninger, naturens kræfter sætter for vore udfoldelser:

”... I vores verden, så er det ikke så nemt. Nu om dage, der er vi ikke så villige til at opgive huse for at ligesom sige, okay, så lader vi naturen gå sin gang, så har vi bygget for tæt her. Vi vil gerne være ligesom herremænd og kunne beskytte os mod alting” (Sørensen: 47).

Som nævnt tidligere ligger store dele af Mårup sogn i dag på havets bund. Selvom det er muligt at tale om en kontinuitet i brugen af kirken – en opfattelse der dog ikke deles af alle – er der i lige så høj grad et aspekt af kulturhistorien, som handler om at leve med havet, og som handler om gentagne naturkatastrofer ved Lønstrup. Senest i 1981 forsvandt en stor del af kysten ved Lønstrup, en hændelse som blev efterfulgt med etableringen af den nuværende kystsikring ved byen.

Forliset af the Crescent

Én årsag til at kirken også betragtes som speciel er dens historie, som illustrerer det barske liv ved havet i tidligere århundreder. En af de historier, der ofte fortælles om stedet er historien om forliset af the Crescent.

Den femte december 1808 forliste et engelsk krigsskib, the Crescent ud for Lønstrup og Mårup kirke. Skibet var på grund af storm kommet ud af kurs og var kommet for tæt ind på kysten, og havde ikke mulighed for at krydse ud i rum sø igen. The Crescent blev fanget i revlerne og forliste. I forsøg på at komme fri prøvede kaptajnen at affyre kanonerne, og at smide lasten over bord, men ingen af delene hjalp. Beboerne i Lønstrup stod i mellemtiden ved og holdt øje med skibet. Efter 17 timers forsøg fra sømændenes side på at komme fri af grunden sprang det sidste ankertov, og mandskabet og passagererne måtte gå i bådene, hvoraf der var for få, eller springe i vandet. De overlevende, som nåede ind til land blev indlogeret på gårdene i omegnen, indtil de blev ført som krigsfanger til Aalborg (Loerges 1977). Frede Jensen fortæller, hvordan en øjenvidneberetning skildrer hvordan først storbåden med de overlevende kom i land, og hvordan enkelte lig dernæst kom i land – i både, surret til vrugdele eller bare drev ind på stranden. Der omkom omkring 240 engelske sømænd, og en mindsten er sat på Mårup kirkegård for de druknede englændere. Ankeret står i dag opstillet ved Mårup kirkes gavl, og er nok det mest kendte vartegn for kirken.

Denne historie har spillet en stor rolle i debatten omkring Mårup kirkes fremtid, for hvad betyder denne historie for kirkens unikhed? Og er gravfreden for de druknede englændere en faktor af betydning? Ifølge Jyllands-Posten er det af endog meget stor betydning:

"Hvis Maarup Kirke skal reddes, skal det være nu. Dette er sidste udkald. I løbet af blot to døgn i 1992 åd havet sig 12-14 meter ind. En efterårsstorm eller to mere og kirken styrter i havet. Umiddelbart før dette sker, vil de døde fra "Crescent" blive indhentet af havet for anden gang. Endnu en stund ligger de i fred i højen i den nordvestlige del af kirkegården. I en lille målestok kan man ved resterne af Lyngby Kirkegård få kilometer syd for Mårup allerede nu se, hvad der vil ske, hvis havet når derind. Kan vi være det bekendt?" (Clausen, Jyllands-Posten, 04.10.1997).

Historien om the Crescent er en faktor i området attraktivitet, og giver en ekstra dimension til stedet. Men hvorvidt det er nok til at kirken burde være bevaret, er et andet spørgsmål. Ingen af aktørerne giver udtryk for en særlig optagethed af netop dette aspekt ved kirkens historie. Desuden burde de engelske soldaters grav vel ikke tælle for mere end de øvrige gravsteder på kirkegården.

8.4 Ny kirke i Lønstrup

En af de væsentligste begivenheder for stedets historie er opførelsen af en ny kirke inde i Lønstrup by. I 1928 blev Mårup Kirke opgivet til fordel for denne nye kirke i Lønstrup. Mårup Kirke var blevet for lille til menigheden, og bebyggelsen omkring Mårup var forsvundet på grund af sandflugt. Allerede i 1553 begyndte sandflugten i Mårup sogn, og resterne af den landsby, der lå omkring Mårup kirke findes i dag på havets bund. Præstegården blev opgivet allerede i 1571 (Loerges 1977). Aktiviteten foregik nu inde i Lønstrup og skudehandelen med Norge var blevet et vigtigt erhverv. I 1860'erne byggede en købmand et tre-etagers pakhús i Lønstrup, og han kunne, når der var travlt, beskæftige op til 70 mand (Christensen & Guldberg 2004). Lidt senere blev også turismen et vigtigt erhverv, og især i 1913, da jernbanen åbnede, kom der for alvor turister til byen. Lønstrup blev dog ikke mål for den tids masseturisme, men forblev et mondænt feriested og badeby. I lyset af udviklingen levede Mårup Kirke ikke længere op til kravene, og lokalbefolkningen kæmpede i årevis for at få lov og råd til at bygge en ny kirke inde i byen, men der gik 50 år, før det blev muligt (Marquardsen: 9). Sandflugten havde på det tidspunkt den følge, at der ikke længere lå bebyggelse omkring Mårup kirke, da gårdene en efter en var blevet opgivet, fordi forholdene blev for vanskelige. Kysterrosionen var derimod ikke en faktor i at kirken blev opgivet, da den på daværende tidspunkt lå et godt stykke inde i landet.

Opgivelsen af Mårup kirke bliver beskrevet på forskellig vis af de forskellige aktører. I beskrivelsen af befolkningens holdning til at Mårup kirke blev forladt, tegner der sig et tydeligt billede af de forskellige syn på begivenheden:

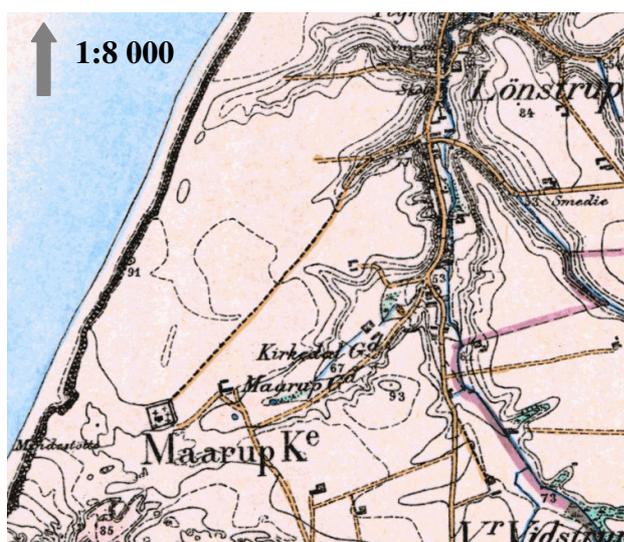
"... Selvom man synes det var godt at få en hernede, så ville man godt beholde den stadigvæk, folk blev begravet derude. Og det blev man jo ved med, og det kan man stadig. Der har selvfølgelig været mange følelser omkring det..." (Marquardsen: 9).

”... Og det er lidt sjovt, de folk i Lønstrup, der i 1928, da kirken i Lønstrup blev bygget, de var jo glade for at få en ny kirke, og havde ikke noget imod at opgive Mårup kirke, og havde ikke sådan specielle følelser for den på det tidspunkt, det virker det i hvert fald ikke til, på de ting der blev skrevet dengang” (Gro-Nielsen: 12).

Det fælles for denne del af historien er, at det var nødvendigt at bygge en ny kirke, fordi Mårup Kirke ikke længere kunne løfte opgaven. Befolkningens følelser omkring det bliver dog tolket helt forskelligt, hvor opgivelsen af Mårup Kirke enten ses som en trist begivenhed, som bliver set på med en vis melankoli og fortrydelse, eller som en praktisk begivenhed, som ikke har betydet noget for Lønstrup-beboerne. Den forskelligartede fortolkning understøtter hver for sig den fortælling, aktørerne ønsker at fremme. En lang og vedvarende tilknytning til kirken ville understøtte, at det moralsk ville være forkert at lade kirken gå til grunde. Faktum er, at kirken blev opgivet, og at bestræbelserne på at bevare den i høj grad lå i hænderne på udefrakommende fra myndighederne, som beskrevet af Jørgen Jørgensen:

”... Og den havde været væk nu, hvis det ikke var sådan at den var kommet under statens beskyttelse som fredet kulturminde, så havde den sgu været blæst væk for længst, altså... taget ville være røget af – staten har jo kostet en del penge på at vedligeholde den, som Lønstrupborgerne jo ikke gjorde. De havde jo en udmærket ny kirke, hvad skulle de med det gamle lort? ...” (Jørgensen: 56)

Det er derfor svært at vurdere, i hvilken grad tilknytning til Mårup kirke fortsatte for Lønstrup borgerne. Kirken er efterfølgende blevet brugt til bryllupper, dåb og begravelser, men da den i praksis har været nedlagt som folkekirke, har det været nødvendigt at søge om tilladelse til at benytte kirken. Kistebegravelser stoppede i 1961, fordi det på daværende tidspunkt var tydeligt at kysten rykkede tættere på, og det blev anset for at være for risikabelt. På kortet nedenfor i figur 8.5 ses Mårup kirkes afstand til havet i slutningen af 1800-tallet. Derefter har urnenedsættelser fortsat været tilladt efter ansøgning.

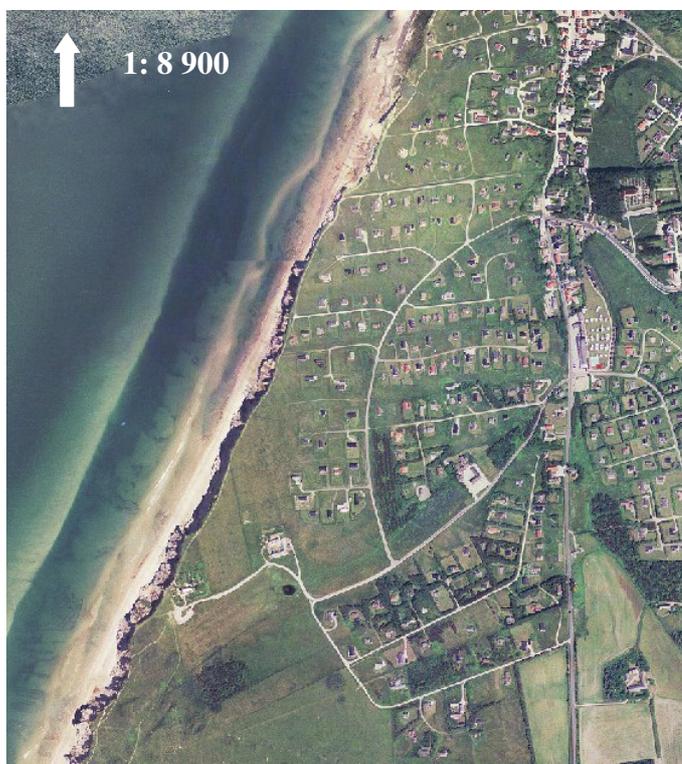
Figur 8.5: Kort over området i slutningen af 1800-tallet (Kort og Matrikelstyrelsen 2007).

Større betydning har kirken herefter haft som udflugtsmål og som arena for arrangementer som koncerter, påskegudstjenester og tidebøn. Disse arrangementer er dog for størstedelens vedkommende en nyere opfindelse, som hovedsagelig er startet op i 90'erne; nogle af dem som et led i kampen for bevarelsen af kirken og dens inventar (Marquardsen: 16)

8.5 Turismens indtog i Lønstrup

En af grundene til opførelsen af en ny kirke i Lønstrup var den øgede aktivitet i Lønstrup, og en af disse aktiviteter var turismen. I de senere år har turismen været det vigtigste erhverv i Lønstrup, og hensynet til turismen har fyldt i meget i forhold til ønskerne for områdets udvikling, herunder mulighederne for etablering af kystsikring. Lønstrup udviklede sig som badeby allerede fra starten af det 20. århundrede. I dag kan man se mange mondæne gamle sommerhuse i bakkerne omkring byen. Lønstrup blev – og bliver – markedsført som et eksklusivt feriested. I 1960'erne blev der opført sommerhuse syd for Lønstrup ud mod Mårup kirke. Sommerhusudviklingen førte til at området blev fredet i 1965 i forlængelse af fredningen af Rubjerg Knude fra 1948.

Sommerhusene ligger i dag helt ud til kanten af klinten, og kan ses på billedet figur 7.6. Det er i dag vanskeligt at vandre fra Lønstrup ud til Mårup kirke uden at skulle igennem sommerhusområdet. Flere af sommerhusene ligger i fare for at ryge i havet. Fra Mårup kirke ses sommerhusene tydeligt i baggrunden ind mod Lønstrup.

Figur 8.6: Ortofoto over sydenden af Lønstrup og Mårup kirke (Kort og Matrikelstyrelsen 2007).

Sommerhusbebyggelsen begrædes af stort set alle involverede aktører; for Tove Marquardsen betyder sommerhusenes tilstedeværelse, at ved kystnedbrydning forsvinder det åbne landskab, fordi *"... så kommer landskabet jo helt ind, hvor sommerhusene er..."*, hvilket allerede nu har ødelagt oplevelsen af området, som det har været i generationer (Marquardsen: 160, 163). Hun anser beslutningen om at åbne op for sommerhusbebyggelse i 1960'erne for en dårlig beslutning, og beretter hvordan den nu afdøde kunstner og forfatter, Margrethe Loerges kæmpede imod det; og da det blev besluttet at bygge, nedlagde hun en krans for symbolsk at begrave stedet. Margrethe Loerges beskriver sommerhusbebyggelsen i bogen "Den lille by ved havet" fra 1977. Her omtaler hun det som dødsdommen over landskabet, en katastrofe for byen, som er blevet ledet af "skrivebordsgeneraler" og deres lejetropper, som er spekulanter, ejendomshandlere og planlæggere. Mårup kirke og området omkring det får en særlig plads i Lønstrups historie:

"Men endnu synger lærkerne derude ved Mårup kirke, havet toner som et postludium, mens vi med vemod mindes det uberørte landskab derude i de øde vange. Jo vist var her dejligt, eller dejligere engang, for dejligt er her trods alt endnu, og vinden hvisker fortroligt i marehalmens strå, at netop her er Lønstrups sjæl. Jeg vil vende ryggen mod al den ideforladte sommerhusbebyggelse og dvæle ved mindet om stedet, før bulldozerne byggemodnede de udstykkede arealer" (Loerges 1977: 39).

De tidligste turister var "badegæster" som kom igen år efter år, og var en kærkommen afveksling i den lille by (Loerges 1977). De boede på badehotellerne og i sommerhusene omkring byen. De "nye" turister, som er kommet til byen efter 1960'erne opfattes af Margrethe Loerges som lidt af en belastning. Belastningen af landskabet af dels sommerhuse, dels turister, der kommer til Rubjerg Knude og Mårup kirke bliver også bemærket af Jørgen Jørgensen og Frede Jensen. De mange turister præger området, og nedtrampning ved stiforløb langs klinten er en stor belastning for vegetationen i det fredede område.

Sommerhusejerne i nærheden af Mårup kirke har også været interesseret i at få kystsikringen forlænget ud til Mårup kirke. Ifølge Jørgen Jørgensen kunne man mistænke, at sommerhusejerne i området har brugt konflikten til at fremme deres egne interesser og han udtaler, at nogle af sommerhusene kommer "mistænkelig tæt på skrænten" (Jørgensen: 60) og derfor kunne have en anden interesse i at få etableret kystsikring. Derfor mener Jørgen Jørgensen, at:

"... de har såmænd også været spændt lidt for vognen, eller også er det dem, der har spændt nogle andre for deres vogn. Der har jo været lidt forskellige interesser, ikke, hvor det ikke bare er helt entydigt, at det er vores kulturminster, det drejer sig om. Men den har sådan været brugt som bannerfører, ikke, den kirke, men i virkeligheden stikker der altså nogle andre interesser bag, efter min mening..." (Jørgensen: 62).

Men dette kan ikke bekræftes af tidligere ansvarlig for kystsikringsområdet i Hjørring Kommune, Mogens Christensen, som mener, at sommerhusejerne har været interesseret i kystsikring, men at de ikke har været involveret i den konkrete debat. Ifølge Mogens Christensen har der altså været tale om to forskellige debatter (Christensen: 14, 16,18).

Udviklingen af turismen i byen

Udviklingen inde i Lønstrup har været stramt styret, man har ikke ønsket en udvikling som i de øvrige Vesterhavskystbyer. Allerede i 1970'erne kom den første bevaringsplan for bymiljøet, som senere har udviklet sig til lokalplaner, som styrer byudviklingen i området. Der er mange kunsthåndværkere i området, og byen søger at tiltrække turister, som interesser sig for kunst og natur. Thomas Lomholt komplimenterer lokalbefolkningen for den indsats, der er gjort for at bevare bymiljøet:

"Ja, der er meget af den gamle by, der er bevaret, små gader og – sådan ville du aldrig lave en by i dag. Og det tror jeg rigtig mange sætter pris på. Og den har sit helt eget image, den har formået at gå en anden vej, og virkelig stædigt, og professionelt faktisk, holdt fast i, at den ville ikke den vej, som Løkken og Blokhuse-området er gået. Det er noget andet, man har villet lokalt i byen, og der har byen gjort det godt på den måde, at der har været mange mennesker, der har været meget aktive og virkelig sat dagsordenen ..." (Lomholt: 60).

Ovenstående viser, at byens borgere har været bevidste om byens image og udvikling, og også at de i vid udstrækning selv har styret udviklingen. Lønstrup er ikke blevet styret af tilfældige interesser, der har hele tiden være lokal opbakning til den kurs byen har valgt. Ifølge Svend Bjørnager, formand fra Lønstrup Turistforening, er turismen klart det vigtigste erhverv i byen, og turistforeningen har cirka 300 medlemmer - både sommerhusejere, hotelejere, forretningsdrivende og håndværkere er medlem af turistforeningen. Dermed dækker turistforeningens medlemmer en stor del af Lønstrups befolkning, som er enig i den kurs byen har valgt fra starten af. Svend Bjørnager fortæller, hvordan byen hele vejen igennem har forsøgt ikke at blive "tivoliseret", men har forsøgt at styre udviklingen, således at de forretningsdrivende eksempelvis holder åbent hele året.

"... Det er den udvikling vi har set andre steder, der fuldstændig har ødelagt byen ad, fordi der kommer alt for mange – der kommer alt for mange lykkejægere, der tror at nu kan de sælge et eller andet plastic fantastisk og så kan de måske ikke det, og så kommer der noget nyt, og så er sådan en by faktisk fuldstændig splittet ad. Det er det jeg kalder tivolisering" (Bjørnager: 6).

Turismen i Lønstrup skal være kvalitetsturisme, og der skal være pæne butikker, som har åbent hele året. Dette sikres blandt andet også ved at sørge for at erhvervslejemål i centrum kun bliver udlejet til seriøse forretningsdrivende (Bjørnager: 10). Det vigtigste i forhold til lokalbefolkningen er at turismen ikke "overtager" men at den vedbliver at være en by for de lokale også. Byen får dog mange fordele ud af turismen, som eksempelvis et helårsåbent supermarked og arbejdspladser til håndværkere og servicearbejdere. Ifølge Svend Bjørnager betyder denne indstilling også at turisterne får en bedre oplevelse og kommer igen, fordi de oplever en levende og autentisk by (Bjørnager: 14).

Udenfor Lønstrup by er også naturen og specielt det barske og voldsomme Vesterhav en attraktion:

"... Det er det, ligeså snart du kommer op mod Lyngby af, så får du den der store afveksling med de høje klitter, og den fantastiske Lønstrup klint, og stranden og Vesterhavet, der forandrer sig fra time til time faktisk. Så snart vinden vender, ikke også, nu har jeg jo fisket i mange år, og sådan et hav,

det er jo sådan et fantastisk hav. Og så er det jo også fuldt med fisk, det er noget af det reneste vi har, og nogle af de bedste fiskepladser vi har i kongeriget, de ligger jo her fra Tornby af, og vestpå. Det er mere det, der er helt enestående. Man fornemmer ligesom den renhed og den barskhed i naturen" (Bjørnager: 18).

Turisterne kommer ikke til Lønstrup for at ligge ved stranden, de kommer for at opleve, det er snarere hele sceneriet, gåture ved havet og i naturen, som er de vigtigste faktorer i området (Bjørnager: 16).

Hensynet til turismens interesser er således en vigtig faktor for området, men dette hensyn er blevet brugt til at understøtte både ønsket om kystsikring og ønsket om at holde kysten fri. I MKV's brochure fra 2007 er et af argumenterne for sikring af Mårup kirke, at det er vigtigt at tage hensyn til de 2-300.000 mennesker, som hvert år besøger kirken (Marquardsen 2007). Også Svend Bjørnager har arbejdet for en forlængelse af kystsikringen ud forbi Mårup kirke, da kirken er en stor turistattraktion. Omvendt mener Ole Ørnboel, som er tidligere formand for Teknik og Miljøudvalget i gammel Hjørring Kommune, at det er essentielt for regionen at begrænse kystsikring generelt, for at fastholde landsdelen som attraktiv for turister:

"... vi må vælge side; vil vi have – vil vi markedsføre vores vestkyststrækning som en turistattraktion, så skal vi holde op med at kystsikre, fordi hvis vi begynder at kystsikre, så bliver der ikke anbragt sand længere, og så bliver der på sigt ufremkommeligt" (Ørnboel: 8).

Også Thomas Lomholt er enig i at hensynet til turismen ved vestkysten er et vigtigt og ikke mindst nødvendigt hensyn at tage. Han mener, turisterne kommer til Lønstrup for kultur og natur; derfor spiller den uspolerede natur også en rolle for turismen. For Hjørring Kommune er en af opgaverne at støtte op om erhvervslivet, og et af de store erhverv er turismen; derfor er hensynet til turismens interesser "jo et legalt hensyn for en kommune at tage" (Lomholt: 92).

Dette viser, at lokalt tæller den nære turisme; turismen netop omkring Lønstrup, og her giver en kystsikring udmærket mening. Regionalt tæller derimod turismen på lidt større skala; og derfor arbejdes der mere på en fælles regional strategi for turismen.

En vigtig fortælling om området er derfor fortællingen om området som turistattraktion; et hensyn som er væsentligt, og ikke mindre betydende end de øvrige fortællinger, som handler mere om områdets betydning som sted. Denne fortælling præsenterer jeg herunder i figur 8.7.

Turisme og økonomi

I denne fortælling er Lønstrup først og fremmest en by orienteret mod kvalitetsturisme, både i form af kultur- og naturoplevelser. Hensynet til indtjeningen fra turister er en væsentlig faktor i forhold til beslutninger om hvad der skal ske med kirken. Landskabet forstås som oplevelser; det, der giver den bedste oplevelse bør videreføres. De overordnede, samfundsmæssige hensyn vægter derfor tungest i forhold til at træffe beslutninger om områdets fremtid.

Figur 8.7: Fortællingen om turisme og økonomi.

Det dramatiske landskab

Området er således både besøgt på grund af byen og den omgivende natur. Et aspekt af turismen, som er vigtigt er oplevelsen af det dramatiske landskab. Flere aktører fortæller dog, at dramaet giver landskabet værdi i sig selv; at det æstetiske aspekt af området er væsentligt at fastholde.

Mårup kirke bliver benyttet flittigt at MKV til arrangementer, hvor der er mange besøgende. Som sådan har kirken i dag en funktion som turistattraktion, og som en form for kulturhus. Attraktionen ved området består ifølge aktørerne af flere elementer, hvor de hver især lægger vægten på forskellige elementer ved området. Frede Jensen, Thomas Lomholt og Laus Gro-Nielsen påpeger de dramatiske aspekter af området, oplevelsen af forgængelighed og det smukke sceneri, som er voldsomt og ærefrygtindgydende; en landskabstype, som ikke findes mange steder i Danmark. Jørgen Jørgensen peger mest på oplevelsen af naturen uberørt af mennesker som det væsentlige ved hans oplevelse af stedet – det faktum, at her er åbne vidder, og ingen bebyggelse i et stort område. Tove Marquardsen fortæller om besøgende til Mårup kirke, at de ikke vedbliver at komme der på grund af dramaet. Hun mener, at grunden til at folk vender tilbage er at det er et smukt sted (Marquardsen: 25). Og her skal smukt ikke forstås som kønt, men som en særlig atmosfære, en stemning der vækker noget i en. Mårup kirke fremstår som et helligt sted; et sted hvor man kan søge fordybelse og stilhed:

”... Og det kan jeg høre på alle andre også, det er sådan et sted, man søger ud, og der er nogen flotte aftener, hvor folk søger ud og sætter sig og kigger. Det er sådan et specielt lys, jeg ved ikke, om du har prøvet at sidde sådan der, en aften sådan helt stille” (Tove Marquardsen).

Her ville dog både Laus Gro-Nielsen og Thomas Lomholt være uenige i hvad der gør oplevelsen betydningsfuld for besøgende. Det visuelle element er efter Lomholts mening noget af det vigtigste ved stedet. Det visuelle spiller en rolle for turismen, området og dets forgængelighed er et skue, som mennesker kommer til for at opleve. Samtidig indgiver området en følelse af naturens kræfter, og Thomas Lomholt fortæller ligeledes om følelsen af at gå på stierne på klinten ude ved Mårup kirke:

"... Og jeg kan huske, det er ikke andet end to år siden, da gik jeg på den. Det er da... det giver da en eller anden god fornemmelse af, at verden er andet end menneskets trang til at styre og regere. Og personligt synes jeg også, det har værdi" (Lomholt: 42).

"Altså den der storhed, den der storhed, der specielt er over knuden, som jo både indeholder kultur og natur og elementernes rasen, den finder du jo stort set ikke andre steder i Danmark" (Lomholt: 44).

I modsætning til holdningen hos Maarup Kirkes Venner, er udeladelsen af kystsikring altså her betegnet som en ubetinget god ting; noget der giver området værdi; noget som også kan øge oplevelsen af området – det at føle sig lille i naturen. Moralsk giver man her plads til andet end mennesket; dette giver den "gode fornemmelse". Frede Jensen giver udtryk for en lignende følelse, ved at fortælle at det er et af de få steder, hvor man kan mærke at "naturen er barsk i Danmark" (Jensen: 8), og det, der ifølge ham gør kirken interessant er dramaet omkring den (Jensen: 26). Jørgen Jørgensen peger på, at de skiftende forhold, det faktum at området konstant ændrer sig gør området til en spændende oplevelse, fordi "der er hele tiden en voldsom dynamik i landskabet" (Jørgensen: 25).

Laus Gro-Nielsen har som naturvejleder et indtryk af hvad der fascinerer besøgende ved stedet. Han peger ligeledes på dramaet omkring kirken, og tilføjer at formidling egentlig ikke er nødvendig, Maarup kirke er en historie, der fortæller sig selv.

"Det er til at tage og føle på, man behøves ikke information omkring det, man kan simpelthen bare stige ud af sin bil eller af sin cykel, og så kan man gå ud og kigge på det, og så er det jo simpelthen dramatisk, man kan jo se der sker noget her; der er et stort skred hernede, ikke, og man kan fornemme at kirken, den ligger meget tæt på kanten. Og så... de fleste danner sig jo så en masse spørgsmål i hovedet, "hvad sker der her, hvorfor æder havet og hvorfor har de bygget kirken så tæt på?"") (Gro-Nielsen: 69).

Laus Gro-Nielsen fokuserer i sin naturvejledning på dynamikken mellem kulturhistorien og naturen, fordi de besøgende gerne vil kunne identificere sig med historierne, og så hjælper det, hvis kulturhistorien og menneskets aftryk i området også er med. Maarup kirke mener han ikke ville være interessant, hvis den lå et hvilket som helst andet sted i landet. Han bemærker ikke den store forskel på besøgende fra Vendsyssel, og fra andre steder i verden. Blandt alle besøgende er det dramaet, der trækker – om man kender historien og området betyder ifølge Gro-Nielsen ikke meget; det er dynamikken i området og det umiddelbare drama, som trækker (Gro-Nielsen: 69-71).

Fortællingen om det dramatiske landskab bliver genfortalt af flere aktører, og understøtter desuden fortællingen om turismen. Landskabet behøver ikke kun at have værdi som historie eller geologisk interesseområde; det har også værdi som et område, hvis æstetik, drama og storhed giver det en særlig status. Denne fortælling opsummerer jeg herunder i figur 7.8:

Dramaet og oplevelsen

Fortællingen tager udgangspunkt i landskabet som dramatisk sceneri. Landskabet er vigtigt som en oplevelse; mennesket betragter landskabet. Kirken er betydningsfuld, men først og fremmest som en del af landskabet, der kan fungere som en illustration af, hvor lille mennesket kan være i naturen. Det er væsentligt at bevare dramaet, da det giver landskabet værdi.

Figur 8.8: Fortællingen om dramaet og oplevelsen

8.6 Tiltagende kysterrosion, begyndende konflikt

”Den tolv kilometer lange Lønstrup Klint er et pirrende og romantisk drama. Det spiller non stop og sidste kapitel er ikke skrevet. Havet æder fra den ene side og lægger til i den anden. Sådan har det altid været i det havfødte Nordjylland. Det falder de fleste af os let, med hele sagkundskaben af geologer, geodæter, biologer og arkæologer bag os at lægge ansigtet i kønne økologiske folder for, med en for moderne mennesker uhørt ydmyghed, at overgive os til den slutning, at det er, som det skal være med kræfternes frie spil” (Løn, Politiken, 11.07.1993).

”Kirken er en del af landskabet, og en fjernelse af kirken vil være et alvorligt indgreb i det, der i århundreder efter vendelboernes og andres opfattelse har været et enestående samspil mellem NATUR OG KULTUR” (Marquardsen 2007).

Debatten om Mårup kirkes fremtid brød løs i 1980'erne. På det tidspunkt står det klart, at Mårup kirke ikke vil kunne bevares for evigt, da kysterrosionen i disse år er tiltagende. Efter en storm i januar 1984 gik debatten for alvor i gang. Der var der forsvundet 25 meter på blot tre år. På dette tidlige tidspunkt af debatten begyndte de forskellige muligheder for at sikre kirken at blive formuleret og debatteret. Mulighederne var at kystsikre; en dyr løsning, at flytte kirken, enten bare lidt ind i landet eller på museum, og slutteligt bare lade stå til. Lokale folketingspolitikere tog sagen op i folketings salen (Wienberg 2005).

I 1993 dannes foreningen Maarup Kirkes Venner. Forudgående var en fond blevet oprettet, men denne kunne ikke bestå, da der kort efter blev krav om egenkapital på 200.000 for fonde. I fondsbestyrelsen sad mange politikere, blandt andet Anker Jørgensen og Marianne Jelved, som Tove Marquardsen og Maarup Kirkes Venner dygtigt fik interesseret i deres sag. Kort efter, i 1995, dannes Kontaktgruppen for Mårup kirke; her sidder alle interessenter i sagen. Kontaktgruppen er dannet af Statsskovdistriktet, som også indkalder til møder; selvom andre også gerne må bede om et møde i gruppen. Frede Jensen erindrer dog ikke, at andre end Statsskovdistriktet har indkaldt til møder.

Som det fremgår af de forskellige historier i det ovenstående, er der grundlæggende to forskellige ønsker i området – enten vil man have kystsikret kirken og have stabile forhold, eller også ønsker man at friholde kysten for anlæg. Fortalerne for den frie kyst har dog forskellige begrundelser for at friholde kysten, men idet de har samme mål, står de alligevel

på sin vis på samme side i konflikten, og kan på denne måde indgå i en form for alliance i konflikten.

Ifølge Mogens Christensen var der dog især en grund til – fra Hjørring Kommunes side – at kystsikring blev fravalgt. Han fortæller, at ”... *mit indtryk det var, at det var økonomien, der var afgørende for, hvad man ville og hvad man ikke ville*”. Da Staten ikke ønskede at etablere kystsikring blev det også fravalgt af Hjørring Kommune, hovedsageligt på grund af prisen på kystsikring. I 90’erne var det således ikke idealer om naturens gang, der fyldte mest i kommunens begrundelser, men økonomiske betragtninger. Kystsikring ville koste ca. 30 millioner kroner.

Flere episoder de sidste 15 år har tegnet debatten. Herunder vil jeg gennemgå tre af disse begivenheder; balladen om provinspuljen, fjernelsen af inventaret og Poul Jakobsens rør. Disse begivenheder bliver omtalt længe og detaljeret af flere aktører, og jeg antager derfor at disse begivenheder har haft væsentlig betydning for udviklingen af konflikten.

Balladen om provinspuljen

Tonen i debatten har til tider været skarp, og begge parter har følt sig forurettet af den anden part i forløbet fra tid til anden. Et tidligt eksempel er balladen om pengene fra provinspuljen:

I 1993 blev der tildelt penge fra provinspuljen, som var etableret af Jytte Hilden, da hun var kulturminister, for at der kunne komme penge til kulturen i yderkantsområderne. Man søgte om penge til kystsikring ved Mårup kirke, med den begrundelse at kirken var et kulturhus. Men det blev aldrig til noget. Inden der skete yderligere blev pengene trukket tilbage, ifølge Tove Marquardsen, fordi Danmarks Naturfredningsforening havde tilkendegivet, at ikke alle i lokalområdet støttede op om den holdning til kystbeskyttelse.

Denne begivenhed skærpede tonen i debatten, og i dag fortolkes den stadig forskelligt af de to parter. Tove Marquardsen fortæller, hvordan repræsentanter fra Lønstrup, var taget til København for at takke kulturministeren for støtten, hvorefter de under opholdet fandt ud af, at støtten var blevet bremset i mellemtiden:

”... Og så var vi København for at takke for det, og der var der meget aktivitet derovre, flere der kom, og vi synes det var lidt underligt. Så viser det sig, at i det tidsrum, da har den lokale naturfredningsforening skrevet derover, at der var stor lokal modstand mod at lave sikring af kirken” (Marquardsen: 50).

For Tove Marquardsen er det kendetegnende for processen; det er hele tiden lige ved og næsten, de er tæt på at få kystsikringen, men så sker der en lille ting, som får det forhindret gang på gang. Også formanden fra turistforeningen, Svend Bjørnager, var med på turen til København dengang, og beklager ligeledes, at det ikke blev til noget. I dette tilfælde er Jørgen Jørgensen fra Danmarks Naturfredningsforening helt uenig i hvad deres rolle i forløbet var. Ifølge ham havde Maarup Kirkes Venner søgt en pulje, der intet havde med formålet at gøre; og det var Maarup Kirkes Venner, som havde taget alle til indtægt for deres holdning. Jørgen Jørgensen fortæller, at de skrev brevet for at gøre opmærksom på, at ikke alle var enige i Maarup Kirkes Venners holdning, men at det ikke blev vel modtaget i pressen og blandt støtterne til kystbeskyttelse:

”... Det tog de os meget ilde op, altså, og det var vores skyld, at de så ikke fik de penge, og derfor, så kunne Mårup ikke blive reddet. Det var simpelthen noget gas, men det var ligesom tonen på det tidspunkt” (Jørgensen: 50).

Denne begivenhed var den første, som jeg har vurderet til at være af betydning. Episoden vidner om ringe kommunikation mellem parterne, og dette er ikke sidste gang parterne går fejl af hinanden. Her ses også, at de lokale kræfter, både MKV og turistforeningen på dette tidspunkt gik ind for kystsikring; der har således været opbakning til kystsikring lokalt, mens indvendingerne er opstået regionalt eller nationalt, og ud fra overordnede principper og nationale hensyn.

Fjernelsen af inventaret

I 1998 blussede debatten for alvor op igen, da inventaret blev fjernet fra kirken. Ifølge Frede Jensen fra Statsskovdistriktet blev inventaret taget ud, fordi de på dette tidspunkt havde en forpligtelse til at sikre den arkæologisk dokumentation, før kirken eventuelt ville gå til grunde. Derfor fjernede man inventaret for at kunne foretage undersøgelserne af kirken, hvorefter den skulle restaureres som en middelalderkirke. Inventaret blev fjernet, og det blev opfattet som meget krænkende af Maarup Kirkes Venner, og Frede Jensen kommenterer ligeledes, at det blev *”voldsomt kritiseret”*, og at MKV i den forbindelse har været *”meget negative”* (Jensen: 44).

Det startede en kamp for MKV for at få inventaret tilbage; i den periode vidste de ikke, hvor inventaret befandt sig. På dette tidspunkt begyndte MKV at holde påskegudstjenester hvert år i protest mod fjernelsen af inventaret, som efter Tove Marquardsens mening ikke var sket på grund af nogen trussel om nedstyrtning, men på grund af arkæologernes ønske om at få lov til at grave i kirken. Efter hendes mening er der altså tale om en krænkelse, kirken blev ikke behandlet med respekt. Fra Statsskovdistriktets side er der derimod tale om en mere praktisk foranstaltning, samt en god ide om at restaurere kirken, som den har set ud oprindeligt.

I 2003 bliver inventaret ført tilbage til kirkerummet, efter *”seks års sej kamp”* (Steens, Kristeligt Dagblad, 14.08.2004). Beslutningen om at føre inventaret tilbage blev taget efter daværende miljøminister Hans Christian Schmidt var på besøg ved kirken på invitation af MKV, og han lovede ved den lejlighed at inventaret ville blive leveret tilbage.

Ifølge Tove Marquardsen var inventaret blevet behandlet uden respekt i den mellemliggende tid, da det meste af det var blevet opbevaret på uforsvarlig vis:

”... Og så var det smidt i en staldbygning ude i Rødhus ved siden af en plantage. Åben stald, hvor alle kunne gå ind – der var det bare smidt hulter til bulter. Og det var jo chokerende. Meget chokerende at opleve...” (Marquardsen: 150).

Frede Jensen beskriver samme episode mere nøjternt:

”På et tidspunkt har vi jo fjernet møblet i kirken, som du måske ved, og det blev voldsomt kritiseret. Og det fik så vores minister Hans Christian Schmidt dengang, til at bede os om at sætte møblerne ind igen. Og det gjorde vi så” (Jensen: 44).

Episoden viser, hvordan MKV føler sig forbigået, og deres holdninger til kirken ikke respekteret. For dem er det et spørgsmål om at behandle kirken ordentligt; om den så skal ryge i havet, er anstændig opførsel et spørgsmål om at lade den være som den er, og lade den fungere så længe som muligt. Inventaret er en del af kirken, og kirken en del af landskabet. Allerede tidligere er døbefonten blevet fjernet og ført til Lønstrup kirke; *”det er ufatteligt at man kunne nænne at fjerne den smukke granitfont fra Mårup kirke. Det er jo som at tage hjertet fra et legeme”* (Loerges 1977: 33).

For Statsskovdistriktet er kirken interessant; deres interesse i kirken er derimod ikke personlig, og deres handlinger bunder i lovgivningen. Hvorvidt inventarfjernelsen var rimelig efter de gældende regler for kirken på dette tidspunkt er svært at bedømme. Ikke desto mindre er det følt som en krænkelse af MKV, en fornemmelse af at myndighederne tager kontrollen over det sted, de holder af, som vejen til enden for kirkens eksistens (Wienberg 2005).

Poul Jakobsens rør

En tredje del af konflikten som de seneste år har fyldt i debatten er opsættelsen af Poul Jakobsens rør ved Mårup kirke. Disse er nu blevet fjernet igen, men var i flere år omstridte og deres virkning er blevet diskuteret intenst.

Poul Jakobsens rør skulle angiveligt forhindre kysterosion ved dræning af stranden (Jakobsen, Ingeniøren 28.03.1997). Rørene skulle kunne gøre stranden bredere, og dermed sikre kirken. I 1999 blev rørene opsat ulovligt, og blev derefter fjernet, men blev umiddelbart derefter sat ned igen af lokale fiskere. På dette tidspunkt skriver Jyllands-Posten:

”Mange strandvandrere betegner de forbudte plastikrør neden for den nedstyrtningsstruede Mårup Kirke som geniale. For myndighederne synes irritationen over opfinderen Poul Jakobsens væsen og adfærd at stå i vejen for en fornuftig dialog”(Jyllands-Posten: 25.07.1999).

Siden har de været opsat i et tre-årigt forsøg i et samarbejde med Hjørring Kommune, men er nu fjernet igen. Rørenes virkning bliver af Wienberg (2005) beskrevet som havende bremset kystnedbrydningen. Men denne tolkning har ifølge mange aktører ikke holdt vand, og derfor bliver der i dag ikke gjort forsøg ved Mårup kirke med Poul Jakobsens rør.

Thomas Lomholt fra Hjørring Kommune er skeptisk overfor rørenes virkning, og udtaler, at det under alle omstændigheder ikke er muligt at vurdere det over så kort en periode som tre år. Problemet i forhold til forsøgene er, at vejret spiller en stor rolle; et sådant forsøg kan ikke foretages under kontrollerede forsøg, vejret og de deraf følgende skiftende omstændigheder på stedet, kan regnes for en fejlkilde. Men forskellen på resultater som følge af vejrlig og resultater som følge af metoden, kan være vanskelige at skelne imellem. Ifølge Thomas Lomholt er det også her, som under andre omstændigheder muligheder for at manipulere resultaterne:

”... det er lidt ligesom den religion, der er gået i klimadebatten, hvor, afhængig af hvem man er, så kan man jo vælge et datasæt – når data fluktuerer nok, så kan man jo vælge at tage en del af et datasæt, og så kan man jo få det til at præsentere den pointe, man har, det synspunkt, man nu måtte

agitere for. Og det synes jeg måske man engang imellem har lidt på fornemmelsen er sket her” (Lomholt: 28).

Tove Marquardsen mener, at rørene havde en effekt ved Mårup kirke, og hun bemærkede sig at stranden efter hendes mening blev bredere, og hun opgiver fortsat ikke håbet, om at der *”kommer et ordentligt kystsikringsforsøg igen”*, selvom hun vurderer skaden til at være stor, efter at rørene er blevet fjernet. Hun mener, at grunden til at rørene er blevet fjernet først og fremmest er politisk, fordi der er stor modstand mod Poul Jakobsen som person (Marquardsen: 171-177).

Andre har været modstandere af forsøg med rørene, eller er efterhånden blevet modstandere. Ole Ørnboel fortæller, at Hjørring Kommune havde tilladt forsøg med rørene, men nu har afbrudt samarbejdet med Poul Jakobsen, fordi samarbejdet ikke fungerede, som de havde forventet. Desuden mener Ole Ørnboel ikke, at der foreligger en ordentlig evaluering af forsøgene (Ørnboel: 2, 16). Han er nu glad for, at forsøgene er afsluttet, fordi;

”... jeg er altså af den holdning, at her arbejder vi altså med så store naturkræfter, at det ville være fuldstændig vanvittigt at bruge så mange ressourcer på at sikre noget, man ikke kan sikre alligevel” (Ørnboel: 22).

Også Jørgen Jørgensen (48) er negativ overfor resultaterne af forsøgene af Poul Jakobsens rør, og *”tror at det er fup og svindel det meste af det”*, dette understøtter også Svend Bjørnager, og forklarer, at han ved selvsyn, har konstateret, at rørene ikke virker, og det er *”et stort fup og fidusnummer”*. Den helt modsatrettede fortolkning af rørenes effekt synes først og fremmest at være et eksempel på den udvælgelse af data, som Thomas Lomholt er inde på. MKV lader til at tro på rørenes effekt, fordi det ville redde kirken. Men dette modsiges kraftigt af alle øvrige aktører, som ikke har observeret nogen effekt af Poul Jakobsens rør.

Vendelboerne og københavneriet

I løbet af debatten har der gang på gang været en fornemmelse af ikke at blive taget rigtig alvorligt af myndighederne blandt nogle deltagere i debatten. Fra Maarup Kirkes Venners side har kirken været unik; måske fordi det er deres historie, og ikke en tilfældig historie. Trafikministeriet og Miljøministeriet har truffet beslutningerne om området, og Danmarks Naturfrednings forening har ligeledes været en medspiller i beslutningerne.

I 1997 skriver Poul Hartz, daværende formand for Danmarks Naturfredningsforening et indlæg til debatten om kirken, som bliver publiceret i Jyllands-Posten:

”Satte politikerne de nationale hensyn højt, ville de hurtigt se, at det vil være tåbeligt at kæmpe for kirkebevarelsen. Der findes tusinder af kirker i Danmark, og der er endnu ikke argumenteret for, hvad der gør Mårup Kirke unik i landssammenhæng” (Poul Hartz, Jyllands-Posten, 02.02.1997).

Derimod, fortsætter han, er naturområdet unikt og vigtigt i landssammenhæng, og man bør som folkevalgt politiker, ifølge Poul Hartz, sætte landets samlede interesser højere selv om man er lokalt valgt. Slutteligt konkluderer han, at samfundsmæssige interesser er den eneste grund til kystsikring; *”andre steder bør vinden, vejret og virkeligheden leve”*.

Virkeligheden må således her forstås som den uberørte kyst, virkeligheden er verden uden mennesker; en holdning og opfattelse af landskabet ved Mårup, som ikke møder genklang blandt flere Lønstrupfolk, og interesserede debattører.

Flytning af kirken har været diskuteret flere gange, blandt andet en flytning til Frilandsmuseet i København – her har lokale og meldt klart ud, at det ville ikke komme på tale; blandt andet udtalte nu afdøde Knud Holst at den ikke skulle på Frilandsmuseet ”så hellere spræng den i luften” (Holst i Wienberg 2005), ligesom folketingsmedlem Arne Jensen sammenlignede fjernelsen af Mårup kirke med at man fjernede den lille havfrue fra København (Wienberg 2005).

Der har lokalt været stor frustration over den opfattede uretfærdighed i store kulturprojekter i hovedstadsområdet, mens Mårup kirke er blevet forbigået. I Berlingske Tidende skriver journalist Hugo Gården i 1993 at *”netop mens debatten om nye kulturbygninger – og vigtigst af alt et bedre kulturliv – bølger i København, må det også have en almen interesse at følge lidt med i, hvordan en lille gruppe mennesker ved kanten af havet kæmper for at bevare deres kulturbygning”* (Gården, Berlingske Tidende: 09.01.1993). Politiken bringer ligeledes i 1993 en artikel af Anne Marie Løn; et interview med den lokale visesanger, Inger Lauritzen, som mener at myndighedernes syn på kystsikring og sikring mod sandflugt er et tegn på en ond tid, hvor de raske vil være ligeglade med hospitaler til de syge (Løn, Politiken, 11.07.1993). Hun udtaler at,

”Kirken og kirkegården hører sammen. Mårup kirke er det mest besøgte sted på hele vestkysten. Der er en egen stemning. Den kan ikke købes for penge, men den kan sikres for penge. Millioner, mange millioner. Andre kommuner og staten poster kæmpe summer i kulturhuse. Her ligger huset allerede” (Inger Lauritzen i Løn, Politiken, 11.07.1993).

Ovenstående eksempler viser, at vendelboerne – eller i hvert fald de lokale i Lønstrup ofte har følt sig overset og misforstået af de centrale myndigheder. Deres opfattelse af kirken som en del af historien og landskabet støder imod den centrale opfattelse af unikhed som et spørgsmål om national særegenhed. De føler sig også forbigået, da ”københavnerne” ikke er villige til at give penge til det, der er langt væk, og virker ubetydeligt.

8.7 Fredning til debat

Fra starten har fortolkningen af fredningen af området været til debat. Fredningerne i området er fra 1948 og 1965, og omtaler at tilstanden i området skal bevares. På tidspunktet, hvor fredningen blev foretaget var fokus på at bevare tilstanden i et område, som det var på fredningstidspunktet. Fortolkningen af denne fredning afhænger derfor af, hvorvidt man tager teksten for pålydende, eller fortolker den i lyset af senere politik på området.

Fredningen kan derfor forstås på to måder:

- 1) En fredning af den unikke proces, det er, at kystnedbrydningen og til dels sandflugten her kan foregå frit og uden menneskelig indblanding

- 2) En fredning af landskabet *ovenfor* klinten, i den tilstand det befandt sig i på fredningstidspunktet.

Naturprocesserne fylder ifølge Jørgen Jørgensen og Thomas Lomholt i dag mere i fortolkningen af ældre fredninger. MKV deler dog ikke denne opfattelse, og har fra flere steder fået medhold i deres holdning, nemlig at det er vigtigt at bibeholde området som det er netop nu, og det betyder at fastholde kystlinien. Havet ses her ikke som en del af landskabet, men først og fremmest som en trussel mod landskabets fortsatte beståen.

En yderligere komplikation i dette tilfælde er at ved kystnedbrydning forsvinder det fredede landskab langsomt, og vil til sidst ikke længere bestå. Dermed må man vælge, om man også i fremtiden ønsker at have et fredet område; som i sig selv har en værdi, eller om man er villig til at "ofre" stedet til fordel for processen.

Fra Miljøministeriets side er fredningen blevet fortolket efter mulighed nr. 1. Denne fortolkning er et forhold, som har vanskeliggjort at få debatten om kystsikring til for alvor at blive taget alvorligt af myndighederne. Fortolkningen af fredningen har på denne måde tegnet debatten, således at modstandere af kystsikring uden videre har kunnet henvise til at området er fredet uden nødvendigvis at skulle argumentere yderligere for deres synspunkt. Samtidig betyder dette, at beslutningen om Mårup kirkes fremtid på sin vis er "ikke-taget", idet fredningen kommer først, og på den måde sætter begrænsninger for, hvad der følgende kan diskuteres; igen kan jeg henvise til Svend Aukens svar i Folketingssalen:

"Jeg har forelagt spørgsmålet for Skov- og Naturstyrelsen, hvis besvarelse jeg kan henholde mig til: "Baggrunden for, at Skov- og Naturstyrelsen over for Kystinspektoratet og Trafikministeriet ikke har kunnet anbefale kystbeskyttelse ved Mårup Kirke, er, at det er styrelsens opfattelse, at hele klintkysten ved Mårup Kirke i både national og international sammenhæng er en enestående geologisk formation. En fortsat naturlig og dynamisk udvikling/nedbrydning af kyststrækningen uden menneskelig påvirkning må derfor - ud fra en samlet afvejning af kulturhistoriske, landskabelige og geologiske værdier - prioriteres højest. En kystbeskyttelse vil betyde, at klintskrænterne vil blive ændret til en fastlåst græsbevokset skråning, således at man ikke kan opleve de ubevoksede klintskrænter. Derfor vil det være forkert at etablere kystbeskyttelse ved Mårup Kirke.

Ønsket om at sikre det ejendommelige landskab, som er et resultat af, at naturens processer forløber uhindret, er i øvrigt efter styrelsens opfattelse netop formålet med den fredning af området, der blev foretaget i 1948." (Aukens: 30.07.1999).

De geologiske forhold har dermed spillet en stor rolle i den faktiske fortolkning af fredningsbestemmelserne, men dette tages ikke for gode varer alle steder. MKV har selvfølgelig forsøgt at anfægte fortolkningen af fredningen, da de har holdt sig til fortolkningsmulighed nr. 2, som lægger sig tættere op af selve ordlyden af fredningen. I 1999 fik en advokat til opgave at vurdere den fredning, der eksisterer af kystklinten, og advokaten fandt at hensigten med fredningen var at bevare klitlandskabet og friarealerne (Wienberg 2005). Derimod er skrænternes geologiske forhold ikke nævnt. Også politikere har været involveret i at fremme denne forståelse af fredningen. Ligeledes i 1999 har Vibeke Peschardt, daværende miljøordfører for det Radikale Venstre udfordret den gældende fortolkning af fredningerne, med henvisning til at der intet står i fredningskendelsen om internationale geologiske interesser, og at fredningen i øvrigt snart er "spist op" (Nordhagen, Jyllands-Posten 05.08.1999).

Betyder denne diskussion, at den nuværende fortolkning af fredningen nødvendigvis er forkert; er det med andre ord et spørgsmål om at følge ”ånden eller bogstavet”? Ifølge Thomas Lomholt bør gamle fredninger ses som udtryk for et natursyn, som var gældende på det tidspunkt, hvor de er foretaget, og der er derfor intet til hinder for at man senere kan ændre sin opfattelse af, hvordan en fredning skal fortolkes, fordi:

”Gamle fredninger har det med at være statiske. Altså, der er ødelagt mange gode naturområder ved at de blev fredet. Ved at fredningen forhindrer det, der egentlig gjorde at området havde værdi” (Lomholt: 30).

Et argument, som har fyldt meget i debatten er at skrænterne ved Mårup kirke vil blive ”grønne”, som det er sket ved Lønstrup, hvor kystsikring er etableret. En ”grøn” skrænt er en skrænt, som er

stabiliseret så meget, at vegetation efterhånden kan overleve på skrænten. Skrænten bliver mere

plan, og mister sit dramatiske udseende, således som det ses på det øverste billede i figur 7.9. På det nederste billede, derimod, ser vi skrænten som den tager sig ud netop syd for Mårup kirke. Ved denne skrænt sker erosion så jævnlige, og hældningen på skrænten er så stejl, at vegetation ikke kan etablere sig, derfor fremstår skrænten mere rå, forreven og dramatisk.

Den forrevne kyst fremstår som det naturlige, men Tove Marquardsen fortæller, at dengang hendes far var barn, græssede der får på skrænten, som altså tidligere har været grøn (Marquardsen: 66).

For hende er en grøn skrænt altså ikke forkert, fordi skrænten tidligere har været grøn, det er en del af historien. Hendes lokale viden om forholdene i området, står overfor de øvrige aktørers viden, som udtrykker, at det ville være trist, hvis skrænterne blev grønne.

Men eksempelvis Jørgen Jørgensen og Laus Gro-Nielsen er det mere afgørende *hvorfor* skrænten er grøn. Jørgen Jørgensen beskriver, hvordan det der findes nu er ”en levende klint” og problemet med en grøn skrænt er at forholdene bliver holdt stabile, da det ikke er den naturlige udvikling. Også naturvejleder Laus Gro-Nielsen diskuterer de grønne skrænter. Han skelner mellem en naturlig grøn skrænt, og en menneskeskabt grøn skrænt; og forklarer, at når kystnedbrydningen stopper af sig selv på et tidspunkt vil skrænten gro til, og at det ikke er forkert:

”... der er jo ikke noget galt med at en klint gror til, sådan set, men der er noget galt, hvis man har høfder ligesom dernede, som ikke er specielt naturlige, og det så er derfor, det gror til...” (Gro-Nielsen: 87).

Værdien i det nuværende landskab set fra dette synspunkt er dermed ikke kun at skrænten er dramatisk og rå – det rent æstetiske, men at den er det uden menneskets indblanding. Derimod ville området straks miste værdi, hvis der blev blandet menneskelige konstruktioner ind i billedet, således at klinten blev mere ”kunstig”.

Figur 8.9: Billeder af klinten ved Lønstrup (foroven) og klinten ved Mårup (forneden) (egne billeder)

Skal kirken rives ned eller falde i havet?

En stor del af debatten de senere år har gået på, hvorvidt kirken skulle rives ned, når den kom for tæt på kanten af klinten. MKV har hele tiden ment, at kirken bør have lov til at falde i havet, hvis det nu skal være, at den ikke kan bevares. Tove Marquardsen mener at det vil ”... være forfærdeligt, den dag, at der er sådan en bar mark, hvor det her, det er væk” (Marquardsen: 44). For Tove Marquardsen handler det om at have respekt for bygningen og dens funktion, man bør ikke bare pille den ned. Den hører til i landskabet, og de skal ikke skilles ad. Hun mener ikke, at det sikkerhedsmæssige aspekt er det vigtigste i sagen, da ”den slår jo ikke hårdere end alle de andre huse, der er faldet” (Marquardsen: 44).

Indtil for nylig lå der dog en beslutning om at kirken skulle tages ned, når der var femten meter til kanten, af sikkerhedsmæssige hensyn. Hos Statsskovdistriktet har man dog nu valgt at vente og se tiden lidt an. Bygningen blev affredet som kulturhistorisk fredet bygning i 2005, og det betyder ifølge Frede Jensen, at man nu ikke er pligtig til at nedtage kirken under bygningsarkæologisk dokumentation. Derfor har man nu valgt at vente og se, holde øje med kirken, og tage stilling til det, når den tid kommer (Frede Jensen: 36).

8.8 Tonen i debatten

Tonen har altså til tider været barsk i debatten. Fra starten har Maarup Kirkes Venner følt, at de har stået alene overfor de øvrige beslutningstagere i området, på trods af støtte fra politikere og mange mennesker i Vendsyssel. Har tonen i debatten på nogen måde påvirket, den måde sagen har kørt på?

Tove Marquardsen er under alle omstændigheder overbevist om, at deres ønsker ikke er blevet hørt, og at sandheden ofte er blevet fordrejet for at undgå at give dem den kystsikring, de ønsker sig, og i den senere tid, for at undgå at kirken bliver revet ned frem for at styrte i havet. Hun vedgår at de øvrige aktører har været nervøse ved at tage konfrontationen med MKV, fordi ”... vi er berygtede, det er vi altså. Men der er jo ingen grund til det, vi har jo bare holdt vores sti ren, så dem, der er bange, det er så fordi de prøver at fordreje sandheden. Sådan vil det jo være...” (Marquardsen: 167).

Og den sandhed, som de øvrige aktører ikke fortæller, er at deres virkelige ønske er at fjerne stedet Mårup; de vil udgrave det og derefter sikre sig at det forsvinder (Marquardsen: 80). Samtidig mener hun, at modviljen mod at redde Mårup kirke dybest set bunder i en angst for ikke at få ret; det handler ikke om fornuftige standpunkter, men om stolthed:

”... Og det er helt klart, at det er sådan nogen, der ikke vil tabe ansigt, det er det vi har mødt hele vejen indtil nu. Man har simpelthen taget et standpunkt, og man vil simpelthen ikke flytte det, og man bliver ved med at skrive i officielle papirer nogle ting som er ændret; det bliver man ved med at føre videre og føre videre og føre videre. Det har vi oplevet utallige gange” (Marquardsen: 48).

Denne holdning viser en klar overbevisning om rigtigheden i deres egne synspunkter. Andres synspunkter bliver set mere som et udslag af stædighed. Adskillige episoder illustrerer for Tove Marquardsen dette forhold; både fjernelsen af inventaret, historien med provinspuljen, og den senere kamp for ikke at få kirken revet ned.

Den gennemgribende opfattelse hos MKV er en fornemmelse af, at myndighederne ikke har været villige til at lytte, at man har støttet synspunkter, som der ikke er fornuftigt belæg for. Tove Marquardsen har brugt meget af sin tid på en kamp, som har været hård, tidskrævende og endeløs. Deres efter egen mening manglende indflydelse, har været en kilde til frustration for hende:

”... jeg var ovre og holde et foredrag i sådan en loge en dag, og der var folk så oprørte ’er det virkelig rigtigt I ikke vil have kystsikring i Lønstrup’ og så måtte jeg så stå og sige, ’altså, vi er jo ikke blevet spurgt’...” (Marquardsen: 90).

Som forventet, deler de øvrige aktører ikke denne opfattelse af processen og debatten. Deres overensstemmende opfattelse er at Maarup Kirkes Venner har været vanskelige at tale med, og ikke åbne for andres argumenter. Frede Jensen mener, at MKV har ”været i haserne” på dem, og at det i perioder har været vanskeligt for Statsskovdistriktet, fordi MKV har været negative overfor dem og deres handlinger, men at man nu har fået en rimelig dialog. Han giver etableringen af kontaktgruppen meget af grunden til at tonen i debatten er blevet bedre (Jensen: 42).

Jørgen Jørgensen mener ligeledes, at tonen i debatten til tider har været skarp, men er blevet bedre over de sidste år, fordi der nu ligger nogle beslutninger, som efter hans mening ikke længere bliver anfægtet (Jørgensen: 48-52). Ole Ørnboel, tidligere formand for Teknik- og Miljøudvalget i gamle Hjørring Kommune karakteriserer MKV som ”utrolig aggressive”, og fortæller samtidig, at de ikke har udvist nogen forståelse for, at kommunen ikke ville have midlerne til at kystsikre ved Maarup kirke, hvis de havde været interesseret i at kystsikre, ”så det er ikke verdens bedste samarbejde, der har været der” (Ørnboel: 18). De øvrige aktører mener således at MKV er blevet hørt, men de har bare ikke fået ret. Thomas Lomholt, som dog kun har fulgt debatten på afstand, og først nu er blevet involveret på området, karakteriserer denne type proces således:

”... Men sådan er det jo i det her samfund, at vi har jo ikke ret til at få vores vilje. Jeg synes det burde være sådan at vi har ret til at blive hørt, og vi har ret til at det vi – de udsagn, man nu måtte have, de holdninger man har, bliver hørt så professionelt, at de også bliver vurderet. Og det er da min opfattelse, at det er da også sket her. De er så bare ikke... det er jo en klassisk konflikt. Der er forskellige hensyn og man skal vælge. Enten det ene eller det andet. Man kan ikke begge dele. Og der er det så endt til deres ugunst. Og det skal man selvfølgelig også være skuffet over. Jeg mener bare ikke at det er det samme som at sige, at man så kan sige, at der er ingen, der hører. Det synes jeg simpelthen ikke er rigtigt. Jeg har ikke været indblandet i det konkrete, men som jeg fornemmer det, så mener jeg bestemt, at de har fået taletid rigtig mange steder, og der er blevet lyttet på dem rigtig mange gange. Der har været nogle hensyn, der vejede anderledes...(Lomholt: 56).

Dog anerkender DN Maarup Kirkes Venners dygtighed i forhold til at involvere andre og få skabt en diskurs for deres synspunkt. Jørgen Jørgensen (56) fortæller, at MKV har ”været utrolig dygtige til at skabe den diskurs”, som går ud på, at man ikke sagde, at ideen om at bevare kirken var urealistisk og strider imod stedets identitet.

Danmarks Naturfredningsforening og Skov- og Naturstyrelsen giver udtryk for at de taler for den saglige og fornuftige holdning, og Jørgen Jørgensen karakteriserer debatten som op- og nedture, og undrer sig over ”(...)hvor usaglig den ofte har været(...)”. I hans øjne har debatten ofte været brugt af politikere som en måde, hvorpå de kunne sikre sig flere stemmer i Vendsyssel, og han mener især at politikere fra Dansk Folkeparti har benyttet sig af konflikten, fordi der har været en del PR at hente i forbindelse med en så opsigtsvækkende konflikt (Jørgensen: 6). Især Maarup Kirkes Venner har ofte allieret sig med politikere til at fremme beskyttelsen af kirken.

8.9 Fortællinger, viden og konflikt

De foregående afsnit har vist, at landskabet ved Mårup kirke og Lønstrup klint rummer mange forskellige aspekter og betydninger. I det følgende afsnit vil jeg besvare første spørgsmål i problemformuleringen:

Hvordan har fortællinger om Mårup kirke og Lønstrup klint påvirket dels opfattelsen af hvad der er godt at gøre i fremtiden og dels debatten om landskabet?

Jeg har identificeret fire forskellige fortællinger om landskabet, som er opsummeret herunder i figur 8.10. De første tre omhandler direkte landskabet; hvad de forskellige aktører ser i landskabet. Heraf følger en opfattelse af hvad der er moralsk rigtigt at gøre i landskabet. Hvis man fokuserer på at det er grundlæggende godt, at mennesket forsøger at lade naturen gå sin gang, som Jørgen Jørgensen fra DN mener, er det dermed også forkert at etablere kystsikring. Hvis man er fokuseret på kultur, historie og praksis, som Tove Marquardsen er, er der derimod rigtigt at beskytte kirken, og forkert og uforståeligt at nogen vil vælge klinten frem for kirken. Hvis man fokuserer på naturens storhed og den dramatiske oplevelse, som eksempelvis Laus Gro-Nielsen gør, er det trist at fjerne denne oplevelse.

Den sidste fortælling skiller sig ud; den er en fortælling om lokal udvikling og turisme, hvor landskabet ikke er hovedfokus, men er et middel for at opnå en bestemt udvikling; at øge kvalitetsturismen. Der kan her være delte meninger om hvad de rigtige handlinger bør være for at sikre turisternes oplevelse.

Debatten er foregået mange forskellige steder, og på flere niveauer. Den lokale debat handler om identitet, om landskabet som en helhed. Den lokale viden om landskabet og naturen sætter ikke et skarpt skel mellem kulturhistoriske og naturlige spor i landskabet, og der er derfor ingen moralske anfægtelser ved at sikre sig mod havets kræfter. Lokalt er kirken unik – den har en unik historie, og er et symbol for hele områdets identitet og liv. På det nationale niveau har debatten derimod især handlet om de unikke geologiske forhold overfor en lille og ubetydelig landsbykirke. Nationalt har den *dynamiske natur* dermed spillet den største rolle, da området set på denne afstand først og fremmest udmærker sig som geologisk interesseområde. De centrale myndigheders manglende forståelse for andre forhold i konflikten har da også fyldt en del i debatten, hvor vendelboerne (endnu engang) har kæmpet mod københavneriet.

Gennemgangen af de forskellige fortællinger viser, at de har påvirket opfattelsen af hvad der er godt og rigtigt at gøre i forhold til Mårup kirke. Indeholdt i hver enkelt fortælling er en opfattelse af hvilke værdier, der er vigtige at beskytte, og et syn på naturen, som påvirker den moral landskabet tillægges. Et godt og smukt landskab er således det landskab, der stemmer overens med ens egne værdier og ønsker.

Fortællingerne har også påvirket debatten. De har dels påvirket debatten, fordi de er blevet brugt aktivt af aktørerne som argumenter i debatten, gennem at påkalde sig historiske begrundelser for ens egne ønsker. De har også spillet en rolle i debatten, fordi de har besværliggjort kommunikation og forståelse mellem aktørerne. Som det fremgår, er begivenheder blevet opfattet vidt forskelligt, dette har sin baggrund i opfattelsen af kirken.

Fortælling	<i>Dramaet og oplevelsen.</i>	<i>Den dynamiske natur</i>	<i>Den unikke kirke i landskabet</i>	<i>Turisme og økonomi</i>
Fortællere	Laus Gro- Nielsen (naturvejleder), DN, Statsskovdistriktet, Hjørring Kommune	DN, Statsskovdistriktet, Miljøministeriet	MKV, lokale	Hjørring Kommune, Lønstrup Turistforening, MKV
Plot	Landskabet er unikt som en dramatisk oplevelse. Alle elementer er vigtige som en del af oplevelsen, kirken er først og fremmest en illustration. Konflikten handler om at bevare klinten, som gør oplevelsen speciel.	Den dynamiske natur er sjælden og truet i DK. Mårup kirke har i sig selv kun lille betydning overfor de nationale hensyn til den unikke natur. Konflikten handler om kampen for en natur, hvor mennesket ikke sætter dagsordenen	Mårup Kirke har stor betydning lokalt både før og nu. Konflikten bunder i en manglende evne hos myndighederne til at forstå, hvorfor det er vigtigt at behandle kirken med respekt.	Landskabet er vigtigt for turisme og økonomi i regionen. Konflikten handler om fornuftige hensyn også til turismen og økonomi; debatten kredser om hvilken handling der vil være
Natur og sted	Landskabet, kulturhistorien og naturen er noget, vi betragter som sceneri og er en oplevelsesmæssig kategori. Mennesket står i centrum som forbruger af naturen. Lønstrup klint og kirken giver en stor oplevelse af naturens kræfter.	Naturen er naturen som proces, mennesket er sat udenfor naturen. Stedet er værdifuldt af saglige, naturvidenskabeligt funderede grunde, og som et enestående eksempel på vild natur.	Mennesker, kirken og landskabet er begge en del af naturen som et hele. Kulturhistorien har højere status end naturprocesserne.	Samme syn som i ovenstående, men med fokus på udnyttelsen af potentialet
Moral	Landskabet er ærefrygtindgydende, og giver mennesker oplevelsen af at være lille i naturen. Vi bør handle efter at bevare dramaet, som giver landskabet værdi. Uden drama, ingen værdi	Naturen som proces har værdi i sig selv og som naturvidenskabelig dokumentation. Vi bør bevare disse processer, og sætte os udover menneskelige interesser.	Vi bør respektere kirken og handle med hensynsfuldhed, fordi den har så stor betydning for menneskers liv og identitet. Den er en del af et landskab, som ikke kan forstås uden kirken.	Menneskelige hensyn vejer tungest. Vi bør handle efter overordnede, samfundsmæssige hensyn. Der skal også tages hensyn til prisen for bevarelse.

Tabel 1: Oversigt over fortællingerne

Den manglende forståelse har påvirket debatten i den retning, at den er blevet mere skarp, og at aktører har følt sig frustrerede, fordi de ikke har følt sig forståede af beslutningstagerne.

Giver historierne mening?

Som beskrevet i kapitel 3 kan fortællinger vurderes ud fra deres overensstemmelse med fakta, hvorvidt de modsiger sig selv, og hvorvidt de giver mening i den kontekst, de bliver fortalt.

Fortællingen om de unikke kirke er en historie om stærke følelser. Følelserne bliver begrundet i landskabets historie, og giver udtryk for et natursyn, hvor kirken er en del af landskabet, og hvor det er vigtigt at bevare landskabet, hvilket vil sige, at kysten skal sikres. Her mister fortællingen efter min mening narrativ troværdighed; historien giver ikke fuldstændig mening. Om end det er sørgeligt at kirken forsvinder, så viser landskabets historie, at det er vilkårene på stedet, en del af kulturhistorien er, at landskabet langsomt forsvinder. At kystsikre ville efter den opfattelse være forkert, ikke fordi man skjuler det geologiske profil eller tager oplevelsen fra turisterne, men fordi landskabets udvikling dermed bremses. Klinten og havet er også en del af landskabet, og det er ikke muligt at sikre kirken og landskabet samtidig; her er landskabet et hele – og kirken en lille del, som desværre forsvinder.

Fortællingen om den dynamiske natur udviser et natursyn, hvor det er ønskværdigt, at mennesket holder sig udenfor naturen så vidt muligt; her ses landskabet ikke isoleret, men som en del af det danske landskab, som overalt er kulturelt påvirket – og her er så netop begrundelsen for at det er forkert at kystsikre her. Fortællingen er ikke faktisk forkert, og man kan argumentere, at det handler om ikke at gøre landskabet til et stykke kultur – men med århundreders bosættelse på stedet og landsbyer på bunden af havet ud for kysten er der her ikke tale om en klar opsplitning mellem det uberørte og det påvirkede; her bliver det kulturelle nedbrudt af naturens processer.

Dramaet og oplevelsen er en fortælling om menneskers opfattelse af landskabet. Her har landskabet værdi som en æstetisk oplevelse, klinten er stor og ærefrygtindgydende. Denne fortælling giver mening idet den ikke modsiger fakta, og den vækker genklang, da de fleste vel kan genkende sig følelsen af at være på et sted, der giver denne type oplevelser. Hvorvidt dette er en moralsk begrundelse for ikke at etablere kystsikring er en anden sag; det er snarere en præference for en bestemt oplevelse frem for en anden.

Alle historierne kan forstås i den skala de fortælles; hvad enten det er lokalt som fortællingen om den unikke kirke, eller nationalt, som historien om den dynamiske natur. Fortællingerne har påvirket debatten, da aktørerne ikke forstår hinandens opfattelse af stedet og konflikten. Idet historien om den dynamiske natur har været dominerende i de fora, hvor beslutningerne er blevet truffet, har især denne fortælling været begrundelse for ikke at sikre kysten. De lokale historier er her blevet set som usaglige, og den lokale viden om områdets historie tæller ikke i det store billede. Da unikhed har været et kriterium i forhold til områdets fremtid, taber kirkens forkæmper, mens geologisk unikhed vinder kampen.

9

Beslutninger om Mårups fremtid

Det foregående kapitel har vist, at de fortællinger der er opstået omkring Mårup kirke og Lønstrup Klint har stor betydning for hvad der bliver anset for at være rigtigt at foretage sig i forhold til kirkens fremtid. I det følgende kapitel går jeg lidt videre fra denne diskussion til en diskussion af hvordan det er muligt at træffe gode beslutninger omkring fremtiden i området. Jeg går ud fra de fem etiske aspekter konsekvensetikken, rettighedsetikken, procedureetikken, diskursetikken og dydsetikken, som hver rummer aspekter, det kan være vigtigt at være opmærksom på i forhold til at træffe gode beslutninger. Ud fra hver af de fem vil jeg diskutere konflikten ved Mårup, og hvorvidt netop dette aspekt vil kunne være nyttigt fremover. Samtidig kigger jeg også tilbage på hvordan konflikten indtil videre har udviklet sig, og hvorvidt der er aspekter, som aktørerne ikke har været opmærksomme på i fortiden, som begrænser, hvilke handlinger der kan foretages i fremtiden. Dette gør jeg ud fra den foregående analyse af fortællingerne i kapitel 8.

De enkelte aspekter er også hver for sig etiske teorier. I denne sammenhæng har jeg valgt at se dem netop som *aspekter*, der giver hver deres bidrag til problemstillingen. Jeg anvender dem således på en praktisk vis, hvor jeg anser dem alle for at være vigtige i forhold til en konkret case. I praksis mener jeg, at det kan være afhængigt af kontekst, tid og sted, hvilket aspekt der vil vægte mest i forhold til at træffe beslutning om en handling. Beslutninger træffes ligeledes i forskellige fora, på forskellig skala – nationalt, internationalt og lokalt – og i hvert af disse fora kan forskellige måder at løse konflikter og træffe beslutninger på være velegnede.

Hvad er en god beslutning?

Undervejs i dette kapitel vil der være forskellige bud på, hvad en god og rigtig beslutning kan være. Mit udgangspunkt er, at en god beslutning først og fremmest skal passe til den specifikke kontekst. Det foregående kapitel har vist, at konflikten omkring Mårup kirke har en lang historie, og indeholder mange elementer, som ikke kan koges ned til et enkelt springende punkt. I komplekse situationer som denne, mener jeg derfor, at løsningen heller ikke kan koges ned til bare et aspekt. Gode beslutninger kan være mange ting; i dette tilfælde vil den gode beslutning måske ikke være lige god for alle, og det forekommer indlysende, at

det ikke er muligt, at alle bliver helt og fuldstændigt tilfredse. Gode beslutninger handler ikke kun om hvad der bliver besluttet, men også om, hvordan det bliver besluttet. En rimelig beslutning er derfor efter min mening en beslutning, som er truffet på en retfærdig måde, hvor alle kan forvente, at deres mening i det mindste er blevet hørt. Men jeg mener også, at dårlige beslutninger kan blive truffet på en god måde; selvom processen har været retfærdig og rimelig, er slutresultatet måske ikke af den grund det bedste.

Her vil jeg også gerne understrege, at her handler det ikke blot om hvad mennesker ønsker at gøre, det handler også om hvilke begrænsninger de geologiske forhold sætter for handling. Vi kan ikke vælge frit, hvad vi vil med området; naturen som de geologiske forhold spiller en rolle som en form for ekstra aktør – uden vilje, men som grænse for menneskers muligheder. Her vil jeg ikke se den ene eller den anden handling som bedre end den anden uafhængigt af menneskers holdning til værdier i landskabet. Det er umuligt at afgøre, hvilket landskab der vil være "det bedste" i forhold til for eksempel økologiske overvejelser. Som nævnt i kapitel 6 kan kystskrænter med vegetation være grobund for sjældne planter; og der findes også en rig flora i området ovenfor klinten ved Mårup kirke. Ligeegyldigt hvad man foretager sig vil der være tale om konsekvenser for de økologiske forhold og naturprocesserne, men om denne ændring er til det bedre eller værre vil udelukkende være et spørgsmål om menneskelige værdier.

9.1 Konsekvensetik og konsekvenser af kystsikring

Konsekvensetikken handler om de mulige konsekvenser, en given handling kan medføre – her er det der tæller følgerne af handlinger. Formålet her er at finde ud af, hvilken handling, der har de bedste konsekvenser, og denne handling vil så være den bedste (Vallentyne 2007). I forhold til Mårup kirke kan konsekvenserne ses fra vidt forskellige perspektiver ud fra fortællinger om området; dette vil jeg diskutere i dette afsnit. Men først vil jeg kort gennemgå, hvad konsekvensetikken går ud på.

Ifølge konsekvensetikken kan en handling tillades, hvis den har *acceptable* konsekvenser, idet der altid er tale om, at man kigger på de forskellige alternativer, der findes, og forsøger at træffe beslutning om hvilket alternativ, der er det bedste. Konsekvensetikken er således orienteret mod at træffe beslutninger på en rationel måde. Konsekvenserne er alle konsekvenser i tid og rum. Det vil sige at konsekvenserne tæller med, selvom de sker langt væk fra beslutningerne, eller i en fjern fremtid. Her dukker et af spørgsmålene til konsekvensetikken op, for hvordan finder vi ud af, hvilket alternativ, der er det bedste?

Konsekvenser kan opgøres på flere forskellige måder. Man kan opgøre lykke, man kan opgøre præferencer, og man kan opgøre de økonomiske konsekvenser på baggrund af cost-benefit metoder som willingness-to-pay.

En måde at bedømme konsekvenser på, er ved at kigge på de enkelte fortællinger forbundet med en problemstilling. Konsekvenserne kan her være vanskelige at sammenligne, da man ikke kan bruge simple og kvantificerbare metoder. En historie kan have negative konsekvenser set fra et synspunkt, mens de samme konsekvenser kan være positive set fra et

andet synspunkt. Som beskrevet i forhold til moralgeografi afhænger vurderingen af de moralske aspekter i landskabet af ens egen praksis og historie. Her kan det også være vanskeligt at afgøre, hvilke konsekvenser der tæller mest, da konsekvenserne kan være af forskellig karakter. Derfor ser det ud til, at vurdering af konsekvenser på denne måde er godt til at få et overblik over en problemstilling og dens konsekvenser set fra de involverede parterers perspektiv; men det er ikke nødvendigvis derfor muligt at nå frem til en rimelig konklusion.

I stedet kan man forsøge sig med vurdere goderne kvantitativt, hvor der er en fælles målestok, og hvor det derfor går ud på at tælle op, hvor meget lykke der følger af de forskellige muligheder. Den løsning, der giver størst mulig lykke er den bedste løsning. Det vil så også sige, at det er ok, at et enkelt menneske bliver meget ulykkeligt, hvis dette forøger mængden af lykke generelt. Det går ganske enkelt ud på, at når mennesker får det bedre, er det moralsk godt.

Opgørelse af præferencer handler om, hvad man vil foretrække, at der sker. I forhold til for eksempel fortællinger, kan forskellige fortællinger medføre, at man har forskellige præferencer i forhold til den fremtidige udvikling. I mange tilfælde vil jeg påstå, at det kan være vanskeligt at sammenligne præferencer, og dermed finde ud af hvilken handling der vil have de bedste konsekvenser.

For at finde ud af en neutral vurdering af goderne kan man bruge forskellige metoder; eksempelvis willingness-to-pay, hvor man gennem undersøgelser spørger mennesker hvor meget de er villige til at betale for et gode. På den måde skulle man kunne få et objektivt billede af hvilken handling, der er den mest ønskelige, og dermed har de bedste konsekvenser. Cost-benefit metoder indebærer dog, at man på forhånd vurderer, hvordan undersøgelsen skal udføres, hvor mange der skal spørges og hvordan, hvilke aspekter der skal tælles med, og over hvilken tidsrække. WTP kan desuden kritiseres for at forsøge at opgøre uhåndgribelige værdier til penge; og på den måde "reducere" betydningen af værdierne.

Det geografiske element kan bringes ind her igen, for det kan også overvejes, hvorvidt der er forskel på præferencer (og lykke) som er tæt på en, for eksempel beslutninger truffet i ens lokalområde, og en beslutning, som er truffet generelt i samfundet, som øger ens lykke. Det forekommer indlysende, at man kan føle mere eller mindre stærkt for noget, og dette aspekt er det også vigtigt at være opmærksom på. Det er min antagelse, at de fleste føler stærkere for det de er tættere på; når følelserne er personlige og knyttet til ens eget liv og historie.

Fortællinger om kirken og konsekvenser af kystsikring

I konflikten omkring Mårup kirke er det klart, at de fortællinger, der bliver fortalt omkring området, giver et billede af hvilke konsekvenser, aktørerne forestiller sig vil følge af den ene eller den anden handling. For hver fortælling er der en moralsk konsekvens af den ene eller anden art, som bunder i de involveredes opfattelse af stedet, kulturen og naturen. Som Thomas Lomholt forklarer, er det rigtige og det forkerte et spørgsmål om synspunkt:

"... hvad er rigtigt og hvad er forkert, det er jo altid ud fra de præferencer, man har. Jeg ved jo godt, hvad jeg synes er rigtigt, jeg ved da også godt, at det er fordi, at sådan ser mine præferencer ud..." (Lomholt: 90).

De to fortællinger om den dynamiske natur og om dramaet og oplevelsen har samme udgangspunkt – at etablering af kystsikring ville være negativt. Her taber man både *oplevelsen* af naturen og selve de naturlige *processer*, som foregår på stedet. Oplevelsen af menneskets forgængelighed og følelsen af at være lille i naturen ville også forsvinde, og dette ville her være en negativ konsekvens. Konsekvenserne her knytter sig i høj grad til værdier, mennesker tillægger stedet; at bestemte oplevelser forsvinder, eller at en værdi, som bliver tillagt det at processer kan få lov at forløbe uden indblanding fra mennesker ville forsvinde. Fortællingen her er en historie på en større skala, den dækker Danmarks geologiske historie og vores fælles oplevelser af landskabet.

Fortællingen om den unikke kirke lægger op til helt andre værdier og deraf følgende konsekvenser. Her ville følgerne af kystsikring være positive, mens det faktum at kirken forsvinder på et tidspunkt anses for en alvorlig negativ konsekvens. Ved at nægte at kystsikre mister man kulturhistorien og det kulturhistoriske landskab. Her handler det også om respekt for den menneskelige værdighed og om gravfred; et spørgsmål om at man ikke bare forlader et helligt sted, som betyder meget for mange mennesker. Men denne fortælling er langt mere personlig, den er knyttet til den historie og den kultur, der er ved Lønstrup. For udenforstående er historien ikke så let tilgængelig, uden at man sætter sig lidt ind i områdets historie, og de følelser, der knytter sig til stedet.

En anden type konsekvenser er langt mindre knyttet til følelser, og mere til økonomi og turisme; her er der delte meninger om konsekvenserne af kystsikring. Vil det være godt for turismen at sikre kirken – og dermed oplevelsen af denne og dens funktion som kulturhus? Eller vil det være godt at sikre dens forgængelighed og dermed oplevelsen af det drama, det vil være for turisten at opleve kirkens langsomme vej mod tilintetgørelsen?

Problemer ved opgørelse af konsekvenser

I to af disse tilfælde er der tale om stærke følelser for stedet på den ene eller anden måde, uanset hvad man nu fokuserer på. Men de følelser der bliver udtrykt er ikke umiddelbart sammenlignelige. De har forskellig karakter; fra hengivenheden for kirken til ærefrygten ved dramaet. At opgøre konsekvenserne og afveje dem ville kræve, at det var muligt at vurdere, hvilken fortælling, der er mest værdifuld; og derved skulle den ene oplevelse veje tungere end den anden. Måske et spørgsmål om, hvor mange mennesker der støtter det ene eller det andet?

Men så møder man et nyt problem, for hvem er det nødvendigt at spørge? Konflikten og stedet kan jo netop forstås i forskellige skalaer og derfor ville det være nødvendigt at beslutte, hvis mening der tæller i denne forbindelse. Lokalsamfundet ville være indlysende at spørge, men bør de have det afgørende ord i en sag, hvor der ikke kun er lokale interesser på spil? Ville det være fair overfor lokale beboere, hvis samtlige mennesker i Danmark ville noget andet end dem; og de dermed ikke fik lov til at have medbestemmelse over deres egen historie? Ville det være fair, hvis kun lokalbefolkningen blev spurgt, og principper om beskyttelse af naturen dermed blev overladt til lokale interesser og politik?

Turismen ved vestkysten af regional betydning, som et af de vigtigste erhverv i landsdelen. Ud fra dette perspektiv skulle man måske også spørge repræsentanter for turismen, hvad de synes ville være bedst for turisme og den økonomiske udvikling. Geologisk set er området af national, måske international betydning; derfor burde hele landets interesser tælle med – disse er nok de interesser, der i størst grad har påvirket beslutningerne i området indtil videre. Ville turismen lide under etablering af kystsikring, som kunne fjerne dramaet? Eller vil den lide under at kirken forsvinder? På langt sigt er en uspoleret kyst en attraktion ud i fremtiden, mens kirken måske om et par generationer er på vej til at blive glemt.

Etablering af kystsikring et sted kan have konsekvenser for erosionen et andet sted, da der er tendens til at erosionen på den måde udlignes. Dermed er konsekvenserne ikke blot konsekvenser for Mårup og Lønstrup, det kan vise sig at have utilsigtede konsekvenser andre steder i Vendsyssel. Så bliver der blot fjernet mere et andet sted – dette er et af de grundlæggende problemer ved kystsikring. Boniteten omkring Mårup kirke, som er blåler og flyvesand betyder også, at en stor del af nedbrydningen er en proces, der sker indefra – En tolkning af dette faktum er, at enhver kystsikring kun kunne give en stakket frist. En faktor her er derfor at kirken kun kan sikres i x antal år, mens den frie kyst i princippet kan sikres i en uendelig fremtid.

At etablere kystsikring for mange millioner, som kun ville kunne give måske 50 år er et alternativ, som blandt andet Ole Ørnboel og Jørgen Jørgensen (6) ikke kan acceptere, som Ole Ørnboel siger:

”... Den bonitet, der er oppe omkring Mårup kirke, det er blåler og alt mulig andet, og der kommer så massive vandmængder indefra land, og trænger ud igennem klitten, og skal man sætte sådan nogle anlægsarbejder i gang med nogle pumpestationer uden lige mage der, så vil det garanteret have konsekvenser andre steder. Og så synes jeg ikke, at man skal gå ind og regulere naturen på en så voldsom måde, som man gerne ville” (Ørnboel: 6).

Der er også internationale forpligtelser for varetagelsen af området, da det er et EU-habitat område. Ifølge denne vil etableringen af kystsikring være negativ, men er det rimeligt at lade internationale forpligtelser få fortrinsret frem for lokale ønsker? De forskellige skalaer, som beslutningerne kan træffes på, gør det vanskeligt på en enkel og fornuftig måde at overskue konsekvenserne.

Det ville være rart, hvis konsekvenserne var enkle at overskue, og man på den måde let og enkelt kunne finde den rigtige løsning. Men her er konsekvenserne så komplekse og uoverskuelige både med hensyn til tidsperspektiv, hvor stor vægt der lægges på forskellige værdier, og hvilken skala man vælger at se konflikten på, at det forekommer umuligt at træffe en god beslutning på basis af konsekvensetikken.

I denne henseende mener jeg derfor ikke, at konsekvensetikken ville kunne bidrage væsentligt til en rimelig løsning af konflikten. Konsekvensetikken giver et overblik, og en fornemmelse for hvad konflikten drejer sig om for de forskellige involverede, og hvad de mulige konsekvenser er af den ene eller den anden handling. Derimod giver den ikke automatisk nogen løsning, for her skal der vurderinger af konsekvenserne til. En kvantitativ afvejning er uhensigtsmæssig her, fordi en stor mængde valg skal træffes før en sådan udregning; valg som allerede giver en del af konklusionen.

9.2 Rettighedsetik og identitet i landskabet omkring Lønstrup

I rettighedsetikken er udgangspunktet, at det ikke kun er konsekvenserne der tæller, men også ens egne og andres rettigheder, og at alle mennesker har krav på en vis hensyntagen til deres rettigheder og interesser (McNaughten & Rawling 2007). I denne sammenhæng fokuserer jeg især på rettigheder; vigtigheden af ikke at overtræde andres fundamentale rettigheder. I forhold til konflikter kan det rettighedsetiske aspekt benyttes til at undersøge hvorvidt der i den givne konflikt, er personer eller grupper, hvis rettigheder bliver overtrådt på en måde, som man ikke kan ignorere, for eksempel hvis de er truet på deres identitet. I konflikten omkring Mårup kirke kigger jeg især på, om de beslutninger, der er truffet har været krænkende for menneskers rettigheder, og hvorvidt der er taget rimeligt hensyn til dem. Desuden ser jeg på, om der er rettigheder eller hensyn, der bør tages i betragtning fremover.

Rettighedsetik kaldes også omsorgsetik, og lægger vægt på, at man skal respektere andres rettigheder, eller tage hensyn til det, der er basalt for det enkelte menneske; såsom liv og ære, velfærd og ejendom. Det vil sige, at selv om en handling medfører gode konsekvenser, kan denne handling måske have så store konsekvenser for den enkelte, at den ikke er tilladelig.

En filosof indenfor denne tradition er Kant, for hvem menneskelig værdighed, frihed og autonomi, samt menneskers egenverdi var centrale begreber. Han formulerede det kategoriske imperativ, som siger, at man kun må handle på en sådan måde, at man ville gøre det til en universel lov, at alle vil handle på samme måde. På den måde handler man i overensstemmelse med sin pligt. En anden formulering er at man kun må behandle andre som et mål i sig selv, og ikke som et middel. Med dette perspektiv handler moralske spørgsmål om respekt for andre menneskers selvbestemmelse.

Det betyder også, at målet så at sige aldrig helliger midlet.

Det centrale her er, at der er tale om hensyn til individer frem for samlede aggregeringer – det vil sige; er der hensyn man er nødt til at tage selvom konsekvenserne aggregeret set ikke taler for det? Udgangspunktet er, at der er en form for minimumsgrænse for, hvad man kan tillade sig overfor andre mennesker, for hvornår man overtræder deres rettigheder og for hvornår man ikke tager nok hensyn til dem og deres interesser. I forhold til konflikten omkring Mårup kirke kan man spørge sig selv, hvorvidt nogles rettigheder bliver overtrådt ved at træffe beslutningen om ikke at kystsikre ved kirken; for eksempel om det er en krænkelse af de impliceredes identitet udtrykt ved tilhørsforholdet til et sted.

Identitet, havet og kirken

Som det foregående kapitel viser, er tilhørsforholdet til Mårup kirke stærkt, og udtrykkes for eksempel ved Margrethe Loerges' formulering, at her er "Lønstrups sjæl". Også Tove Marquardsen udtrykker et stærkt tilhørsforhold til Mårup kirke og landskabet, idet hun er født og opvokset i området, og har brugt kirken siden hun var barn; blandt andet fortæller hun hvordan hun har taget venner fra skolen med derud. Og hun fortæller at:

”... det betyder meget, det vil gøre rigtig ondt, den dag, den er væk. Men altså også ligeså ondt, at landskabet forsvinder. Altså selvfølgelig, min oldefar, jeg var fire år gammel, da han blev begravet, det er ikke sådan de der familiære følelser, men man har jo sådan et eller andet med, at man kan ikke lade være med at tænke på dem der, der har været derude, der ligger begravet, ikke, hvad for et liv, de har haft, og sådan noget” (Marquardsen: 32).

Dette knytter sig til Haydens begreb *stedhukommelse*, som beskriver hvorledes stedet er vigtigt for vores identitet, fordi vi husker gennem steder og monumenter; steder fremkalder minder, som beskrevet i kapitel 3. De vigtige steder behøver ikke være steder, som er monumenter for alle, det kan være steder, som er personlige, eller som fortæller historien om ens fortid. I forhold til Mårup kirke er det ikke kun kirken, som har betydning, også alt det omkring kirken, landskabet som kirken er en del af, er betydningsfuld. Eksempelvis beskriver Tove Marquardsen, hvordan stier fra Lønstrup til Mårup, som man har fulgt i generationer, nu er ”... ligesom ved at være passé” (Marquardsen: 163) idet sommerhusene er rykket for tæt på. Her er det ikke blot selve kirken, der forsvinder, men hele den praksis, der er omkring kirken og landskabet. Kirkegården har her også betydning; den seneste urnenedsættelse er fra 1994, og mange grave er røget ud over kanten, eller er på vej til det, som det ses på billedet nedenfor i figur 9.1. Selvfølgelig er der følelser forbundet med dette, men samtidig er det af mindre betydning, blandt andet for Tove Marquardsen; således som hun beskriver det her

Figur 9.1 Gravsten på kanten af skrænten

ovenfor. Man har i mange år har skullet ansøge om at blive begravet på Mårup kirkegård, da kirken er nedlagt, og kun en håndfuld mennesker har kendte slægtninge begravet på kirkegården (Jørgensen: 64). Få menneskers identitet er derved truet ved nedlæggelse af kirkegården; og de som har slægtninge begravet det, har været vidende om forholdene og betingelserne for begravelsen, og det har været et frit valg. Derved er deres rettigheder ikke blevet overtrådt efter min overbevisning.

Ud fra dette perspektiv er en form for identitet afgjort truet ved fjernelse af kirken. En anden del af livet ved Mårup kirke og Lønstrup skal dog også vurderes; den del, hvor identiteten er

knyttet til livet ved havet. Kysterrosion og sandflugt er en del af livet ved vestkysten, for flere hundrede år siden blev bosættelsen omkring Mårup kirke opgivet. Lønstrup har oplevet flere naturkatastrofer, i 1877 opstod kløften gennem byen ved et voldsomt skybrud, og en stor del af området blev skyllet væk, og i 1981 var der omfattende kysterrosion i nordenden af byen ved et omfattende stormvejr. Andre kirker i området er blevet taget ned, og flyttet længere ind i landet, blandt andet er Nørre Lyngby og Rubjerg kirker blevet flyttet. Ideen om at man kan beskytte sig mod havet og elementerne er derimod en moderne opfattelse; og sikres kirken er det dermed en trussel på landskabets identitet som en dynamik mellem naturens processer og det kulturelle miljø. Derfor kan man også argumentere for at etablering af yderligere kystbeskyttelse vil true denne identitet. Men samtidig er dette måske ikke en identitet som befolkningen altid ser på med glæde. For eksempel fortæller Tove Marquardsen om et foredrag, som blev holdt af Poul Harritz:

"... så sagde de at, "lad da bare digerne falde ovre ved vestkysten", de der diger, som værner mod højvande og alt sådan noget, folk kan jo bare flytte mod øst. Ork, der blev jeg godt oprørt, det kan jeg godt love dig for. Det var bare så groft at sige det sådan, ikke?" (Marquardsen: 135).

På den måde er det måske respektløst at tænke sådan overfor de mennesker som har levet med denne dynamik, og måske hellere end gerne ville have været den foruden, og dermed ser mulighederne for at sikre kysten som en vej ud af denne afhængighed af naturforholdene.

Respekt for kirkens betydning

På baggrund af denne diskussion ser jeg ikke at menneskers rettigheder bliver overtrådt, hvis kirken ikke sikres, men der er andre hensyn, hvor man kan argumentere for at enkeltpersoner har krav på en respekt, de muligvis ikke er blevet mødt med.

Der er ingen tvivl om at kirken vækker stærke følelser for de involverede, og disse følelser bør der tages hensyn til. Fjernelsen af inventaret fra kirken i 1998 er blevet følt som en krænkelse af MKV. Tove Marquardsen føler at tømningen af kirken var lidt af en provokation, fordi man ønskede at forske i kirken; og idet kirken var genstand for følelser og praksis, blev det derfor anset for en unødvendig krænkelse. Her fulgte Skov- og Naturstyrelsen de regler, der var for området for bygningsarkæologisk dokumentation, men det ændrer ikke på det faktum, at det blev opfattet som manglende hensyntagen.

Det samme gør sig gældende i forhold til at tage kirken ned eller flytte den. For de, der bruger kirken og er knyttet til den, er det en helt umulig tanke, fordi man på den måde fjerner kirken fra den sammenhæng, den indgår i. Tove Marquardsen mener, at *"... det bliver ødelagt det hele, når den forsvinder..."* (24) – ikke bare kirken, men også landskabet bliver ødelagt, og hun forklarer, at det ikke drejer sig kun om at flytte nogle mursten, det er hele den betydning, der ligger i de mursten, der forsvinder.

Denne betydning bør blive taget alvorligt, selvom kirken ikke nødvendigvis består. At krænke yderligere ved at fjerne kirken er at gå ud over det nødvendige. Hvis det må accepteres, at kirken ikke kan reddes, må det være et minimumskrav at den og de personer, der er knyttet til landskabet bliver behandlet med så megen respekt som muligt, så længe kirken stadig eksisterer. Planerne for at nedtage kirken før den styrter i havet er nu stillet i bero; ifølge Frede Jensen, fordi kirken ikke længere er bygningsfredet. En god beslutning set ud fra dette

perspektiv indebærer derfor, at der så vidt det overhovedet er muligt, bliver taget hensyn til de følelser enkeltpersoner har overfor kirken og landskabet, blandt andet ved at respektere, at der er ønske om at kirken ikke bliver taget ned eller flyttet.

9.3 Procedureetik og konflikten om kirkens fremtid

Procedureetik har som udgangspunkt at retfærdighed opnås ved at have de rette procedurer til at opnå retfærdighed. Hvis man ikke ved, hvad et retfærdigt resultat er, kan man have bestemte procedurer, som sikrer, at der opnås et retfærdigt resultat; eller i hvert fald et resultat, som alle kan være enige om er opnået på en retfærdig måde. I dette afsnit ser jeg på, hvordan processen omkring konflikten ved Mårup kirke er foregået og hvordan beslutningerne indtil videre er truffet, og om de er truffet på en retfærdig måde. Derudover diskuterer jeg, hvorledes og hvorvidt procedureetikken fremover bør bruges i forhold til beslutningstagning omkring Mårup kirke.

En situation hvor procedural retfærdighed er vigtig, er ifølge Nelson (1980) en situation hvor retfærdighed er vigtigt, og hvor det er ønskeværdigt, at vi følger eller skaber en procedure, som kan afgøre spørgsmålet. Rawls (1972) skelner mellem ren, perfekt og imperfekt procedural retfærdighed. Ren procedural retfærdighed er situationer, hvor selve proceduren gør resultatet retfærdigt; det vil sige, at der findes en korrekt procedure, men det korrekte resultat er ikke givet på forhånd. Hvis man følger den korrekte procedure vil resultatet blive korrekt. Proceduren skal derfor rent faktisk udføres, for man kan ikke på forhånd sige, hvad der er det bedste eller korrekte resultat, det kan man først vide efter man har udført proceduren. Nelson (1980) nævner lodtrækning ved sportsskampe som et eksempel; når dommeren slår plat eller krone ved starten af fodboldkampen er resultatet retfærdigt, ligegyldigt hvilken af parterne der vinder. Det er afgjort retfærdigt, for begge hold har haft lige stor chance for at vinde retten til at starte, men det er ikke muligt at afgøre på forhånd at det ene hold burde starte frem for det andet. Begge resultater kan altså være lige retfærdige.

Perfekt procedural retfærdighed er, når man på forhånd er klar over, hvad det retfærdige resultat af proceduren er, man skal "bare" finde en procedure, som sikrer, at man når frem til det rigtige resultat. Det rigtige resultat er ikke afhængigt af proceduren, man kan finde ud af hvad der vil være det rigtige, og derefter kan man finde en procedure, som sikrer, at man får det resultat, man gerne ville have.

Imperfekt procedural retfærdighed indebærer også, at man ved hvilket resultat man ønsker. Rawls bruger retssager som eksempel. Her ved vi, at hvis den anklagede er skyldig vil vi gerne se ham dømt for sin forbrydelse; hvis han er uskyldig, vil vi gerne se ham frikendt. Men retssystemet er imperfekt, fordi vi ikke kan designe en procedure, som sikrer at den skyldige i enhver situation bliver dømt. Det er muligt at nå frem til det forkerte resultat, selvom procedurerne bliver omhyggeligt fulgt.

Ren procedural retfærdighed giver en begrundelse for at bestemte procedurer bør etableres, som i et demokrati. Politiske beslutninger kan på den måde træffes på en måde, så resultatet er retfærdigt; gennem et retfærdigt system af institutioner til at afgøre konflikter. Procedural retfærdighed afhænger dog også af om alle så er enige om, at resultatet af konflikten er opnået på en retfærdig måde. Formålet med procedurer i et demokrati er for det meste at opnå retfærdige resultater; som for eksempel ved valg til Folketinget. Men hvorvidt resultater af procedurer er retfærdige afhænger vel desuden af, om procedurerne er designet retfærdigt fra begyndelsen, og at der dermed i realiteten er rimelige resultater af procedurerne. Det afhænger også af, at der ikke er nogen, som kan misbruge eller vil misbruge procedurerne.

Processen omkring konflikten

Hele processen omkring Mårup kirke vil jeg beskrive som lang, kompliceret og uigennemskuelig. Som det fremgår af det foregående kapitel er der truffet beslutninger på mange forskellige steder og af mange forskellige aktører. I tabel 9.1 herunder præsenterer jeg kort de fora, hvor debatten og processen er foregået – og hvor den kunne foregå, som et forsøg på at give et overblik over en sag, hvor processen er noget mudret og uklar.

Miljøministeriet har truffet beslutning om, at der ikke skal foretages kystsikring på baggrund af deres egen fortolkning af den fredning, der er foretaget i området, og på baggrund af de øvrige arealudlægninger i området, for eksempel udlægningen som EU-habitatområde. Beslutningen henviser til fredningen som baggrund for at der ikke skal ske kystsikring. Derudover ligger et overordnet princip om, at der kun skal ske kystsikring ved helårsbebyggelse fra Kystdirektoratet og Transportministeriet, som derved støtter beslutningen.

Dette princip er dog ikke efterlevet lokalt i fortiden, da der i dag findes kystbeskyttelse mange forskellige steder uden helårsbebyggelse, men dog med økonomiske interesser, såsom Harrerenden og Skallerup Klit feriecenter nord for Lønstrup.

Baggrunden for denne forskel kan nok især findes i proceduren for kystsikringsager generelt. En kystsikringssag skal som beskrevet i kapitel 6 rejses af grundejerne på et område, hvor kysterosion eller oversvømmelse er truende. Hvis grundejerne gerne vil kystsikre, og selv er villige til at betale for det, vil der derfor ofte kunne gives tilladelse til kystsikring – det er i hvert fald ofte sket. Typen af kystsikring er der generelt større debat om; de hårde konstruktioner, som det før i tiden var normalt at etablere, gives der i dag ofte ikke tilladelse til.

Tabel 9.1 Oversigt over beslutningsfora

<p>Internationalt   EU-habitatområder   Integreret kystzoneforvaltning   Landskabskonventionen</p>
<p>Nationalt   Fredninger   Miljøministeriet/Skov- og Naturstyrelsen   Transport- og Energiministeriet/Kystdirektoratet   Danmarks Naturfredningsforening</p>
<p>Regionalt   Tidligere Nordjyllands Amt   Fredningsnævnet i Nordjyllands Amt   Statsskovdistriktet i Skagen</p>
<p>Lokalt   Hjørring Kommune   Lønstrup Turistforening   Maarup Kirkes Venner   DN's Lokalkomite i Hjørring</p>

Ejerskabet ved Mårup kirke og landskabet har dog været skiftende, og især med overdragelsen af ejerskabet og driften til Skov- og Naturstyrelsen i 1989 er mulighederne for etablering af kystsikring blevet mindre. Og fra Kystdirektoratets side giver Per Sørensen udtryk for, at de ikke tager stilling, før der kommer et konkret ønske om kystsikring fra grundejernes side:

”Ja, vi har ikke nogen interesse i andet end det grundejerne ønsker, kan man sige, som sådan. Altså, hvis grundejerne ønsker at naturen skal gå sin gang, så er det jo egentlig fint. Hvis grundejerne ønsker kystbeskyttelse, så må vi jo prøve at tage hensyn til det, ud fra sådan en helhedsbetragtning om at det skal hænge sammen. Men der har grundejerne så ønsket at sige, at Mårup kirke, det vil så koste, det bliver fantamillioner at beskytte den, og det har man så ikke ønsket” (Per Sørensen: 41).

Kendetegnende for den proces, der er foregået i forhold til beslutningstagning, er at den er foregået på *nationalt* niveau. Beslutningerne er truffet i Miljøministeriet, og lokale protester har været ført ad flere forskellige kanaler, blandt andet i pressen.

Provinspuljen blev søgt ved Kulturministeriet, og den politiske opbakning der er søgt af MKV knytter sig især til egnsidentiteten, hvor vendsysselske politikere har givet deres opbakning til kystsikring. Dermed har der ikke været et konkret centralt forum, hvor beslutningerne kunne forventes at blive truffet. Dette skyldes at utallige myndigheder har indflydelse på området; både Miljøministeriet og Skov- og Naturstyrelsen, Fredningsnævnet ved Nordjyllands Amt, Transport- og Energiministeriet, Kulturarvsstyrelsen, som ansvarlig for bygningsfredningen, og Hjørring Kommune. Kystsikringsager forekommer i enhver situation unik, og som det fremgår af kapitel 6, vil det i sidste ende ofte være mulighederne

for finansiering, der afgør sagen. I denne situation er beslutningerne derfor på sin vis truffet allerede i kraft af de muligheder, den institutionelle opbygning af området giver lokale borgere for indflydelse. De institutionelle rammer har således tilgodeset de aktører, som ikke er gået ind for kystsikring. Reelt har der ikke foregået deciderede høringer på området, da alle relevante afgørelser er truffet ”på forhånd” såsom fredningen af området. I forhold til de reelle beslutninger – hvor vi ser bort fra debatten i pressen og støtte fra forskellige politikere – er den lokale opfattelse og forståelse af landskabet blevet overset som værende af betydning.

På det internationale niveau har det faktum, at området er et EU-habitat område haft indflydelse, som understøttelse for fredningen af området som at området skal fastholdes i dens nuværende tilstand. Men også Landskabskonventionen og princippet om integreret kystzoneforvaltning kunne være af betydning for sagen.

Ifølge Landskabskonventionen, som skal fremme beskyttelse, forvaltning og planlægning af landskaber, skal landskabet ses som en del af befolkningens identitet. Her kan Mårup kirke og Lønstrup Klint ses som en del af identiteten på flere måder. Kirken er især en del af en lokal identitet, som knytter sig til landskabets kulturhistorie. Klinten kan måske ses som en del af en national identitet, idet den udtrykker det danske landskabs geologiske historie, og dermed er vigtig for vores fælles identitet. Hvorvidt mange mennesker egentlig føler dette, er nok mere tvivlsomt.

Ifølge Landskabskonventionen skal politikker omkring landskab integreres med øvrige områder, der har indflydelse på landskab. En decideret landskabspolitik har der ikke været ført omkring konflikten, idet beslutningerne er truffet i så mange fora, og hvert enkelt del af landskabet er behandlet for sig – kirken, klinten, havet, vegetationen. Landskabet er ikke reelt blevet som en helhed, sådan som det opfattes af den lokale befolkning. Denne opsplitning af landskabet i mindre enheder er muligvis en af grundene til at processen er forblevet så forholdsvis uklar.

Den lokale befolkning og deres værdier skal ifølge Landskabskonventionen inddrages i arbejdet med forvaltningen af landskabet. I denne konflikt er de fleste beslutninger blevet truffet ovenfra og ned, og ejerskabet til den fortsatte udvikling af landskabet ligger derfor ikke lokalt.

Integreret kystzoneforvaltning peger på integrationen af interesser på havet og på land som et af de vigtigste områder, og også her er der fokus på lokal inddragelse i beslutninger. Samtidig er der fokus på en mere miljøvenlig forvaltning af kystzonen, og formålet er netop at undgå den overlapning af forskellige myndigheder og tilfældige interesser, som der ofte er i kystområder. Lønstrup er i bund og grund et eksempel på en gennemtænkt forvaltning af de interesser, der er for brug af kysten til turismeformål og lignende. Fra et miljømæssigt synspunkt er kystforvaltningen i dette område foregået på en god måde, hvor man har valgt at styre udenom en overudnyttelse af byen og landskabet.

Overordnet set er processen indtil videre måske nok foregået efter bogen, men den forekommer alligevel ikke retfærdig, selvom resultaterne af beslutningerne kan være udmærkede. Men en god beslutning ud fra en ide om procedural retfærdighed nødvendiggør, at beslutningerne er truffet ud fra en god procedure. Her er der tale om en konflikt, hvor

retfærdighed er vigtig for de implicerede, og hvor en procedure måske er en af de få muligheder, der er for en afgørelse, som alle kan acceptere. Her er det ikke på forhånd klart, hvilket resultat man ønsker, derfor er der tale om en situation hvor ren procedural retfærdighed ville være ønskværdig. Hvilken procedure, der kunne sikre, at resultatet som følge af proceduren bliver retfærdigt er dog usikkert. Det er nok umuligt at undgå at nogle vil blive skuffede, men det, der kunne sikres, ville nok være alles forståelse af at beslutningerne er truffet på en rimelig måde. En god procedure til at sikre retfærdighed i denne konflikt set i lyset af ovenstående burde integrere hele landskabet set som en helhed, i stedet for at splitte det op i mindre stykker. Her burde også alle niveauer integreres, idet den nuværende beslutningsmodel giver indtryk af, at beslutningerne foregår hen over hovedet på lokalsamfundet.

9.4 Diskursetik og dialog om kirkens fremtid

Diskursetikken kan forstås som en form for procedureetik, hvor samtalen er en procedure. Ifølge Bordum (2001) er diskursetik "en etik, der udnytter den fornuft, som kan udfolde sig i dialoger mellem mennesker, når samtalen folder sig omkring saglig argumentation". Det handler om at skabe vellykkede dialoger, hvor der bliver enighed mellem dem, som har deltaget i dialogen, og gennem samtale således er nået frem til konsensus. Målet for debatten vil derfor være, at der er opnået konsensus. Konsensus afspejler således det, man bør gøre eller hvordan man synes tingene er, og det gælder derfor som norm, fordi deltagerne er blevet enige om, at sådan skal det være. Der er tale om en konkurrence mellem forskellige argumenter, og argumenterne er midlet i dialogen, og selvom det er en konkurrence er ideen, at i sidste ende vil alle være vindere, fordi der er opnået konsensus. Diskursetikken bygger på det diskursetiske princip formuleret af Habermas, som oversat af Bordum (2001) lyder: "Kun de handlingsnormer er gyldige, som alle om muligt berørte i kraft af deres deltagelse i en rationel diskurs ville kunne opnå enighed om". En diskurs skal her forstås som "en reflektiv dialog om gyldigheden af en påstand, hvorom der ved hjælp af holdbar argumentation søges konsensus". Det diskursetiske princip kan således bruges til at afgøre om en norm er gyldig. Ifølge Hanssen (2001) afhænger diskursetikkens vellykkethed af et demokratisk samfund, hvor alle har lige mulighed for at deltage. Resultaterne af dialogen er afhængig af, at der er tale om en samtale, hvor alle parterne respekterer hinandens synspunkter, og er åben overfor at ændre deres egne.

Diskursetikken tager udgangspunkt i at mennesket er bundet i en social og kulturel kontekst, med en social identitet, hvilket netop giver basis for en intersubjektiv dialog.

Ifølge Hanssen (2001) bør man ifølge diskursetikken ikke foretage valg, som er irreversible, fordi senere generationer ikke vil have mulighed for at omgøre valget. Dette skal især ses i forhold til miljødebatten. Diskursetik afviser ifølge Hanssen (2001) også at et perspektiv på et spørgsmål er bedre end et andet. Alle perspektiver som der findes på det pågældende problem har ret til at blive hørt, da alle mennesker har ret til at deltage. Der er således ikke nogen værdier eller holdninger, der har fortrin frem for andre. En metode til at opnå enighed og træffe gode beslutninger ud fra diskursetikken er de konsensusøgende, såsom f.eks.

forskellige former for borgerinddragelse, konsensuskonferencer og fokusgrupper. Borgerinddragelse er dog i sig selv et kompliceret foretagende, hvor stærke borgere eksempelvis kan dominere, eller hvor myndigheder taler et sprog, som borgerne ikke forstår. Et andet potentielt problem ved at arbejde hen i mod konsensus er risikoen for, at man kun bliver i stand til at nå frem til den laveste fællesnævner. De vigtige og modige beslutninger bliver dermed aldrig truffet.

Dialog om Mårup kirke?

Som diskuteret ovenfor i afsnittet omkring procedureetik har processen været præget af en debat, som er ført i mange forskellige fora, og på en til tider skarp facon. Ud fra diskursetikken bør man forsøge at opnå konsensus, men her synes det ikke at være muligt ud fra konflikten karakter – enten skulle der kystsikres eller også skulle der ikke kystsikres. Enten skulle kirken reddes, eller også skulle klinten og dramaet beskyttes. Gennem dialog er det ikke muligt at finde et kompromis for denne del af konflikten. Dog er det ikke umuligt at kontaktgruppen, som blev oprettet i 1995 kan være en god måde at fremme fremtidige gode beslutninger på. I det kontaktgruppen er dannet af Skov- og Naturstyrelsen, og de i praksis indkalder til møderne og sætter dagsordenen kan de dog få en overhånd i forhold til de øvrige deltagere. Den til tider skarpe debat synes dog at have gjort konsensus vanskelig, med gensidige overbevisninger om at den anden part i diskussionen ikke optræder på en fornuftig måde. Samtidig er der tvivl om, hvorvidt alle parter deltager med åbenhed og respekterer hinandens synspunkter fuldt og helt. Og interesser, såsom sommerhusejeres interesser, som ikke kommer åbent frem, kan også besværliggøre en god dialog. De meget stærke følelser, som er på spil her, kan vanskeliggøre en åben debat, da alle er meget (skrå)sikre på deres egen holdning. Samtidig spiller det faktum, at nationale værdier omkring naturbeskyttelse og fredningen i området ligger fast, en vigtig rolle, da alle værdier i konflikten dermed ikke er ligestillede fra starten.

En pudsig detalje her er at samtlige aktører har en fornemmelse af at den ”menige” lokalbefolkning støtter deres egen holdning, men lokalbefolkningen er rent faktisk ikke blevet officielt spurgt. Debatten er blevet ført af mennesker med energi og skarpe holdninger, og det er vanskeligt at få noget overblik over de egentlige ønsker lokalt.

Fra begge sider af sagen er der kritik af den måde, hvorpå debatten og processen er blevet ført. Tove Marquardsen beskriver for eksempel processen som ”*et helvede af manipulation, det er noget så skrækkeligt*” (44), mens Jørgen Jørgensen fortæller, at det har slået ham meget ”*hvor usaglig, den ofte har været*” (48). Denne usaglighed og opfattelsen af at det har været en manipulerende proces hænger sammen med at debatten har været præget af politisk stemmefiskeri ifølge Jørgen Jørgensen. For Tove Marquardsen har processen været manipulerende, fordi hun har følt, at ”sandheden” er blevet forvrænget, og at deres synspunkter ikke er blevet modtaget ordentligt. ”Usagligheden” kan også hænge sammen med opfattelsen af hvad der er relevant viden. I naturvidenskabelig argumentation er følelser og tilhørsforhold måske usaglige argumenter; samtidig er de modsatte argumenter set som saglige. Disse argumenter udtrykker dog også en værdier i forhold til landskab og natur.

Selve debattens enten-eller karakter har her også spillet en rolle, fordi det er svært for parterne at nærme sig hinanden. De kan forstå, at de andre ønsker noget andet, men måske i mindre grad hvorfor, idet deres eget syn på landskabet medfører bestemte holdninger til hvad der er godt at gøre.

Igen kommer her skala igen ind i billedet, for debatten er som nævnt flere gange ført i forskellige fora. En god dialog nødvendiggør, at alle interesserede parter bliver hørt og forstået. Her kan det være vanskeligt at finde et passende forum, hvor alle der med rimelighed kan forvente at blive hørt, bliver hørt. Som det foregående afsnit viser, har der ikke været et forum, hvor beslutningerne blev træffet. En god dialog har ikke været et fokusområde i debatten, og kontaktgruppens formål lader til i hvert fald fra starten at undgå problemer med lokalbefolkningen, som Kjeld Borch Vesth fra Skov- og Naturstyrelsens kontor i 1995 udtaler til Ritzaus Bureau:

"For at undgå mytedannelser lader vi nu de lokale grupper selv deltage i arbejdet med kirkens fremtid" (Vesth i Ritzaus Bureau 22.03.1995).

Møderne i kontaktgruppen er da heller ikke altid blevet set som gode og inkluderende af Tove Marquardsen, derimod har hun tit opfattet møderne som domineret af Skov- og Naturstyrelsen.

"Ja, vi har sådan noget, der hedder kontaktmøder, der er en kontaktgruppe omkring Mårup, og der har vi haft møde for – det er nok en måned siden vi havde. Og med i den gruppe, der er både provstiet – der kommer en repræsentant fra Aalborg, og der kommer fra menighedsrådet, og fra Danmarks Naturfredningsforening, og fra turistforeningen, og så kommer vi selvfølgelig. Og så kommer der – nu sidst der kom de kun fra Skagen, der var der to mand fra Skagen, men der har tit været en tre-fire mand fra København med. Det er jo at skyde gråspurve med kanoner, synes jeg. Der bliver jo ikke besluttet noget direkte på mødet, vel, og så sende så mange..." (Tove Marquardsen: 77).

Kontaktgruppemøderne sikrede altså ikke på dette tidspunkt den lokale inddragelse i beslutningerne, og har ikke fungeret som beslutningsforum. Derimod har MKV opfattet møderne som et forum, hvor beslutningstagerne har været i overtal og har domineret.

Kontaktgruppen er dog efterhånden blevet mere velfungerende, og Frede Jensen beskriver kontaktgruppen som en måde, hvorpå aktørerne kan tale direkte sammen i stedet for at kommunikere gennem aviserne:

"Men jeg synes vi har fået en rimelig dialog, og jeg tror, det har været godt vi har haft det der kontaktudvalg. Det er bedre at tage diskussionen der end i pressen eller alle mulige andre steder, så det synes jeg egentlig godt..." (Frede Jensen: 42).

En god beslutning set fra dette perspektiv ville kræve en del mere, end det lader til er muligt i lyset af hvor lang tid, konflikten har kørt, og den tone, der indimellem har været i debatten. Deltagerne vil måske ikke være i stand til at indgå i debatten åbent og uforbeholdent. Hvert argument for den ene eller anden holdning virker rimelig ud fra den kontekst den indgår i; og derfor tvivler jeg på, at argumenter på nuværende tidspunkt vil kunne overbevise parterne.

Spørgsmålet om hvorvidt kirken skal falde eller tages ned er dog et punkt, hvor dialog burde kunne spille en rolle.

9.5 Dydsetik og forståelse af stedet og konflikten

Dydsetik adskiller sig fra de andre aspekter ved at fokus her ikke er på handlingerne som sådan, men på dyderne og det at have moralsk karakter. Udgangspunktet er, at hvordan man skal leve og handle ikke kan bestemmes ud fra generelle principper og regler. Man kan altså ikke bare vælge en beslutningsprocedure, som det er muligt at følge i hver eneste situation, idet hver eneste situation vil indeholde utroligt mange faktorer, som man skal være opmærksom på. Derfor hjælper principper og regler os ikke altid med praktiske beslutninger.

Dydsetik i den vestlige tradition stammer fra det gamle Grækenland, hvor især Aristoteles formulerede den. Hursthouse (2007) oversætter virtue (dyd) med excellence, som jeg her oversætter til udmærkelse, som en mere korrekt forståelse af hvad en dydig person er. En person, som er fortrinlig, er så god i den situation, som det er muligt at være. En sand fortrinlig person er det hele vejen igennem, og handler ikke bare rigtigt engang imellem, fortrinligheden er en del af hendes karakter.

En vigtig pointe ifølge Hursthouse (2007) er at det er let at komme til at gøre det forkerte, mens det er vanskeligt at gøre det rette, netop fordi de enkelte situationer vil være komplekse og afhængig af omstændighederne. Ifølge Aristoteles er det simpelthen for usandsynligt, at der skulle være principper, som er gode nok til at vejlede os i enhver situation.

At være fortrinlig i karakter vil sige at besidde phronesis, som kan oversættes til visdom, forstået som moralsk eller praktisk visdom. En person, som besidder praktisk visdom er god til at træffe moralske valg i specifikke situationer, og phronesis er ”en form for viden, der gør dig i stand til at træffe fornuftige valg eller gode beslutninger i og om dit liv”. Det betyder ikke, at man ikke kan være et ok menneske, selv om man ikke besidder denne type visdom, da man kan have udmærkede intentioner, men bare være ude af stand til at gennemskue situationen og gøre det rette. Derfor er den vise person, en person man ville gå til for at få råd og vejledning, når man selv ikke kan afgøre hvad der er bedst at gøre. Da situationer er komplekse og forskelligartede, hævder dydsetikere at man har langt mere brug for udvikling af personlige egenskaber, så man besidder praktisk visdom i forhold til den type situation, snarere end man behøver regler og principper – for de slår ikke til alligevel.

Der er god overensstemmelse mellem dydsetikken og en geografisk forståelse af beslutninger som afhængig af kontekst og sted. En person med indsigt i forhold til denne type beslutninger skal være ekspert indenfor netop det sted og den konflikt, som foregår her. Her duer overordnede principper ikke, da virkeligheden her er så forkludret, at der må en kontekstuel løsning til. Som diskuteret i kapitel 4 er geohistorisk viden kendetegnet ved at være praktisk, etisk og kontekstuel; her er steder, narrativer og antagelser også en del af forståelsen.

Også derfor betragter jeg dydsetikken som et vigtigt aspekt af etiske overvejelser, da det enkelte sted og den enkelte situation vil fordre forskellig viden. Dydsetikken står på sin vis

lidt udenfor de andre etikker, da dydsetikken lægger vægt på at finde ud af hvilke personlige egenskaber, der kræves for at forholde sig på en rimelig måde i den givne situation, mens de øvrige etiske aspekter lægger vægt på fremgangsmåder eller kriterier for rette beslutninger. I forhold til løsning af konflikter vil personen eller personerne med moralsk og praktisk visdom kunne anvise en mulig løsning eller alternativt, en mulig måde at løse konflikten på. Derfor vil jeg påstå, at dydsetikken ikke udelukker de andre aspekter, da hver af dem vil kunne være en del af løsningen på et specifikt problem.

Dyderne i Mårup?

Nogle af dyder, som kan være gode at være i besiddelse af kan være åbenhed, fornemmelse for retfærdighed, generøsitet, villighed til at sætte sig i andres sted og lydhørhed overfor argumenter. I denne type problemstilling vil det også være vigtigt at kunne forstå landskabet den betydning der lægger i det set fra alles synspunkt. At være stedkendt vil derfor også være en dyd, som det er nødvendigt at være i besiddelse af.

Er der så nogle af aktørerne, som er i besiddelse af disse personlige egenskaber? Det foregående kapitel viser, at de involverede alle har et klart billede af hvad de ønsker for området, og en klar agenda. De forskellige historier, der bliver fortalt om stedet indebærer at de forskellige aktører hver for sig har et billede af området, som gør det vanskeligt at forstå stedet på andre måder end deres egen.

Hver for sig har de en stor viden om området; enten områdets kulturhistorie, landskab, turisme eller naturlige processer. Tove Marquardsen har eksempelvis i mange år beskæftiget sig med områdets historie og forstår dens betydning. Svend Bjørnager forstår områdets turismeudvikling og den fortsatte udvikling heraf, og Frede Jensen forstår områdets processer og naturlandskabet. Tilsammen har de involverede et billede af området, men hver enkelt af dem har måske et for ensidigt billede af hvad der er vigtigt for området. De peger hver især på forskellige ideer om hvad kvalitetene ved landskabet er:

”Lønstrupklinten har jo sin helt særlige værdi. Den har jo været genstand for arkæologiske undersøgelser i 100 år, faktisk, med Jessens meget berømte kortlægning, og med Stig Schacks doktorafhandling for ikke mere end et par år siden, fordi det er noget af det, der er vældig godt dokumenteret, der ligger et hav af iagttagelser omkring istidslandskabets dannelse, med fremstød af isen og alt det her; så det er virkelig geologisk interessant. Og så er der jo også – landskabet er utroligt derude – det er jo – det er noget, der er meget synligt, og det er lige der, at man kan føle at naturen er barsk i Danmark” (Jensen: 8).

”Ja, det er lidt specielt, det trækker folk til, og så når man siger, det er på grund af dramaet, og det er det måske også tit den første gang at fremmede kommer her, men de vender tilbage, fordi de finder ud af, at det er et smukt sted. Og jeg har selv været højskolelærer i mange år, så jeg hører jo fra de kursister jeg har haft med, de vender jo tilbage; ikke for at se om der er skredet mere, men fordi, der var bare så smukt der” (Marquardsen: 25).

”... Altså den der storhed, den der storhed, der specielt er over knuden, som jo både indeholder kultur og natur og elementernes rasen finder du jo stort set ikke andre steder i Danmark. Du kan sikkert finde det andre steder i verden, men i Danmark, der er det jo helt unikt. Og så er det også, det er også fascinerende, at så ligger der en kirke derude, det giver selvfølgelig en ide om, at samfundet har set

anderledes ud engang, fordi hvem vil lægge en kirke på en kant i dag? Der har jo været bysamfund, der har jo været folk, der har haft deres daglige færden derude tidligere, det er da en god kulturhistorisk historie. Det er da den gode historie” (Lomholt: 25).

”... Men syd for, hele vejen ned til Rubjerg Knude og ned til Nørre Lyngby, der har vi jo et meget enestående kystlandskab, ikke, som, ja det har samme kvaliteter som Møns Klint, det er noget af det ypperste natur vi har i Danmark, simpelthen. Og det skyldes jo klinten, men det skyldes også de åbne, store vidder, det er sådan et landskab med meget store udsyn og store udblik, lidt ligesom Skagens Gren, ikke. Og så har vi jo den klint, som vi nu kan se, den er meget enestående med de geologiske forhold der, og der er en, der lige har skrevet en doktordisputats om klinten derude...” (Jørgensen: 22).

Men selvom de hver for sig har en glimrende forståelse af landskabet betyder deres engagement måske netop at det kan være vanskeligt at besidde åbenhed og lydhørhed overfor andres argumenter, da forståelsen for de aspekter, de selv kender til er så høj. Her er der tale om en balancegang, og måske betyder forståelsen af dette *specifikke* landskab, at evnen til at vurdere handlinger bliver mindre. Ovenstående citat fra Thomas Lomholt viser en anderledes forståelse af stedet; en forståelse som ikke er præget af intimt kendskab til stedet, men forståelse af denne type sted. Thomas Lomholt er ny i denne problemstilling, men er ikke ny i forhold til konflikter i naturen generelt, og udviser en forståelse af hvad der kan være på spil i sådanne problemstillinger. I beskrivelsen af en mulig fremtidig kystkonference i Hjørring Kommune, forklarer han at formålet med en sådan konference er at øge forståelsen parterne imellem:

”... Alle parter kommer med deres agenda, og de agendaer er ofte modsatrettede. Der er mange hensyn. Og så – jeg kunne godt tænke mig at der var en eller anden form for belysning af, at verden er altså lidt mere kompliceret end at lige at hedde, at et hensyn skal have ret. At folk kan have en forståelse af at verden er større end lige deres egen andegård, end lige deres egen interesse. Det gør ikke deres egen interesse mindre værd, det gør bare at verden er stor, og verden er kompliceret...”(Lomholt: 72).

Denne form for viden; en viden om at der findes forskellige sider, og en forståelse af at disse må vægtes ser jeg som den form for visdom, som kunne være vigtig for løsninger på denne konflikt. Derfor kunne dydsetikken være væsentlig her som det forenende element; den eller de personer, som formår at samle de andre aktører. Men denne person tror jeg ikke kan være en person, som er stærkt involveret selv, da konfliktens lange historie vanskeliggør forståelse for de andres synspunkter. En person med et mere overordnet syn på denne type af konflikter og med forståelse af de mange interesser der er på spil, kunne derimod være en vigtig brik i puslespillet.

9.6 Gode beslutninger

For at opsummere situationen har der været en fastlåst situation, men tonen og debattens er efterhånden blevet mere afdæmpet. Der er truffet beslutning om at kirken ikke skal beskyttes,

men denne beslutning er ikke accepteret af alle. I det følgende afsnit vil jeg besvare de to resterende spørgsmål i problemformuleringen:

Hvordan er forskellige værdier blevet prioriteret ved beslutningstagning omkring Mårup kirke og hvordan er beslutningerne truffet?

Hvordan er det muligt at træffe gode beslutninger om Lønstrup klint og Mårup kirke i fremtiden?

Fortællingerne har spillet en stor rolle for debatten, idet aktørerne ikke har forstået hinandens holdninger og bevæggrunde fuldt ud. Dette har mindsket mulighederne for at aktørerne kan blive enige, da de dybest set ikke accepterer de andre holdninger. På dette sted er fortællingerne særligt vigtige, da området har en rig og betydende historie, både geologisk, oplevelsesmæssigt og kulturhistorisk. Den nuværende proces har ikke foregået på en retfærdig måde, idet ikke alle aktører har haft mulighed for at blive hørt og taget alvorligt. Kontaktgruppen har ikke fungeret som et godt forum.

Værdier, som er sat i spil af de nationale myndigheder er i særlig grad blevet prioriteret i beslutningstagning. Beslutningerne er baseret i værdier omkring den frie naturs udfoldelse og baserer sig på et kriterium om unikhed. Derudover har også andre hensyn spillet en rolle, selvom disse ikke er blevet debatteret så livligt som selve værdierne – disse er spørgsmål om økonomi og turisme – både i forhold til de økonomiske aspekter i at etablere kystsikring, men også den økonomiske udvikling i området. Dermed er der tale om værdier, som ikke er knyttet til selve stedet, men til konsekvenserne af den ene eller den anden handling for samfundet. Lokale værdier, som bunder i følelser for stedet og lokal viden og forståelse af hvad, der har værdi for området er ikke blevet en del af overvejelserne på nationalt niveau. Prioriteringen af de forskellige værdier kan til dels forklares af den institutionelle opbygning; beslutningerne er først og fremmest truffet af enkelte ministerier, og ikke med udgangspunkt i det specifikke sted, men i overordnede principper.

Samtidig med at værdierne er blevet diskuteret heftigt, er det vigtigt at være opmærksom på, at økonomi også har spillet en stor rolle i diskussionen. Selvom økonomien ikke har været en del af den skarpe debat, har Hjørring Kommune afvist at kystsikre af økonomiske årsager.

Hvordan kan der så træffes gode beslutninger på denne baggrund? Efter min overbevisning er det ikke muligt at argumentere for at den ene handling her er bedre end den anden. Det er et spørgsmål, om hvad man sætter højest; og dette kan diskuteres, men det betyder ikke at en beslutning essentielt er bedre end den anden i dette tilfælde. Om man beskyttede kirken eller klinten ville begge handlinger have konsekvenser, men ingen af konsekvenserne er så alvorlige, at de ikke kan siddes overhørigt.

Det ovenstående viser, at her har en opsplitning af de forskellige beslutningsfora, som har været involveret i beslutningerne omkring Mårup kirke ikke været befordrende for processen. Afstanden mellem beslutningstagerne og lokale har i perioder været stor. Ud fra en betragtning om at landskabet derfor bør forstås i sin helhed, bør gode beslutninger forsøge at rumme de mulige aspekter, som beslutningerne har indflydelse på; økonomi og turisme,

kulturhistorien og tilknytningen til området, de nationale geologiske hensyn og oplevelsen af naturen og dramaet. For at gøre dette, må de forskellige opfattelser af landskabet derfor også tages alvorligt, da de hver især rummer aspekter af landskabet, som er betydende for nogen. Samtidig er det i denne konflikt ikke kun et spørgsmål om, hvad den lokale befolkning ønsker at gøre. EU-habitatområdet sætter begrænsninger på, hvad det bør være muligt at gøre ud fra denne udpegning. Disse internationale forpligtelser skal overholdes, men samtidig kunne der også her være bedre kommunikation omkring hvad forpligtelserne indebærer. Derfor peger jeg på disse fire aspekter som væsentlige for gode beslutninger i denne konflikt:

- Forståelse af landskabet som en helhed
- Inddragelse af lokale i arbejdet på en inkluderende måde
- Accept af internationale forpligtelser
- Bedre kommunikation

Når disse aspekter nu er diskuteret, vil jeg dog også tilføje, at i denne konflikt forekommer det umuligt at der kan findes en acceptabel løsning, som alle parter vil bifalde. Målet her forekommer snarere at være, at de beslutninger, der træffes, bør træffes på en bedre måde. De fem etiske aspekter kan hver give en del af løsningen på konflikten, men alle har de også svagheder. Det er vanskeligt at finde en god måde at sammenligne konsekvenser på, da de har vidt forskellig karakter og finder sted på forskellig skala. Ingens rettigheder bliver for så vidt egentlig overtrådt – der er (blot) tale om, at der er stærke følelser og præferencer omkring bevarelsen af kirken, men dette er ikke et afgørende argument for at den derfor bør bevares, da så mange andre interesser er på spil. I lyset af den konflikt, der allerede har været forekommer procedureetikken at være den mest oplagte måde at løse konflikten på, men den nuværende procedure har ikke taget tilstrækkelige hensyn til de lokale protester, og derfor har beslutningen ikke kunnet accepteres af alle aktører. En egentlig proces har der ikke været tale om, men en proces til at afgøre denne type konflikter kunne medvirke til at undgå, at der sker uretfærdige afgørelser, og at beslutningerne bliver truffet på en uoverskuelig og uigennemsigtig måde. En fornuftig dialog kunne have bidraget tidligere, og gør det også nu, men i sidste ende forstår aktørerne fortsat ikke hinanden fuldt ud – som analysen viser, taler de ofte forbi hinanden og fortolker samme begivenheder helt forskelligt. Fra et dydsetisk perspektiv ville en løsning kræve personer, som var i besiddelse af egenskaber, der ville gøre dem i stand til at træffe en god beslutning. I denne konflikt er ingen af handlingerne åbenlyst den rigtige, og det er tvivlsomt, om aktørerne ville acceptere beslutninger truffet af enkeltpersoner.

10 Konklusion

Dette projekt har omhandlet konflikten omkring Mårup kirke og Lønstrup klint, hvor der de sidste 20 år er blevet ført en debat om hvorvidt der skulle etableres kystsikring for at beskytte kirken mod at styrte i havet. Den naturlige erosion af vesterhavskysten har gradvist bragt kirken tættere og tættere på kanten af klinten. I øjeblikket ligger der en beslutning fra Miljøministeriet om at kirken ikke skal bevares, det skal derimod klinten og dens dynamik. Kirken ejes i dag af Skov- og Naturstyrelsen. Formålet med projektet har været at undersøge konflikten, og hvorfor konflikten har været præget af så stærke følelser og så skarp en debat. Yderligere har jeg undersøgt, hvordan forskellige værdier er blevet prioriteret i stillingtagen til konflikten. Jeg har taget udgangspunkt i tre spørgsmål i problemformuleringen. Disse tre spørgsmål lyder:

Hvordan har fortællinger om Mårup kirke og Lønstrup klint påvirket dels opfattelsen af hvad der er godt at gøre i fremtiden og dels debatten om landskabet?

Hvordan er forskellige værdier blevet prioriteret ved beslutningstagning omkring Mårup kirke og hvordan er beslutningerne truffet?

Hvordan er det muligt at træffe gode beslutninger om Lønstrup klint og Mårup kirke i fremtiden?

Kirken og klinten har begge en rig historie, og har været genstand for mange forskellige fortællinger. Fortællinger er kontekstuelle og specifikke, og jeg har i denne forbindelse set fortællinger som udtryk for synet på landskabet og naturen, og den tilhørende moral. Fortællingerne er vigtige for forståelsen af landskabet, og har en værdi som bærere af identitet. Her har jeg ikke set fortællinger som uafhængige af konteksten, men som konstant udfordrede af andre fortællinger, fakta og aktører. Derfor er det muligt at vurdere fortællingers sandhedsværdi ud fra disse aspekter. Geografiske begreber såsom sted, landskab, natur og kontekst har jeg haft som omdrejningspunkt for analysen af konflikten og stedet. Moralgeografiens udgangspunkt er, at geografiske problemstillinger også er etiske

problemstillinger; forskellige forståelser af landskaber og natur indebærer idealer om hvad der er godt og rigtigt at gøre i landskabet.

Jeg har identificeret fire fortællinger omkring Mårup kirke og Lønstrup klint, som har haft betydning for konflikten og dens løsning. Disse er *den unikke kirke*, *den dynamiske natur*, *dramaet og oplevelsen* og *turisme og økonomi*. Hver af disse indeholder et ideal om, hvad der er vigtigt i landskabet og hvad der giver området særlig værdi. *Den unikke kirke* lægger vægt på kirken som en del af landskabet og som bærer af identitet og historie. Denne fortælling er også en fortælling om forstyrrelse af gravfreden og manglende forståelse fra myndighedernes side. Denne fortælling er grundlæggende lokal; den kan kun forstås ud fra en indsigt i stedets identitet. *Den dynamiske natur* er den fortælling, der har domineret i beslutningstagningen omkring området. Fortællingen finder fortalere i Miljøministeriet og blandt miljøorganisationer. Værdien i landskabet er her kendetegnet ved at mennesker ikke blander sig, og at naturens processer får lov at forløbe uhindret. *Dramaet og oplevelsen* er en fortælling om det sceniske og oplevelsesmæssige – her har klinten især en æstetisk værdi, som et dragende og storslået landskab. Fokus her er på menneskets oplevelse af stedet, og hvor vigtigt det er at bevare dette drama, fordi det gør os små i naturen og taler til vores fantasi.

Turisme og økonomi er en langt mere pragmatisk fortælling; en fortælling om at det ikke kun er idealer for landskabets udvikling, der tæller. Det er også de økonomiske aspekter, og de økonomiske interesser i landskabet, som er vigtige i denne konflikt. Her er samfundsinteresserne vigtige; om end der ikke er enighed om, hvorvidt en bevarelse af kirken eller dramaet er vigtigst for turismen i området. Dette afhænger til dels af perspektivet; fra lokal side vil kirken være en væsentlig attraktion, fra regional side er de lange uberørte strækninger en væsentlig attraktion for Vendsyssel som helhed.

I alle fortællingerne har fortolkningen af historiske begivenheder spillet en væsentlig rolle. Egnens historie er præget af dramatiske begivenheder og store historier; hvad der bliver lagt vægt på understreger argumentationen i de enkelte historier.

Skala har i det hele taget været en væsentlig faktor i denne konflikt. Beslutningerne er generelt blevet truffet på nationalt niveau, og det har medført en forståelse af konflikten som "vendelboerne mod myndighederne". De lokale fortalere for kirkens bevarelse har ikke følt sig taget alvorligt af myndighederne, som efter deres mening ikke har forstået stedet og konsekvenserne rigtigt. Ifølge Landskabskonventionen skal landskaber i fremtiden klassificeres og vurderes, og den lokale identitet og de lokale værdier skal inddrages i dette arbejde. I dette tilfælde er de lokale værdier først senere blevet inddraget som en medspiller. En tydelig forskel på den lokale opfattelse af landskabet og egnen og myndighedernes opfattelse er at den lokale opfattelse ser landskabet som et hele. Kirken er en del af landskabet, og der er ikke en væsentlig adskillelse mellem hvad der er naturligt i landskabet, og hvad der er unaturligt. Egnen er det levede landskab, og mennesker og kultur er en integreret del af det. Modsat er myndighedernes fokus på det unikke og specielle i landskabet som en del af Danmark. Kræfternes frie spil og de geologiske processer har i denne fortælling væsentlig værdi, fordi de er unikke og værdifulde for hele landet.

Generelt viser casen et eksempel på hvordan der eksisterer en sammenhæng mellem steder, fortællinger og etik. Fortællinger om landskabet er en del af menneskers liv, og er medvirkende til at skabe identitet. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på fortællinger som en væsentlig del af beslutningsprocessen i forhold til forvaltning af landskab. Landskabet er ikke kun abstrakte, naturmæssige forhold; det er også praksis og en del af menneskers kulturhistorie. I dette tilfælde er det vigtigt at være opmærksom på fortællingerne, fordi de er betydningsfulde for lokalbefolkningen; dette er grund nok til at beskæftige sig med dem. Geografien kan her bidrage til etisk stillingtagen med en forståelse af forskelle og kontekst. Ethiske principper alene kan ikke gøre det, det er også nødvendigt at se specifikt på det enkelte sted. Her kan fokus på fortællinger hjælpe med at opklare hvilken moral, landskabet tillægges. Jeg har diskuteret, hvordan det er muligt at træffe gode beslutninger ud fra de fem etiske aspekter konsekvensetikken, rettighedsetikken, procesetikken, diskursetikken og dydsetikken. Denne diskussion har vist, at konsekvensetikken kommer til kort, når det drejer sig om denne konflikt, fordi det er vanskeligt at vurdere de enkelte fortællinger, og herudfra finde ud af, hvilken handling, der ville have de bedste konsekvenser. Her er fortællingernes forskelligartede karakter, og det faktum, at konflikten er foregået på flere niveauer en forhindring for opgørelse af konsekvenser. Rettighedsetikken har som udgangspunkt, at det er vigtigt ikke at overtræde andres rettigheder, og at tage hensyn til andre menneskers identitet og øvrige rettigheder. I dette tilfælde er der efter min overbevisning ikke tale om, at mennesker er basalt truet på deres identitet; der er tale om, at man har forskellige ønsker for landskabet. Dog bør der tages hensyn til enkeltpersoners tilknytning til kirken, og derfor bør kirken behandles med respekt, så vidt det er muligt.

Procedureetikken fokuserer mere på, hvordan beslutninger bliver truffet – hvis de er truffet på en god måde, må de være retfærdige – et retfærdigt system giver retfærdige beslutninger. Som nævnt ovenfor er beslutningerne her truffet på et niveau, ud fra én fortælling, hvilket har medført at lokale røster har følt, at de er blevet overset. Diskursetikken kunne her have hjulpet, ud fra den forudsætning at den gode beslutning bliver truffet gennem samtale. Konfliktens enten-eller karakter og den skarpe debat besværliggør dog en rationel diskurs. Dydsetikken har som udgangspunkt at hver eneste situation er unik og vil indeholde flere aspekter, som man skal være opmærksom på. Derfor hjælper principper og regler os ikke altid med praktiske beslutninger. I stedet er det nødvendigt at opbygge personlige egenskaber, som gør os i stand til at tage gode beslutninger i den enkelte specifikke situation. Her ville en god beslutning netop være en beslutning, som kunne tage konteksten med i overvejelserne og se på helheden, men hvem der ville være velegnet til at træffe de svære beslutninger er et andet spørgsmål. Analysen viser også, at der er forhold i denne specifikke situation som gør det ene perspektiv mere velegnet end det andet; i andre tilfælde kunne andre aspekter være mere velegnede. Derfor er det heller ikke muligt på forhånd at afskrive sig fra det ene eller andet perspektiv.

Kunne konflikten være undgået? Det kunne den givet ikke, for beslutningen skulle træffes, og min personlige holdning er, at den rigtige beslutning er blevet truffet. Min holdning til spørgsmålet er at de processer, der altid er foregået i området, bør videreføres, da de er en del af områdets identitet og helhed. Men omvendt viser analysen, at konflikten kunne være

håndteret bedre. En god proces, som kunne afgøre spørgsmålet på en inkluderende måde ville formodentligt have gjort en forskel på tonen i debatten og på følelserne af frustration blandt de involverede. Den institutionelle opbygning omkring kystsikringsspørgsmål og landskabsforvaltning har medført, at lokale automatisk ekskluderes. For det første betyder det faktum, at det i spørgsmål om kystsikring er grundejeren, der skal rejse sagen, at da det i dette tilfælde er Skov- og Naturstyrelsen, som er grundejer, bliver sagen ikke rejst. For det andet betyder fredningen af området, at beslutningen set fra beslutningstagernes side allerede på forhånd er truffet. Derfor har lokale initiativtagere til bevaring af kirken været nødsaget til at benytte sig af presse og politikere, som har kunnet fremme deres sag. Derfor kunne der i denne konflikt være meget vundet ved fra starten at sætte kirkens fremtid til debat i en proces, som kunne ende med et resultat, som alle kunne acceptere som en løsning, der var besluttet på et rimeligt og retfærdigt grundlag.

Litteratur

Andersen, S. & Sjørring, S. (red) (1997) Det nordlige Jylland geologisk set en beskrivelse af områder af national geologisk interesse, Brenderup, Geografforlaget

Arler, F. (2004) Det er ikke til at se det i Jette Hansen-Møller (ed.): *Mening med landskab. En antologi om natursyn*, København: Museum Tusulanum

Arler, F. (2000): Ude fra Danmarks Haver. Aspekter af naturkvalitet i: Anne Ørum-Nielsen (red.): *Landskab 2020*, Ærø Natur- og Energiskole 2000, pp. 39-54

Auken, S. (30.07.1999): Spm. nr. S 2697, http://www.folketinget.dk/Samling/19981/spor_sv/S2697.htm

Benediktsson, K. (2006): 'Scenophobia', geography and the aesthetic politics of landscape, *Geografiska Annaler B: Human Geography* (in press)

Bordum, A. (2001) Diskursetik og den positive selvreference Jürgen Habermas' kommunikative etik, Frederiksberg, Samfundslitteratur

Castree, N. & Braun, B. (red.) (2001): *Social Nature. Theory, Practice and Politics*, Blackwell Publishers Inc.

Christensen, S.M., & Guldberg, M. (2004): Historisk kystkultur, en ressource i nutiden, Nord 2004: 6, Nordisk Ministerråd

Clausen E. J. Derfor er Mårup Kirke unik, *Jyllands-Posten* 04.10.1997

Cosgrove, D. (1984): *Social Formation and the Symbolic Landscape*, Croom Helm, London, UK

Cosgrove, D. (1989): Geography is everywhere: culture and symbolism in human landscapes, i Gregory, D. & Walford, R. (red.), *Horizons in Human Geography*, pp. 118-135), London, MacMillan

Council of Europe (2000): *European Landscape Convention*, text + explanatory report, European Treaty Series No. 176, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/htm>, Florence, Council of Europe

Cronon, W. (1992): A Place for Stories: Nature, History and Narrative, *The Journal of American History*, 78,4, 1347- 1376

Cronon, W. (red.) (1995): *Uncommon Ground. Toward Reinventing Nature*, W.W. Norton & Company, New York

Curry, M.R. (1999): "Hereness" and the normativity of place i Proctor, J.D., & Smith, D.M. (red.) (1999): *Geography and ethics: Journeys in a Moral Terrain*, Routledge, London, UK

Czarniawska, B. (2004): *Narratives in Social Science Research*, Sage Publications, UK

Demeritt, D. (2002): What is the 'social construction of nature'? A typology and sympathetic critique, *Progress in Human Geography*, 26,6, 767-790

Eckstein, B. (2003): Making Space: Stories in the Practice of Planning, in Eckstein, B. & Throgmorton, J.B. (red), (2003): *Story and Sustainability: Planning, Practice and Possibility for American Cities*, ss. 13-36, MIT Press, USA

Fink, H. 1995. Om landskabet, rette linier og rundbuestil. i Hans- Henrik Sass (red): *Paradoxa og etik -landbrugspolitik. Landbrugets oplysnings- og kursusvirksomhed*, s. 69-93

Gadamer, H. G. (2004) Sandhed og Metode - Grundtræk af en filosofisk hermeneutik, Systime Academic.

Gården, H. (09.01.1993): Mennesket, havet og kulturen i Lønstrup, *Berlingske Tidende*

Hansen, F. og Simonsen, K. (2004): Geografiens videnskabsteori, Roskilde Universitetsforlag

Hanssen, B.L. (2001) Ethics and Landscape: Values and Choices: Ethics, Place and Environment, 1 October 2001, vol. 4, no. 3, pp. 246-252(7)

Harritz, P. (02.02.1997): Debat: Lad Mårup Kirke falde, *Jyllands-Posten*

Hayden, D. (1995): The Power of Place, Urban Landscapes as Public History, MIT Press, USA

Hursthouse, R. (2007): Virtue Theory i La Follette, H., *Ethics in Practice*, Blackwell, Oxford

Jakobsen, P. (28.03.1997): Kystsikring kan blive en god forretning, *Ingeniøren*

Jensen, C.B., & Markussen, R. (2001): Mårup Church and the Politics of Hybridization: On Complexities of Choice, *Social Studies of Science*, 31/6, 795-819

Jyllands-Posten (25.07.1999): En provokerende Ole Opfinder

Kort- og Matrikelstyrelsen(2007): <http://kort.arealinfo.dk/>

Kystdirektoratet (2005): Fremtidens Kyster, Transport og Energiministeriet

Kystdirektoratet 28.03.07: http://www.kyst.dk/graphics/Medie_KDI/04_kystbeskyttelse/04_00_vestkysten_generelt/00a_lonstrup/p_lonstrup.pdf

Kvale, S. (1997): InterView, en introduktion til det kvalitative forskningsinterview, Hans Reitzels Forlag

Lauritzen: I: Sangen til Maarup kirke i Larsen, V (24.07.1999): Kysten er sikret – og dog truet, *Jyllands-Posten*

Kystbeskyttelsesloven, LBK 243, 1994: Kystbeskyttelsesloven. Lovbekendtgørelse nr 243 af 5. april 1994 om kystbeskyttelse som ændret ved lov nr 469 af 10. juni 1997.

Planloven, LBK 563, 1997: Planloven. Lovbekendtgørelse nr 563 af 30. juni 1997 om planlægning.

Naturbeskyttelsesloven, LBK 835, 1997: Naturbeskyttelsesloven. Lovbekendtgørelse nr 835 af 1. november 1997 om naturbeskyttelse som ændret ved lov nr 478 af 1. juli 1998.

Loerges, M (1977); Den lille by ved havet, et portræt af Lønstrup, Vendsyssel Tidendes Bogtrykkeri

Lokalhistorisk Forening for Lønstrup og Omegn (2007): Powerpointshow fra foredrag af Tove Marquardsen, 20.02.2007).

Løn, A.M. (11.07.1993): Rædslen for havet, Portræt: Inger Lauridsen, *Politiken*

Marquardsen, T (2007): Maarup Kirke, Illustreret Tidende for Lønstrup og Omegn, Maarup Kirkes Venner

McNaughton, D. & Rawling, P. (2007) i La Follette, H., *Ethics in Practice*, Blackwell, Oxford

Meinig, D.W. (1979): The Beholding Eye: ten versions of the same scene, i Meinig, D.W. & Jackson, J.B. (red.): *The Interpretation of Ordinary Landscapes: Geographical Essays*, New York, Oxford University Press, USA

Nelson, W. (1980): The Very Idea of Pure Procedural Justice, *Ethics*, Vol. 90, No. 4, pp. 502-511

NIRAS Konsulenterne (2006): Analyse af kystzoneadministrationen i Danmark

Norden.org (04.04.2007): http://www.norden.org/web/1-1-fakta/sk/1-1-2-1-danmark.asp?lang=&p_id=182

Nordhagen, (05.08.1999): Auken afviser at kystsikre Mårup, *Jyllands-Posten*

Olwig, K. R. (1996): Recovering the substantive nature of landscape, *Annals of the Association of American Geographers* 86(4)

Proctor, J.D. (1995): Whose Nature? The Contested Moral Terrain of Ancient Forests i: Cronon, W. (red.) (1995): *Uncommon Ground. Toward Reinventing Nature*, W.W. Norton & Company, New York

Proctor, J. (1998a): Geography, paradox and environmental ethics, *Progress in Human Geography*, 22, 2, 234-255

Proctor, J. (1998b): Ethics in geography: giving moral form to the geographical imagination, *Area* 30.1, 8-18

Proctor, J.D., & Smith, D.M. (red.) (1999): *Geography and ethics: Journeys in a Moral Terrain*, Routledge, London, UK

Proctor, J.D. (1999): Introduction. Overlapping Terrains i Proctor, J.D., & Smith, D.M. (red.) (1999): *Geography and ethics: Journeys in a Moral Terrain*, Routledge, London, UK

Proctor, J (2001): Solid Rocks and Shifting Sands: The Moral Paradox of Saving a Socially Constructed Nature, in Castree, N. & Braun, B. (red.) (2001): *Social Nature. Theory, Practice and Politics*, Blackwell Publishers Inc.

Ritzaus Bureau (22.03.1995): Kampen om Mårup Kirke fortsætter

- Rawls, J. (1972): A Theory of Justice, Oxford University Press, UK
- Regionplan 2005 (2005), Nordjyllands Amt
- Roebuck, P. (1999): Meaning and Geography i Proctor, J.D., & Smith, D.M. (red.) (1999): *Geography and ethics: Journeys in a Moral Terrain*, Routledge, London, UK
- Sandercock, L. (2003) Cosmopolis II, Mongrel Cities in the 21st Century, Continuum, Great Britain
- Setten, G. (2003): Landscapes of gaze and practice, *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography*, Vol. 57, 134-144
- Schack Pedersen, S.A. (2005): Strukturgeologisk analyse af Rubjerg Knude glacialtektoniske Kompleks, Lønstrup Klint, Vendsyssel, Danmark, Dansk resumé af afhandlingen: *Structural analysis of the Rubjerg Knude Glaciotectonic Complex, Vendsyssel, northern Denmark*. Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse Bulletin 8, Copenhagen 2005, 192 pp. + 2 plates.
- Setten, G. (2004): The habitus, the rule and the moral landscape, *cultural geographies* 11, 389-415.
- Skov- og Naturstyrelsen (2006): Report to the EU Commission concerning the implementation of the Council and Parliament recommendation of 30 May 2002 on integrated coastal zone management (2002/413/EF), Miljøministeriet
- Skov og Natur 1: <http://www.skovognatur.dk/Emne/Landskab/Landskabsinteresser/>
- Skov og Natur 2: <http://www.skovognatur.dk/Emne/Landskab/Landskabsinteresser/Love/>
- Skov og Natur 3: <http://www.skovognatur.dk/Emne/Landskab/Kulturmiljoe/>
- Skov og Natur 4: <http://www.skovognatur.dk/Emne/Landskab/Beskyttelseslinjer/Klitfredningslinjen/Klitfredningslinjen.htm>
- Smith, D.M. (1999): Conclusion. Towards a context-sensitive ethics iProctor, J.D., & Smith, D.M. (red.) (1999): *Geography and ethics: Journeys in a Moral Terrain*, Routledge, London, UK
- Smith, D. (2000): Moral geographies, ethics in a world of difference, Edinburgh University Press Ltd, Great Britain
- Steens, J. (14.08.2004): Mårup Kirke får inventaret tilbage, *Kristeligt Dagblad*
- Suadicani, H (2002): Dansk kystzone: landskab og forvaltning, Roskilde Universitets Center
- Svennevig, I., & Clausen, L.T., (2003): Naturen mellem lokal viden og videnskab i *Naturens værdi: vinkler på danskernes forhold til naturen*, Gad
- Townsend, C.R., Begon, M. & Harper, J.L., (2003). Essentials of Ecology, 2nd edition. Blackwell Publishing.
- Vallentyne, P.(2007): i La Follette, H., *Ethics in Practice*, Blackwell, Oxford
- Yin, R.K. (1991): Case study research: design and methods, Thousand Oaks, Calif. : Sage Publications

Bilag 1

Opstilling af spørgeguide

I det følgende gennemgår jeg hvordan jeg har opbygget spørgeguiden til de interview jeg har foretaget. Som det også fremgår af transkriberingerne af de forskellige interviews har spørgeguiden været vejledende. Jeg har først og fremmest brugt den som en tjekliste til at sikre mig, at jeg er nået igennem alle væsentlige aspekter.

Undervejs i forløbet har spørgeguiden naturligvis også ændret sig, som jeg har fået nye informationer gennem interviewpersonerne. Nedenstående er en gennemgang af den grundlæggende spørgeguide, som jeg har benyttet mig mest af; til de specifikke personer har jeg selvfølgelig også formuleret andre spørgsmål og tilpasset spørgeguiden alt efter deres tilhørsforhold og involvering i konflikten.

Spørgeguide i tematisk opdeling

Fortiden

Hvordan har du/I været involveret i området omkring Lønstrup Klint og debatten om kystbeskyttelse ved Mårup?

Kan du fortælle kort, hvordan I har arbejdet med området?

Dette tema har haft til formål at give interviewpersonerne lejlighed til bredt at fortælle om deres tilknytning til stedet og til konflikten. Samtidig er jeg startet med dette tema for at give ideer til hvad jeg senere burde spørge ind til.

Natur og landskab omkring Lønstrup

Kan du evt. karakterisere og definere landskabet ved/i Lønstrup?

Hvad er dit syn på brugen af naturen/beskyttelse af naturen i forhold til kysten?

Hvordan synes du beslutninger omkring området bør foretages?

Hvilke værdier og kvaliteter har Lønstrup og området omkring i sig selv?

Hvilke konsekvenser vil det have for området, når Mårup kirke og Rubjerg Knude Fyr ikke længere består?

Hvilke konsekvenser ville det have for området, hvis der blev etableret kystbeskyttelse for at sikre Mårup Kirke og Rubjerg Knude Fyr?

Disse spørgsmål er blevet stillet med henblik på interviewpersonernes opfattelse af natur og værdier i landskabet. Spørgsmålene er stillet relativt åbne, for at give interviewpersonerne mulighed for at fokusere på de emner, de specielt finder vigtige.

Fremtiden

Hvad ser I gerne ske i fremtiden med kysten?

Hvad ser I gerne ske specifikt med hensyn til Lønstrup og Mårup Kirke?

På hvilken måde har I tænkt jer at arbejde med området?

Hvilke principper vil I gerne lægge til grund for fremtidigt arbejde?

Disse spørgsmål har afdækket interviewpersonernes mål og ønsker i forhold til området. Disse afspejler deres generelle holdning til landskabet. Spørgsmålene lægger også op til en uddybning af hvordan, de mener, beslutninger bør træffes.

Debatten og samarbejde

Hvordan har samarbejdet været med andre aktører på området?

- *Kystdirektoratet*
- *Mårup Kirkes Venner*
- *Hjørring Kommune*
- *Skov og Natur*
- *Andre?*

Hvad sker der for øjeblikket indenfor området?

Hvordan foregår forvaltningen i området? Foretager I jer noget aktivt i området?

Hvem samarbejder I med i Lønstrup, og på hvilken måde?

Hvordan synes du debatten er blevet ført og bliver ført på området?

Disse spørgsmål har gået specifikt på konflikten omkring stedet. Her er fokus på relationerne aktørerne imellem, og deres syn på forvaltningen af området. Her lægger jeg også op til en vurdering af den måde, debatten er foregået på.

Bilag 2

Tidslinje

2007	Besøg af Folketingets trafikudvalg; debat om Poul Jakobsens rør ved Lønstrup Debat om etablering af ny parkeringsplads ved Mårup kirke
2006	16. december: stort skred ved kirken
2005	Fredningen af Mårup kirke ophæves af Kulturarvsstyrelsen
2004	Inventar bliver ført tilbage til kirken Dette år er der 23 meter til kanten
2003	Sommeren: Hans Christian Schmidt besøger Lønstrup og kirken. Lover at inventaret kan komme tilbage til kirken 29. april: Kystdirektoratet udtaler, at de ikke er enige i at drænrør virker (Fyens Stiftstidende) 22. april: PJ udtaler at drænrør virker(Jyllands-posten) 14. januar: Kystsikring forbedres ved Lønstrup
2000	Poul Jakobsens rør bliver sat ned af ulovligt af lokale fiskere
1999	Svend Auken afviser at kystsikre ved Lønstrup Sommer 1999 : Poul Jakobsens rør opsættes ulovligt, og bliver siden fjernet
1998	Nationalmuseet starter undersøgelser, hvor inventaret i Mårup kirke bliver fjernet Påskegudtjenester starter i 1998 i protest mod fjernelsen af inventaret, og er blevet holdt lige siden
1997	En revne og sætning bliver synlig gennem et hjørne af kirkegården; Svend Auken udtaler, at naturen må gå sin gang Advokat konkluderer, at formålet med fredning er at bevare arealet og klitlandskabet, ikke de geologiske forhold Jyllands-Posten skriver artikel: ”Derfor er Mårup kirke unik”
1995	Kontaktgruppen omkring Mårup kirke dannes; Skov- og Naturstyrelsen, DN, MKV, turistforeningen og Vendsyssel Historiske Museum er medlemmer
1994	Sidste urnenedsættelse på Mårup kirkegård

1993	Debat om provinspuljen under Jytte Hilden. Mårup kirke er næsten ved at blive reddet, men det falder til jorden Mårup Kirkes Venners dannes
1992	En fond for kirkens bevarelse er ved at blive dannet, men det bliver ikke til noget. Anker Jørgensen og Marianne Jelved er nogle af fondsbestyrelsens medlemmer 30.06: Kaj Ikast afviser at kystsikre 12 – 14 meter af skrænten foran kirken forsvinder på et døgn
1990'erne	Maarup Kirkes Venner indsamler i årenes løb over 40.000 underskrifter for kirkens bevaring
1989	Ansvar for kirken overgår fra Nationalmuseet (Kulturministeriet) til Skov- og Naturstyrelsen (Miljøministeriet)
1984	Debatten starter for alvor efter 25 meter er forsvundet på 3 år
1980'erne	Debatten handler om, hvorvidt kirken skal flyttes, og eventuelt genopføres på Frilandsmuseet
1968	Rubjerg Knude Fyr opgives på grund af sandflugt
1965	Fredning af området omkring kirken på grund af sommerhusbyggeri
1961	Sidste kistebegravelse på Mårup kirkegård
1952	Mårup kirke bliver overdraget fra Kirkeministeriet til Nationalmuseet
1948	Rubjerg Knude fredes
1928	Mårup kirke erstattes som sognekirke af den nye Lønstrup kirke. Menighedsrådet ville nedrive kirken, men Nationalmuseet påtog sig vedligeholdelsen
1920'erne	Turismen tager fart i Lønstrup
1808	The Crescent forliser ud for Lønstrup
1250 ca.	Mårup kirke opføres
24-28.000 fvt.	Lønstrup Klint dannes

Bilag 3

Interview med Laus Gro-Nielsen, naturvejleder ved Rubjerg Knude, 13. april, 2007

1. Jeg kan starte med at høre om din holdning til udviklingen i området, hvad synes du for eksempel om debatten om kystsikring, og sommerhusudvikling, og sådan noget?
2. Ja, det er jo sådan lidt... jeg er jo naturvejleder, og jeg skal jo vejlede folk om naturen, det er målet, så jeg prøver at være sådan relativt saglig og objektiv og så videre, og netop prøve at fortælle folk, at se det fra alle sider, ikke? Og jeg kan jo både forstå dem, der har nogle følelser for kirken, og jeg kan også forstå dem, der har nogle følelser for det her med, naturen går sin gang, ikke?
3. Jo.
4. Så jeg prøver meget i min naturvejledning at fortælle om begge sider, både kirkehistorie og kystnedbrydning – hvorfor havet æder, og hvad for nogen mekanismer det er, at det altid har stået på, eller i hvert fald, man ved det har stået på de sidste 300 år, og sandsynligvis har det stået på et par tusinde år. Personligt, synes jeg da også det er en skam, hvis kirken skal rives ned egentlig, men jeg ville også synes, det var en skam, hvis man skulle fortsætte med alle de høfder, der ligger der, ikke? (peger på høfderne længere oppe ad kysten) Altså hvis man skulle fortsætte det hele vejen langs med kysten her.
5. Ja, det ødelægger kysten lidt som natur.
6. Ja, det ville det. Altså for det første, man må selvfølgelig ikke, fordi at det er fredet. Det stopper jo lige der, hvor fredningen begynder, fordi hele klinten er fredet, og har været det siden 1948. Men selvom man måtte, ville det også være en skam, ikke? Det optimale ville jo være, hvis man kunne flytte kirken på en eller anden måde, ikke?
7. Ja, men det er der også mange, der ikke ville synes ville være en god løsning...
8. Ja, det ville jo også være lidt forkert, ikke? Man skulle ikke flytte den til Hjerl Hede eller noget, men måske flytte den 100 meter ind i land, så ville det trods alt ikke... være de næste 100 år, før havet kommer derind. Men igen, det ville jo heller ikke være den samme Mårup Kirke, selvfølgelig.
9. Tror du, den får en særlig værdi for folk, når den ligger lige præcis her, hvor den gør?
10. Jamen det gør den da. Hvis den havde ligget ethvert andet sted, ville den jo ikke have været interessant kan man sige, på samme måde. Jeg mener... 300, hvor mange folk, er det 100.000, 150.000 eller sådan noget, ja. Og der findes jo kirker, der minder utrolig meget om den længere inde i landet, hvor der måske kommer fem hver søndag. Så det er jo det her drama, ikke, som folk synes er spændende.
11. Tror du folk ser den som symbol på kampen mod naturen, eller kulturen, der ikke kan klare sig mod naturen, eller sådan noget?
12. Ja, det tror jeg, jeg tror der er mange, der kommer herud, fordi de synes, det er fascinerende at naturen vinder over mennesket. Og det samme oppe ved fyret, det er akkurat det samme, altså havet æder jo en meter og 25 cm om året, i gennemsnit, og har gjort det – man har jo de her kort fra 1795, tror jeg, og siden da har det været sådan i gennemsnit godt en meter om året. Og man har jo altid vidst det. Og det er lidt sjovt, de folk i Lønstrup, der i 1928, da kirken i Lønstrup blev bygget, de var jo glade for at få en ny kirke, og havde ikke noget imod at opgive Mårup kirke, og havde ikke sådan specielle følelser for den på det tidspunkt, det virker det i hvert fald ikke til, på de ting, der blev skrevet dengang.
13. Så de følelser er blevet vækket igen, så?
14. Ja, det er de nemlig ja. De var bare glade for at få en større kirke, der nu lå der, hvor boede, ikke? Hvor den her, de lå for langt væk, og var faldefærdig, og så videre.
15. Ja. Hun (Tove Marquardsen) fortalte i går at grunden til at man byggede Lønstrup kirke simpelthen var at folk var flyttet derind.
16. Ja nemlig ja. Det hedder jo Mårup sogn, og der har bebyggelsen jo været med gårde, både herude i havet, men også i området her, som jo så er blevet dækket til med sand. Og i Lønstrup var der jo bare et lillebitte fiskerleje, hvor der nærmest ikke boede nogen mennesker, så det havde ikke samme betydning.
17. Er der forskel på hvor meget folk går op i Rubjerg Knude, og hvor meget, de interesserer sig for Mårup kirke?
18. Jeg tror nok, der er flere oppe ved fyret. Også fordi... for det første fordi man kan se det på lang afstand. Så er det jo fyret man kan se, og de der vældige klitter oppe omkring, ikke?
19. Så det virker bare mere imponerende?
20. Ja, det virker sådan mere dragende, ikke, man kan se det helt ude fra landevejen ned mod Løkken, der ikke? Men så kan man se kirken der, den står der også, og man kan se, den ligger ualmindelig tæt ved havet. Jeg tror, der er mange, der besøger begge steder.
21. Det bliver sådan en dagtur så?
22. Ja.
23. Hvad laver du for nogen arrangementer?
24. Alle mulige måder at formidle naturområdet her. Jeg blev jo ansat som natur- og kulturformidler. Jeg vil meget gerne koble naturen og mennesket, eller kulturhistorien og naturen. Jeg tror også, det er det, de fleste mennesker synes er spændende. Og her er jo et dejligt oplagt eksempel, ikke, hvor vi kystnedbrydning, hvor det er nogen naturkræfter og så har vi selve historien med Mårup kirke. Men det kan man jo se mange steder i området, fordi det hele har jo været præget både af kystnedbrydning, men også af sandflugt.
25. Der er mange forskellige mennesker, der laver arrangementer heroppe, der er både Mårup Kirkes Venner og Turistforeningen. Samarbejder I med hinanden?
26. Ja, det gør vi da til dels. Jeg har da også lavet nogle ting sammen med Tove. Der har vi lavet noget med "På sporet af vikingerne", der er nogen steder dernede, længere dernede, hvor du har noget der hedder aflæsningsflader, hvor sandet bliver blæst væk fra den oprindelige bakketop, morænebakke, og der kan man så finde spor efter fortidens mennesker, hvor de nyeste er halvtreds år gamle, pigtråd fra Anden Verdenskrig og sådan noget, men så kan man altså gå helt tilbage til jernalderen, nogle tusind år tilbage i tiden, ikke?
27. Jeg læste, at der var en der havde lavet ph.d. omkring klinten her, de geologiske forhold og sådan noget.

28. Ja, faktisk en doktordisputats er det blevet til.
29. Er området har da meget specielt geologisk, er det noget folk interesserer sig for?
30. Jamen, det er jo specielt geologisk, men om det er noget folk interesserer sig for, det er et godt spørgsmål. Fordi man ser det jo ikke umiddelbart, når man kommer op til fyret, er der faktisk rigtig mange, der slet ikke ser klinten. Man skal hele tiden tænke på, at der først er klint, og så er der klit ovenover. Og hvor de fleste folk egentlig bare ser klitten og tror det er det, der er Rubjerg Knude. Men i virkeligheden er det jo det nedenunder. Klitten er jo først blevet så høj i løbet af de sidste 100 år, fordi man har dæmpet sandet, og så er det blevet fanget der, ikke, og så er det vokset. Da fyret blev bygget, der var der godt 200 meter ud til klintens kant, og der var nærmest ikke nogen klitter, så der var det selve knuden, altså den her gamle morænebakke, ikke, som isen havde trukket op. Men om der folk, der interesserer sig – når man så går ned på stranden, så kan man netop se de der lag, som klinten indeholder, og der tror jeg, der er mange folk der tænker, gad vide hvad det er, hvorfor ser det så stribet ud. Og det prøver vi jo også – vi er ved at lave en ny udstilling på Strandfogedgården der, vi snakkede om. Og der prøver vi jo netop at besvare alle de ting der, ikke. Sådan set alle de spørgsmål, der kunne danne sig i hovedet på folk, når de går rundt herude. Og det kan man gøre på mange forskellige måder. Det mest basale, det er vores eksperimentariedel, hvor man prøver eksperimenter, der er jo for eksempel sådan et langt kar, hvor vi laver en strøm igennem, og så har vi sand nede i det, hvor man så kan bygge klinten op i den ene side, ikke? Altså, man kan trykke på en knap, og så starter man kysten op. Og så kan man så se, at alle de steder, der rager frem, de bliver ret hurtigt ædt af havet. Og så til sidst bliver det lidt af en udligningskyst, som er helt lige, ikke? Og så bliver der sådan set ikke spist så meget mere, så bliver der bare transporteret materiale langs med. Så det er jo en måde, man kan fortælle om det, ikke? Og så kan man dykke dybere ned i det, med forskellige figurer og plancher, og så videre. Så vi håber, at der er flere, egentlig, som vil interessere sig for klinten og klintens dannelse, og så videre. Altså, for den er faktisk lige så unik, eller hvad kan man sige, som kirken og fyret, som de menneskeskabte ting.
31. Den unikhed bliver også brugt som argument for at der ikke skal være kystsikring, fordi det er et specielt geologisk profil.
32. Ja nemlig ja. Også at man simpelthen – for eksempel profilet her, det er en af de ting, der har skabt grundlag for vores forståelse af landskabets udvikling i hele Danmark. At hvis man skar Vennebjerg Bakke, man kan se Vennebjerg Kirke der på toppen (peger ind i landet mod bakken), hvis man skar den igennem, så ville den også have de samme lag, den er jo blevet presset op på samme måde af isen, der er kommet nordfra. Og man skal bare 100 år tilbage, med de første der var herude, en der hed Axel Jessen, der var geolog. I starten mente han jo ikke, det var isen, der stod for det. Det er først senere hen, at han bliver overbevist om, at det var det, netop på grund af den måde lagene nu stod på, og forskellige andre ting, ikke? Så på den måde kan man sige Rubjerg Knude har været grundlag for en forståelse af hvordan hele landskabet i Danmark er blevet dannet, så det er da vigtigt. Jeg tror også at det er fast pensum i geologistudiet, at man skal en tur herud og kigge på det.
33. Ja. Synes du folk generelt er mere interesseret i kirkens historie og fyrets historie, eller er de mere interesseret i samspillet, eller?
34. Ja... generelt vil folk gerne... de skal helst ligesom identificere sig med historien på en eller anden måde, ikke? Og så skal der helst være mennesker med i det. Så... det bliver altid mest interessant, hvis der er – ja kulturhistorie med i det på en eller anden måde, for de fleste mennesker. Der er meget få, der interesserer sig sådan rent for geologi, for eksempel.
35. Ja.
36. Eller for... ja fordi jeg laver jo også mange ture, som kun handler om planter for eksempel, eller fugle eller svampe, nogle helt andre emner, ikke? Men der er simpelthen så mange historier i området, at man bliver nødt til, synes jeg, at lave nogle temature, fokusere på en ting, for ellers bliver man simpelthen...
37. Man kan ikke tage det hele på en gang?
38. Nej, man kan ikke nå at komme til bunds eller gå i dybden med noget af det.
39. Er der også interessante biologiske aspekter heroppe?
40. Ja, meget. Og det hænger igen sammen det hele, ikke, med geologien, fordi... en sjov ting med sandet; fordi det har jo en helt anden farve end strandsand har normalt, altså de her gule klitter heroppe. Og det er jo fordi det ikke kommer fra stranden, det kommer fra klinten. Så det er ikke strandsand, men det er det her man kalder smeltevandssand, eller bakkesand, som isen så har aflejret imellem de her lerlag. Og det sand, det er meget kalkholdigt. Og når det så blæser indover, så skaber det så grobund for nogen helt specielle planter, der godt kan lide meget kalk i jorden. For eksempel, lige om en uge, så bliver det næsten helt gult herinde med kodrivere, sådan nogle fine lysegule blomster, og de er sådan ret sjældne i Vendsyssel, de findes kun hvor der er ret godt med kalk i jorden, og i plantagen, der er en del orkideer inde, som også kræver kalk – der er blandt andet en, som kun vokser der, og så på Møns Klint, hvor der selvfølgelig er rigtig meget kalk, ikke? Så på den måde er det helt specielt. Og det er klart, at når der så er nogen specielle planter, så er der også nogen specielle insekter, der lever af dem, og så videre, så det hele hænger jo sammen, ikke? Så... og der er jo andre kirker, som også er interessante. Der er jo... den hedder Rubjerg Kirke, som jo blev flyttet, hvor der så kun er kirkegården tilbage nu her. Og den er så ikke truet af havet, vel, men det er så sandflugten, der gjorde, at folk igen flyttede væk fra kirken, og så ned i den anden ende af sognet, og så besluttede man sig simpelthen for at flytte kirken sten for sten, så alle søgnebornene gik sammen og kørte den to kilometer sydpå på hestevogn sten for sten, og så opførte en ny kirke.
41. Men det var der ikke nogen problemer med at gøre dengang?
42. Det var så 1904. Nej, det var der overhovedet ikke, det var de sådan set bare glade for, kun at det var... det ene problem var økonomien bagved det ikke? Mere fordi, der boede sådan set ikke en eneste i den nordlige del af sognet, som var ramt kraftigt af sandflugt, ikke? Så alle boede to kilometer væk, og skulle kæmpe sig igennem det her klitområde, for at komme til kirke. Og man kan sige, der kunne man have gjort det samme dengang, man kunne simpelthen – hvis den så havde været lavet af de her store kvadresten, som Rubjerg Kirke var – så kunne man jo også have flyttet den her. Men i stedet for valgte man så at lade den stå.
43. Den var måske også for lille?
44. Ja, jeg tror også den var for lille. Ja, det var den. Fordi på det tidspunkt var Lønstrup blevet en kæmpe badeby jo, så derfor gjorde man jo ikke det. Og så er der jo Nørre Lyngby, den er jo også blevet flyttet, taget ned, og bygget en ny en længere inde. Og så er der Furreby. Der er sådan lige fire kirker på klintkanten. Men den ligger der så stadigvæk, den ligger så midt i et sommerhusområde lige nord for Løkken. Så den er så også lidt ødelagt på den måde, kan man sige.

45. Jo. Man kan også se sommerhusene her, de er faktisk ret tæt på.
46. Ja, meget de her jo. Og der er også mange, der selvfølgelig gerne vil have kystbeskyttelse i sommerhusområdet. Men det kommer også frem med jævne mellemrum, især hvis det er politikere, der har et af sommerhusene derinde.
47. Ja, okay.
48. Så har det lidt bedre mulighed for at komme frem. Men det får de så heldigvis ikke lov til, er så min personlige holdning. Man kan godt forstå det ved Lønstrup for eksempel, hvor der bor folk fast, ikke, og hvor der altid har boet folk. Men når man nu bygger sommerhuse, de er jo bygget i 60'erne og 70'erne, de ældste af de dér, ikke? Og der vidste man jo godt, at havet åd ind. Og så har de så, kan man sige, haft en rigtig god havudsigt i 30-40 år, og det må så være det, ikke?
49. Jo. Det må vel bare være vilkårene så. Har du så nogen fornemmelse af hvad folk generelt her i lokalområdet mener? Mener de, der skal være kystsikring herude, eller tror du, de er sådan lidt delte?
50. Nja... det er et godt spørgsmål, det ved jeg faktisk ikke helt. Jeg ved mest, med dem jeg har med på tur, ikke? Og det er jo ikke sikkert, det er et repræsentativt udsnit af befolkningen herude. Det er selvfølgelig dem der interesserer sig for naturen og kulturhistorien. Men det kunne være interessant at lave sådan en lille Gallup-undersøgelse eller et eller andet.
51. Ja... det overvejede jeg lidt, men jeg synes ikke rigtig jeg har tid...
52. Nej, det er også lidt svært at komme til. Der er jo mange med i Mårup Kirkes Venner, for eksempel, ikke, og de fleste af dem bor jo i Lønstrup. Men jeg tror også der er mange tilflyttere med i foreningen, men det ved jeg ikke, det ved Tove mere om.
53. Ja, hun sagde, det var sådan et meget bredt udsnit af befolkningen, der var med. Men der må vel også være nogen, der ikke synes, der skal være kystbeskyttelse.
54. Ja ja, dem er der jo også en del af. Og der er også forskellige foreninger, for eksempel Danmarks Naturfredningsforening, som selvfølgelig vil have naturen går sin gang, ikke? Det er jo sådan ligesom det der er meningen med den forening. Så det er ligesom de to modpoler, kan man sige. Så er der så forskellige andre foreninger, og så videre, som er midt mellem der.
55. Ja. Danmarks Naturfredningsforening ejer noget af området ved fyret, gør de ikke det?
56. Jo. Det blev købt i – jeg tror det var '94, og det er stykket mellem fyret og plantagen, 500 meter, tror jeg. Og det blev jo købt netop for at det område skulle få lov til at udvikle sig frit. På det tidspunkt, der dæmpede man meget kraftigt sandet deroppe, men det er man så holdt op med efter '94. Men der var også en del kritik af det, for det var jo et område, der vil forsvinde i løbet af 50 år eller et eller andet, ikke? Så det kan man jo også godt forstå.
57. Ja. Jeg har sådan haft lidt svært ved at få overblik over, hvem der ejer hvad herude. Er det Skov- og Naturstyrelsen, der har ansvaret for området heromkring, eller hvordan forholder det sig?
58. Ja, det er det blevet, men det er først for nylig, at de så har ansvaret for kirken, og også for fyret.

(hans telefon ringer)

59. Det var det med hvem der ejede hvad. Ja, de overtog det jo, det var Fyrvæsnet, der havde det først, ikke? Og så overtog Skov- og Naturstyrelsen det så bagefter. Og det samme med kirken også. Fredningen blev jo først ophævet for to år siden i 2005, det blev den nødt til, fordi før man kunne tage det ned og sådan noget, ikke? Men ellers, altså selve; det er jo fredet hele området her fra Mårup kirke, og så i sådan en skrå linje ned til vejen, asfaltervejen, og så hele vejen ned forbi fyret, og ned til den gamle kirkegård, Rubjerg gamle kirkegård. Men i starten, så består det en masse matrikler, jeg tror der er 35 lodsejere eller sådan noget, der ejer dele af området, og de fik jo så kompensation i '48, dengang området blev fredet, og så igen – faktisk den her del blev først fredet i '65, hvor de så igen – eller ikke igen – men dem der så havde jord der, de fik også penge for det, ikke? Og der fredede man netop fordi, at der var der rigtig gang i sommerhusudviklingen, så der var planer om at få sommerhuse, ja hele vejen omkring kirken, og op mod fyret og så videre, så det forhindrede man heldigvis.
60. Ja, det var da heldigt, kan man sige.
61. Ja, det vil jeg også sige. Der er selvfølgelig nogen lodsejere, der er blevet sure, ikke, fordi de så jo lige, at de kunne tjene masser af penge på at sælge sommerhusgrunde.
62. Det er nok heller ikke helt forkert.
63. Nej. Så det var sådan grunden til at det blev fredet der, det stykke der.
64. Jeg tænkte på, når nu engang fyret og kirken er væk, tror du så, at der vil være en ligeså stor interesse for området heroppe?
65. Nej, det tror jeg ikke, men forhåbentligt vil der da stadig væk være noget. Altså fordi, der er rigtig mange folk der besøger Rubjerg Knude på grund af sandet og klitterne og så videre, ikke. Det vil de blive ved med. Her vil der jo ikke komme særlig mange, når kirken er væk, medmindre man laver et eller andet "memorial", eller et eller andet, hvad ved jeg, nogen plancher, et lille museumsagtigt noget, eller hvad ved jeg. Men vi håber jo med vores udstilling på Strandfogedgården at vi vil bevare nogen ting dér. Men der laver vi jo for eksempel noget om Mårup kirke og med fyret, vi laver en model af fyret med kysten og det hele, ikke, at man så vil besøge det sted, i stedet for, at kunne få noget at vide om hvordan det var før, det styrtede i havet, ikke? Og det er jo meget af målet med det.
66. Der vil jo også være mange, der kan huske, at det var, så...
67. Ja, de første par generationer, ikke? Og så vil de så forsvinde ligeså stille.
68. Hvad for nogen kvaliteter synes du især området har som attraktion for turister?
69. Mårup kirke? Ja, det har jo dramaet, ikke, det er nok det vigtigste. Det er til at tage og føle på, man behøves ikke information omkring det, man kan simpelthen bare stige ud af sin bil eller af sin cykel, og så kan man gå ud og kigge på det, og så er det jo simpelthen dramatisk, man kan jo se der sker noget her; der er et stort skred hernede, ikke, og man kan fornemme at kirken, den ligger meget tæt på kanten. Og så... de fleste danner sig jo så en masse spørgsmål i hovedet, "hvad sker der her, hvorfor æder havet og hvorfor har de bygget kirken så tæt på?" og alle de ting her. Og det samme oppe ved fyret, "hvor kommer alt det sand fra, og hvad er der nedenunder?". Og jeg tror, at det her med dramaet og så fascinationen af den dynamiske natur gør det et fantastisk turistområde, ikke? Og at man behøves ikke – der behøver ikke være meget formidling omkring det. Det er fint nok, der egentlig er en folder, eller man vil måske besøge et museum i området bagefter, og så gå dybere ned i historien, men man behøver det egentlig ikke. Altså man har det umiddelbare drama med det samme, ikke?

70. Oplever du, at der er nogen forskel på for eksempel hvordan folk fra Vendsyssel oplever området, og så turister fra for eksempel Tyskland? Gør det nogen forskel om man ved noget i forvejen, har en tilknytning til det og sådan noget?
71. Ikke med dramaet her. Det tror jeg er fælles for alle, at det er fascinerende. Men jeg tror da... det her med klinten og de store klitter her... jeg snakkede med nogen fra Schweiz, for eksempel, hvor de ellers har masser af høje bjerge og så videre. De synes egentlig, det var vildere, det her, ikke? Måske fordi at det er så brat; det her relativt milde, flade land som så slutter så brat, og så man så også har havet som kontrast til det hele, som man jo mangler i Schweiz. Så på den måde er det jo ret unikt et eller andet sted. Så vidt jeg ved er der jo nærmest ikke rigtig nogen steder, hvor man har den kombination med først klint, og så klit ovenpå, og så havet – og så hvor klitten vandrer, og havet æder ind, ikke? Der sker mange ting på en gang. Og så man har de her fikspunkter, Mårup kirke og fyret som så ligger fast som det eneste, hvor alt andet bevæger sig eller forandrer sig. Så man kan vende tilbage år efter år, og så kan man huske hvordan det så ud sidste gang, ikke? Så hvis man ikke have haft de her to ting, så havde det været meget svært at se, om der egentlig var sket noget på samme måde.
72. Ja. Jeg kunne også se her stien ind til byen den er blevet sådan lidt svær at komme frem ad, der er forsvundet noget.
73. Ja, det er der tit, der er nogen steder, hvor den bare går ud over kanten og sådan noget, herude af.
74. Det skred, der skete her i december, hvor meget tog det egentlig?
75. Jamen, jeg tog lige billeder af det nu her, og så har jeg nogen billeder fra efteråret. Jeg har ikke kigget på dem endnu og set hvor meget det er, men det er da et par meter, der er røget i hvert fald. Og det er det, der også gør det svært at forudsige, hvornår det styrter i havet. Fordi der kan godt gå en periode på tyve år, for eksempel, hvor der ikke kommer nogen skred, og så kan der lige pludselig komme to skred lige efter hinanden, som hver tager ti meter. Men... der er da noget i det. Altså, den her klump, vi sidder på her, den ryger nok også ret snart.
76. Ja... har du været her dengang, der var de her Poul Jakobsens rør nede på stranden?
77. Ja, dem har jeg set, ja.
78. Ja. Var det dit indtryk, at de fungerede, havde du nogen fornemmelse af det?
79. Nej, det vil jeg ikke umiddelbart tro, de gjorde. Umiddelbart har jeg ikke så meget fidus til dem igen, men altså, jeg synes det er okay, at han får lov til at sætte dem i og lave nogen prøver af det, ikke.
80. Ja. Jeg har forstået det sådan, at princippet i det er, at der skal graves et hul for at afbryde lagfølgen, så man letter trykket for grundvandet.
81. Ja. Altså, man kender jo noget... Kystdirektoratet har jo lavet noget hvor man dræner kysten, hvor det også er, sådan set et drænrør, der er med, hvor der så er en pumpe sluttet til, ikke, hvor man så dræner stranden, så den bliver helt tør. Og når bølgerne så kommer op, så vil vandet bare sive ned gennem sandet, ikke, og så efterlade det sand, bølgerne har med, ovenpå, ikke? Og det er jo smart, det fungerer jo fint, ikke, men det kræver bare en masse energi. Men jeg kan bare ikke se, hvordan de her rør, skulle kunne dræne på samme måde eller trykdulig, men igen...
82. Det er også svært at sige, for det kan jo lige så godt være havet selv, kan man sige, der bestemmer om der sker noget i en periode.
83. Ja, ja, det er jo det. Der er jo hele tiden det, at havet giver, havet tager. Om sommeren lægger det sig til, ikke, og om vinteren æder det igen. Og der er også noget med der er sådan nogle cyklusser, hvor det er ligesom områder på kysten, hvor der ligger sig noget til, som ligesom flytter sig hvert år, som man også er ved at finde ud af. Og så gælder det jo selvfølgelig også om at kende dem, ikke? Og tage billeder på de rigtige tidspunkter, og sådan noget. Så det skal være nogen forsøg, der kører over rigtig mange år, før man kan sige noget om, om de virker eller ikke. Men han har jo selv opgivet. Så vidt jeg har hørt, har han selv udtalt her, at han ikke tror på rørene kan redde kirken her. Og de er jo blevet pillet op...
84. Ja. Tror du klinten ville blive groet til, hvis der blev kystsikring her, ligesom der er inde ved Lønstrup?
85. Ja, det kan man se derinde, så det ville den helt sikkert. Og så ville man jo heller ikke kunne se alle de her lag, og så videre, så det ville jo være en skam, kan man sige. Men igen, det er jo så relativt, hvis det skete naturligt... på et tidspunkt, så vil havet jo æde nok ind til at kysten bliver stort set helt lige i en linje fra Lønstrup og ned mod Løkken, og så vil det jo ikke æde mere; så vil klinten jo gro til helt naturligt, og det vil måske ske om, hvad ved jeg, 500 år eller 1000 år, eller noget i den stil, ikke? Og så er det jo okay, der er jo ikke noget galt med at en klint gror til, sådan set, men der er noget galt, hvis man har hofder ligesom dernede, som ikke er specielt naturlige, og det så er derfor, det gror til – synes jeg rent personligt.
86. Sådan som jeg lidt har forstået debatten, så har det også ændret sig lidt fra i 80'erne, hvor man snakkede om hvorvidt der var råd til at kystsikre, så til i løbet af 90'erne, hvor der er blevet mere fokus på om man bør gøre det – der er holdningen nok mere nu, at det bør man ikke, sådan generelt, tror du ikke det?
87. Jo, det tror jeg også. Altså Skov- og Naturstyrelsen, de har jo været imod det i hvert fald i mange år. Måske har de altid været imod det, det ved jeg faktisk ikke. Og det samme, generelt er der jo mere fra politisk side at naturen skal slippes mere fri også med sanddæmpning, at man ikke dæmper sandet så meget ved klitter, og så videre. Og jeg mener det skete omkring midten af 90'erne, og også hvor man gik over til i Statens områder i plantager at have mere naturnær drift og sådan noget, især steder, hvor der ikke var så meget økonomi i det, for eksempel klitplantager, at det skulle være naturnær drift på en eller anden måde, ikke? Eller måske endda bare ligge hen som naturskov.
88. Tror du, det her er et eksempel på at man i Danmark rent faktisk kan lade naturen gå sin gang, som der jo egentlig ikke er så mange steder i Danmark man kan på den måde?
89. Ja, det kan man jo så ikke helt, der er i hvert fald mange der protesterer mod det jo. Men indtil videre går naturen jo sin gang, ikke? Men altså, hvis området ikke var blevet fredet dengang, så kan det da godt ske, at der var blevet kystsikret. Man har jo set det i Skagen, ved det grå fyr, der er jo blevet kystsikret for at bevare det grå fyr. Det er der Skagen Sønderstrand, der hvor de der damer går i månelyst, med Skagensmalerne, det er jo blevet malet på den strand. Og skulle man male det i dag, så havde der været masser af hofder i baggrunden af de her damer, ikke? Så den er jo blevet fuldstændig smadret den strand, synes jeg. Og det har jo sådan set kun været for at bevare en bygning, ikke?
90. Ja. Jeg snakkede med en mand fra Kystdirektoratet, og han snakkede om at tendensen var mere og mere til, at der skulle være så få af de faste konstruktioner som muligt, og så mere at lade være, eller så bruge sandfodring, og sådan noget lidt mindre indgreb i naturen.
91. Ja, fordi det er jo voldsomt, som man kan se der, og endnu mere ved Skagen for eksempel og flere andre steder ned ad vestkysten, hvor der simpelthen ligger den ene hofde efter den anden.
92. Jo. Har I nogen problemer med sandflugt, derfra og ind i landet?

93. Nej, ikke problemer som sådan altså. Der er da nogen, der klager sig over, at der kommer sand i tagrender og på biler, og sådan noget, ikke? Men det er jo ikke sådan at der er marker, der bliver dækket til eller noget. Tværtimod får de tilført kalk fra sandet til markerne, så de behøver ikke at kalke. Men altså, de er jo bekymrede, landmændene, de presser på for at få dæmpet mere, det er jo selvfølgelig fordi der er en forhistorie, hvor der har været en rigtig katastrofe, ikke? Men altså, det vil der aldrig komme igen, eller man vil altid kunne afværge det, hvis man bare brugte nok arbejdskraft til det. Så kunne man i løbet af et år plante den fuldstændig til, ligesom man også kunne med Råbjerg Mile, ikke? Det er jo bare et spørgsmål om at bruge penge nok på det.
94. Men det er der ikke rigtig nogen, der har tænkt sig?
95. Nej, det vil man forhåbentlig ikke.
96. Jeg ved ikke, om jeg egentlig har så meget mere. Det var egentlig de spørgsmål, jeg havde.
97. Jamen, det var godt.

Bilag 4

Interview med Tove Marquardsen, formand for Maarup Kirkes Venner og Lønstrup Lokalhistoriske forening, d. 12. april, 2007

1. Okay, vi starter med, kan du sådan fortælle historien om Mårup kirke, sådan som du kender den?
2. Ja, altså, det kan jeg jo, for jeg har jo skrevet det meste af den deri (peger på folder på bordet), altså tænker du på hele historien eller hvad?
3. Nej, bare sådan i hovedtræk...
4. Ja, altså, vi ved jo, at der cirka...

(vi afbrydes, fordi hendes mobiltelefon ringer).

5. Nå, vi kom fra det her med... at de undersøgelser, der har været derude, de viser, at der har været en kirke før. Det har du sikkert hørt om. Man har fundet en grav, der går halvt ind i kirken, men om der har været trækirke og sådan noget, det ved man jo ikke. Da man tømte kirken i 98, så fandt man ud af at der har været cirka 70 begravelser, plus den der ene, der gik ind.
6. Okay.
7. Og så nogen år før, der har man fundet ud af, at den er sikkert fra 1250, det fik man så på grundlag af nogen dendrokronologiske undersøgelser man lavede. Dem lavede man fordi, den var bygget i teglsten, det var ikke så almindeligt at bygge i teglsten heroppe på det tidspunkt, så var det granitplader. Og der var sådan en række, jeg tror det var ti tværs over Vendsyssel, der alle sammen er bygget i tegl. Og så fik man simpelthen nogen penge til at lave den her undersøgelse af de her ti. Det her, det er den vestligste, og så Fladerup ved Frederikshavn, det er den østligste, og så er der et par købstadskirker også. Og der fandt man ud af at træværket var fra 1250. Og da den blev bygget, så hvis nu man kigger på de gamle kort, og prøver at regne ud med en kystnedbrydning på de her en til halvanden meter om året, så har der sikkert været et par kilometer. Og vi ved også at der har været huse og gårde rundt omkring, for når vi kigger i de gamle præsteindberetninger, så kan man se, at nu var den gård flyttet, eller nu har man måttet opgave en, eller alt sådan nogen ting, ikke? Og lige nu, der kan man faktisk – eller det kunne man i hvert fald i sidste uge – se en stor egestolpe der stak op af skrænten lige syd for kirken. Og sådan kommer der nogle gange nogen store ting frem, og det er sikkert fra nogle store gårde.
8. Ja, okay.
9. Og for nogen år siden blev der også fundet et ildsted, sådan et fint bygget ildsted, hvor der stadigvæk var aske lige nord for kirken. Så der har været masser af beboelse der, det er helt sikkert. Og, ja, hvad skal man sige mere om den, der er jo ikke skrevet så meget, før man sådan kommer længere op i tiden, men da man tog kirken ud af brug, så siger mange det var på grund af kystnedbrydning, men når man kigger i de gamle arkivalier og sådan noget, så er det simpelthen fordi at på det tidspunkt, da man begyndte at snakke om at få en ny kirke, så var der en omfattende skudehandel nede i Lønstrup, det vil sige at det var der folk var taget ned for at arbejde, det var her, der var aktivitet, ikke? Derude var der meget mere ødelagt på grund af sandflugten. Og desuden så var kirken også for lille, skriver de, præsten derinde. Og så ville man gerne have en ny og større nede i Lønstrup. Det tog cirka 50 år før man fik en ny. Og på det tidspunkt blev der selvfølgelig skrevet meget om kirken ikke, så var taget blevet skiftet, og så nogle vinduer, altså sådan nogle bygningsmæssige ting, ikke? Men selvfølgelig også om det der med, at man gerne ville beholde kirken. Selvom man synes det var godt at få en hernel, så ville man godt beholde den stadigvæk, folk blev begravet derude. Og det blev man jo ved med, og det kan man stadig. Der har selvfølgelig været mange følelser omkring det. Og så ligger den jo så smukt et sted, så det er klart sådan et sted vil man gerne holde sit sommerbryllup, eller få børnene døbt eller sådan noget, det er jo sådan en tradition, ikke?
10. Ja.
11. Øh, det er sådan lidt bagvendt for mig at fortælle det på den her måde, men du må endelig sige, hvis du vil vide, det hele står jo faktisk i den der (folderen).
12. Ja, jeg vil bare gerne lige sådan høre...
13. Ja, vi ved jo at ham den største skudehandler, Selecke, som du kan se – det er en meget laset udstilling, som vi har flyttet rundt med – men han havde den her kæmpe gård, som du kan se deroppe til højre (på en planche), der med naturkatastrofen. Han ejede kirken fra 1840, og mens han var der, så var der en meget god præst, som hedder Peter Christian Zahle, og det var blandt andet imens han var der, at der var rigtig mange, der kom til kirken, og det var derfor man ville have en større. Men han var her kun en to-tre år. Men det tog lang tid, og i 1913, der solgte familien Selecke kirken til menigheden for 1284 kroner og et eller andet øre. Det var det tidspunkt, hvor menighedsrådene opstod rundt omkring. Og der havde man så samlet ind i mange år til den nye kirke, og i 1918, der fik man sådan et godt tilbud på blytag, så man med statens hjælp kunne have bygget en ny kirke. Men der var en, hvad hedder han, (...), som er den kongelige bygningsinspektør, han kom her ofte, for hans far var provst inde i Hjørring, i øvrigt der hvor museet har deres udstilling, det hedder provstegården. Og han havde tegnet et eller andet stort sommerhus til en bror heroppe, og han kom så, og han skrev at den kirke måtte man ikke have lov til at fjerne, for den virkede så smukt i landskabet og havde stor kulturhistorisk værdi. Og så fik de simpelthen ikke lov til at tage taget ned. Så de måtte bare blive ved med at samle ind, og først i 1928 kunne man så indvie den nye kirke heroppe bagved. Og kirken den kom så under Nationalmuseets vinger, det troede man faktisk at den kom allerede på det tidspunkt, der i 1928, fordi Mogens (...) var direktør dengang på Nationalmuseet, og han kom ofte her også, og mente man skulle værne om den, men det var jo en ret fattig befolkning, så de havde ikke råd til at holde to kirker. Og det troede man faktisk så, men det var først i 1952, da er det først man finder ud af, at der er ikke rigtig noget nedskrevet. Men Nationalmuseet har i al den tid alligevel været med til at værne om stedet, og der hørte den så under Nationalmuseet indtil 1989, hvor det så blev sådan at de fortidsminder rundt omkring, de kom til at høre under Skov- og Naturstyrelsen, eller under Miljøministeriet. Og kirken har som sagt været brugt, der har været prædikener ude i den til indtil midten af halvfjerdserne, så fik vi en præst, som ikke havde lyst til at prædike derude.

14. Okay.
15. Han har så siden gjort det, for siden '98 har vi holdt påskegudstjeneste ude i kirken, påskedag har vi en. Og første gang gjorde vi det lidt i protest, fordi kirken var blevet tømt på trods af at alle mulige forskere sagde; jamen, der er ingen grund til at tømme den kirke endnu. Og politisk havde vi også stor opbakning, og så holdt vi første gang den her, som så blev holdt for tiende gang i søndags. Men præsten, han har været med til at holde nogen af de gudstjenester, og hvert år, så kommer han og laver tidebøn og gregoriansk sang ude i kirken sammen med nogle fra menigheden. Det har vi hver eneste sommer. Så der bliver stadigvæk holdt noget, og jeg ved også, at der er nogen, der bliver gift derude, uden at den er offentlig, fordi altså, man kan ikke, jo hvis du har noget familie, så kan du selvfølgelig få lov til det, og så du har din egen præst med. Men man kan ikke lukke døren, så ville det være offentligt, fordi man kan ikke sige, nu er det reserveret til det. Så der er foregået rigtig meget derude.
16. Jeg har også set nogen ret nye gravsten derude?
17. Ja, '94 tror jeg, den sidste den er. Og man kan jo også stadigvæk blive begravet derude. Og jeg fik for eksempel min oldefars gravsted der, i december, hvor det store skred skete, der måtte vi ud og fjerne den; der var den helt ude på kanten. Men det havde jeg fået rettigheder til der i '98. Og når jeg fik det, så var det fordi man fandt ud af, at der var ikke rigtig nogen, der havde nogen papirer på de gravsteder, det er meget unormalt, normalt så skal man have det, der hedder adkomst, og så opfordrer vi så folk til at søge om – eller familier om at søge, for ellers så er vi bange for at det bliver fjernet, før tid var.
18. Ja.
19. Så det er sådan i store træk historien.
20. Ja. Hvad er din tilknytning til området heroppe?
21. Jamen, jeg er jo født og opvokset her. Og synes jo at det er et af de smukkeste steder. Og det er jo ikke sådan et spørgsmål – for det er så tit, at folk siger, kunne I ikke bare flytte kirken. Men det ville vi aldrig nogensinde, vi kunne ikke drømme om det. Men det er hver gang, vi har medvind, så er der nogen af vores modstandere, der melder ud i pressen, at "vi vil flytte kirken", og så er det ligesom, så forsvinder hele værdigrundlaget, ikke? Altså, hvis vi bare ville flytte nogle sten, for det er jo kun nogle sten, når du så fjerner det, ikke, og flytter dem et andet sted hen. Det der er unikt ved den her, det er at den ligger sammen med en kirkegård, hvor der blev begravet folk indtil for få år siden, og så sammen med et meget smukt landskab, som vil forsvinde sammen med kirken. Sådan er det, og det er der jo ikke så mange, der tænker på.
22. Så hvis man tager en del væk fra landskabet, så bliver det ødelagt på en eller anden måde?
23. Ja, jamen det bliver ødelagt det hele når det forsvinder. Der er så sket det, at når jeg har stukket til dem, det er fordi, at det er sådan et sted, at når vi var skolebørn og hvis man havde venner med hjem fra Hjørring for eksempel, så var det der, vi gik ud. Og det kan jeg høre på alle andre også, det er sådan et sted, man søger ud, og der er nogen flotte aftener, hvor folk søger ud og sætter sig og kigger. Det er sådan et specielt lys, jeg ved ikke, om du har prøvet at sidde sådan der, en aften sådan helt stille.
24. Jo, jeg kommer inde fra Tårs af, jeg har tit været herude.
25. Ja, det er lidt specielt, det trækker folk til, og så når man siger, det er på grund af dramaet, og det er det måske også tit den første gang at fremmede kommer her, men de vender tilbage, fordi de finder ud af, at det er et smukt sted. Og jeg har selv været højskolelærer i mange år, så jeg hører jo fra de kursister jeg har haft med, de vender jo tilbage; ikke for at se om der er skredet mere, men fordi, der var bare så smukt der. Og når man... vi har sådan nogle gæstebøger, der ligger derude; det synes jeg er lidt morsomt, fordi der er jo drenge på 10-11-12 år, der skriver, at den må bare blive her til engang jeg får børn, så må jeg komme her med dem, og det er jo lige den der alder, hvor man i hvert fald ikke skal vise følelser, det gør et rigtig stort indtryk på dem. På vores børneprojekter har jeg haft – ja, måske efterhånden tusindvis af børn med herude, og de bliver bare musestille, når de kommer hjem. Det er de jo ikke normalt, altså. Der er et eller andet, der gør det.
26. Er det sådan en speciel stemning?
27. Ja, stemningen, ja, påvirker dem rigtig meget, ja. Det er virkelig mærkeligt, ikke.
28. Jeg kan godt huske, da jeg var barn, da var jeg heroppe med skolen nogle gange, det var rigtig store oplevelser, synes jeg.
29. Ja, det er lidt specielt. Men det er så min tilknytning til stedet, og nu kommer jeg så der næsten hver dag.
30. Hvor meget betyder det for dig?
31. Jamen, det betyder meget, det vil gøre rigtig ondt, den dag, den er væk. Men altså også ligeså ondt, at landskabet forsvinder. Altså selvfølgelig, min oldefar, jeg var fire år gammel, da han blev begravet, det er ikke sådan de der familiære følelser, men man har jo sådan et eller andet med, at man kan ikke lade være med at tænke på dem der, der har været derude, der ligger begravet, ikke, hvad for et liv, de har haft, og sådan noget. Det er meget specielt.
32. Det er et spørgsmål om den historie, der ligger i det?
33. Ja, det fortæller jo en helt utrolig kulturhistorie, der burde faktisk komme med i en kanon, hvis man havde sådan en kanon for bygninger!
34. Ja.
35. Og den er jo... vi ved jo fra de der papirer, når vi har kigget i arkiverne både på Rigsarkivet, og provstiet, og sådan noget, at selve bygningen er jo unik, uanset om folk fra miljøorganisationerne siger det, eller alle andre, vi har masser af papirer, hvor der står, at det er en, der rager op blandt landsbykirkerne, på grund af dens... det er så nordsiden, fordi sydsiden er ombygget, men nordsiden med de sten der og rundbuerne og dyrehovederne, man kan se derpå, det er helt specielt, så...
36. Så den er unik på en eller anden måde?
37. Ja, det er den. Og også i kraft af sin beliggenhed, selvfølgelig.
38. Ja, det giver jo lige noget...
39. Ja, det sidste, ja, det gør det.
40. Ja, det kan godt være, det er sådan lidt noget af det, vi egentlig har været inde på, men hvorfor synes du, det er et vigtigt sted, og hvad for nogen aspekter synes du er allervigtigst at bevare ved det?
41. Tænker du på hele området?
42. Ja, jeg tænker på hele området.
43. Jeg tror nok, jeg synes alle dele er lige vigtige. Jo, sådan har jeg det, det hører bare sammen, og det vil være forfærdeligt den dag, at der er sådan en bar mark, hvor det her, det er væk. Og derfor er vi også glade for at vi nu to

- gange har fået ført til protokols – altså vi ved selvfølgelig aldrig hvad der sker, det har vi jo oplevet i alle de år, det er et helvede af manipulation, det er noget så skrækkeligt. Men nu har vi i hvert fald to gange fået ført til protokols at den skal have lov til at falde – altså, den skal ikke pilles ned. Og det er sådan noget, der har vi haft mange diskussioner, især Skov- og Naturstyrelsen har sagt, at den er for farlig, den slår jo folk ihjel, ikke. Og der må vi jo bare sige, den slår jo ikke hårdere end alle de andre huse, der er faldet.
44. Nej.
  45. Altså, der er ingen forskel på en kirke, den er jo ikke tungere end andre, så det er jo et dårligt argument at komme med, ikke? Og det har vi så fået sat på plads.
  46. De vil måske hellere pille den ned?
  47. Ja. Og det er helt klart, at det er sådan nogen, der ikke vil tabe ansigt, det er det vi har mødt hele vejen indtil nu. Man har simpelthen taget et standpunkt, og man vil simpelthen ikke flytte det, og man bliver ved med at skrive i officielle papirer nogle ting som er ændret; det bliver man ved med at føre videre og føre videre og føre videre. Det har vi oplevet utallige gange.
  48. Så det har måske været lidt en mur?
  49. Ja, det har virkelig været en... der er godt nok brugt oceaner af tid på det. Og hvad jeg har af mapper, det er helt vildt. Også når vi har taget aktindsigt, der er vi blevet meget overraskede. En af de første gange... lige i starten, der havde vi jo fået penge, fra det der hedder provinspuljen, da Jytte Hilden var kulturminister, da lavede hun sådan noget, der hed provinspuljen for at sikre, at der kom penge til kulturen andre steder end i hovedstadsområdet. Og der fik vi seks en halv million til at lave en sikring ude ved Mårup. Og så var vi København for at takke for det, og der var der meget aktivitet derovre, flere der kom, og vi synes det var lidt underligt. Så viser det sig, at i det tidsrum, da har den lokale naturfredningsforening skrevet derover, at der var stor lokal modstand mod at lave sikring af kirken. Og det varede meget lang tid, før vi fandt ud af, at de havde skrevet det, og det er ikke mere end et års tid siden, at de kom til at indrømme, hvad det betød. Jamen, det betød deres medlemmer. Og da måtte jeg bare sige, at det er direkte løgn, for hvis du er medlem af en naturfredningsforening, så er det mange, mange forskellige grene, man arbejder med. Hvorimod i vores forening, det er kirken og landskabet. Man kan ikke tage alle medlemmer i Hjørnings afdeling af naturfredningsforeningen til indtægt for at de ikke vil have sikring. Men det ved du ikke, når du sidder i København ,og ser sådan en... ”stor lokal modstand”, ikke? Og det synes jeg simpelthen, det er så groft.
  50. Ja, det er lidt groft.
  51. Men det er det vi har oplevet flere gange. Vi har oplevet i deres blad, hvor jeg er blevet interviewet, og vores borgmester var positiv for at man skulle bevare stedet. Ham tager de ikke med, men der bruger de så den daværende borgmester i Løkken-Vrå, som står med fødderne ude i vandkanten og siger ”der er ingen grund til at bevare det sted”. Og hvis du sidder i København eller andre steder i Danmark, så vil du tænke, at det er mere naturligt vi hører sammen med Løkken-Vrå, end at vi er i Hjørring Kommune. Der er så meget manipulation i det der. Og da jeg så bad om at få noget med, så viser det sig, at i det her blad ”Natur”, der kan du ikke debattere.
  52. Nej?
  53. Det er kun det, de skriver. Men bagved, der har de et blad, der hedder ”DN Kontakt”, og det er der, alt det der, det foregår, og den kan du ikke som almindeligt menneske få lov at se. Men jeg fik så nogen stykker, og det burde være åbent, så alle kan se, hvad debat er der i grunden i DN. Det får man ikke.
  54. Hvorfor er du egentlig blevet involveret i debatten til at starte med?
  55. Det er nok fordi jeg altid er kommet der. Og jeg må da også sige i starten, der blev lavet en kystsikringsgruppe, og det var så nogen politikere inde fra Hjørring, der gik i gang med det – nogen, der er døde nu. Og da var de samlet til et møde, så stod der i avisen, at man kunne være med. Og så meldte jeg mig, og så måtte jeg ikke være med. Og der tænkte jeg, ja, nå, og så var der nogen, der hørte om det, og så kom jeg så med, fordi det ville være helt åndssvagt at udelukke folk, og især os, der arbejdede med lokalhistorien, ikke?
  56. Ja.
  57. Men det var typisk det der med mandsvælde og mandsmagt! Så der var jeg med, og der skulle vi så lave en fond, som skulle samle penge ind til kystsikring. Og vi fik Marianne Jøved, og jeg kan snart ikke huske alle de der, alle de der gamle politikere. Anker Jørgensen var også med, de ville gerne være med i fondsbestyrelsen. Og så lige præcis der, der kom der så en lov, som sagde at man skulle rejse en egenkapital på 200.000 for at lave sådan en fond. Og så måtte vi jo opgive det. Og så lavede vi så i stedet foreningen her. Det vi har gjort, det er så hele tiden at gøre opmærksom på hvad det er vi vil, og støtte op om bestræbelserne for at bevare stedet.
  58. Hvor længe har I været i gang?
  59. Siden ’93. Og den anden startede i ’92.
  60. Arbejder I stadigvæk ligeså intenst?
  61. Ja, det synes jeg. Nej, selvfølgelig har der været nogen gange, hvor det har været meget mere end andre, hvor man næsten ikke har kunnet trække vejret. Det er klart. Især da man skulle tømme kirken, og der har også været... så var man også begyndt at grave på kirtegården, fordi pludselig så kom der rygter om at – især Skov- og Naturstyrelsen sagde, at nu var krigergraven så tæt på skrænten, så man kunne risikere at bløddele kom ud. Og der måtte vi jo bare sige, jamen eksperterne siger at lig, der har ligget i 200 år, der kommer altså ingen bløddele. Og det var helt klart fordi de ville have lov at finde ud af, er der en trækirke eller hvad er der. Og det fik vi så bremset, men det var også en hård kamp. Plus at det blev sagt at englænderne havde sagt, at de så skulle fjernes før de skred ned. Og det vidste vi, at det måtte være løgn, for ovre i Thorsminde, der er der et museum, der hedder St. George museet, hvor der forliste to skibe, der svarer til det herude, og på et tidspunkt så fandt man resterne af et lig i et af de skibe, og det tog man så op, og så blev der en kendt begravelse ovre i Thorsminde. Men samtidig så blev der fra den engelske regering udtalt, at der hvor deres folk lå, der skulle de blive liggende. Og derfor vidste vi, at det kunne simpelthen ikke passe, at de pludselig ville tage dem op. Og så blev der så samtidig lavet en undersøgelse af en historiker der hed Ingmar Nielsen, der satte sig og kiggede i de gamle arkiver, og fandt ud af at strandfogeden havde fået penge for at begrave 37. Og det var nemlig meget almindeligt dengang, at det var strandfogeden, når det var fjender eller strandvaskere. Det er jo helt unormalt at de er blevet begravet inde på kirtegården. Normalt så blev de begravet udenfor diget, eller i havstokken, som i Thorsminde. Og når der står 37 der, så er det sikkert de 37 der er begravet, i den der fællesgrav. Og vi har jo heller ikke set tonsvis af knogler vælte ud af skrænten. Så der har været mange tidspunkter, hvor det har været ekstremt hårdt, synes jeg.
  62. Er der arkæologer, der gerne vil forske derude?

63. Det var der jo dengang. Ikke lokalt. Altså museet lavede en enkelt undersøgelse, hvor de lavede en søgegrøft i et af digerne derude. Men ellers så var det jo arkæologer, der arbejdede inde i selve kirken; man gravede kirkegulvet op, og lavede en grøft ned igennem gulvet. Så kunne man så se, hvordan jorden skifter farve efter hvor man har nedgravet. Så det var det, der foregik.
64. Ja. Hvordan føler du at jeres ønsker derude er blevet opfattet, og hvordan synes du det bliver opfattet i dag?
65. Jamen, vi vil sige, at vi har haft meget opbakning, rigtig meget opbakning. Men der er altid en eller anden lille knast, som gør at det hele, det bliver bremset. Men det har vi virkelig haft, både fra politisk side og fra... altså, det er mest miljøorganisationerne, der er gået imod os. Men man kan ikke, der er ikke nogen, der har sagt vi ikke skal bevare stedet. Det er der ikke. Det er det der med, at naturen skal gå sin gang, ikke? Naturen, den er... man siger jo sådan, at man også skal værne om naturen og passe på naturen, ikke? Den forsvinder jo! Samtidig så har det været sådan at... nogle af modstanderne har også sagt, at så kunne man ikke... altså, hvis nu vi fik kystsikring derude, så kunne man risikere, at skrænten blev grøn. Men det var den også, da min far var barn, der græssede der får på skrænten.
66. Nå, okay.
67. Og det, deres argument var, var at så kunne geologerne ikke forske. Men ham, der var chef for geologerneovre i GEUS, ikke, han sagde, jamen, når de skulle forske, så skulle de alligevel skrabe, ikke?
68. Så det er ikke sådan, at det nødvendigvis er det naturlige, at skrænten står, som den står nu, den kan også være anderledes?
69. Ja. Og der er jo tolv kilometer klint at forske i, så om det skulle blive hen til det der stykke ved Mårup, det vil ikke have den store betydning.
70. Nej, det er måske ikke så vigtigt i forhold til den strækning der... Hvordan er samarbejdet med beslutningstagere og andre aktører omkring det?
71. Det er klart at fra Kystinspektoret, der har vi ikke haft noget godt samarbejde. Det har været direkte arrogance, når vi har haft møde med dem i Fredningsnævnet. Der har været folk, der har stået – højtstående folk fra Kystinspektoret, der har stået – hvis vi stod overfor hinanden, så har de stået sådan her (lægger armene over kors og vender siden til), med piben i munden, ikke også, og det er simpelthen så frækt, for uanset om man er uenig, så må man opføre sig ordentligt. Der har virkelig været mange situationer, helt forfærdelige situationer, hvor, hvis det havde været i en skoleklasse, så var de blevet sat udenfor. Og det bliver man rystet over, at voksne, kompetente, veluddannede mennesker kan opføre sig sådan.
72. Ja.
73. Og vi har haft en af de højtstående inde ved Skov- og Naturstyrelsen, ikke fra den lokale, men fra København, hvor han grinende står og skifter nøglen ud. Vi har haft lov at have nøgle til kirken, så vi kan åbne, hvis vi får nogen på besøg. Så skifter han nøglen, og kort tid efter bliver vi interviewet til fjernsynet, og så siger han, ”vi er jo akademikere, så vi ved bedst” og så viser det sig, at han er faktisk ikke akademiker, han er konstruktør. Altså, det er så pinligt, når man skal hævde sig på den måde, ikke? Og uanset om han så var akademiker – det er jo ikke altid akademikere ved bedst. Det er en dum bemærkning at komme med, ikke? Sikkert ved de meget mange gange, de ved også bedst, men du kan ikke bruge den sådan generelt.
74. Nej, det kan man ikke.
75. Der har vi haft mange situationer, også med dem fra Skagen. Meget manipulation.
76. Snakker I med dem fra Skagen?
77. Ja, vi har sådan noget, der hedder kontaktmøder, der er en kontaktgruppe omkring Mårup, og der har vi haft møde for – det er nok en måned siden vi havde. Og med i den gruppe, der er både provstiet – der kommer en repræsentant fra Aalborg, og der kommer fra menighedsrådet, og fra Danmarks Naturfredningsforening, og fra turistforeningen, og så kommer vi selvfølgelig. Og så kommer der – nu sidst der kom de kun fra Skagen, der var der to mand fra Skagen, men der har tit været en tre-fire mand fra København med. Det er jo at skyde gråspurve med kanoner, synes jeg. Der bliver jo ikke besluttet noget direkte på mødet, vel, og så sende så mange. Men de har jo været bange for os, og det kan man så undre sig over, og alligevel ikke undre sig over, fordi hvis man manipulerer, så kan jeg godt forstå man bliver bange. Men i forbindelse med det der hedder Bygningskulturens Dage, som er hvert år i september, der var der et år, som hed ”Troens huse, dødens haver”, og der kunne man så arrangere foredrag og debat eller rundvisning rundt omkring i landet, og vi ville så gerne have en debat med, med nogle af folkeneovre fra København, og vi skrev om man kunne komme med i sådan et katalog, hvor det skulle foregå, og vi blev syltet og syltet og syltet. Og så – jeg kan ikke huske, hvem det var jeg sendte den til, en eller anden politiker – der er sket så meget, så man kan ikke blive ved med at huske det hele – men i hvert fald pludselig fik vi besked derovre fra at af direktørerne, de kom. Og aftenen før, der var de ude af spise ved nogen jeg kender, som de jo ikke vidste jeg kendte. Og de fortalte, at de havde været så nervøse for det møde med mig. Og det kan vi jo slet ikke forstå. Hvis man har rent mel i posen, så skal man da ikke være nervøs.
78. Nej. Men hvorfor tror du, det er sådan?
79. Jamen, det er alle de der... de har bare bestemt, at det skulle bare væk, det sted, og sådan var det. Og det skulle man ikke ændre på.
80. Har du nogen ide om, hvorfor de synes det?
81. Selvfølgelig ville det være godt at kunne få lov at pille en kirke ned sten for sten. Hvornår får du lejlighed til det? Men på den anden side set, hver gang der bliver lavet om i Danmarks kirker, så er der jo nogen eksperter, der kommer og kigger, så man har jo piller meget i kirkerne rundt omkring. Og hvem siger vi skal vide alt? Altså, hvem bliver lykkeligere af at vide om den var... om stenene var sat på den ene eller den anden måde, eller om der var noget indimellem de sten, eller hvad. Det er jo ikke alt, man skal rive ned. Det gør de jo heller ikke arkæologisk i dag, der gør de det jo kun ved noget, der er direkte truet. Så det synes jeg er meget forkert.
82. Ja. Nu er det jo Hjørring Kommune, der har fået ansvaret for kysterne efter strukturreformen, og de har snakket en del om, at de skal til at arbejde noget mere med kystsikring og alt sådan noget. Har I snakket med dem?
83. Nej, og vi havde jo en god kontakt med den gamle borgmester, nu er der kommet ny. Og sidste år blev der bestemt, at der skulle være en kystsikringskonference, den har der ikke været der endnu. Nu har jeg læst, at den skulle være her i foråret, men nu er foråret jo snart ved at være slut. Og når vi hører om den, så vil vi selvfølgelig bede om at være med, men samtidig så må vi også sige, at der er – det ved du jo sikkert godt, de har lige haft det her trafikdags, og dagen inden der var Bjarne Laustsen fra Frederikshavn i medierne hernede sammen med Poul Jakobsen, og der mødte de så to fra Fiskeriforeningen, og det var... ja, man kan jo ryste lidt på hovedet af, at de skal være talsmænd for hele Lønstrup, det er to fritidsfiskere. Og det var så ikke det værste, men næste dag så er de inviteret af vores borgmester til

- at fortælle som byens repræsentanter – den ene bliver endda præsenteret som Lønstrups borgmester. Og det synes vi simpelthen er så groft, fordi selvfølgelig kan han gøre som han har magt og agt til, men han skal ikke til at stå på et offentligt møde og præsentere en som han er hele byens talsmand, og det har der været ballade om. Men folk tør jo ikke sige det offentligt. Men altså, jeg arbejder på et brev, som jeg vil sende til Trafikudvalget på vores vegne, for det skal ikke være sådan, så de tror de to mænd har stået – præcis de samme to mænd, som har været med for nogen år siden, hvor rørene de var blevet sat ned ulovligt, da vi holdt den første gudstjeneste derude i Mårup, påskegudstjenesten. Så skulle de jo tages op igen, og det blev de så. Og så lavede de sådan et stuntshow sammen med Inger Lauridsen, den lokale visesanger, hvor de samme mænd går ud og sætter rørene ned, ikke? Og vi ved jo godt, det er noget med at få PR på sig selv, i stedet for at planlægge, og de samme rør står de så nu og protesterer imod.
84. Det er de samme mennesker?
85. Og de to mænd siger det overhovedet ikke virker, de har aldrig nogensinde... der er ikke nogen af os, der nogensinde har set dem gå ud af stranden, hvor rørene er, så de har slet ingen fornemmelse i forhold til os, der går derude. Det synes jeg er kritisk, at den borgmester, som ikke har været inde i den debat før, er helt ny; han står op med lynende øjne og siger ”der skal i hvert fald ikke være nogen flere forsøg”. Der har ikke været nogen forsøg, så han kan ikke sige, der skal ikke være flere forsøg. Og der får han jo skældud ikke, han må tage ud og stikke fingeren i jorden sammen med de andre.
86. Ved du, hvordan den generelle opfattelse er her lokalt?
87. Jeg tror at hovedparten ønsker at der skal være forsøg. Det er sådan min fornemmelse, når jeg går rundt i byen, og jeg møder mange, der kommer og siger, at ”nu må I gøre et eller andet”. Men det er jo også hårdt, vi skal jo også arbejde, og det er hårdt, at det skal være de samme, der hver gang gør et eller andet, for det er jo ikke bare at sætte sig ned og skrive to linier, der skal godt nok tænkes meget om, hvad står der i grunden i de to linier.
88. Ja, det skal der jo.
89. Ja folk gider jo heller ikke læse noget, der er for langt. Så der er... jeg var ovre at holde et foredrag i sådan en loge en dag, og der var folk så oprørte, ”er det virkelig rigtigt I ikke vil have kystsikring i Lønstrup”, og så måtte jeg så stå og sige, ”altså, vi er jo ikke blevet spurgt”. Så det er svært, og det er svært, det der med pressen, fordi hvis det har stået i avisen en gang, så er det ikke sikkert folk ser, hvis der kommer et dementi. Et dementi, det kan man ikke bruge til noget. Altså, folk fanger det dér, og så er det det. Og så kan det sådan set være journalisten, der kører hele løbet.
90. Ja, man kommer vel let til at tage det for pålydende.
91. Ja, vi tror jo på avisen.
92. Ja, det gør man jo.
93. Det er jo der, vi får nyhederne, ikke?
94. Hvordan med turistforeningen. Har de nogen holdning til hvordan udviklingen skal være?
95. Jeg må jo sige, at vores turistforening, de har det sådan, at de kender ikke os. Altså, der har lige været generalforsamling og i år kunne jeg så ikke være med. Men der er så sådan en skriftlig beretning, hvor man skulle kunne se hvad der er blevet gennemført, den skulle man kunne se fjorten dage før generalforsamlingen. Men her i år så skete det, at man kunne se den tre timer før generalforsamlingen. Og jeg læste den da. Og der står så at borgerforeningen har lavet en sommerfest og været med til at lave julefest, og det har turistforeningen også, og en fra turistforeningen har vist, hvordan man fisker fra stranden. Og vi har haft 23 arrangementer sidste år, Mårup Kirkes Venner og Lokalhistorisk Forening – vi eksisterer ikke. Så for os at se, så er det simpelthen en lille mandemagt-gruppe; hvis man ikke selv har fået ideen, jamen så er det ikke noget. Så skal man bare tie det ihjel.
96. Så dem samarbejder I ikke så meget med?
97. Nej, overhovedet ikke. Og desværre. Men man kan jo også trådt på så lang tid, at man er nødt til at sætte en streg op. Og det gjorde vi så for nogen år siden også, fordi vi har i mange år, siden ’87 har vi lavet sådan nogle fortælleraftener, vi laver alle de der børneprojekter, vi har fået 600.000 fra Indenrigs- og Kulturministeriet gennem fem år til at lave projekter. Og vi har haft mange rigtig gode projekter, hvor både lokale og turister kommer med. Men så kommer der det, der hedder ”Den gode historie”, det kender du godt, ikke, inde fra turistorganisationen, og så tænker vi, at det var jo fint, så kunne vi måske gratis få vores annonceret, fordi den er jo gratis, og så kommer vi til møde i Turistforeningen, og så har de fået en (...) Som kalder sig arkitekt, sådan en rigtig udspekuleret - nu snakker jeg godt nok til en båndoptager – som kalder sig arkitekt, men jo også er konstruktør, men så vidt jeg ved, aldrig har beskæftiget sig med historier, aldrig nogensinde set vores arkiv. Og så sidder han der, og jeg tænker, at det var da lidt underligt, men jeg vidste jo ikke hvorfor, og så viser det sig, at så har de bedt ham om at fortælle Lønstrups historie. Og der synes vi, der trak de strengen. Så må vi sige, så skal vi ikke stå i deres kalender, for det har jo ikke noget med forretning at gøre, for en forretning skal jo være seriøs, der skal jo stå, ligegyldigt om man kan lide folk eller ej. Men der er sådan en kalender, og da sagde vi nej, de skal ikke ligesom vise, at der sker så meget i Lønstrup, med nogen, som de ikke agter. Og så var den streg slået. Plus, at jeg også åbner Mårup – det gør jeg næsten alle weekender og helligdage. Og det gør vi fordi vi synes, der er dejligt, folk skal have lov at gå ind og tænde lys og sådan noget. Og i to somre har jeg også fået penge for at åbne kirken, før der var det Turistforeningen, der gjorde det. Og så blev vores forening spurgt, om vi ville åbne den. Men foreningen kunne jo ikke modtage penge, for så var det jo tilskud fra en forening til en anden, det dur ikke, når der er kommunalt tilskud. Så blev vi så enige om, at så kunne det stå i mit navn, og så kunne vi så skiftes til at gøre det. Så det gjorde jeg så, i to år, for næsten ingen penge, men skidt med det, det var jo ikke det, vi åbnede jo, ikke også. Så det tredje år, der kom så et brev, om at nu var det en anden, der skulle gøre det. Og vi behøvede jo ikke engang at ringe og spørge, vi vidste jo at så var det ham rygklapperen, der har modarbejdet os hele tiden. Og argumentet var, at jeg ikke havde gjort rent efter nogle mål, men det var jo udenfor sæsonen, hvor vi ikke har spor med rengøringen at gøre, hvor vi ikke gør andet. Så var der fyldt med mærklorte en dag derude. Så ringede jeg til (...) og sagde, jeg åbner altså ikke den har weekend, det skulle jeg jo heller ikke, men det var til Pinsen, så... og så har de åbenbart blæst det helt op til sådan noget helt, helt vanvittigt, og fortalte de andre, formanden og bestyrelsen, at jeg fik penge. Jeg fik da ingen penge. Og heldigvis så ved de andre jo godt, for vi var derude alle sammen den dag, hvordan det foregik. Så sådan en lille by med sådan en folk mænd, der bare...
98. Ja, jamen sådan tror jeg det foregår mange steder.
99. Ja, og jeg må indrømme, at det gjorde ondt. Det gjorde virkelig ondt. Sådan noget, du har kæmpet for i så mange år, og næsten hver weekend går ud og åbner og lukker, og så sådan en flok stupide mænd. Altså, det er selvfølgelig nemmere for mig, så skal jeg ikke tænke på hele sommeren, at jeg skal åbne og lukke, men princippet i det, ikke? Det var virkelig hårdt. Men sådan er det.

100. Ja. Hvad går jeres projekter egentlig ud på derude, og jeres arrangementer?
101. Altså vi har en del koncerter derude, og vi har tidebøn. Og så har vi fortælleraftener, det er jo så mest noget historisk, det kan være, hvor jeg for eksempel fortæller om Lønstrups historie fra istid til rumtid, og så har vi fællessang samtidig. Eller, vi har en middelalderarkæolog, som vi har med på børneprojekterne, og når han er med, han kommer fra Fyn, så har han en fortælleraften, om et eller andet fra Danmarks historie. Og i sommer, ikke, det er vi ikke færdige med at planlægge, men der regner vi med at lave nogle natte- eller meget sene, hvor vi vil prøve om vi kan vise powerpoint show inde på kirkevæggen, eller udvendig, altså for at prøve at lave noget lidt anderledes der i mørket. Og så har vi – jeg skal lave fortællerkursus på Vrå Højskole, der er en, jeg ved ikke om du kender hende, Kirsten Tonsgård, en meget berømt fortæller fra Århus der i Svalegangen, hun kommer og fortæller om Danmarks historiske kvinder. Og vores billedværksted, det er så typisk, at det er noget, hvor børnene er her i en uge i sommerferien, ja de sover ikke hos os, men... hvor vi så har historiske steder, hvor man hører historien, og så tegner og maler, laver film og sådan noget, så det er sådan nogle ting.
102. Er de populære, de arrangementer, I har?
103. Ja, meget populære. Og det er jo også sjovt, vi gør det jo kun, fordi vi selv synes det er sjovt. Vi har meget ud af det, rigtig meget. Også fordi med børn, der er det rigtig godt at få sådan nogle skæve spørgsmål, ikke? Nogle gange, så har vi så lavet en hel uge ude på Strandfogedgården, hvor så er det der, vi gør det. Så er vi ude og finde flint og potteskår. Det kan du finde derude, og så er det jo spændende at arbejde, det er jo altid spændende at finde sådan noget, også for de voksne; voksne bliver ligesom børn, når de kommer derud. Så det gør vi igen til sommer. Og plejer så også at gøre det i alle ferier. Og så for eksempel til historiens dag også, hvor vi har haft en frygtelig døje med at finde ud af hvad det skulle være, men nu ved jeg det. Så vil vi selvfølgelig prøve at lave lidt udstilling omkring det, og der har vi så også et problem, fordi vi ejer redningsstationen sammen med Fiskeriforeningen, men vi måtte opgive for tre-fire år siden, vi kunne ikke være derinde på grund af chikane. Så det er resterne af udstillingen vi har fremme, vi har en masse, som står rundt omkring. Vi ejer stadigvæk halvdelen af huset. Men så har vi fået penge af Spar Nord til et lille badehus, som står ved siden af. Og så bliver det der, vi laver en lille udstilling til sommer. Og måske også der, hvor Historiens Dag kommer til at udgå fra.
104. Hvorfor kunne I ikke være der mere?
105. Ja, det er en meget indviklet historie, men altså... formanden for turistforeningen og fiskeriforeningen, det er den samme. Og han har sammen med ti andre købt en gammel Lønstrup båd. Så fik de penge af Skibsbevaringsfonden til at restaurere den. Og så var det hele tiden meningen at når den var færdig, så skulle den ud af Redningsstationen, fordi så kunne vi lave en permanent udstilling. Men de ville have det sådan, at de ti mænd de lægger den båd ud og ind, når de har lyst. Og du kan ikke lave en udstilling, når så stort et element bliver flyttet ud og ind hele tiden. Og heller ikke med så lidt respekt, som de viser, for det helt andet. Og så måtte vi så bare sige, jamen så gør vi det ikke. Så fjerner vi vores. Så der har de ham rygklapperen sammen med en svensker til at gå og lave noget, som hverken er historisk korrekt, og på lyserøde flamingoplader. Det er forfærdeligt. Plus det, at der er mange, der tror det er os. Så vi har tænkt os at sætte et skilt op, at vi kan ikke lægge navn til. Fordi folk de afleverer ting dernede, og tror det er til os, og det er ikke særlig smart. Så vi har været udsat for, at der er en, som har afleveret noget, som er kommet herved sent, så det har vi jo aldrig set.
106. Hvad for noget respons får I fra folk, når de er med til jeres arrangementer? Hvad siger de om det?
107. Vi får rigtig god respons. Der er mange, der bliver meget rørt over det. I øvrigt også mange af dem, der optræder. Vi har mange sangkor, som simpelthen... jeg kan huske, der var nogen, der hed Koret fra Odense, og da de kom, de fik helt tårer i øjnene, fordi når lyset kommer ind om aftenen, og man kommer gående, det er sådan helt bevæget, den der stemning. Og det giver sådan en utrolig god akustik, nede ved koret. Så det får vi vældig meget respons for. Og vi har jo haft – ja der har været mange forskellige derude, rigtig mange. Og vi har haft også haft store – vi har haft både Bagterp Blæserne, som du måske kender inde fra Hjørring. Og så har vi et kor fra Berlevåg i Nordnorge.
108. Ja, dem kender jeg godt.
109. Til at spille her én gang. Det der mandskor. De skulle have været her, mandskoret. Men så havde deres manager fået booket dem til Bornholm, mens de var på Roskilde Festival, i stedet for Lønstrup.
110. Det var da ærgerligt.
111. Så gik der så en uges tid, så ringer de så, Berlevågs Mandskor, og spurgte om jeg kunne skaffe overnatning til 30 mand. Min søster bor deroppe i nærheden, så jeg har været i Berlevåg flere gange, og den film havde faktisk danmarkspremiere her i Lønstrup.
112. Okay.
113. Det er lidt skægt, ikke?
114. Jo. Jeg har faktisk hørt dem, de er rigtig gode.
115. Hvor hørte du dem henne?
116. Jeg hørte dem på Roskilde Festival. Det var rigtig godt.
117. De er helt specielle, ikke også? Det var også frygteligt, og de var så sure. De ville have været i Lønstrup, for vi har jo faktisk fælles... vi er jo begge to sådan nogen fiskerbyer, der har været fiskepladser. Deroppe der er de også helt inaktive, der er kun lidt om sommeren, ikke? Så ligger de også på kanten af havet ligesom os, så hvis ikke de havde kystsikring, så kunne de heller ikke være der. Så der var sådan mange ting, der er fælles. Men vi har stadigvæk kontakten. Og min søster hun kender jo mange af de der gutter, fordi hun er miljøværnschef i (...)fylket. Så det er lidt skægt.
118. Har I stor opbakning regionalt i Vendsyssel?
119. Ja, det synes jeg. Men når vi har koncerter, så kommer folk jo langvejs fra. Og der er vi så heldige, der er Nordjyske, der tager de flere af vores koncerter på sådan noget Klub Nordjyske tilbud. Så det rygtes langt væk. Også taster vi jo også ind i Kultunaut, og jeg ved ikke hvad, alle mulige elektroniske medier vi kan komme i. Så det er... koncerterne, de plejer at være udsolgte. Den første gang, vi havde en koncert til 10.000, da må jeg indrømme, der var vi lidt nervøse, men vi havde jo de der penge fra Ministeriet, som en... noget bagved, så vi gik ud fra, at hvis det gik galt, så havde vi også nogen penge. Men der blev udsolgt med det samme. Så det var ingen problem. Men det er jo ikke til at vide på forhånd.
120. Nej. Hvor synes du I har størst opbakning henne? Er det her lokalt, eller er det sådan...
121. Jamen, jeg synes jo vi har generelt stor opbakning fra hele landet, ikke. Jeg møder dem jo også på højskolen, hvor der kommer kursister, jeg ikke engang aner, de er medlem i vores forening, der siger "ej, det var da skægt at mødes, du

- skriver jo til os engang imellem". Altså man kan virkelig mærke det, og jeg får mange mails, rigtig mange mails, det er helt vildt. Og det kan være folk, der vil høre hvordan det går, eller de vil være medlemmer, eller der vil giftes, eller... ja, altså hele tiden sådan nogle spørgsmål. Så længe leve mailen, det er godt nok noget nemmere, end da man skulle skrive breve, og kopiere det og... det er helt vildt. Det er virkelig skønt. Jeg får rigtig mange forespørgsler på om folk kan blive gift, og der må jeg næsten altid skuffe dem med, at der må de ringe til Skagen, men der er nok ikke store chancer. Medmindre de bare går ind og gør det, det er der jo ingen, der kan forhindre dem i.
122. Nej, okay.
123. De må bare være forberedt på at døren skal stå åben.
124. Ja. Hvor mange medlemmer har I nu?
125. Ca. 500.
126. Ja. Ved du hvor de kommer fra?
127. De kommer fra hele landet. Og en del fra... nu også fra USA og Frankrig og hele Norden.
128. Så det er sådan ret bredt.
129. Det er meget bredt. Og selvfølgelig falder nogen fra, og nogle nye kommer til. Det er det der med at holde... hvis folk flytter, hvis ikke de får meldt adressen... så det er lidt af et puslespil nogen gange. Vi får altid nogen tilbage, det kan vi ikke undgå. Sådan må det være.
130. Det er da også en hel del medlemmer i sådan en lille forening.
131. Ja, det er meget. Så vi sender faktisk også kun medlemsbrev ud en gang om året. Ellers så ryger alle pengene til porto.
132. Ja. Synes du debatten omkring Mårup Kirke har ændret sig i løbet af årene? Myndighedernes syn på kystsikring, for eksempel, eller jeres opfattelse?
133. Jeg synes myndighedernes syn på kystsikring... nu kan vi jo se at der fra flere sider ønsker om at prøve nye former for kystsikring... fordi, du kan jo se på stranden hernede, stranden er jo væk, den gamle kystsikring, den er blotlagt. Så det er klart, også fordi det jo så åbenbart er gået godt... altså jeg kan jo heller ikke sige... altså jeg kan jo bare se, på det jeg ser, at stranden, den er højere.
134. Ja.
135. Vi har jo oplevet to gange, at de rør, vi har lov til at have derude, de er blevet fjernet. Og den ene gang, der har de fundet dem på kommunens oplagringsplads. Så hvem det er, det tør vi jo slet ikke gætte på. Det skal man jo heller ikke, det er meget ubehageligt, hvorfor man ikke kan tåle at der bliver prøvet noget. Fordi, altså DN er jo også meget imod det, altså Naturfredningsforeningen, fordi de siger det er grimt, og så gør det ikke gavn, siger de. Så siger jeg, jamen hvis ikke det gør gavn, og det heller ikke gør skade, hvorfor kan det så ikke blive stående? Hvorfor være så hidsig over det? Hvorfor ikke lade os få lov at prøve? Men der kan man godt nok ikke få dem til at... jeg tror, det var sidste år i november, 2006, nej 2005 må det have været, der var jeg til et stort mødeovre i Trafikministeriet om kystsikring, hvor der var folk fra hele landet. Og det var faktisk en forfærdelig konference, fordi der stod den daværende direktør fra DN, Poul Harritz og viste et stort flot power point show, med blomster, der piblede over jorden, flotte diger og alt sådan noget. Og det kan du få mange til at falde for, ikke lige den gruppe der, men hvis du går ud til en flok pensionister og ser, ej, det er da flot, de værner om naturen, ikke. Men det er jo svindel at stå og vise sådan nogle billeder, fordi det kan vi jo alle sammen se. Samtidig så sagde de at, "lad da bare digerne faldeovre ved vestkysten", de der diger, som værner mod højvande og alt sådan noget, folk kan jo bare flytte mod øst. Ork, der blev jeg godt oprørt, det kan jeg godt love dig for. Det var bare så groft at sige det sådan, ikke?
136. Ja, det er lidt ufølsomt.
137. Ja, det er meget ufølsomt. Man kan jo ikke alle sammen flytte mod øst. Det går jo ikke.
138. Nej. Hvornår er Naturfredningsforeningen blevet involveret i det?
139. Det har de jo været, de har jo været modstandere lige fra starten. Og da så Kontaktgruppen blev lavet, den var ikke de første år, jeg ved ikke lige hvornår den blev lavet, men der har de jo så været med.
140. Ja. Jeg forstår, at det er dem der ejer... har et område ude ved Rubjerg Knude?
141. Nej, det er kun sådan et lille frimærke, det synes jeg også er en af de der pinlige ting. Altså, det er et lillebitte frimærke, når vi kigger på landkortet. Det er ikke hele den der Rubjerg Knude, der er en firkant, der siger de så, der har de givet jeg ved ikke hvor mange penge til en Falckredder, som har tjent enormt på det stykke jord han havde. Og så siger de, de har reddet det, men uanset om de havde købt det stykke jord eller ej, så ville det aldrig nogensinde få ændret tilstand, for det er jo fredet derude. Der ville aldrig blive kystsikring der, der ville ikke ske noget på den der plet. Så det er falsk markedsføring. Fuldstændig vanvittigt. Og så laver de en tur, hvor de går rundt i den firkant der, og siger, at nu har vi reddet det. Jeg møder jo på folk på højskolen, som siger, at "nu skal vi op og se det, vi har været med til at købe", og så siger jeg "jeg må godt nok skuffe jer, for uanset om I har givet penge eller ej, så ville det være nøjagtigt det samme.
142. Ja.
143. Så altså det synes jeg er under al kritik, at man gør sådan noget. Selvfølgelig kan de bruge pengene som de vil, men så skal de ikke sige det på den måde. De har bare givet penge til en Falckmand, de har måske reddet hans økonomi, det ved jeg ikke.
144. Synes du tonen i debatten har ændret sig gennem årene? Er det nogen andre ting, I diskuterer nu, end I diskuterede tidligere, for eksempel?
145. Jeg synes tonen har ændret sig, også fordi der er nogen af de folk som var med fra starten, der ikke er med, der er nogen af de der, som var grove at høre på. De er ikke med, så er det klart, så bliver tonen anderledes. Og jeg synes da også... når jeg tænker på vores sidste møde. Det er selvfølgelig klart, der vil jo være, det er tydeligt, der er et par stykker fra Skov- og Naturstyrelsen, der er imod os, de har også en politik. Men jeg kan så ikke lide, når man... for eksempel så var de kommet efter, at de ville have en ny parkeringsplads ude ved Mårup.
146. Ja, det har jeg hørt om.
147. Ja, og der må vi godt nok sige, hvorfor skal man have en ny parkeringsplads nu? Man vil ikke bevare stedet, hvorfor skal man så have en ny parkeringsplads? Plus, at man skulle have dispensation fra jeg ved ikke hvor mange fredninger, som man ikke ville tage dispensation fra, for at gøre noget for kirken. Og godt nok er der når vi har arrangementer, så er der tæt med biler, folk de kan have svært ved at komme rundt, men folk tager det jo med ro, og ved at sådan er forholdene der. Og så kan vi altså ikke se nogen grund til, at man skal til at lave en parkeringsplads ved siden af kirken, som tager udsyn fra kirken. En parkeringsplads, hvor du ser den der flotte gavl, når du kommer derud, ikke? Det kunne vi ikke se nogen grund til. DN ville ikke have, at vi skulle forlænge den, der var, fordi så tog det udsyn

- fra fyret, men kirken er jo ligeså vigtig som fyret. Men det endte så mod, at vi lavede en protest imod det. Og Dorte Visby, som ejer Nordrupgård derude, hun er keramiker, hun synes, der var kaotisk derude. Men hun udtalte ikke, at det var til gene for hende. Men i referatet, der står der så – ham der skriver det ned for os fra Skov- og Naturstyrelsen – at hun følte sig genereret. Men sådan er det ikke sagt. Og sådan er der hele tiden noget, og man bliver så træt af at sidde og skrive rettelselser til de der referater, og det samme med deres... de har en folder, og i – nu kan jeg ikke engang huske, var det i 2003? – Hans Christian Schmidt var her, da han var miljøminister, da fik vi ham til at komme herop, og det var for at få vores inventar tilbage. Vi har jo aldrig kunne finde ud af, hvor det var. Det var hemmeligt – ikke andet, end at de sagde noget af det var på Nationalmuseet. Og så kom han, og så sagde han med det samme, at han kunne simpelthen ikke se, hvorfor det inventar ikke skulle tilbage. Fordi vi værnede jo om stedet, det er det vores forening er skabt til, det var ikke for at lave noget ødelæggelse. Og han bestemte det skulle bare tilbage her og nu. Ikke engang på det møde ville man fra Skov- og Naturstyrelsens side fortælle hvor det var, de her ting. Men han bestemte det. Og samtidig så sagde vi så også, at den folder, de havde lavet fra Skov- og Naturstyrelsen, den var direkte løgnagtig og manipulerende, og der var helt klart nogle ting, som han også kunne give os ret i, at det var forkert. Og så blev det så besluttet, eller han besluttede, at de skulle lave den om i samarbejde med os. Og det er klart, det var en svær kamel at sluge, og det tog et helt år, før den kom på plads.
148. Er den så nu...
149. Ja, nu er den der. Det var så manipulerende, jeg ved ikke hvad. Men det er ændret nu. Og dengang, der skete så også det, at det gik jo i stå, indtil Nordjyllands Radio begyndte at røre ved det, hvor var det her inventar? Hvorfor var det ikke på vej? Og så endte det så med, at endelig måtte de fortælle hvor det var. Og så var det smidt i en staldbygning ude i Rødhus ved siden af en plantage. Åben stald, hvor alle kunne gå ind – der var det bare smidt hulter til bulter. Og det var jo chokerende. Meget chokerende at opleve. Og det viste sig så også, at der forsvandt fire bænke. Og stadigvæk så skriver man så fra ministeriel side, hvis du går ind og kigger på Kulturarvsstyrelsen over stedet, der står der at degnestolen og nogle af bænkene de er ovre i Nationalmuseet, og det står altså ude i kirken. Så de har ikke styr på, hvor tingene er.
150. Nej, det er ikke særlig betryggende.
151. Nej, det synes jeg godt nok ikke, det er... ja. Men prædikestolen den havde vi også næsten fået, eller det ville koste 100.000 at få den tilbage, og der var der så en arv til Mårup Kirke, og menighedsrådet lavede en anbefaling, at den skulle frigives, og det gjorde provstiet også. Men så kom der, der for to år siden, hvor man pludselig kom efter, nej nu skulle kirken pilles ned, og nu var det farligt og der var der med de lig, der kunne falde ned. Og så gik det jo i stå. Og nu... jeg ved ikke, om vi skal kæmpe for at få den tilbage, men vi har da ikke helt opgivet. Men kirken er jo også god, som den er, ikke?
152. Jo.
153. Men en prædikestol kunne jo lige så godt hænge der, som den kunne ligge i en kasse ovre på Nationalmuseet.
154. Men I har fået noget af inventaret?
155. Ja, alt på nær den der...
156. Var det vigtigt at få det tilbage?
157. Ja. Fordi det blev brugt så meget dengang. Der var jo middelalder år i 1999, og middelalderkirken den var jo bar, som her. Så de lavede sådan nogle træbænke derude, og sagde "jamen, nu er den jo, som den var oprindeligt". Men det er jo også... for sådan var den jo ikke, da den blev tømt. Du kan jo heller ikke føre alt tilbage, vel? Så det lavede de meget fokus på, plus at det kostede så mange 100.000, der blev lavet nyt gulv derude, sådan noget lerstampet gulv fra Sindal, som er et af de dyreste, men også dem, der gode til at lave sådan noget. Og da det skulle tilbage, da kostede det også mange 100.000, fordi alle de der fliser, som vi bad dem bevare, da de tømte kirken, de var i stykker næsten alle sammen. Der måtte helt nyt gulv deri, helt nyt trægulv over bænkene også. Det kostede en formue, og hele tiden i den tid, der gik, indtil vi kom i gang, så havde de ansat en arkitekt, en ovre fra Frederikshavn, og han kom med det ene forslag, til der kunne være en række bænke ned gennem midten, og der kunne være en på tværs og... der måtte vi bare sige, jamen det er besluttet, at den skal være som den så ud, før I tømte den. Og det er ikke noget at bruge tid og penge på de her tegninger. Og sådan blev de ved med at forhale det. Så det tog jo halvandet år før det kom ind igen. Og det var jo helt åndssvagt, tænk på hvad det kostede. Ja, så der blev også brugt meget krudt dengang.
158. Ja. Hvad for en værdi synes du området derude vil have, når kirken så forsvinder?
159. Det vil komme til at se forfærdeligt ud. Også fordi at så kommer landskabet jo helt ind, hvor sommerhusene er. Og det er jo så en anden stor fejl, der er sket, da man i 60'erne gav lov til at bygge sommerhuse så langt ude. Og der var der en lokal forfatter og kunstner, der hed Margrethe Loerges, som kæmpede meget mod det. Og der var det jo også mænd, der sad ved magten, ikke? Der blev hun grinet af. Hun lagde simpelthen en krans dernede, da det blev besluttet, ligesom da begravede hun det sted.
160. Ja, der er jo sommerhuse rigtig tæt på.
161. Ja der er, og det ville jo aldrig være sket i dag.
162. Nej, det ville det nok ikke. Men det er klart, man vil jo altid kunne gå til Rubjerg Knude, men altså vi kan jo se allerede nu, så kan du næsten ikke engang gå fra Lønstrup og til Mårup, der er skrænten næsten helt ude ved de her huse, der er store revner langt ind. Den der flotte gåtur, som folk i generationer har gået på, både for at gå tur til fyret og til Mårup, den er ligesom ved at være passé.
163. Jeg gik faktisk ind til Lønstrup ude fra Mårup af, der skulle man ind igennem de her villaveje der ved sommerhusene.
164. Ja, og det er trist, fordi det er så flot en tur.
165. Ja, det er rigtig smukt. Synes du I bliver hørt mere eller mindre nu, i forhold til hvordan det har været?
166. Ja, altså nu er der jo ikke sådan nogle store aktuelle sager lige nu. Jeg vil tro det er det samme. Det er svært at vurdere fra gang til gang. Men det gør da indtryk, det ved vi jo også, for der er jo altid nogen, som kender nogen, som sidder ovre i Ministeriet. Og vi er berygtede, det er vi altså. Men der er jo ingen grund til det, vi har jo bare holdt vores sti ren, så dem, der er bange, det er så fordi de prøver at fordreje sandheden. Sådan vil det jo være. Der var en, der sendte et udklip fra Kristeligt Dagblad, der er en der hedder Karl Marksten fra Aalborg, jeg ved ikke hvem han er, han skriver altid under frit ord i alle aviser. Nu er de åbenbart blevet træt af ham i Nordjyske, så nu er det Kristeligt Dagblad, og der skriver han så også, at hvis vi var rigtige venner af Mårup, så ville vi jo flytte kirken. Så kørte den jo et stykke tid. Man gider jo ikke engang svare på det, fordi man kan også bruge energien forkert.
167. Ja. Kirken er vel en del af landskabet, kan man sige.
168. Det er jo det, vi har slået på hele tiden, ikke? Det hører sammen.

169. Tror du, der er nogen chance for stadigvæk at beholde kirken?
170. Altså, vi opgiver jo ikke håbet om, at der kommer et ordentligt kystsikringsforsøg, at de der rør kommer tilbage. Men der er sket stor skade i løbet af kort tid, så skyller jo alt det sand væk, som har lagt sig. Det kan vi jo ikke gøre ret meget ved.
171. Var det dit indtryk, at det virkede med de forsøg?
172. Ja. Og man kan også se, at der var et forsøg dernede, hvor man satte et par rør ned ved kystsikringen, der hvor han ikke måtte, der blev den så bred. Men så var der en lokal fra byrådet, der var derude på dykkertur, så opdagede han røret, og så blev der ballade.
173. Hvorfor tror du ikke, de er meget for de forsøg?
174. Jamen, jeg tror at det er det der med... for det første så kan jeg så forstå at Poul Jakobsen åbenbart har haft et dårligt rygte fra før, omkring et eller andet med nogen fællesantenner. Jeg ved ikke hvad det er. Men det er jo så også lige godt. Han har haft stor succes ude i verden, ikke, og på Nordsjælland, men jeg tror altså; der går jo politik i alt, ikke? Og for eksempel formanden for Teknik og Miljø, han er så arg en modstander af Poul Jakobsen, det smitter af. Og han skal sandelig ikke have noget at sige herude, og så bliver det jo så politisk, ikke? Og han vil jo slet ikke snakke, og han har været inde ved borgmesteren flere gange og stå skoleret, ikke? Og de er endda samme parti. Det bliver meget personligt nogle gange. Men vi må jo håbe, at man fra Ministeriets side finder ud af, at man vil forsøge nogle andre ting, end det, der er gængs nu.
175. Ja. Hvorfor ville Poul Jakobsen gerne prøve dem her?
176. Altså, her startede han jo sådan set med at prøve dem oppe. Han ville gerne bevise, at det kunne lade sig gøre at bevare det sted. Det var jo gratis, han har jo gjort det gratis for os, det har ikke kostet en krone. Og så var det jo nok vigtigt at vise, at det kan også gøres på udsatte steder, selvom det er et af de vanskeligste steder at gøre det.
177. Så det er sådan en udfordring?
178. Ja.
179. Hvordan tror du sådan realistisk set at fremtiden ser ud for kirken? Hvad tror du er mest sandsynligt, der sker?
180. Jamen, jeg håber på, at der kommer nogle rør igen. Og jeg håber sådan set også på... Løkken mole, den er i meget dårlig stand, og vi ved, at da den blev lukket for gennemstrømning, så skete der en stor kysterosion. Men problemet var, at Løkken de var jo ligeglade, fordi stranden den gik jo fint indtil Nørre Lyngby, og så var det jo først der, det begyndte at blive galt, ikke? Og når de skal slå på deres store hvide strand, så er det jo ikke fra Nørre Lyngby til Lønstrup, så er det fra Nørre Lyngby til Løkken, ikke? Så det har de slet ikke været lydhøre for, overhovedet ikke. Og nu er den så dårlig, så en af de ting, vi vil arbejde på, det er at de skal prøve at lave gennemstrømning igen ved molen. Fordi de fiskere, der går ud, det er jo sjældent, de lægger til ved molen, de bliver trukket lige ud og ind. Det er jo ikke som da de små både var der, og så lagde de til der for at læsse af. Så det er en af de ting, vi kan arbejde på, og så håbe på, at det hjælper. Vi ved jo det der med, at sådan nogle moler, der går ligeud, de tager jo meget. Jeg tror, at det var i 1920, der var der et stort skib, der hed "Paris", der strandede derude ved fyret, og der blev jo en kæmpe strand der på læsiden af den, ikke? Og vi får jo også mange forslag fra Kystdirektoratet og alle mulige mennesker, men vi kan jo ikke gøre noget uden at have lov. Vi kan jo ikke engang samle penge ind, fordi... der er jo så mange mennesker, der vil give os penge, ikke, men vi må bare sige, at det kan vi ikke tage imod, før vi har noget, vi ved vi må. Altså sådan er det bare.
181. Jeg tænkte på... kan du se nogen alternative løsninger?
182. Til kystsikring?
183. Ja.
184. Nej. Ikke andet end den der med molen, at det måske kunne hjælpe lidt. Ellers så, jeg har jo kendt så mange, mange kystsikringsforsøg. Noget kunne også være dræne oppe omkring kirken, men det kræver også mange tilladelser. Så det vi også har arbejdet på og søgt om, det er at få en skræntfodssikring, det er sådan nogle store, ikke kampesten, store sten blandet med noget ral i skræntfoden, som vi har ved vores kystsikring hernede. Den kan du ikke se, fordi sandet kommer nedover, det fik vi afslag på. Og det opgiver vi ligesom bare.
185. Hvordan kan det være, at der er kystsikring herinde i byen, men ikke lidt længere ude?
186. Det er fordi man har sagt, at det er helårsbeboelse, altså sådan har det altid været ved Staten, og den gang man gjorde det her, der var det jo så kriminelt. Det var helt forfærdeligt. Der var man nødt til at gøre noget. Der var jo arbejdet på det i mange, mange år. Og da det så skete der i '81, så stiller Anker Jørgensen allerede dagen efter, og der blev holdt et møde, og så dagen efter, så var projektet faktisk i gang. Det var også kun fordi der skete noget voldsomt. Og hvis ikke kystsikringen havde været der, så havde der jo ikke været noget af den nordlige bydel. Så havde det været skyllet væk. Det var virkelig uhyggeligt.
187. Ja. Boede du her dengang?
188. Ja. Og min fars hus ligger faktisk – det er kun nummer fire fra stranden. Og jeg husker – min mand var redningsmand, og midt om natten så blev de to kaldt ned, og skulle i redningsbåden, og de var jo ved at falde i en afgrund af format. Har du set billeder fra det?
189. Jeg har set lidt billeder.
190. Ja. Nej, det var virkelig uhyggeligt.
191. Ja, det må det have været.
192. Der er jo også sket en masse her med naturkatastrofer i årenes løb.
193. Ja, der er sket en del.
194. Jeg læste nogle gamle beretninger fra 1700-tallet omkring sandflugten og kysterosion og sådan noget. Det er vel en del af levevilkårene på en eller anden måde. Jeg så for resten nu, I havde sådan et opslag omkring Agenda 21 ude ved kirken, er det noget I arbejder med?
195. Jamen vi er jo en Agenda 21, i kraft af at en af de der resolutioner, det er at bevare landskabet. Men der er ikke ret mange heroppe, der kender Agenda 21. Det er der altså ikke.
196. Jeg er nogen gange stødt på det.
197. Men det har vi godt nok... i starten, da skulle det jo forklares, det er aldrig slået igennem. Og min søster som arbejder med miljø oppe i Nordnorge, der er det helt klart en stor del af al planlægning, Agenda 21.
198. Nej, det er det ikke så meget heromkring. Ja, så vil jeg bare lige høre, om der er andre, du synes, jeg skulle snakke med, som det er vigtigt at få med?
199. Du skulle jo nok snakke med kommunen, og så skulle du jo nok snakke med ham der, jeg tror han hedder Per Harfeld, den nye, før var det jo så ham der, der var stor modstander, men han blander sig jo selvfølgelig også. Nu kan jeg ikke

engang huske hvad han hedder, jeg sagde det vist lige før. Han har været så uforskammet nogle gange, og har også stået sådan med siden til og grinet og rystet på hovedet. Det er noget af det værste at se på, det kunne jeg da aldrig selv få mig til, man står da ikke til en officiel ting, og griner og ryster på hovedet, ligesom ham der fra Kystinspektoratet. Det er pinligt, jeg bliver helt flov på deres vegne. Men turistforeningen skulle du da også prøve at snakke med.

200. Ja, det vil jeg prøve så.

201. Så kan du komme til at snakke med ham vores store modstander.

202. Ja, det er jo sjovt lige sådan at...

203. Ja, du skal have det hele, ja.

204. Og han er jo så også formand for Fiskeriforeningen. Han hedder Svend Bjørnager.

205. Ja. Jamen jeg tror sådan set det var det hele, medmindre der er noget, som jeg ikke har spurgt om?

206. Det kan jeg ikke sådan lige komme efter nu.

207. Jamen det er fint så. Så siger jeg mange tak.

Bilag 5

Interview med Per Sørensen, kystteknisk chef i Kystdirektoratet, 10. april, 2007

1. ... hvor at det i større sager var Amtet, der skulle sørge for at lave sådan en helhedsløsning på kystområdet altså tage hånd om det der hedder paragraf 1-sager, altså større kystbeskyttelsessager, i det der hedder Kystbeskyttelsesloven. Og det er jo så overgået til kommunerne nu, og de er jo så nye på området, så der er der sådan en proces, vi er i gang med at forsøge og hvis de har brug for noget hjælp til det, så kan de altid lige ringe og spørge, om noget råd og vejledning til hvordan de skal gøre det, så det er den største forandring, der er sket, sådan lige inden for selve kystbeskyttelsen.
2. *Betyder det, at I laver nogen andre ting nu?*
3. Nej, sådan set ikke, altså vi gør jo det lige at give noget råd og vejledning som sådan, men ikke sådan, vi lever jo det samme, som vi set altid har gjort, vi giver offentlige myndigheder og borgere råd og vejledning omkring kystforhold, og hvem vi så skal ringe til, det er i princippet bare et spørgsmål om at skifte et telefonnummer. Og så er der jo selvfølgelig et nyt netværk, vi skal have oparbejdet, men sådan er det jo.
4. *Ja, det kommer jo nok sådan lidt efterhånden.*
5. Ja, og vi har da også lavet lidt indledende øvelser ved at tage rundt og hilse på de nye borgmestre og tekniske udvalg og sådan noget. Det skal nok gå, på den måde er der ikke sket de store forandringer for os, det er der ikke.
6. *Nu er det selvfølgelig ikke så lang tid siden der har været reform, men har der været nogen positive eller negative konsekvenser for jer?*
7. Man kan i hvert fald sige, at man får rystet posen som sådan, man får nogle nye øjne ind, og får kigget på tingene. Og det gør jo, at man får måske kigget lidt nyt på det, hvor at før, der havde man jo egentlig også mange steder nogle fornuftige tilgange til det, nu er man i hvert fald også et sted hvor, at nu kigger man nyt, og om det så giver en øget differentiering af de danske kyster, sådan at man siger for eksempel at vi vælger at fokusere på nogle bestemte kystegne vi ønsker at bibeholde som de ser ud, og nogle hvor vi vælger at lade ske en naturlig udvikling, det ved jeg ikke, men der er i hvert fald en udvikling i gang nu her, ved det, at der er nye øjne der kigger på det, men vi har ligesom ikke set effekterne endnu, også fordi det har været lidt forplumret af at vi har haft en vinter med ret mange højvandsstande og storme, så hvad der skyldes det, og hvad der skyldes strukturreformen, det er lidt svært at skelne fra hinanden. Det er i hvert fald sådan, at vi regner med at Hjørring Kommune, de laver en, jeg ved ikke hvad man kan kalde det... en kyststruktur, i det gebet der, omkring kystbeskyttelsen fra Lønstrup og mod nord. Fordi det har de varmet op til et stykke tid, og der var også lidt på bordet sidste år, men nu har jeg indtryk at i år der vil de lave en større konference for at finde ud af, hvad skal vi egentlig med den del af kysten? Og der er der flere andre steder, hvor man er begyndt at kigge i lidt større perspektiv. Vi har lige været i Fåborg og snakket med dem om hvad de kunne gøre på en længere kyststrækning. Så der er der hele tiden nogle ting, der udvikler sig.
8. *Ja, det gør det jo. Jeg tænkte på, at i de gamle amter, der var der jo en noget længere kyststrækning, end der er i de nye kommuner. Tror du det får nogen betydning, at der er mindre områder, som bliver forvaltet?*
9. Det er vi meget spændt på, egentlig. Fordi, man kan sige, et amt, ved det at det er stort, havde jo nogle fordele og nogle ulemper. Fordelene er jo, at man er mange til at betale for en relativ mindre kyststrækning. Hvor nu, hvor det så er nogle mindre enheder, kommunerne, så begynder det jo måske for nogle vedkommende at være vanskeligt at løfte de udgifter, der ligger. Omvendt, så er der også noget mere dynamik i det, man behøver kun at kigge på en kortere kyststrækning, det vil sige at man behøver ikke at tage hensyn til, at hvis man laver man noget her, så behøver man også at lave noget på den anden kyststrækning. Så det kan godt være, at det gør det nemmere på nogle områder, og sværere på nogle andre områder, så det er vi selv utrolig spændt på, hvad det så kommer til at betyde. Så derfor så vil vi også gerne være inde og fortælle de her kommuner, at vi har den her kystbeskyttelseslov, og den har fået en formålsparagraf, som egentlig skriver, hvad vil man egentlig med kystbeskyttelsen, for eksempel, den skal være med til at give en helhed, og en kystbeskyttelse skal være noget integreret, hvis den skal laves, det skal ikke være sådan nogle bastioner der skal være ude i vandet, det skal se naturligt ud. Og det gør også, at vores strande mange steder er æstetisk gode, og dermed også meget attraktive.
10. *Ja...*
11. Men det er svært lige at sige, om det vil have konsekvenser i den ene eller den anden retning. Jeg tror, vi vil se en større differentiering som sådan. Men om den er så god eller dårlig, det er vi spændt på.
12. *Ja. Når man etablerer kystsikring, kan der så være nogen negative virkninger på naturen, for eksempel havmiljøet eller de rekreative muligheder, og den slags ting?*
13. Som følge af at man laver kystbeskyttelse? Ja, det er der jo som regel, ved at man jo går ind og griber ind i naturen, så det har altid nogle konsekvenser. Og om de konsekvenser så er af så stor betydning, at man vælger ikke at lave noget, det er så det, der er spændende, det kan man i hvert fald vælge.
14. *Det er så ved enkeltsagsbehandling, man kigger på det?*
15. Ja, og der ser vi jo gerne, at man tager sin kystlinie, hvis man er en kommune, og så siger, lidt ligesom man laver alt muligt andet planlægning, så kunne man også forsøge sig og se, hvad vil vi gerne med vores kystlinie, er der nogle områder, vi gerne vil have får en eller anden vis status; for eksempel så er der jo meget fokus på kystnær byudvikling, sådan at der er mange havne, der bliver omdannet til boligområder; men er det, det man vil? Eller vil man så i stedet for have boligområder et andet sted, og så måske have noget rekreativt på havnen, eller helt opgave de steder, hvor de er, fordi de også skal vedligeholdes, og der er mange muligheder. Og for de åbne kyster, der kan man jo også vælge og sige, hvis man tager Mårup kirke, eller man tager Rubjerg Knude fyr, der vælger man at sige, der beskytter vi ikke, fordi det er en del af naturens udvikling at den rykker tilbage, og så hvis ikke man flytter boligerne, så ryger de så i havet på et eller andet tidspunkt – eller flytter fyrtårnet, eller flytter kirken. I Danmark har vi så meget kyst, så der har vi ligesom råd til på den måde at differentiere mellem om man skal beskytte eller ikke beskytte.
16. *Så man kan vælge lidt efter hvilke interesser, der ligger i det ene og i det andet?*

17. Ja, også fordi det er jo en meget spændende natur, at se på natur der ikke er beskyttet, der netop er naturligt, der har man ikke et eller andet menneskeskabt inde, så man kan sige, det er egentlig ikke en natur, det er en kultur vi har, fordi en del af vores kystlandskab, det er jo et kulturlandskab.
18. *Ja, det er det jo...*
19. Og... det er der mange, der kan have svært ved at forstå, at man kan vælge at opgive land, ved at sige, at det er jo natur, fordi de siger, at det er det jo ikke, fordi naturen bliver jo ødelagt af bølgerne, men det er jo netop det, der er naturen. Hvis man lavede kystbeskyttelse over det hele, så er det jo kultur, så har vi ikke noget natur tilbage. Så der er sådan lidt en forskel i ordene dér.
20. *Ja, det er der. Hvad for nogen principper bruger I, når I skal rådgive ved kystsikringsager, har I nogen ting, I altid tager op, eller?*
21. Ja, altså, man har jo dels kystbeskyttelsesloven, der er jo så som sagt den her formålsparagraf, som vi forsøger at holde folk til, men som udgangspunkt så skal man stille sig selv spørgsmålet, om man egentlig skal kystbeskytte, eller om man skulle simpelthen lade være. Vi ser nogle eksempler på, at folk forståeligt nok bliver forskrækkede over, at der er kommet en storm, der så har fjernet to meter af deres grund, og så vil de gerne have beskyttet sig mod at det skal ske igen, hvor de så er villige til at ofre nogle store summer på det. Hvor, hvis man kigger i et tidligt perspektiv, kunne sige, at sidst det skete, det er måske 20-30 år siden, og der forsvandt der også en – to meter, og der er måske 20 meter op til huset, så hvis det fortsætter med samme hastighed, så vil der i hvert fald gå mindst, måske 100 år, før det vil nå op til huset. Så er det vi siger, at så er der jo ikke nogen grund til at gøre noget nu, så kan måske i stedet for sætte penge i banken, og så nyde dem indtil man synes, at nu er det ved at være tid, og det kan jo så godt være man opdager, at det blev faktisk aldrig tid, at det var ikke nødvendigt at lave kystbeskyttelse. Fordi mange de tænker, det er her og nu det sker, og så tænker de faktisk ikke på, at det ikke er sket i alle de år, de har boet her. Så der plejer vi altid at sige til folk; skal man egentlig kystbeskytte her, eller skal man ikke?
22. *Jeg kom til at tænke på her; har jeres politik på området eller politikken på området i det hele taget ændret sig i løbet af de sidste årtier? Er der blevet mere fokus på det med at bevare naturen?*
23. Ja, det var der jo især, da vi begyndte at få egne erfaringer med sandfodring der i starten af 80'erne og fremad, hvor vi begyndte sådan fra bare at smide sandet ud, så begyndte at finde ud af, hvordan man så skulle smide det ud, og hvordan fik man noget økonomi i det og så videre. Fordi man kan sige at selve sandfodringen er den eneste kystbeskyttelsesmetode, der løser det grundlæggende problem, at erstatte det forsvundne sand med nyt sand. Alle andre metoder, jeg kender i hvert fald, gør det, at de stopper bare noget af det sand, der kommer forbi af naturens vej, og så fastholder det et sted. Men det vil så sige, at det sand, det kommer så til at mangle et andet sted, så derved, der flytter man bare problemet et andet sted hen. Så derfor så er vi meget glade for sandfodring, også fordi det er æstetisk meget flot kystbeskyttelse, og det er også en som giver en rekreativ værdi. Det gør de her hårde konstruktioner typisk ikke. De kan så være nødvendige engang imellem, sammen med sandfodring. Men mange gange kan man klare sig ganske glimrende bare ved sandfodring alene.
24. *Ja, så har vi sådan set været igennem de generelle spørgsmål, men jeg har noget med Lønstrup her.*
25. Yes, lad os prøve at kigge på det...
26. *Ja, hvad har jeres rolle været ved kystsikringen i Lønstrup? Og hvad er den nu?*
27. Ja, altså, vi kom ind i det i forbindelse med den store storm i 1981, hvor der var en meget kraftig erosion deroppe ved landingspladsen, hvor der så blev lavet en aftale omkring kystbeskyttelsen deroppe, og den aftale har sådan set kørt lige siden, hvor at der er en statslig medfinansiering af den kystbeskyttelse, der er deroppe, den driftsudgift, der er ved at have den. Der er jo sådan nogle hårde konstruktioner, som det hedder, der er nogen bølgebrydere, de her stenbunker, der vender parallelt med kysten, og så er der dem, der går ud fra kysterne, høfderne. Og så er der noget, der beskytter skrænten mod høvandserosion, sådan en række sten, der ligger helt oppe ved skrænten, det vi kalder en skråningsbeskyttelse, og de er så ret faste. Og så supplerer vi hvert år med noget sand lagt ind til stranden, der så kommer oppe fra Hirtshals af. Og det har sådan set altid været princippet, at man har haft de hårde konstruktioner til at holde sandet så længe som muligt foran Lønstrup for at fastholde Lønstrup by som sådan, og så har vi så suppleret det sand, der er forsvundet med nyt sand, så det er ideen. Og så har vi så forsøgt at forhindre erosion af selve skrænten eller klinten deroppe, ved at lave en skråningsbeskyttelse nede ved foden.
28. *Hvad for nogen hensyn har der været i forbindelse med kystsikringen ved Lønstrup; hvad har man taget mest hensyn til, var det turismen, eller andet?*
29. Nej, man kan sige, det er sikkerheden, man har taget mest hensyn til, idet man siger, at nu skal der bare ikke falde nogen huse i havet, så det er sådan set sikkerheden som sådan. Og så har man så, da man lavede selve beskyttelsen sagt, at det skal være sådan, at man også kan sætte både i vandet fra redningshuset. Man har også skulle kunne komme ned på stranden, så man har valgt at lave sådan en sti oven på skråningsbeskyttelsen, sådan at man kan gå mod nord og syd for landingspladsen, så det hensyn er der også, for det kan man jo lige så godt bygge ind, det gør man typisk sådan at man kan, også bruge tingene rekreativt.
30. *Ja. Har det fungeret godt, det kystsikringsanlæg, eller har der været problemer?*
31. Hvis du spørger os, så kan man sige, at det har fungeret efter hensigten og fungerer ganske godt ved at det virker som det skal. Vi har kun været inde og supplere, som jeg lige husker det, den første bølgebryder lige nord for landingspladshøfderne, hvor jeg mener vi lukkede mellemrummet mellem den første og den anden, eller også den første og landingspladshøfden, hvor jeg mener, der var nogen problemer med at holde sandet derinde. Så det har sådan set egentlig været meget stabilt deroppe, og når der nu skal være sten, synes jeg det ser ret fornuftigt ud deroppe, så det har virket efter hensigten, og ja, der er jo ikke faldet nogle huse i vandet siden, så... det synes jeg selv er en af de rigtig gode historier. Så kan man så diskutere om det er prisen værd, men det har man i hvert fald fra både statslig side og kommunal side vurderet, at det er det. Så er der stadigvæk sådan en aftale omkring at man går ind og laver en beskyttelse deroppe.
32. *Ja. Har der været nogen, der ikke har været glade for, at der er blevet beskyttet, eller har det egentlig været noget, som alle borgerne i Lønstrup har været glade for?*
33. Sådan som jeg lige husker det, så mener jeg, alle har været glade for at det blev lavet, men der har været store diskussioner omkring at beskyttelsen ikke gik længere ud, og at den ikke var dyrere, og sådan. Men det er jo sådan lidt afhængig af interessen. Altså, så længe man ikke selv skal betale, så skal alting jo være større og bedre og dyrere og alt muligt. Men det er jo sådan en afvejning af ressourcer, hvor man kan sige, det er jo sådan, Lønstrup-problematikken er jo simpelthen fordi, at når man bygger på et sted, hvor kysten rykker tilbage, så får man et problem før eller siden.

- Og det er jo så det, der koster på en eller anden måde. Og her koster det så i form af kystbeskyttelse. Til gengæld har man så en by, som giver nogen turistindtægter, og som giver et stykke kultur i Danmark, og der er fordele og ulemper ved det, kan man sige.
34. *Ja. Hvordan samarbejder I med kommunen nu?*
  35. De er egentlig ganske glimrende. Vi har lige været oppe, med det, der hedder Folketingets trafikudvalg, på sådan en besigtigelsestur til Lønstrup, hvor at kommunen var repræsenteret, og de fortalte deres syn på kystbeskyttelsen deroppe. Før har vi haft sådan et godt samarbejde, det tror jeg også vi får fremover. Der er i hvert fald en dialog i gang med både Mogens deroppe, og Thomas Lomholt. Så der forventer jeg, at vi fortsætter det gode samarbejde, det skulle nok kunne lade sig gøre. Det tror jeg helt sikkert.
  36. *Ja. Har I nogen holdning til hele debatten omkring kystsikring ved Mårup Kirke?*
  37. Ja, altså man kan jo sige at det er jo grundejerne som sådan der altid i Danmark beslutter om man ønsker at få en tilladelse til kystbeskyttelse eller ej. Og det er så den holdning vi har, at vi har stilling til grundejernes ønsker. Hvis grundejerne ikke ønsker at foretage kystbeskyttelse, så kommer vi ikke ind over det. Hvis man så ønsker kystbeskyttelse, så skal man have en tilladelse hos os, og så kommer vi ind over det.
  38. *Ja.*
  39. Og der har man ved Mårup Kirke ønsket at lade naturen gå sin gang, kan man sige. Og vi har igennem årene udarbejdet adskillige forslag til både en kystbeskyttelse, og også en flytning af kirken.
  40. *Men I holder jer sådan på afstand af debatten, indtil I bliver bedt om at deltage, kan man sige?*
  41. Ja, vi har ikke nogen interesse i andet end det grundejerne ønsker, kan man sige, som sådan. Altså, hvis grundejerne ønsker at naturen skal gå sin gang, så er det jo egentlig fint. Hvis grundejerne ønsker kystbeskyttelse, så må vi jo prøve at tage hensyn til det, ud fra sådan en helhedsbetragtning om at det skal hænge sammen. Men der har grundejerne så ønsket at sige, at Mårup kirke, det vil så koste, det bliver fantamillioner at beskytte den, og det har man så ikke ønsket.
  42. *Nej. Kan du sige noget om, om det vil have konsekvenser, på for eksempel hvordan skrænten ser ud, hvis der bliver etableret kystsikring der?*
  43. Ja, altså den vil jo ikke være så dynamisk, som den er nu; den vil måske – eller det vil den, den vil blive grøn, som vi kalder det. Hvis du kigger henne ved Lønstrup, så får man jo så, ved at skrænten ikke skrider, så får man noget bevoksning af en eller anden art, om det er græs eller hvad det er, så den vil komme til at være et stykke kultur frem for et stykke natur.
  44. *Og det er så det man har valgt at sige, at det skal være natur?*
  45. Ja, lidt ligesom Rubjerg Knude Fyr, der er jo også nogen som ejer den, som har valgt at sige; vi ønsker ikke at kystbeskytte den, vi vil simpelthen – ja, hvad hedder sådan noget – får en naturlig udvikling. Og det vil jo så – til sidst vil havet så have fjernet så meget af klinten, sådan at den er i fare for at styrte ned der. Så tror jeg man vil forholde sig lige til, om man skal gå ind og fjerne den, eller hvad man skal.
  46. *Man kan jo også sige det er sådan forholdene altid har været deroppe.*
  47. Ja, altså nu, vi har sådan et berømt eksempel nede fra udmundingen af Limfjorden, dernede ved Thyborøn, hvor at hvis man kigger på nogle gamle kort knap 300 år tilbage, så kan du se hvordan der halvandet kilometer ude i vandet var byer, og der var en landevej til Thisted, som gik ude, hvor der nu er hav. Og der har man altid sagt, jamen altså, vi har bygget tæt ved havet, fordi vi skal ud at fiske, og det gør jo så, at når havet så kommer tættere og tættere på byen, så må vi flytte byen. Så der har man flyttet både by og kirke adskillige gange. Og ja, sådan kan man arbejde med naturen. I vores verden, så er det ikke så nemt. Nu om dage, der er vi ikke så villige til at opgive huse for at ligesom at sige, okay, så lader vi naturen gå sin gang, så har vi bygget for tæt her. Vi vil gerne ligesom være herremænd og kunne beskytte os mod alting.
  48. *Før i tiden havde man vel heller ikke de muligheder for at gøre noget, sådan set, hvis man gerne ville?*
  49. Nej, det var i hvert fald en bekostelig affære, som sådan, det var det. Men det var jo også sådan set nemt dengang, det man havde at gøre med, det var også nemt at flytte altså... at tage og bygge nogen huse op, det var ligesom til at klare. Der var hverken noget fjernvarme, der skulle føres frem, eller noget afløb, eller noget som helst. Det var nogen byer, der i bedste fald var muret, og så var de jo selvfølgelig ikke så nemme at flytte, men mange af dem var jo ikke særlig gode, det var jo ikke særlig velstående folk, så der har man valgt at flytte dem mange steder. Og jeg tror da også man har tilpasset sig efter det, og vidst, at man bosatte sig på lånt tid, og man var nødt til at flytte. Og det gjorde man så bare.
  50. *I dag tænker man måske mere på, at man skal have lov til at blive boende, der hvor man nu...*
  51. Ja, vi ser jo flere og flere eksempler rundt fra i verden, hvor man vil ud i vandet. De her nede i Dubai, hvor man har lavet adskillige kunstige øer ude i vandet, så man simpelthen kommer ud i vandet som sådan. Det ser man jo mange steder, man vil gerne ud i vandet, der er plads, hvis man kan komme derud, man får udsigt over vandet, og vandet trækker virkelig. Man laver nu senest det her bølgeprojekt nede i Vejle, hvor man nede ved vandet får lavet et meget stort hus, der har form som en bølge, så alle kan sidde og kigge ud over Vejle fjord, og sådan ser man mange... ja her i Lemvig, der er de ved at bygge sådan et kig ud over vandet, og i Struer er de ved at bygge, og Københavns havn er jo blevet plastret til med en masse kontorer især, der ligger lige ud til havnen, men også en del boliger oppe i den nordlige del. Så fra at havneområder var sådan nogle man ikke rigtig kom i for 20 år siden, så nu, så er det virkelig attraktivt. Der er sket en stor ændring. Og derved kommer vi også tættere på naturen, og kommer tættere på problemerne som sådan.
  52. *Nej, det kan jo ikke undgås.*
  53. Nej. Så det er ret spændende.
  54. *Ja, det er det bestemt. Jeg tror så småt jeg er ved at have fået svar på, det jeg ville have svar på.*
  55. Det lyder spændende.
  56. *Ja. Vil I gerne modtage min rapport eventuelt når den er færdig?*
  57. Det vil vi meget gerne. Jeg var lige ved at komme til at bruge det udtryk, at vi er storforbrugere af studerende, men vi er i hvert fald utrolig interesserede i at være med i et samarbejde fordi man får vendt nogle problemstillinger med nogle andre end de traditionelle briller vi sidder med, og det giver tit et godt input til, hvordan verden ser på os. Og derved, så kan vi også justere, hvordan vi så bliver opfattet. Fordi både sådan udefra, hvordan vi så agerer, er en vigtig ting, og også hvordan vores holdninger er, kan vi komme igennem med dem, sådan at man får en; jeg vil ikke sige en ensartet kyst i Danmark, men man får tænkt over, hvordan man gerne vil have sin kyst, også i årene fremover.
  58. *Ja.*

59. Så det vil jeg gerne være med til at gå ind og sætte en dagsorden for hvordan vi får fremtidens kyster til at se ud. Og der havde vi også et arrangement, sådan en temadagovre i København omkring fremtidens kyster, jeg tror det var sidste år i forbindelse med Kystbeskyttelsesloven, hvor vi var ovre og sige, ud fra de formål i Kystbeskyttelsesloven, er det den måde, vi ser fremtidens kyster på; sådan at man kan give nogen input til de her beslutningstagere. Så derfor så vil jeg meget gerne have din rapport.
60. *Ja, det får I.*
61. Eventuelt som pdf, jeg ved ikke hvad der er nemmest, det må du bare finde ud af.
62. *Ja, jamen det lyder rigtig godt. Jeg skal aflevere her i juni.*
63. Det lyder spændende.
64. *Jeg synes i hvert fald det er et rigtig spændende område.*
65. Ja, det er jo sådan et sted, hvor der sker rigtig mange ting nu, nu også den store nye plan, eller revision vil jeg hellere kalde det, for området deroppe omkring Lønstrup, som er rigtig visionær, den er selvfølgelig hammerdyr, men så må man se om man kan bruge nogle elementer af den eller hvad pokker man gør ved den. Men der bliver tænkt store tanker rundt omkring i Danmark i tiden om kysterne, så det er spændende.
66. *Det er det i hvert fald. Jamen, så vil jeg sige mange tak for din tid.*
67. Ja velbekomme, og held og lykke med det.
68. *Jo tak.*
69. Tak for det, hej.
70. *Hej.*

Bilag 6

Interview med Thomas Lomholt, teamleder Natur og Vandløb, Hjørring Kommune, 18. april, 2007

1. Først vil jeg gerne høre lidt om hvad der er sket før i tiden, det er måske nok det du ikke ved alt for meget om, men hvordan har I været – hvordan har den gamle Hjørring Kommune været involveret i kystbeskyttelsen i Lønstrup og debatten omkring det før i tiden?

(vi bliver afbrudt, fordi en medarbejder kommer ind på kontoret)

2. Hvad kom vi fra? Hvordan, hvad kystbeskyttelse der har været?
3. Hvordan I har været involveret i det. Jeg ved, at I har været bygherre på noget af det?
4. Ja, altså sandfodringen der foregår fra Lønstrup, der har Hjørring Kommune stået som bygherre, med en, i gamle dage en finansiering der hed 50 % til Kystdirektoratet, 25 til kommunen og 25 til amtet. Så trak amtet sig ud for en lille håndfuld år siden, af den økonomiske side af sagen, og så har den været delt fifty-fifty mellem Kystdirektoratet og Hjørring Kommune.
5. Okay.
6. Så er der nogen skråningsanlæg, jeg har... så meget har jeg ikke helt styr på det endnu, hvor Hjørring Kommune vedligeholder dem. Jeg mener også, Hjørring Kommune tidligere har været økonomisk sponsor for nogen af Harreren, der ligger en grundejerforening lige nord for Lønstrup by. På deres kystsikring, der mener jeg vi har været sponsor på det, eller i hvert fald medfinansierende på det – men igen, det er før min tid, så jeg kender ikke detaljerne.
7. Nej. Så det har mest kørt over amtet egentlig, det der?
8. Det tør jeg faktisk ikke sige, om amtet har været mere inde i det, end vi har, det tror jeg så måske egentlig ikke. Men... nej, jeg tror nok, amtet har været ligeværdige økonomiske sponsorer på sandfodring, men alle de andre småtiltag har ligget her. Der er nogen nedkørsler som når det stormer åbenbart ryger hver anden gang, og det er kommunen, der går ud og reetablerer det, bruger penge på det, når de bliver taget og ryger i havet. Så jeg tror nok at kommunen, med alt muligt forbehold, for jeg kender ikke hele historien, har været den drivende kraft når – altså efter, hvad skal man sige, pres, tryk fra borgergrupper, beboere.
9. Men I har ikke haft en decideret politik på det område?
10. Nej, ikke hvad jeg ved af, men man har selvfølgelig haft nogle administrative praksisser, og man har da uden tvivl haft de praksisser konfirmeret politisk, og som sådan kan man godt kalde det en politik. Men mig bekendt har vi ikke sådan egentlig et papir der hedder "gamle Hjørring kommunes politik for holdningen til kystsikring" – i givet fald så er jeg ikke kommet til det endnu.
11. Hvordan har I så samarbejdet med andre aktører, der har været omkring området ved Lønstrup? Har I snakket med dem? Udover Kystdirektoratet så er der jo Maarup Kirkes Venner, Skov- og Naturstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening?
12. Ja, men det har vi. Men jeg tør heller ikke referere præcist, hvordan det er foregået omkring kystsikring. Der har været dialog med alle de parter der, på forskellige planer i forskellige sammenhænge, ikke bare om kystsikring, men også om så meget andet. Altså eksempelvis Poul Jakobsens rør, der er jeg ret sikker på, det er også før min tid, at der har alle de parter på den ene eller anden måde været inddraget i noget dialog og nogle besigtigelser på etablering af rørene.
13. Hvordan deltager I nu i debatten? Nu ved jeg I skal til at have den her kystkonference, har jeg hørt om?
14. Ja, altså lige nu, i skrivende stund havde jeg nær sagt, der gør vi jo ingenting, fordi kommunalreformen har jo sat alting i bero, og vi kæmper og slårser med at få helt lavbanale praktiske ting til at fungere, så vi deltager som sådan ikke i nogen debat i øjeblikket. Men det er rigtigt, vi vil meget gerne have gennemført sådan en konference, hvor man får kigget på kystsikringen mere bredt, altså, kystsikring er jo andet end bare det at fastholde en kystlinje. Rent teknisk kan man for så vidt sagtens gøre det, hvis man ellers havde pengene til det, men det har nogen konsekvenser. Og at få noget dialog med de interesseorganisationer og borgergrupper, der er i området, omkring; hvad er det så egentlig man gerne vil, ikke altså, man kunne lave forskellige scenarier måske, altså pengene er jo ikke uendelige, men hvis nu de var, så er det jo ikke sikkert man ville bruge dem på den måde som eksempelvis kysten oppe ved Harreren ser ud. Altså det kunne man gøre hele vejen, og så havde vi da kysten liggende, hvor den ligger, og så går der sådan forholdsvis minimale udgifter til årligt for at fastholde det anlæg, men så får vi jo en helt anden kyst, med helt andre værdier – eller måske manglende værdier, og der har jeg hørt mange, også grundejere, hvis sommerhuse er ved at ryge i havet, sige, at det vil de ikke. Det er ikke den form for kystsikring... altså selv dem der er mest udsatte, der er altså nogle af dem, der er allermest udsatte, der faktisk kommer og siger, at det vil de egentlig gerne være fri for. Men det de siger, de gerne vil, det er hvis man kunne gøre så meget, så man i hvert fald reducerede hastigheden hvormed kysten trak sig tilbage. Så var det måske kompromisset mellem forskellige interesser, der var til at leve med.
15. Så det var måske snarere hen i retning af sandfodring, eller sådan nogle lidt mere miljøvenlige...
16. Ja, det tror jeg. Eller måske nogle bølgebrydere, eller... der er vi jo ikke endnu, så det tør jeg ikke sige, men den der armering, som der er ved Harreren; den er der i hvert fald også grundejere, som egentlig er kede af, hvis det skulle ske på deres strækning. Fordi så var der ikke nogen strand.
17. Nej, det er der ikke.
18. Så holder man selvfølgelig baglandet, men der er ikke nogen strand mere, og kystklinten kommer jo til at få et helt andet udtryk.
19. Jeg har fået indtryk af, at i Lønstrup, der er der sådan lidt delte meninger omkring kystsikring omkring Lønstrup, hvor der er nogen, der går meget ind for de der forsøg med Poul Jakobsens rør, mens der er andre som synes, at det ikke er nogen god ide.
20. Ja... altså Folketingets Trafikudvalg var jo forbi her, og jeg så, ligesom du sikkert selv har gjort, det der var i fjernsynet om hvad der blev sagt der, og der vil mit gæt da være, at langt hovedparten af Lønstrups borgere nok ville være enige i

- det der blev sagt, omkring at kystsikring omkring Lønstrup by skal man ikke eksperimentere med, forstået på den måde at fjerne høfder og bølgebrydere – og sætte rør op; det tør de simpelthen ikke.
21. Nej, det er for risikabelt.
  22. Det er simpelthen for risikabelt, der er for mange værdier, der er på spil, såfremt det nu ikke virkede; det er jo stadigvæk forsøg. Så... jeg har jo ikke været selv i dialog med andet end de folk, der selv har ringet til mig, og vil snakke om de emner, og dem der gør det, det er jo typisk dem, der har et sommerhus, der er i problemer, eller repræsenterer en grundejerforening. Og så har jeg snakket med nogle entreprenører. Men dem jeg har snakket med, som kunne finde på at tale for Poul Jakobsens rør, der er det jo ikke Lønstrup by, der er det mere problemfrie, åbne strækninger, hvor at der stadigvæk selvfølgelig er mange der siger, jamen hvad er problemet i at lave et forsøg? Men jeg har ikke hørt nogen sige, at Lønstrup by skulle bruges som forsøgsstrækning, på den måde, som jeg hørte Poul Jakobsen udlægge det, at man så skulle, for at kunne dokumentere om det virker, skulle fjerne den eksisterende kystbeskyttelse. Rent økonomisk, altså, så er det jo også mange penge at bruge, og de penge man bruger, bruger man på at fjerne noget, som er der, og som virker. Så kan man jo have en holdning til, om det er den rigtige måde at gøre det på, om det ser ordentligt ud, og alt sådan noget, ikke, men det er der, og det virker. Og bruge penge på at fjerne noget, så er det måske bedre at bruge penge på at bygge op, end det er at bygge ned, tror jeg, der er mange, der vil mene.
  23. Hvad så med længere syd for der, der er jo mange, der gerne vil bevare Mårup kirke, som jo er det, jeg arbejder med.
  24. Der er selvfølgelig en konflikt der – og igen, de forsøg, der kørte der, det er også før min tid, så detaljerne omkring det kender jeg ikke til, men det jeg synes jeg har hørt – og folk siger forskelligt, så handler det vel lidt om, man udlægger vel resultaterne af de forsøg afhængigt af hvad ens religion siger en.
  25. Ja, jeg har nemlig hørt to forskellige udlægnings af, hvordan de rør virkede, og der er en rogen, der er meget positiv indstillede, og synes de virkelig bremsede kystnedbrydningen, og der er andre, der siger, at de hjalp overhovedet ikke.
  26. Jeg hører også begge versioner, og da jeg ikke selv har fulgt med og selv været derude andet end som almindelig borger, men ikke med de briller, og ikke gentagne gange, og dokumentere hvad jeg egentlig ser, så vil jeg ikke sidde og have en hel masse holdninger til det – andet end at, jeg er da ikke i tvivl... man kan da sagtens forestille sig, at de under visse meteorologiske og strømningsforhold kunne virke, det er der i hvert fald dem, der siger. Men hvis man har været på vestkysten en dag, hvor der virkelig, hvor det virkelig brager, har jeg personligt svært ved at se hvorfor nogen plastikrør på stranden skulle forhindre kysten i bare at bide det, så det kan godt være, at rørene har sørget for, at der er blevet lagt noget under roligere vejrforhold, men hvad er det der gør, at de ikke bare lige bliver taget, første gang, der er en brandstorm. Og det er vel egentlig også det der er sket, det er at det måske har lagt noget til i nogle perioder – om det så ville have gjort det eller ej, det er det her med, at forsøget måske har været kørt i for kort tid, og for få kontrolstrækninger, og – hvad ved jeg. Men faktisk er jo, at når forsøget er ovre, så har kysten jo ikke flyttet sig ud; kammen står stadigvæk, hvor den står, måske lidt længere inde, og havet står helt op til, det var jo, som det var før. Jeg har ikke været ved at kigge på tallene om man kan dokumentere, at den hastighed hvormed skrænten rykker baglæns, den så er reduceret i den pågældende periode, men igen hvis sådan en periode, den har været et år eller tre, så ved jeg ikke rigtig, hvad man kan bruge det til, uanset hvad.
  27. Det er også svært at sige, hvis det ikke er over en længere periode, man prøver, med vejret og alting.
  28. Der skal mange flere år til. Det er lidt som jeg snakkede med en anden person om her den anden dag, det er lidt ligesom den religion, der er gået i klimadebatten, hvor, afhængig af hvem man er, så kan man jo vælge et datasæt – når data fluktuerer nok, så kan man jo vælge at tage en del af et datasæt, og så kan man jo få det til at præsentere den pointe, man har, det synspunkt, man nu måtte agitere for. Og det synes jeg måske man engang imellem har lidt på fornemmelsen, at det sker også her. At hvis man har økonomisk interesse nok i det her, så er der måske... så præsenterer man de data, som underbygger den interesse man har.
  29. Jeg tænker på, området derude, det er jo fredet – omkring Mårup og Rubjerg Knude. Hvordan fortolker I den fredning? Jeg hører jo så både, at man skal frede selve skræntnedbrydningen, men også at det, der er fredet, sådan set er naturen ovenfor skrænten, så der er folk, der fortolker det lidt forskelligt, og så bruger det til at argumentere for deres sag.
  30. Jeg har ikke selv læst fredningsbestemmelserne, det er jo dem, der vil afgøre det. Hvis der i fredningsbestemmelserne står, at man kan ikke leve med at kysten æder ind i det fredede område, så er der jo offentligt taget stilling til det, men det nægter jeg simpelthen at tro på, at der står deri. Jeg kan heller ikke huske, hvornår fredningen er lavet. Gamle fredninger har det med i deres formulering at være statiske. Altså, der er ødelagt mange gode naturområder ved at de blev fredet. Ved at fredningen forhindrer, det der egentlig gjorde at området havde værdi.
  31. Fordi det skal fastholdes, der hvor det er?
  32. Nja, altså man kan sige at hvis fredningens formål er at fastholde en naturtilstand, så er svaret ofte at man så skal sørge for den aktivitet, der er der på fredningstidspunktet så rent faktisk også kan fortsætte. Hvor at man i gamle dage... de fredninger, altså mange af de fredninger vi har her, de er faktisk tilbage til 30'erne.
  33. Ja, jeg tror den der nede er fra '48.
  34. Ja. Hvor mange fredninger, og jeg vil ikke kommentere den konkrete sag, jeg kan ikke huske – jeg har ikke læst bestemmelserne, men der er mange gamle fredninger, hedefredninger, de havde det med, at så skulle man pludselig holde sig ude af heden, hvorefter den vokser til. Og den problemstilling er der, og overført til den her sag, der kunne man da måske forestille sig, i og med det var en meget gammel fredning, at man har skrevet et eller andet med at; jamen hvad er fredningsformålet, det er at bevare det naturscenarie, som knuden og fyret det viser, bla bla. Og så er det klart, at hvis så man har en meget, meget stærk holdning til at kysten ikke må rykke sig tilbage, så kan man så her, mere end 50 år senere komme og sige "det, de skrev i fredningsbestemmelserne for mere end halvtreds år siden, det skal nu fortolkes som om, at kysten må ikke æde ind omkring fyret, og klitten ikke må bevæge sig baglæns, og fyret ikke må – om 50 år eller 20 år falde i havet". Der tror jeg, man er i gang med at fortolke noget hårdt. Fordi – altså min personlige holdning, det er at den, at det man ønsker at frede sådan et sted, det er naturscenariet. Det er det helt unikke naturscenarie, som der stort set ikke findes andre steder i verden, det man kan se lige præcis der. Og så kunne man godt lægge en hel masse klipper ned på skrænten, for at forhindre at fyret om 50 år ryger i havet, men så har man samtidig ødelagt sit naturscenarie; så har man ødelagt det, der var grunden til, at man fredede området.
  35. Ja. Så det er sådan enten-eller, hvad man synes?
  36. Ja, det tror jeg. Og så... hvis nu også pengene var uendelige, så ville jeg stadigvæk mene, at så ville det være en dårlig måde at bruge penge på.

37. Ja.
38. Personligt hører jeg til dem, der mener, at så må naturen gå sin gang. Og det er da rigtigt det pågældende areal, der vil det blive mindre og mindre, og engang efter vores levetid, så er det fredede område, så er det pludselig væk. Det fredede områdes baggrænse rykker sig jo ikke længere og længere ind i landet, der får man jo ikke lov til at flytte fredningen med ind, sådan at det fredede område bliver ved med at have samme areal, så det er klart, at der vil det forsvinde, eller i hvert fald blive minimeret, og som naturmand, så er det da træls at være vidne til, men – ja, det er jo en afvejning af forskellige interesser og det er jo heller ikke... Oplevelsen af den frie kyst synes jeg ikke man skal – specielt ikke lige præcis der – den måske mest spændende kyststrækning i hele kongeriget – at man skulle ødelægge den. Det er jo en oplevelse, der er jo et tusindtal turister og lokale, der får en rigtig god oplevelse hvert eneste år ved det skue, der er derude. Det er også et kulturhistorisk skue at være vidne til, hvordan først bygningen der ved fyret sander til, og fyret er ved at blive spist, og om nogle år, så kommer det ud på den anden side, kysten æder sig ind på Mårup kirke, og det er jo en kæmpe oplevelse.
39. Man kan også se gamle veje, der går nærmest lige direkte ud i havet...
40. Lige ud i havet, ja.
41. Det er jo sket i mange århundreder, kan man sige, landsbyer er blevet opgivet, og det ene og det andet.
42. Bare i min tid, der er stier – sidst jeg var derude, der er stier som jeg har gået på for et par år siden, hvor man kan se, nu går de ude i havet. Og jeg kan huske, det er ikke andet end to år siden, da gik jeg på den. Det er da... det giver da en eller anden god fornemmelse af, at verden er andet end menneskets trang til at styre og regere. Og personligt synes jeg også, det har værdi.
43. Synes du det er en af de største kvaliteter, der er ved området deroppe?
44. Ja, det synes jeg egentlig. Altså den der storhed, den der storhed, der specielt er over knuden, som jo både indeholder kultur og natur og elementernes rasen finder du jo stort set ikke andre steder i Danmark. Du kan sikkert finde det andre steder i verden, men i Danmark, der er det jo helt unikt. Og så er det også, det er også fascinerende, at så ligger der en kirke derude, det giver selvfølgelig en ide om, at samfundet har set anderledes ud engang, fordi hvem vil lægge en kirke på en kant i dag? Der har jo været bysamfund, der har jo været folk, der har haft deres daglige færden derude tidligere, det er da en god kulturhistorisk historie. Det er da den gode historie.
45. Det er det bestemt. Tror du det vil ændre hvor attraktivt området er, for turister for eksempel, når Mårup kirke og Rubjerg Fyr så forsvinder?
46. Ja, selvfølgelig vil det det.
47. Så vil det ikke være så interessant længere på den måde?
48. Når Mårup kirke forsvinder, så er det område der jo "bare" en kystskrænt. Dem har vi jo andre af. Det er jo der, man tager ud, man tager jo ikke til alle de andre kilometervis af kyststrækninger, hvor vi har tilsvarende skrænter. Så hele det skue der, det bliver da... værdien bliver da minimeret ganske drastisk, den dag kirken forsvinder. Og det samme den dag fyret det pludselig... altså, så længe det står inde i klitten, så er det måske stadigvæk en spændende historie, det er måske lidt ligesom den tilsandede kirke i Skagen, ikke, og den dag det kommer ud på den anden side, så er den jo rigtig god. Men den dag den er helt væk – altså selve knuden vil jo blive ved med at være spændende og attraktiv.
49. Ja, rent geologisk og så naturoplevelsen?
50. Ja, også naturoplevelsen. Og den gode historie, at her har været – kan også dokumenteres, der på Strandfogedgården, der er man jo ved at lave en udstilling, der dokumenterer den her proces. Så den gode historie vil jo blive ved med at leve, men det er da klart, at det er bedst, når man kan se det i virkeligheden. Det er der da ingen tvivl om. Altså – folk valfarter jo også til Omaha Beach i Normandiet for at se, hvad der skete på D-dag. Hvis nu der lå lig af amerikanske soldater og vuggede i strandkanten, og udbombede landingsfartøjer, så ville det jo give en større oplevelse. Det gør der så ikke, det laver man så en udstilling, der viser, og der ender det her jo så også på et tidspunkt, med at det så bliver en udstilling af hvad der har været her engang.
51. Det vil selvfølgelig ikke være den samme effekt som at stå derude.
52. Selvfølgelig vil det ikke det. Selvfølgelig vil det ikke det. Til gengæld er det så i så meget nyere tid, at dokumentationen af hvad der sker, den bliver jo god. Det er der ingen tvivl om, det bliver jo topprofessionelt. Så det vil jo stadigvæk være... knuden vil jo blive ved med at være udflugtsmål i mange, mange hundrede år frem, det er jeg sikker på. Men Mårup kirke, det vil jo selvfølgelig være et kæmpe tab når den ryger i. Eller – bliver fjernet. Det er helt sikkert. Det er jo ikke kun Maarup Kirkes Venner, der vil begræde det, det tror jeg alle vil begræde, uanset hvad pokker man har af holdninger til rør og til kystsikring og til hvad ved jeg. Det... der er jo ikke nogen, der ikke mener, det er helt fantastisk og helt unikt.
53. Nej. Det virker som om, at nu har jeg snakket med Maarup Kirkes Venner, og de har nogle meget stærke følelser omkring det sted.
54. Det er helt sikkert, og jeg har aldrig selv snakket med dem, for jeg er som sagt helt ny på opgaven, men jeg kan godt forstå, man har stærke følelser omkring det. Fordi dels så er det jo et helt fantastisk sted, det er jo helt international topklasse. Hvis så man har boet i området hele sit liv, så giver det jo en ekstra dimension. Hvis så måske ligefrem at nogle af ens forfædre ligger begravet på kirkegården, så giver det jo igen en helt anden dimension omkring gravfred, og selvfølgelig er der stærke følelser indblandet i det. Det ville være mærkeligt, hvis ikke der var. Så det synes jeg er helt naturligt.
55. Tror du nogen gange de føler at deres synspunkter ikke er blevet imødekommet sådan specielt godt?
56. Nej, jeg kender ikke historien i detaljer, men imødekommet på den måde, at der er sket noget, der gør at kirken er sikret, nej, så er de jo ikke imødekommet. Men sådan er det jo i det her samfund, at vi har jo ikke ret til at få vores vilje. Jeg synes det burde være sådan at vi har ret til at blive hørt, og vi har ret til at det vi – de udsagn, man nu måtte have, de holdninger man har, bliver hørt så professionelt, at de også bliver vurderet. Og det er da min opfattelse, at det er da også sket her. De er så bare ikke... det er jo en klassisk konflikt. Der er forskellige hensyn og man skal vælge. Enten det ene eller det andet. Man kan ikke begge dele. Og der er det så endt til deres ugunst. Og det skal man selvfølgelig også være skuffet over. Jeg mener bare ikke at det er det samme som at sige, at man så kan sige, at der er ingen, der hører. Det synes jeg simpelthen ikke er rigtigt. Jeg har ikke været indblandet i det konkrete, men som jeg fornemmer det, så mener jeg bestemt, at de har fået taletid rigtig mange steder, og der er blevet lyttet på dem rigtig mange gange. Der har været nogle hensyn, der vejede anderledes.
57. Ja. Hvad for nogen værdier og kvaliteter mener du at Lønstrup og området der omkring har for hele Hjørring Kommune og hele Vendsyssel? Er det et område, der er vigtigt i forhold til turisme og regional natur?

58. Helt afgjort. Og det tror jeg da også dem fra de andre gamle kommuner – nu er jeg selv fra gammel Hjørring Kommune, så nu har jeg selvfølgelig lidt mere i klemme der end så mange andre. Men det er da en unik by, selvfølgelig kan man se, at der er sket meget nyt dernede, men der er jo også meget af den gamle fiskerby tilbage, små snørklede gader... selvfølgelig er der gået lidt Costa del Sol i den, med at det er keramikværksteder, og det er restauranter og det er cafeer stort set det hele.
59. Men der er alligevel meget af den gamle by, der er bevaret.
60. Ja, der er meget af den gamle by, der er bevaret, små gader og – sådan ville du aldrig lave en by i dag. Og det tror jeg rigtig mange sætter pris på. Og den har sit helt eget image, den har formået at gå en anden vej, og virkelig stædigt, og professionelt faktisk, holdt fast i, at den ville ikke den vej, som Løkken og Blokhus-området er gået. Det er noget andet, man har villet lokalt i byen, og der har byen gjort det godt på den måde, at der har været mange mennesker, der har været meget aktive og virkelig sat dagsordenen. Det er måske i virkeligheden de samme mennesker, der sidder i Maarup Kirkes Venner, det er det sikkert. Men det er et godt eksempel på igen, at der er altså blevet lyttet til lokale interesser, synes jeg. Og her synes jeg de lokale interesser har været begavede, fordi Lønstrup by i dag er da meget mere – det kan godt være, den ikke omsætter så meget som Løkken, det gør den sikkert ikke – men den er da meget mere interessant. Og den type turister, som byen henvender sig til, der passer det som området i øvrigt har også bedre til. Der tror jeg der er et godt sammenspil imellem tilbud og image, altså – gang i den om natten og badestrand om dagen, ikke? Hvor Lønstrup, der er det måske lidt mere det modne publikum, med det modne publikums ønsker og behov.
61. Ja. Kunst og naturoplevelser?
62. Kunst og naturoplevelser. Og når man tager natur, så er der nogen områder derude, som er helt unikke. Nu har vi snakket om området der syd for byen, med Rubjerg Knude. Men nord for byen, der er også nogen områder, som er helt unikke. De er ikke nær så velbesøgte, men rent naturfagligt, der er de nok Rubjerg Knude overlegen. Altså området ved Kjærsgård Strand, udløbet af Liver Å, Kjærsgård Strand. Der ligger jo arealer der, hvor der er flere arter, som reelt kun findes der i hele Danmark. Og det er jo så også udepeget som Natura 2000 område, det er helt unikt som naturareal. Det andet, det er sådan mere – det er selvfølgelig også natur – men det er mere scenariet, mere end der er nogle arter, der er nogle naturtyper, du ikke kan finde andre steder.
63. Så det er selve det visuelle i det?
64. Så er det mere det visuelle, scenariet, den store oplevelse, hvor at nord for byen, der er der nogle områder, hvor der simpelthen findes arter, du bare ikke finder andre steder i Danmark. Så der er det sådan helt unikt.
65. Tror du scenariet eller det visuelle i det har nogen betydning for hvad for en politik, man gerne ser ført derude?
66. Ja, jamen det er jeg helt overbevist om, det er jeg helt overbevist om. Nu startede jeg med at sige det her med Harrerendens. Der har man jo formålet at fastholde en kystlinje; det har nogle visuelle konsekvenser. Det kan folk forholde sig til og forstå. Og det er der mange som siger, jamen det er så Harrerendens valg, sådan bryder vi os ikke om, at det skal være andre steder. Der kunne have været gjort det samme ved Mårup kirke, hvis man ville, for enhver omkostning, fastholde Mårup kirke, så kunne man også have gjort det. Men så havde det haft nogle visuelle konsekvenser. Og det har man ikke ønsket, altså det havde givet en helt anden kystlinje, og noget af det, der er det fantastiske ved det i dag, det rå, det voldsomme, ville jo så få et helt andet udtryk, så det visuelle, det betyder meget, det er der ingen tvivl om.
67. Tror du man kan snakke om, at det æstetiske, det betyder lige så meget, som det at det er et geologisk profil, der er unik?
68. Jamen, jeg tror det æstetiske betyder meget mere. Altså, for lokalsamfundet og politikere, der skal man varme sig godt op, hvis man skal fortælle dem, at Mårup kirke skal ryge i, fordi det geologiske profil er unikt. Den sælger ikke mange billetter. Det er sådan noget, det kunne jeg godt blive påvirket af, men den tror jeg i mange sammenhænge ville være rigtig, rigtig svær. Der ville de følelser omkring kirken, de ville veje betydelig hårdere. Man ville lynhurtigt blive udsat for et modargument, der hedder "hvor mange kommer så og kigger på det geologiske profil, hvor mange ved så, at det er så fantastisk" eller et modargument, der hedder "jamen hvis vi nu armerer kystlinjen, så er det geologiske profil der stadigvæk, man kan måske ikke lige se det, når man vil, men så har vi jo netop bevaret det geologiske profil".
69. Ja, det har jeg faktisk hørt, det der.
70. Altså sådan noget ville man uden tvivl blive mødt med rimelig ofte, er jeg sikker på. Så nej, altså, jeg tror det er sådan det helt lavbanale, visuelle, æstetiske udtryk – det som hr. og fru Jensen oplever når de går en tur. Det tror jeg faktisk. Det er ikke det akademiske, at man ønsker at bevare en eller anden akademisk værdi. Det er meget mere op ad bakke at argumentere for sådan noget.
71. Ja. Hvis vi så går lige over til, hvad I så vil med kysterne her nu. Hvad vil I gerne se, at der sker i fremtiden med Hjørrings kyster? Jeg har hørt fra Kystdirektoratet, at I havde en meget ambitiøs plan?
72. Ja. Det er igen noget af det materiale, jeg ikke har haft tid til at læse, jeg ved det er der. For et par år siden har – jeg kan ikke huske om det er Kystdirektoratet eller om det er os eller om det er amtet eller om det er et joint venture – har haft Hydraulisk Institut til at lave et stykke arbejde omkring kystsikring, hvad man kunne gøre, og hvad man ikke kunne gøre. Og det er en meget ambitiøs plan som kommer til at koste mange millioner kroner, hvis man skulle gøre det. Og for at vende tilbage til hjertet i dit spørgsmål, hvad vil vi gøre nu, jamen det kan jeg ikke svare dig på, fordi det er jo nyt. Og når man siger vi, altså ny Hjørring Kommune, "vi" er jo også nye. Gamle Hjørring Kommune havde sikkert nogle holdninger til nogle ting. Det var så før min tid på banen, men der er uden tvivl – havde man nogle holdninger. Men nu er "vi" jo noget andet, nu er "vi" jo Ny Hjørring Kommune, og det vil sige, det er jo nogle nye politikere. Og de nye politikere skal jo selvfølgelig have adgang til at danne sig deres holdning. Og det er sådan nogle ting, der var tanken bag den her conference, som oprindeligt var planlagt til at skulle have været afholdt sidste år, det blev den så ikke. Og så vil vi så se om vi kan – eller, vi skal gøre det i år. Det er sådan lige et springende spørgsmål om hvornår vi når det. Altså der er mange, der meget gerne vil vi når det inden sommerferien. Og det vil jeg håbe vi kan nå, det er lidt ambitiøst i forhold til verden sådan i øvrigt ser ud heroppe, men det er det, der arbejdes på i hvert fald. Programmet for sådan en conference, det er ikke lagt fast endnu overhovedet, det er bare sådan nogle strøtanker, som jeg har – jeg har hørt, at de tanker havde man i gamle Hjørring, og jeg overtager området, "nå men, det lyder da fornuftigt", så at få de her strøtanker formet, det er stadigvæk lidt på tegnebordet. Og lige om lidt skal jeg faktisk have en snak med den samme Per Sørensen, hvor vi skal finde ud, hvad er det så, man vil. Sådan som jeg forstod de oprindelige tanker, så går det på netop at kigge på det her lidt i en helhed. Dels måske skabe en fælles forståelse blandt interesseorganisationerne – grundejerforeninger, turistforeninger, måske Maarup Kirkes Venner, og hvem pokker nu

ellers måtte være involveret og interesseret – i at der er mange hensyn i det her. Alle parter kommer med deres agenda, og de agendaer er ofte modsatrettede. Der er mange hensyn. Og så – jeg kunne godt tænke mig at der var en eller anden form for belysning af, at verden er altså lidt mere kompliceret end at lige at hedde, at et hensyn skal have ret. At folk kan have en forståelse af at verden er større end lige deres egen andegård, end lige deres egen interesse. Det gør ikke deres egen interesse mindre værd, det gør bare at verden er stor, og verden er kompliceret. Det kunne være det ene mål – opnå konsensus omkring sådan noget, det tror jeg ikke på kan lade sig gøre, men det kunne være en from tanke. Et andet mål kunne så netop være at prøve at præsentere nogle af de her planer, der har været... med henblik på at vores politikere skal gøre sig selv klart, hvad er det man vil, ikke. Og hvis man vil komme ud og snakke helhedsplan, og hvis man nu – det endte med at man sagde, den plan I lige har lavet, det er simpelthen bull's eye, det er det vi vil, ikke, jamen så var det jo - kan det jo have karakter af sådan en indledende offentlig høring om det, det er en lang proces, uden tvivl, men det er jo også noget med at tjene penge, ikke. Så altså også et mål med sådan en konference at vores politikere så – hvor jeg har godt af at høre, ligesom de andre uden tvivl også har godt af at høre forskellige synspunkter, forskellige holdninger til det her, for så at få dannet sin egen mening midt i det her krydsfelt. Om det kan lade sig gøre sådan i konsensus at lave en helhedsplan man så følger, det ved jeg ikke, men det kunne da være et fromt mål at have. Igen, kystbeskyttelsesloven, det er stadigvæk nyt for mig, men som jeg har forstået det, så er det jo grundejerne, der egentlig er den udførende kraft, og har som sådan ansvaret. Myndigheder kan jo, hvis man føler sig kaldet til det, gå ind og medfinansiere. Man har lov til at støtte op, hvis man synes det er begavet at gøre, og det er jo det vi gør i nogen sammenhænge, vi har gjort det tidligere på Harrerenden, vi gør det jo reelt omkring kyst – sandfodring ved Lønstrup. Og om kommunen vil gå ind og sponsorere noget andet – altså den her ambitiøse helhedsplan; det kan jeg jo selvfølgelig ikke sware på i dag. Jeg kunne godt have en holdning til – så er ikke kommunen gør det, så bliver det nok ikke til noget, fordi så mange millioner kroner, det bliver grundejerforeninger aldrig enige om. Så meget har jeg lært på de par måneder, jeg har haft opgaven, når jeg snakker med grundejerforeningerne, at interessekonflikterne, de er jo til at få øje på. Dels to grundejerforeninger imellem – afhængig af om man lige ligger på den ene eller den anden side af en læmole, for eksempel – så er interessekonflikten markant. Men også inden for samme grundejerforening. Dem, der bor inde i baglandet, de synes det går vældig godt. Dem, der bor alleralleryderst, de synes det er helt forfærdeligt. Og dem, der sidder der i række to – tre stykker, de har et problem, ikke, fordi på den ene side, så kan de godt se, at hvis ikke der sker noget, så er det jo dem, der er ved at falde ud om x antal år. Omvendt, så vil de måske gerne ud i første række at ligge. Hvad ved jeg! Det er måske lidt provokerende sagt. Så selv inden for en grundejerforening, der er det mit indtryk, at det i nogen sammenhænge, afhængig af hvad det handler om, kan være meget svært at få fælles fodslag. Specielt i det sekund at pengepungen skal op af lommen. Så er det mit indtryk, så går det galt. Sådan har det i hvert fald været hidtil, jeg ved at der hidtil har været nogle tiltag fra gamle Hjørring Kommunes side, som faldt på at man ikke kunne få baglandet med. Nu har jeg lige snakket med en af grundejerforeningerne derude den anden dag, og det lyder på ham som om, at det der skete her i vinter, at de to nordlige moler ved Skallerup Klit Feriecenter blev bagskyldt og der blev taget en hel del af stranden, og Skallerup Klit har et hus, der er lige på kanten, og der ligger også et par private sommerhuse, der begynder at ligge rigtig tæt på, det har flyttet noget i folks opfattelse, siger han. Og hans opfattelse er, at nu er tiden moden til, at man i hvert fald på den delstrækning, fra Skallerup Klit og op mod Kjærsgård Strand, formentlig kan finde fodslag til et eller andet. Der er jo så også en stor aktør med, Skallerup Klit Feriecenter, som – jeg har haft en enkelt snak med dem derude – som virker meget imødekommende og meget forstående overfor at deres – dels har de selv et problem, de har nogle huse, der er ved at nærme sig, de har nogle hofder der bliver bagskyldt, men dels synes jeg også de virker meget afklarede omkring at de har en erkendelse af at deres hofder rent faktisk giver problemer på nordsiden, og er indstillet på, hvad skal man sige, på en eller anden måde tage del i, tage det ansvar, som de nu egentlig, for de konsekvenser, som deres anlæg nu har, og den vej rundt være med i en løsning af en opgave.

73. Ja.

74. Og det er klart, det er jo en stor aktør, som i forvejen skal ud og bruge mange penge. Og det vil sige, hvis man så bruger pengene på en måde, så det – så man ser i hvert fald den delstrækning i en helhed, så er der måske nogle muligheder. Grundejerforeningerne siger, at de tror selv på at de kan få noget fælles fodslag i området. Så jeg kunne forestille mig et eller andet med at når vi holder sådan en konference der, så vil det jo selvfølgelig handle om hele Ny Hjørring Kommunes kyststrækning. Der hvor vi har problemer, det er jo gamle Hjørring og så er det Løkken by med den læmole, der er der – der er også noget erosion på læsiden af den. Men jeg kunne forestille mig parallelt med det, der vil ske noget mere lokalt fra Skallerup Klit og nordpå til Kjærsgård Strand, de kan ikke vente på det andet. De føler sig simpelthen for pressede. Og så føler de også – synes jeg at jeg fornemmer på dem – at de skal smede nu, for jernet er varmt i øjeblikket. Så skal de opnå konsensus om noget på den delstrækning, så er det altså nu. Så der er faktisk aftalt et møde her om to-tre uger mellem de parter derude, hvor ideen er, med os og Kystdirektoratet og Skallerup Klit og grundejerforeningerne med lige at prøve at finde ud af, hvad kan vi så gøre der. Et eller andet sted hiver det så lige brodden ud af den der konference, fordi lige præcis den samme strækning, var jo en af de tunge strækninger, som konferencen kunne handle om. Den kunne handle om den strækning, så er der Lønstrup by – Harrerenden, Lønstrup by, Mårup kirke – det område der – og så er der lidt nede ved Løkken. Så på den måde, så bagløber det jo lidt konferencen, men det er jo også svært for os at sidde og sige ”jamen, vi vil lige, vi vil hellere ”konference os” ud af den, den holder jo ikke.

75. *Kan det godt være en svær opgave, på den ene side tage meget hensyn til lokale og inddrage dem i arbejdet, og på den anden side gerne ville lave noget, der er helhedsorienteret for hele kyststrækningen?*

76. Jo, altså de folk jeg snakker med derude lige omkring den delstrækning, de virker umiddelbart på mig meget indstillede på at det at lave meget lokale løsninger, det fører ingenting til. Det virker de utrolig afklarede omkring. Så derfor så er jeg egentlig ikke... konkret, så tror jeg egentlig ikke, det er noget problem her, fordi man kan godt sige at fra Skallerup Klit og nordpå, det er en helt anden situation end Skallerup Klit og sydpå, fordi at molerne gør noget. Der er en situation på den ene side, og der er en anden situation på den anden side. Så det at se den strækning op til Kjærsgård Strand, hvor erosionen så naturligt ophører, hvor aflejringerne og erosionen balancerer nogenlunde, tror jeg, det tror jeg egentlig ikke er noget problem. Og kan man opnå konsensus om en løsning der nu – jamen det der lander godt nu, det kommer jo ikke dårligt op senere.

77. Nej.

78. Og det er jo - de der to moler, det er jo lige nu, det er sket, at de er blevet bagskyldt, så det er lige nu man skal finde på, hvad gør man så? Som jeg har forstået, så tidligere der er det samme sket, der har man så bare forlænget dem

- indad. Og der er Skallerup Klit da indstillet på, at det er ikke nødvendigvis det rigtige bare bevidstløst at forlænge indad. Så det vi snakker om der, sådan lidt snik-snakkede om, det var jo, at i dialog med kystdirektoratet og deres kystteknikere, at overveje om man kunne gøre andet. Og andet, hvad kunne det være, det kunne måske være at vende dem, at lave bølgebrydere, og hvad ville det så betyde? Det har jeg ikke erfaring nok til, det vil jeg ikke stå og kloge mig i. Men det kunne måske være det, der beskytter, det reducerer ikke – eller, det reducerer måske erosionen, men det forhindrer den jo ikke. Men samtidig kan det måske være det der gør at man får bremsset den erosion der sker længere nordpå, som kører sådan lidt i dobbeltspeed i øjeblikket, at få den ned i lidt mere normal speed. Altså igen, at få den væk, det sker jo ikke.
79. Nej, det kan man jo nok ikke.
80. Ikke medmindre det bliver sådan en Harrerenden-løsning.
81. Ved kysten, der er der jo tit både lokale interesser, dem der lige bor der, men der er måske også nogle lidt større interesser, rent regionalt for at opleve kysten, og turistinteresser og sådan noget. Har I gjort jer nogle tanker om hvordan I vil prøve at koordinere de forskellige interesser, der kan være i det?
82. Nej, men der kommer den interesse jo lidt ind i billedet igen, fordi, i den sidste ende er det jo meget politisk. Og det at give vores politikere et godt billede af, at der er virkelig mange interesser på spil her, som i den grad er modsatrettede, det er jo et af målene med sådan en konference. Og så kunne efterbehandlingen af konferencen... ville jo så naturligt være, at politikerne de skulle hjem og diskutere det, de har oplevet, og finde deres holdning til det, hvor man så afvejer forskellige hensyn. I gamle Hjørring, der har man så aldrig haft en konference, mig bekendt, men man har jo diskuteret det. Og der endte det jo med, eksempelvis der ved Mårup kirke, altså at man ikke kunne leve med eksempelvis en Harrerenden-løsning. Så der har andre hensyn jo været inde, og rent faktisk vejet tungere, end det der hensyn til Mårup kirke. Man ved jo godt, at hvis ikke man gjorde et eller andet meget, meget drastisk, så er det et spørgsmål om tid. Om det så er fem år, eller 30 år, men det er et spørgsmål om tid.
83. Amtet de havde jo sådan en regional politik på området, og så har jeg hørt snak om, at nu hvor det kommer ud til kommunerne, så er man jo netop tættere på de lokale og de lokale ønsker. Tror du strukturreformen på en eller anden måde vil ændre den måde, det foregår på?
84. Det ved jeg sgu ikke. Altså selvfølgelig vil det jo det, for det er jo andre politikere. Og det man sidder tættere på, det påvirker. Nu har jeg jo selv en baggrund indenfor miljøområdet, og der er slet ingen tvivl om at en meget, meget svær beslutning, altså en beslutning som har meget store konsekvenser for en konkret virksomhed, den er altså – og så kan man – hvis den er fagligt velfunderet, ligesom, den er efter reglerne – den er lettere at træffe, hvis man sidder lidt længere, altså i armslængde fra virksomheden, end hvis at det er ens svoger, der ejer den, altså, for at sætte det helt på spidsen. Det er det altså, det er indiskutabelt. Selvfølgelig vil der være nogen situationer, hvor man kommer så tæt på, at man bliver inhabil, både som embedsmand og politiker, men jo tættere man kommer på, det er – det kræver betydelig mere af politikere. Sådan er det. Det er svarere. Men det er jo så det, der er udfordringen. Og det vil uden tvivl også gøre sig gældende her. Spørgsmålet er så – hvis det påvirker noget her – hvad vej påvirker det. Fordi – når vi taler om en virksomhed eller sådan noget skal have lov at udvide sig, så er kræfterne for et ja ofte meget større end for et nej, selvom man må gå på kompromis med noget miljø. Ofte; nu skal man jo passe på, det er jo ikke altid, men ofte. Det er sådan den fornemmelse vi har; som embedsmænd, der mærker vi et hårdere pres den vej, ingen tvivl om det. På kystsikring, der kan jeg være i tvivl om hvad vej presset egentlig vil – hvor det vil blive hårdest fra. Lige i øjeblikket, der mærker vi selvfølgelig et hårdt pres fra beskyttelsessiden, altså beskyttelse af kystsikringen. Altså, det var ikke andet end lige, vi havde sat os 2. januar, så begyndte telefonerne at ringe, og det er jo selvfølgelig folk, der har forsøgt at komme igennem med nogle synspunkter i den gamle verden, og så kommer vi over 1. januar, og så er det en ny verden, og så vil de godt lige være sikre på at vi er klar over, at der er altså nogen, der mener, der er nogen problemer her. Men de der, sådan lidt nogen overordnede hensyn, altså, dem er jeg sikker på, vi også kommer til at opleve kraftigt. Altså, selvfølgelig fra de der organisationer, hvor man ved det kommer, DN, Friluftsrådet og sådan nogen. Men også fra erhvervssiden. Jeg er sikker på – mit gæt vil være at turistorganisationer vil ikke kunne leve med at kysten bliver tilplastret på den måde, som det er ved Harrerenden, for så har vi ingen strand.
85. Nej, og det er vel den store attraktion.
86. Ja. Jeg har hørt det, jeg har som sagt været til møde med direktøren ved Skallerup Klit, hvor han siger, at de har et problem, de skal have løst, og de vil gerne i dialog omkring det, men de vil ikke plastre deres strand til sådan som ved Harrerenden. Fordi de er i et turisterhverv, de lever af at der kommer kunder her, som vil se den vestjyske natur, men som altså også gerne vil ned og gå på stranden, så det er vigtigt for dem. Så der har de simpelthen gjort sig en tanke om, jamen så hellere at der så på sigt ryger et hus eller to. Og det er de selvfølgelig skidetrætte af, men alternativet, det tror jeg egentlig de har en opfattelse af, sådan sat på spidsen; at det vil være lidt det samme som at lukke hele forretningen. Fordi, hvorfor er det folk kommer her? Så lige præcis her – i mange tilfælde der oplever vi som embedsmænd et pres for at kommunen skal bare bruge penge på et eller andet, altså veje, og – ”hvorfor har I ikke repareret vores vej” – lige hullet hjemme ved mig, det er altid værre end alle andre problemer, der overhovedet er i hele kommunen. Altså, det oplever vi hver eneste dag. Lige præcis her, der tror jeg altså vi bliver mødt med pres fra to modsatrettede sider.
87. Ja. Fordi der er store interesser på begge sider?
88. Der er store interesser på begge sider, ja. Og følelserne hænger helt udenpå på begge sider. Så jeg tror ikke på vi bliver udsat for et ensidigt pres som jeg synes vi gør på rigtig, rigtig mange andre områder; der bliver vi udsat for et meget ensidigt pres, hvor de der andre overordnede hensyn, som der jo også er indenfor alt muligt andet, det bliver ikke varetaget ligeså aggressivt. Vi ved godt, der er mange, der mener det, men det bliver ikke varetaget nær så aggressivt.
89. Synes du det her, det er bare et spørgsmål om præferencer, enten vil man gerne have kystbeskyttelse, eller også vil man ikke, eller er det mere et spørgsmål om, at der er en rigtig beslutning at træffe i de enkelte sager? Nu snakkede vi om Mårup kirke, at det måske er mere rigtigt at bevare scenariet deroppe?
90. Jamen, altså, hvad er rigtig og hvad er forkert, det er jo altid ud fra de præferencer, man har. Jeg ved jo godt, hvad jeg synes er rigtigt, jeg ved da også godt, at det er fordi, at sådan ser mine præferencer ud... det ved jeg sgu ikke. Nej, men jeg tror, altså – der kan man jo ikke, altså ligegyldigt hvad man mener, så er det fordi man har en eller anden præference omkring det, eller har noget i klemme. Hvis man har noget i klemme, så kan det... man kan jo godt have haft en præference indtil man har noget i klemme, så har man pludselig en anden præference. Jeg synes, det ser vi jo så tit i alle mulige andre sammenhænge, så det gør sig garanteret også gældende her. Men for os, der ikke har noget i

- klemme, der er det da sådan vores almindelige livsanskuelse, som... der er selvfølgelig en præference der, som gør, at nogen argumenter rammer én dybere end andre argumenter gør.
91. Synes du kommunen har en form for ansvar for, at der skal være noget fri natur ved kysterne?
  92. Ja, helt klart. Det synes jeg helt klart. Det er jo – altså, kommunen er jo sat i verden for at løse mange problemer, og støtte op om lokalsamfundet på mange måder. En måde at støtte op om lokalsamfundet, det er jo at støtte op om de erhverv, der er. Et af de store erhverv i området, det er turisterhvervet. Og det er jo et legalt hensyn for en kommune at tage. Ligesom det er et legalt hensyn at tage at beskytte en grundejers jord mod at ryge i havet. Men det er da et legalt hensyn at have, at sige, at vi ønsker vores kommune skal have et image, et brand, sådan og sådan. Vi ønsker at vi vil kunne tilbyde sådan og sådan. Vi synes at vores kommune skal udvikle sig i den og den retning, og det vi skal leve af om tredivede år, det er sådan og sådan. Og så nytter det jo ikke noget, hvis man laver sådan en udviklingsplan, har nogle udviklingsvisioner, hvis så de elementer, der skal støtte op om dem, dem får man ødelagt undervejs. Og hvis turisme er en af de visioner, der er, for at det er det, vi lever af, eller hvad vi også lever af om 30 år, jamen, så er vi nødt til være opmærksomme på, jamen, hvad betyder noget for turister? Det er så den ene side af det, det er sådan den meget, hvad skal man sige, menneske-orienterede side. Så er der jo nogle spilleregler, der bliver sat i verden for at beskytte eller varetage, og efter planerne kommer så naturområder, det er jo et af de hensyn, og der er jo altså nogle beskyttede naturområder, uanset om der altså er et turisterhverv, der godt kunne tænke sig at lave et femtjernet hotel derude på Kjærsgård Strand, hvor vores opgave, det er at sige ”det kan I så glemme”. Så selv om det er turisterhverv, så er der altså også nogle hensyn, hvor de må bøje af på et tidspunkt. Så hele det at udvikle lokalsamfundet, hvad gør man, hvad har man hvor, for at undgå interessekonflikter, det er jo en klassisk kommunal opgave. Hvor at kystsikring så har fået et ekstra skru med kommunalreformen. Og naturområdet har fået et enormt ekstra skru med kommunalreformen. Men mange af de problemstillinger falder jo lidt ind i det, der var den gamle kommunale verden, nemlig prioriterer vi vores – de hektarer, vi nu har, de kvadratkilometer vi nu har, hvordan udnytter vi nu dem, og hvordan udnytter vi dem med henblik på en fremadrettet planlægning. Der falder det jo så nemt, ganske godt nok ind, ind i den sammenhæng. Og jeg er også sikker på, nu siger du at amtet har skrevet om det i deres regionplan, det kommer vi også til i vores nye kommuneplan, der bliver det også et tema. Ligesom i alle de gamle kommuners kommuneplaner har turisme været et tema, noget man har skrevet om, og den vej rundt selvfølgelig har skullet forholde sig til det. Og turisme og Nordjylland og kyster, og dermed kystsikring, det hænger altså sammen. Så det kommer vi til at forholde os til på en eller anden måde.
  93. Har du nogen fornemmelse af nu, hvorvidt det vil være godt for naturen, at beslutningerne er kommet ned på et lidt lavere niveau nu, end de var før i amtet?
  94. Jamen, jeg skal da ikke lægge skjul på, at min holdning har altid været, at amtet har gjort det rigtig, rigtig godt. Og specielt på naturområdet, der er det en meget farlig vej, man er gået med at lægge det ud til os. Og det er jo endda på trods af at jeg så selv sidder med det. Jeg har meget svært ved at se, at der bliver ret mange kommuner i Danmark, der kunne gøre det bedre, end amtet kunne. Kunne gøre det fagligt bedre, kunne gøre det hurtigere, kunne gøre det – i bedste fald kan vi gøre det lige så godt. I bedste fald. Og det har vi så også ambitioner om at ville gøre. Men det er jo så heller ikke det, der har været ambitionen, det var jo ikke det, der var formålet med kommunalreformen, nu vil vi gøre noget for naturen. Det der var formålet med kommunalreformen, og den del, det er, at afgørelser, der er rettet mod borgere, skal ligge tæt ved borgeren, det vil sige, det skal ligge i kommunen. Uanset om det er begavet eller ej med hensyn til det faglige og saglige indhold. Fagligheden har jo ikke været et element i kommunalreformen, det styrende element har jo simpelthen været; afgørelser rettet mod en borger skal ligge tæt ved borgeren. Punktum. Og sådan er det sagt, og så må kommunerne ellers evne at løfte den opgave ordentligt. Der har man så bare taget som forudsætning, at det kunne de selvfølgelig gøre. Og det er i nogen sammenhænge en ok forudsætning, i andre sammenhænge der er den grænsende til det naive. Men sådan er det jo at være politiker, der har man jo lov til at have politiske visioner, og så er det jo vores andres opgave at sørge for at de – politikernes visioner – uanset hvor realistiske de er, eller måske mindre realistiske, de så bliver implementeret i virkeligheden.
  95. Ja.
  96. Og konkret lige for os; nu er vi ikke kommet sådan helt i gang endnu, og vi har ikke rigtig haft snakket med vores politikere endnu, så jeg ved ikke helt, hvor de er endnu, men... det, vi så har nået at løbe i gang, der synes jeg faktisk, det går forbavsende godt. Men jeg er altså også vidende om nogle andre kommuner rundt omkring, hvor det går forfærdelig dårligt. Og hvor der er ingen tvivl om at naturen kommer til at lide voldsomt under det her. Der er andre kommuner, hvor det går helt den gale vej. Det er der slet ingen tvivl om.
  97. Hvorfor tror du så, det går den vej?
  98. Jamen, ressourcspørgsmål. Manglende faglighed. Amtet har kunnet opbygge en – fordi man har samlet det i en enhed – så har man kunnet opnå et vist volumen, og have en faglighed, og dermed en gennemslagskraft. Når man så tager det og deler ud, så opnår man det stik modsatte. Eksempelvis Nordjyllands Amt – det der i Nordjyllands Amt var samlet i deres naturkontor, det vil sige i én organisatorisk enhed – og nu vil jeg så lige i parentes bemærke, husk at kommunalreformen; et af dens formål var jo at – jeg vil ikke sige centralisere, det er jo så det der bliver konsekvensen på mange områder, for rigtig, rigtig meget har staten jo så nappet, og detailstyrer i helt uset grad. Det har vi aldrig set før, og det er ved at gå helt over gevind. Men et af målene var jo at forenkle. Det der i gamle dage lå i Nordjyllands Amts naturkontor, altså én organisatorisk enhed, det er spredt i 19 enheder. Altså, én er blevet til 19 – det får man jo ikke større faglighed ud af, uanset hvad politisk farve man så ellers skulle have. Det kan jeg ikke forestille mig, at nogen de kan få sig til at sige højt. At når man tager en enhed, og deler den op i 19, at man så får noget, der hverken er mere strømlinet eller har større faglighed. Så præcist på naturområdet, der er det klart gået den gale vej. Kommunaltreformen – det er jo så bare en lille lillebitte del i den store sammenhæng, og jeg tror det er sådan regeringen har tænkt at, jamen herregud, det er jo så bare – jeg tror måske slet ikke på naturen, der har jo været alt mulig andet, der har været det styrende. Det er jo i den store sammenhæng jo også bare en lille bid. Men altså set fra naturens synspunkt, hvis du var hede (...) et eller andet sted, så tror jeg du var bedre beskyttet med den gamle organisation end du er med den nye, det er min klare overbevisning.
  99. Ja. Med hensyn til kysterne, der stod der i den gamle regionplan, at der skulle kysterne forvaltes helhedsorienteret over hele Nordjyllands kystlinie. Det kan man jo så ikke gøre nu. Så vil der måske komme en større differentiering. Tror du det vil være til det værre, eller til det bedre? Har du nogen fornemmelse af det?
  100. Altså, jeg tror såmænd der er mange andre områder, hvor det samme gør sig gældende, hvor det nu er ti kommuner, der har et område, hvor amtet før var en – der vil man opleve langt større differentiering end man vil opleve her.

- Fordi, altså lige præcis på kystsikring, der er det måske letkøbt af amtet at skrive sådan noget der i en regionplan, fordi hvad har de lige gjort? Havde vi en ensartethed? Havde vi en helhedsplan? Blev det forvaltet i – det er det jo ikke, altså gå en tur fra Lønstrup og mod nord og så for hver 200 meter, hver gang man passerer en ny grundejerforening, så har du en ny måde at lave kystsikring på. Så det er det jo ikke.
101. Nej.
  102. Og hvad har været styrende for det, det har jo ikke været regionplanen, det har været hvad grundejerforeningsformanden har synes og ment, og hvad man har kunnet få opbakning til, og hvad man har haft penge til. Så lige præcis der, der – igen med alle de forbehold jeg kan komme med, fordi så velbevandret er jeg jo ikke indenfor afgørelser fra rundt omkring fra, men jeg færdes da også ude og kan se hvad der sker, og der har jeg svært ved at se, at regionplanen har sådan virkelig styret området. Selvfølgelig ligger der; den udmelding har da selvfølgelig haft betydning for, hvordan man så vælger at se på konkrete ansøgninger, men man har jo ikke gået ind og sagt, ”I skal kystsikre på samme måde som naboen”, sådan at vi har en helhed, det har vi jo altså ikke. Så lige præcis på kystsikring, der tror jeg ikke det har.
  103. Synes du så det er en god måde på det, på den måde at ligge det ud til grundejerforeningerne, at det er dem, der skal tage initiativet til det, eller ville det være bedre, hvis det var sådan lidt mere proaktivt?
  104. Altså, nu området er jo nyt for mig, ikke, og jeg vil ikke lægge skjul på at nu dengang jeg læste loven første gang for et halvt års tid siden, da kom det meget bag på mig, at det var – at det var den model, man havde valgt i Danmark. Det anede jeg simpelthen ikke. Og det kom noget bag på mig, fordi man jo ikke engang har måttet ud fra amt til kommune, man er jo helt ude i grundejerniveau, eller foreningsniveau. Og fordi kystsikring jo er noget som er meget mere helhedsorienteret end lige vores 200 meter. Og jeg vil da ikke lægge skjul, at jeg synes – det kom bag på mig. Og jeg kender ikke baggrunden, jeg kunne... mit gæt ville være, at det er rent historisk.
  105. Det tror jeg også det er.
  106. Sådan har vi jo set så mange andre love, hvor noget virker meget mærkeligt, så er det fordi at sådan så loven ud dengang den blev lavet i 1800-og-hvad-ved-jeg, hvor at det var det eneste mulige. Og så har der så ikke været nogen undervejs, der har været modige nok til at sige, jamen, kystsikring, det er altså en offentlig opgave, og vi vil have offentlig styr på det, og der skal være en offentlig helhedsplanlægning på det, og vi kan ikke have at nogen de kystsikrer hidsigt for at beskytte deres, og så går det ud over naboen, som ikke har råd til at kystsikre, altså, det giver nogen skævheder, ikke?
  107. Der er faktisk også en del ulovlige kystsikringer rundt omkring.
  108. Ja, der er så også en hel del ulovlig kystsikring rundt omkring, ja. Der er der.
  109. Det er også først for nyligt, der er kommet en formålsparagraf i kystbeskyttelsesloven, det var der ikke indtil 2005.
  110. Nej? Hvad skal man også have et formål for? Ja... og altså, jeg kender ikke den gamle kystbeskyttelseslov, den kan jeg ikke, men jeg har da set i den nye, at der forsøger man så i formålsparagraffen at sige at det her, kystbeskyttelsesloven handler om andet end kystbeskyttelse. Den handler om en helhed.
  111. Ja. Det er et initiativ fra Kystdirektoratet at den er kommet ind der.
  112. ja, og det synes jeg er rigtig fornuftigt, det synes jeg er rigtig fornuftigt. Det skal de have ros for. Fordi det er jo det, det er. Det er helhedsbetragtninger, hvis – ja, altså hvis vi vil vores samfund, med de interesser, der nu er knyttet til et samfund, der er godt, så nytter det jo ikke noget at glemme at samfundet er andet end et element. Det gælder kystsikring ligesom det gælder alt muligt andet. Den gamle vandløbslov, der havde du jo samme – der var godt nok en formålsparagraf – den hed: formålet var at aflede vand. Nu har man fået en formålsparagraf, der – ja, det er ved at være nogen år siden efterhånden – der er tvedelt: man skal aflede vand, men man skal også sikre et godt miljø. Med den gamle formålsparagraf i vandløbsloven, der kunne du altså gøre det, som man jo så også har gjort; nemlig ødelægge alle vores vandløb, med at grave kanaler og kanaler og kanaler, som er rigtig gode til at aflede vand, som ødelægger alt miljø, og som er rigtig, rigtig dyre at vedligeholde. Hvis ikke vi havde gjort det dengang, så havde vi haft betydelig færre omkostninger i dag til vedligehold af vores vandløb. Så der bruger man rigtig, rigtig mange penge på at sørge for at de stadigvæk fungerer, fordi vi nu har valgt at arbejde imod naturen. Og vi arbejder stædigt imod naturen år efter år. Og det samme kan man måske sige med kystsikring, der kan vi godt vælge at arbejde mod naturen, og bruge rigtig mange penge på det, og man kan lave et regnestykke, på samme måde som jeg har hørt, der er nogen, der lavede et regnestykke på vandløbsområdet, der siger, at de arealer, som man så gør mere opdyrkelige – altså det er klart, hvis ikke man, hvis man kører den meget miljøvenlige vandløbsoprensning, sådan at vandløbene fik lov at sno sig lidt mere, og hvis det var helt tosset, de fik lov til at svømme lidt opover, og så videre, så ville der jo være nogle arealer hist og pist, der ikke kunne dyrkes. Der er nogen, der har lavet beregninger over, de arealer, som ikke kan dyrkes, det dækningsbidrag de kan levere til samfundskassen, kan ikke betale den driftsomkostning, der er på vandløbene. Det vil sige – lavede man en samfundsmæssig helhedsbetragtning på det her, så sætter vi penge til år efter år efter år efter år efter år. Om man kan lave den samme beregning på kyst – det ved jeg ikke, det er der sikkert nogen, der har fedtet med på et studie på et eller andet tidspunkt, det kunne jeg forestille mig, det er sådan et rigtig godt universitetsprojekt. Men det ville jeg tro, man kunne lave. Så er der selvfølgelig nogle andre elementer inde. Det er klart at omkring noget som Lønstrup by, der kan man jo ikke leve med, uanset hvad natursyn, man måtte have, at den falder i vandet. Sådan er det. Så der skal selvfølgelig også, der er jo en lidt differentieret...
  113. Der er jo også et sikkerhedsspørgsmål inde over.
  114. Ja ja, der er så. Hvor at det på den – altså hvis man sammenligner med sådan en almindelig vandløbsstrækning, hvor der heller ikke er en by, der drukner – den almindelige kyststrækning, hvor der ikke er en by, der falder i havet. Men det der falder i havet har selvfølgelig værdi. Om det er et sommerhus, eller om det er noget agerjord, eller hvad pokker det er, så har det selvfølgelig en eller anden økonomisk værdi. Hold den værdi op mod, hvad koster det så at forhindre det i at falde i vandet, jeg kender ikke regnestykket.
  115. Det er nok en svær beregning at foretage?
  116. Det er rigtig, rigtig svært, det kommer helt an på, hvem der gør det, og så kommer det her med præferencer helt sikkert ind i billedet igen, hvor man kan vælge at tildele forskellige ting, skrue lidt på alle de knapper, der er at skrue på, og så få det resultat ud man vil. Men det – mange gange så handler det jo måske om forskellige kasser. Ulempen hvis nu kystbeskyttelsesloven sagde, at det var det offentlige, der skulle betale, så er det helt sikkert vi ville opleve et tidobbelst pres for kystsikring fra grundejerforeninger – for det er jo ikke deres penge. I dag kan de jo ikke blive enige – fordi de yderste rækker, de vil kystsikre og er villige til at betale, de bagerste, de vil ikke, fordi de har ikke noget problem. Og derfor oplever vi et mere beskedent pres, end hvis nu at de vidste, at de kunne få os til at gøre det, så ville

de bagerste jo ikke have noget imod det, jamen, så vil de jo ikke være uvenner med ham naboen de plejer at drikke en øl med over hækken, vel? Så hvis man ændrede den, sådan at der var mulighed for at lave en mere helhedsbetragtet – altså lavede loven, som man laver andre love, så ville vi opleve her, ligesom vi oplever indenfor alle andre områder, så kommer borgerne altså og banker på vores dør, og siger ”vi vil ha”. Altså, vi har jo fået indrettet et samfund, så kan man lide det eller lade være, der er mange fordele ved det – vi har indrettet et samfund, hvor at kræve-mentaliteten, den er altså til at få øje på, når man sidder inde på et kontor som det her. Der er ikke mange, der ringer herop for at rose os for det gode stykke arbejde, vi laver – de ringer for at sige, vi vil godt have noget mere. Vi er glade for det vi fik, vi vil godt have noget mere. Sådan er vi jo opdraget, os alle sammen, ikke? Hvis skraldesækken bliver hentet fem minutter for sent, så... der skal ikke ret meget til.

117. Nej, det skal der ikke. Jeg ved ikke, om jeg ikke er ved at være lidt igennem, det jeg gerne ville spørge om, det tror jeg næsten, jeg er – hvis du ikke har mere, du gerne vil sige?
118. Nej, jeg kan jo snakke i timevis...

Bilag 7

Interview med skovrider Frede Jensen, Nordjyllands Statsskovdistrikt, 26. april, 2007

1. Hvis vi starter lidt med hvordan det er gået for sig før i tiden, hvordan har Skov- og Naturstyrelsen så været involveret i området omkring Mårup, debatten om kystbeskyttelse, og sådan noget?
2. Jamen, omkring kystbeskyttelse, der har Statsskovsdistriktet været involveret i forvaltningen af Naturbeskyttelsesloven paragraf, har været i hænde af Naturstyrelsen ved skovdistrikterne (...). Det er så lavet om pr. 1. januar (...) er stadigvæk i Skov- og Naturstyrelsen, men forvaltningen af klitbestemmelserne, det er så overgået til miljøcentrene, så der er vi ikke med mere. Men derfor har vi jo kendt problematikken i mange år, og så lige præcis ved Lønstrup Klint, der har vi jo været involveret siden Skov og Naturstyrelsen i 1989 overtog Mårup kirke og kirkegården, fra Kulturministeriet, fra Nationalmuseet, så det er nu Skov- og Naturstyrelsens ansvar.
3. Ja. Kan du fortælle lidt kort, hvordan I så har arbejdet med området?
4. Jamen, vi lægger os jo helt op af den officielle holdning til kystpolitik vi har i Danmark, og som det er Kystdirektoratet, der står for, som jo går ud på at, normalt så skal kystprocessen have lov til at gå sin gang, og der skal kun ske kystbeskyttelse ved større anlæg. Man skal ikke hegne kysten ind (...) så skal kystnedbrydningen have lov til at gå sin gang, som det er jo sket siden (...) jo stille og roligt ruller mod øst, i og med at (...) kystklinten bliver vegetationsløs, og bevirker at vestenvinden (mere om processen)
5. Og det har der jo i stenalderen og de efterfølgende mange årtusinder ikke været det store problem ved. Selv i 1800-tallet og langt ind i 1900-tallet, der var man jo indstillet på, at sådan var det, man flyttede sin ejendom, når det kom tæt på. Og så er det jo først de seneste 100 år, det er blevet rigtig problematisk i og med at vi placerer kostbare anlæg helt ude ved kysten.
6. Ja, det er rigtigt. Kan du fortælle lidt om området deroppe, sådan som du ser det som naturområde?
7. Jamen, Lønstrupklinten har jo sin helt særlige værdi. Den har jo været genstand for arkæologiske undersøgelser i 100 år, faktisk, med Jessens meget berømte kortlægning, og med Stig Schacks doktorafhandling for ikke mere end et par år siden, fordi det er noget af det, der er vældig godt dokumenteret, der ligger et hav af iagttagelser omkring istidslandskabets dannelse, med fremstød af isen og alt det her; så det er virkelig geologisk interessant. Og så er der jo også – landskabet er utroligt derude – det er jo – det er noget, der er meget synligt, og det er lige der, at man kan føle at naturen er barsk i Danmark.
8. Ja, det er det. Så det er også et spørgsmål om den oplevelse, man får deroppe?
9. Ja, og der har halmudsætning i høj grad også været landskabsdannende deroppe. Da fyret blev taget i brug 3. juledag 19??, der var der ikke nogen klit omkring fyret, men så (...) så begyndte man at dæmpe klitterne (...) og på et tidspunkt, der fik man den opfattelse (...) rækker af afskårne fyrretoppe, der virker som et hegn, hvis man sætter det ude ved kanten, så bygger man klitten højere og højere op, og derude der er det jo kunstigt skabt at sandet ligger så højt ud mod havet. Men det har så den konsekvens at med de skred, der hele tiden opstår, så er der også masser af sand, der skrider ned, så er det jo væk. Hvis ikke det skrider ned, så skal det jo længere ind i landet, så skal det østover, og der generer det jo meget. Og den strategi – jeg ved ikke, jeg tror den blev introduceret i første halvdel af 1900-årene, og den har vi videreført indtil i 90'erne, hvor man jo begyndte at få et lidt andet syn på det her, og blandt andet kan jeg huske, at jeg mødte (...) kan man lade naturen gå sin gang helt uhindret, så er det måske (...) og det skal vi måske gøre i videre udstrækning, og blandt andet i forbindelse med (...) arbejdet, der blev det her slogan formuleret, "slip klitterne" lad være med at gå og dæmpe klitter alle vegne. Og det tog vi også til os, og det gik også godt i mange år, indtil for tre-fire år siden, hvor sandet virkelig begyndte at gå mod øst, og vi kunne se, at hvis det fortsatte, så fik vi skabt en ny Råbjerg Mile ude ved Rubjerg. Og det skal man i hvert fald ikke gøre med lukkede øjne. Vi havde noget intern snak om hvad vi skulle gøre, om vi skulle rejse en fredningsag eller hvad, men der er ikke sket noget, og i stedet er vi begyndt at dæmpe lidt mere igen. Så vi forsøger at kombinere det lidt, vi tør ikke slippe det helt fri, for så er vi simpelthen bange for en katastrofe, så vi dæmper, men lægger det ikke helt ned. Og de år, hvor det gik stærkt, da folk derude, de var meget bekymrede, de mødte op på klitsyn, og de var meget bekymrede. Og det kunne vi ikke sidde overhørig. Så derfor har vi genoptaget den gamle praksis i et vist omfang, som du måske har set.
10. Hvordan synes du man skal træffe beslutninger omkring hvad der skal ske i området, er det noget I træffer selv eller snakker I med andre?
11. Jamen, vi træffer dem jo ikke selv. For det første så vil jeg sige, vi er jo en del af Skov- og Naturstyrelsen, og en integreret del af Skov- og Naturstyrelsen, og vi følger selvfølgelig Skov- og Naturstyrelsens strategier og er med i debatten omkring det, på den måde kan vi være med til at påvirke det, men det er Skov- og Naturstyrelsens strategier vi følger, vi har ikke selvstændig politik. Men med sådan nogen ting som de her, der hører vi os rundt omkring, og jeg mener, at hvis vi bevidst skal lave landskabet om på den måde, så bør det ske gennem en offentlig høringsproces af en eller anden slags. Men det har vi så valgt at lade være med at prøve på, og blandt andet, så har vi indhentet en... så har vi haft en dialog med en forsker på Århus Universitet ??Rasmussen, som arbejder meget med strømninger og med sand, og som har kunnet give os et notat omkring forholdene, og hvordan han kunne forestille sig at det udvikle sig, hvis vi ikke gjorde noget. Og blandt andet på baggrund af det, så har vi konkluderet at det kan vi ikke gøre, det er for risikabelt. Og det kunne vi også godt lægge ud med, men vi har fortalt det til dem, vi har drøftet det her med, men vi har sådan set ikke lavet en offentlig høring, også fordi vi forventer ikke, at der skal laves et helt skifte, et paradigmeskifte.
12. Nej. Hvad for nogen konsekvenser mener du det vil have for området når Mårup kirke og Rubjerg fyr ikke længere findes deroppe?
13. Jamen, det har jeg ikke tænkt ret meget over, også fordi de vil jo være der mange år endnu, og det er måske – det er måske en 20-25 år, det ved hverken du eller jeg jo, men det forestiller jeg mig ikke, det er noget der er umiddelbart forestående, og så længe der er noget der, så vil fokus jo være kolossalt, og det vil den jo også være på Mårup kirke, så længe kirkegården er der. Den vil jo også være der mange år efter at kirken er væk. Og selv når de er væk, så er det jo

- stadigvæk landskabeligt en stor ting. Men jeg forventer – jeg kunne da forestille mig at området stadigvæk skulle formidles på en eller anden måde, så det må der være tænkt på, på det tidspunkt, hvordan vil man så formidle området? I dag formidles området jo i høj grad i kraft af de bygningsværker der er, og så kan man understøtte det, men det vil være noget helt andet at formidle området når de bygninger engang er væk. Det skal det jo stadigvæk, for historierne omkring bygningerne er der jo stadigvæk.
14. Ja det er de jo.
  15. Og det vil jo for en stor dels vedkommende kunne blive formidlet nede på Strandfogedgården, som Vendsyssel Historiske Museum driver, det kender du godt?
  16. Ja, det gør jeg.
  17. Og der vil det selvfølgelig være naturligt at formidle det, men jeg kunne også forestille mig, at der skulle være noget på stederne, hvor man kan se, at her var det, og så videre. Og så henvise til mere fordybelse dernede.
  18. Hvad for en funktion synes du bygningerne har nu i formidlingen, altså illustrerer de landskabet eller er det mere deres historie i sig selv?
  19. Jeg synes i høj grad det er det historiske. Det virker meget direkte på vores fantasi at de bygninger fra en svunden tid, de er der. Et af de sjoveste formidlingsprojekter jeg har været med til, det var for øvrigt fejringen af 100-året for Rubjerg Knude fyr. Der var lavet et større samarbejde med Vendsyssel Historiske Museum som primus motor, hvor området – det var tredje juledag; det var 1900, det åbnede, så det var tredje juledag 2000, og det var jo mørkt og vinter, men fyret blev tændt med sådan en nødgenerator og nogen kraftige lys, så det blev tændt der om aftenen og en historisk vandretur fra Mårup kirke og ned til fyret med forskellige tableauer med historiske spil undervejs med sådan nogle egenspillere og med musik i fyrgården og suppe. Der var adskillige tusind mennesker, jeg aner ikke hvor mange der var. Det var faktisk rigtig sjovt, og det viser jo også, at historien har tændt; den gør noget ved folk; og det viser interessen omkring Mårup kirke jo også.
  20. Ja. Hvad mener du selv om Mårup kirke? Synes du det er et spændende sted?
  21. Absolut da.
  22. Hvad for nogen konsekvenser tror du så det ville have for området, hvis man nu forestillede sig, at der blev kystbeskyttelse derude?
  23. Det tror jeg, det ville... hvis man lavede en effektiv kystsikring, som man nok kun kan lave ved at lave nogle stenkonstruktioner af en eller anden slags – det ville tage dramaet noget ud af det jo.
  24. Ja, det ville det.
  25. Fordi det ville stabilisere forholdene, så ville man kunne forvente, at sådan ville det være i mange år. I modsætning til nu, der kan jo komme et skred nu, eller det kan være svært at sige, men om fjorten dage der kan der jo komme en mega storm, der gør et eller andet. Det har vi oplevet så mange gange, og det vil ske igen, som forholdene er nu. Hvis vi virkelig lavede en stensætning, så ville det jo ikke ske, så ville der jo komme nogle stabile forhold. Og det ville jo selvfølgelig stadigvæk være dramatisk, fordi kirken jo ligger, hvor den ligger, men det der gør Mårup kirke særlig interessant, det er jo dramaet omkring den. Fordi bygningsmæssigt og kulturhistorisk, der er der jo flere af den slags kirker, kender du for eksempel Fureby Kirke?
  26. Ja.
  27. Kender du den? Ja, det er jo også en spændende kirke, ikke?
  28. Jo.
  29. Og på mange måder, der minder den jo egentlig om Mårup kirke, men der jo ikke fokus på Fureby kirke overhovedet, og det tror jeg da heller ikke, der vil komme, så skal der ske et eller andet i hvert fald. Og tilsvarende tror jeg det ville blive lidt ved Mårup kirke. Der ville stadigvæk være lidt mere fokus på Mårup, selvfølgelig, fordi den ligger, hvor den ligger, og fordi der så har været et drama omkring, også omkring kystsikringen.
  30. Men du tror at man mister lidt interessen, hvis der ikke er det drama i det?
  31. Ja, det tror jeg egentlig, men den vil da stadigvæk være interessant, fordi den ligger der hvor den ligger.
  32. Ja. Hvad ser I så gerne ske i fremtiden med området deroppe? Har I nogen planer for hvad der skal ske, skal der være færre besøgende, eller?
  33. Det er jo ikke noget, som vi er herre over. Vores mål med driften af Mårup kirke, det er at det skal tage sig så velholdt ud som det nu kan under de betingelser der ligger. Altså, det skal holdes fast på fag og tag. Ved en af de store storme vi havde her i vinter, der var taget begyndt at løsnes, og det prøvede vi at være ovre med det samme, så vi får det fastgjort hurtigt, fordi der hvor det ligger, der kan det hurtigt gå stærkt. Og så er vi jo meget fokuseret på det sikkerhedsmæssige. Når udviklingen fortsætter, så på et eller andet tidspunkt, der vil der jo komme sikkerhedsproblemer. Fordi på et eller andet tidspunkt, der vil kirken jo bryde sammen hvis ikke vi gør et eller andet. Og i den forbindelse, der må der ikke komme nogle mennesker til skade simpelthen.
  34. Nej. Har I tænkt jer at tage kirken ned eller lade den falde?
  35. Jamen, vi har faktisk ladet svømme nu. Tidligere, da – kirken var jo fredet, noget af den var fredet, i hvert fald, bygningsfredet, men den blev jo affredet her sidste år, som du måske er opmærksom på. Og da den var fredet, da havde det den konsekvens, at vi havde pligt til at sørge for, at den blev nedtaget under det der hedder bygningsarkæologisk dokumentation. Og det betød at toppen i hvert fald skulle nedbrydes til sikkerhedsmæssig forsvarlig stand, på et tidspunkt, hvor det var sikkerhedsmæssigt forsvarligt at arbejde der. Det var derfor vi havde den – vi havde lagt frem et planforskrift om, at når kystnedbrydningen var 15 meter fra fundamentet af tårnet, så skulle vi begynde nedbrydningen. Og det er jo overskredet for længst nu. Men i og med det er affredet, så har vi ikke længere det krav om bygningsarkæologisk argumentation mere. Så i stedet for har vi den målsætning, at vi skal holde så meget øje med den, og når der begynder at opstå revner i murværket, og andre tegn på dårligdom, så må vi simpelthen have inddraget nogle folk, der har forstand på det, og vurdere hvad vi skal gøre. Skal vi simpelthen afspærre kirkeområdet, eller skal vi tage toppen af, eller hvad skal vi gøre? Og jeg kunne godt forestille mig, at vi kunne lade det meste falde ned på stranden, fordi taget der, det skal jo nok blive der, det svømmer jo ikke væk, med det vægt det har, og så kunne man samle blytaget op dernede. Men det kunne jo også være, man skulle tage det af, men hvis det kommer for tæt på, så ville det måske være – ikke være ufarligt at arbejde derude. Men i stedet for at opstille en forfærdelig masse hypotetiske situationer, så tager vi den, når det kommer.
  36. Ja, okay. Så I arbejder ikke længere med det der med at tage den ned?
  37. Nej. Ikke før der kommer et sikkerhedsmæssigt problem, så må vi tage stilling til hvad vi så vil. Og med hensyn til fyret, der tog vi jo sådan set stilling til det for mange år siden. Fordi i nittenhundredeog... fyret blev jo også overdraget

- til Skov- og Naturstyrelsen, jeg kan ikke huske året, men det har været i midten af 80'erne tror jeg, og der blev lavet en kontrakt med Vendsyssel Historiske Museum, hvor - en kontrakt til kroner 0, hvor bygningerne blev lejet ud til Vendsyssel Historiske Museum til kafeteria og til udstillingsbygning, og tårnet var åbent, så du kunne komme op i det. Og det fungerede i mange år. Og vi havde så en forpligtelse til at holde bygningerne fri for sand. Og jeg kan huske, da jeg startede her for, det er snart tyve år siden, da drøftede vi jo, hvordan vi kunne dæmpe den klitside, der vendte ned mod fyret og kom ude vestfra, og vi plantede hjelm, og det troede jeg, det kunne man gøre, men det kunne man ikke. Dels fordi naturforholdene var for vanskelige, men også fordi færdslen var så massiv, at det område det er jo som en cirkusarena, der er jo ikke en grøn vækst, der kan - der har en jordisk chance for at overleve. Det bliver trampet sønder og sammen. Og så kørte vi sand væk mellem bygningerne, og jeg kan huske, jeg var deroppe engang, det må have været allerførst i 90'erne, hvor der lige var kørt sand væk, og det bevirkede, at sandet ude mod havklitten, det stod simpelthen i en vinkel, der var farlig. Og så havde vi så diskussionen, det kan vi ikke acceptere, vi kan risikere at det skrider sammen og det skrider ned over folk når det står så stejlt. Sand må ikke stå så stejlt. Og så konkluderede vi så, at så opgiver vi at køre sand væk mere. Ellers alternativt så skulle vi jo virkelig fjerne sand og fjerne hele klitten, og det ville jo være et drastisk indgreb. Der var nogen, der mente det ville være en god ide, men det ville jo være et voldsomt drastisk skridt, det ville jo betyde at man skulle have tilladelser, men det ville næsten også betyde, at vi skulle lave en grusgrav derude af en eller anden slags. Så det afstod vi fra. Så sikrer vi bygningerne ved at tage tagene af dem, så der ikke rigtigt kan ske uhensigtsmæssige sammenstyrtninger af bygningerne, som blev fyldt med sand. Og det er den strategi vi har fulgt hele vejen igennem. Og så må det have på stranden på et tidspunkt altså.
38. Ja. Jeg hørte noget om at I måske havde planer om at der måske skulle være en større parkeringsplads ude ved Mårup kirke?
39. Ja. Jamen det var sådan set en tanke jeg fik fordi sidste år, hvor jeg var derude, hvor der var flere store arrangementer samtidig, og det var lidt kaotisk. Og jeg snakkede med ejeren af Mårupgård, som også synes det var lidt kaotisk somme tider, og så snakkede vi om, at hvis man inddrog det areal, der ligger mellem Mårupgård og kirken til parkeringsgrund lige i skolernes ferie, så kunne det tage brodden af det, det er godt nok fredet og så videre, det kunne godt - det kunne måske være hensigtsmæssigt. Og det syntes - det søgte vi så fredningsnævnet om tilladelse til, og fredningsnævnet lavede en høring, som... hvor der var forskellige opfattelser, en kaldte det et møde, hvor Danmarks Naturfredningsforening mener åbenbart principielt at man overhovedet ikke skal - at man skal give licitation til sådan noget, så det sagde de nej til. Men fredningsnævnet de diskuterede sagen, og de kom til den konklusion at den parkeringsplads der er der, den ligger i virkeligheden heller ikke særlig hensigtsmæssigt, så det var måske allermest hensigtsmæssigt hvis man lavede en permanent parkeringsplads mellem Mårupgård og kirken. Og det blev vi så bedt om at tage stilling til. Og så indkaldte vi - så spurgte vi de parter som var blevet hørt af fredningsnævnet, de havde tilkendegivet sig sådan set, men så indkaldte vi - vi har et kontaktudvalg vedrørende Mårup kirke, som vi har haft næsten siden vi overtog forvaltningen af det, hvor vi drøfter med de institutioner og forvaltninger som beskæftiger sig med Mårup kirke. Og dem indkaldte vi så til et møde, hvor det her, det var et af punkterne. Og der var lidt blandede opfattelser, men hovedopfattelsen det var, at der skulle ikke laves flere parkeringspladser, og så har vi simpelthen droppet det. Så må det være som det er. Baggrunden det var måske for at lette problematikken, det var ikke formålet at skabe flere problemer. Så det er droppet.
40. Nej. Hvordan har I egentlig generelt samarbejdet med de andre aktører, for eksempel dem, der sidder i sådan en kontaktgruppe. Jeg tænker Kystdirektoratet og Maarup Kirkes Venner, og...
41. Jamen, Maarup Kirkes Venner har jo været i haserne på os, og har været meget negative i forhold til os i perioder, har jeg følt det i hvert fald. Men jeg synes vi har fået en rimelig dialog, og jeg tror, det har været godt vi har haft det der kontaktudvalg. Det er bedre at tage diskussionen der end i pressen eller alle mulige andre steder, så det synes jeg egentlig godt... vi holder ikke faste møder, vi holder møder, når vi synes der er behov, eller når nogen synes der er behov. Men jeg tror faktisk det altid er os selv, der har taget initiativ til møderne.
42. Ja. Har I ikke haft et godt samarbejde med dem før i tiden da?
43. Nej, de har været meget negative. På et tidspunkt har vi jo fjernet møblementet i kirken, som du måske ved, og det blev voldsomt kritiseret. Og det fik så vores minister Hans Christian Schmidt dengang til at bede os om at sætte møblerne ind igen og det gjorde vi så. Baggrunden for at fjerne dem, det var at vi skulle sikre den der arkæologiske dokumentation mens vi kunne, og ved den lejlighed, der blev så gravet ud inde i kirkerummet, og der blev afdækket kalkmalerier for at se hvad der var. Så det er sket, og så var det så meningen at vi ville aflevere den - eller så blev det restaureret som en middelalderkirke med nogle bænke ved siderne, men

Bilag 8

Interview med Jørgen Jørgensen, Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomité i Hjørring, 30. april, 2007

1. Kan du starte lidt med at fortælle lidt om, hvordan naturfredningsforeningen har været involveret i debatten omkring Mårup kirke?
2. Hvordan har vi været involveret? Jamen, vi har deltaget i debatten, og arbejdet politisk med sådan nogle ting, og vores holdning har altid været, at der skal ikke ske nogen kystsikring foran Mårup Kirke (...) Spørgsmålet er poppet op med sådan nogle meget jævne mellemrum, med sådan to – tre års mellemrum (...). Folketingsmedlemmer fra forskellige partier (...) som gerne er sådan nogle man kalder parallelhøfder, ikke, har du set dem, måske?
3. Ja, det har jeg.
4. (...) som strækker sig over, jeg ved ikke hvor meget, en kilometer eller halvanden (...) og hvis man skulle lave noget, der skulle være effektivt, man kan selvfølgelig (...) syd for Mårup kirke, og så ville man jo selvfølgelig stoppe den nedbrydning (...) og det er jo ikke blevet billigere at lave kystsikring siden 1987.
5. Nej.
6. Den vigtigste nedbrydning der sker derude i den klint på det stykke mellem Lønstrup syd og Rubjerg, der er det jo en mekanik med, at det er faktisk nedbrydning indefra, der sker. Der siver grundvand ned, og så - den er jo meget specielt lavet den her klint, den er opbygget af (...) grundvandet, det kan jo sagtens, eller regnvand og overfaldevand, det kan jo sagtens sive ned, så længe der er sand, og så når der kommer ler, så støder den på sådan en vandstandsning, det kan det jo ikke komme igennem, så standser vandet, og så løber det jo ud i stedet for, og så eroderer det så, og så nedbryder det, og tager noget materiale med sig ud, og så kommer der sådan nogle hak, specielt typisk, hvis først det synker sådan halvt, et par meter, ikke, og så ret kort efter, så rasler hele stykket ned. Og det har jo ikke sådan set ret meget at gøre med havets påvirkning, altså det er noget, der kommer indefra. Så vi har egentlig altid ment, at det er et fuldstændig håbløst projekt, det kan slet ikke lade sig gøre. Så vi har ligesom prøvet at forfægte det standpunkt i pressen og området omkring, hvor man nu kunne gøre det, i fjernsynet. Og når det kommer til stykket, så ved de fleste, tror jeg også, at det er sådan, der har simpelthen været noget pr i det, altså nogle politikere fra Fremskridtspartiet – det hedder ikke Fremskridtspartiet - Dansk Folkeparti, og nogen – Peter Duetoft – fra dengang af, han skulle profilere sig selv. Sådan nogle folk, hvor det er brugt for at få noget pr selv. Og så har Maarup Kirkes Venner, de har jo også været ret dygtige til, de har været meget dygtige til at mobilisere de her politikere, og få en masse avisomtale. Men det tror jeg nok at selv Maarup Kirkes Venner har indset, at der er ikke noget at gøre simpelthen, den vil altså – dens dage er talte, den kirke der.
7. Ja.
8. Du har formodentlig snakket med Tove Marquardsen, som er formand for Maarup Kirkes Venner?
9. Ja, hende har jeg snakket med.
10. Og hun har vel også erkendt, at der kan ikke gøres noget for at den kirke bliver stående de næste 100 år?
11. Ja, sådan mere eller mindre.
12. Nej, hun er nok ikke meget for at sige det sådan helt åbent. Så deltager vi i sådan en brugergruppe, som Statsskovdistriktet har nedsat, og der har i hvert fald i perioder været; den her brugergruppe eller brugerråd, hvad pokker de nu kalder sig for, der sidder sådan de folk, eller de organisationer, der er interesseret i Mårup kirke, fra Menighedsrådet, fra Borgerforeningen og Turistforeningen og Maarup Kirkes Venner og DN og nogle andre. Der har vi jo ligesom diskuteret politik også ikke. Det er det vi sådan har gjort.
13. Jeg tænkte lidt på selve området deroppe, hvad er jeres holdning til det, jeg ved I ejer et område nede ved Rubjerg Knude. Hvad mener I er ved naturen dernede?
14. Hvad ville du spørge om med det område?
15. Ja, hvad er meningen med at købe det område, og hvad er formålet med det?
16. Ja, jo – altså det var jo, det var jo ikke sådan noget vi lokalt var indblandet i, det var sådan lidt i de gode gamle dage, nu ved jeg ikke, hvor meget citerer du direkte? Nej, jeg må nok hellere lige belægge mine ord lidt, når du nu citerer mig direkte. Meningen med at købe den der ejendom, det var jo at vise at Danmarks Naturfredningsforening og Danmarks Naturfond, som jo er ejeren af området – det er ikke helt det samme, men man kan godt sige at det hænger tæt sammen med foreningen, men det er en selvstændig fond, som ejer omkring en 20-30 ejendomme rundt omkring i Danmark. Og vi ville jo vise at vi sætter handling bag vores ord, så at sige, altså vi køber det stykke jord for at vise at naturen skal gå sin gang, velvidende at vores ejendom skrumper ind år for år, bliver mindre og mindre, men det ville vi ligesom sætte en understregning under, vi mener det altså virkelig, ved at føre det ud i handling også. Det er måske meningen, ikke, og vi er ikke blege for at betale for det også.
17. Ja, okay.
18. Den kostede jo, jeg kan ikke lige huske det, omkring 700.000, den ejendom der.
19. Hvad for nogen kvaliteter synes du Lønstrup og området omkring har? Hvad er vigtigt ved området, og hvad gør det til et specielt område?
20. Tænker du på, snakker du om det fredede område?
21. Ja.
22. Hvad kan man sige om Lønstrup, byen har mange kvaliteter, ikke. Det fredede område syd for Lønstrup, det er meget hårdt presset af sommerhuse, desværre, så er der kommet alt for mange sommerhuse derude. Det er lykkedes først at få stoppet dem. Altså at få stoppet dem, der hvor de er nu. Ellers så ville de have fyldt længere ned til kirken og forbi den, men det blev så fredet i; ja, hvornår er det, hvornår var den første fredning, jeg tror det var i '63, den fredning derude, og så fik vi sat en stopper for den videre vækst af sommerhusene, men der kom godt nok for mange. Men så syd for, og man kan godt sige, det område der er mellem Mårup kirke og Lønstrup by, det er jo desværre meget domineret af sommerhuse. Men syd for, hele vejen ned til Rubjerg Knude og ned til Nørre Lyngby, der har vi jo et meget enestående kystlandskab, ikke, som, ja det har samme kvaliteter som Møns Klint, det er noget af det ypperste natur vi har i Danmark, simpelthen. Og det skyldes jo klinten, men det skyldes også de åbne, store vidder, det er sådan

- et landskab med meget store udsyn og store udblik, lidt ligesom Skagens Gren, ikke. Og så har vi jo den klint, som vi nu kan se, den er meget enestående med de geologiske forhold der, og der er en, der lige har skrevet en doktordisputats om klinten derude, ham har du jo sikkert også snakket med, eller bruger ham som reference.
23. Ja, det gør jeg.
  24. Så der er utrolig mange kvaliteter i det, og det er jo også grunden til at det, udover at det er fredet, så er det også udpeget som det der hedder et EU-habitat område, og det er sådan de 200 bedste naturområder i Danmark der har den udpegning. Det vil så sige udover at det er naturfredet helt tilbage fra '63, og så successivt har der været nogen tillægsfredninger, og så for cirka 10 år siden, da implementerede Danmark det her EU-habitat direktiv, og udpegede så cirka omkring 200 naturområder i Danmark, som så også nyder en ganske særlig beskyttelse, altså som er virkelig godt beskyttet, og det er det her område så også en af.
  25. Mener du det ville have nogen konsekvenser for hvor attraktivt området er, hvis man lavede kystsikring derude?
  26. Ja, helt sikkert. Man kan sige, noget af det, som er enestående ved det landskab i dag og den kyst, det er jo netop at den er uberørt, ikke også, og vi er jo ikke forvænt med uberørt natur her i Danmark, det er jo ikke sådan ligefrem det, der ligger nærmest når vi går ud af vores dør, det er jo noget andet hvis man bor i Norge ikke, selvfølgelig, eller på Island eller sådan et sted, der er der en masse uberørt natur lige udenfor folks gadedør næsten, der er der jo godt nok ikke i Danmark, det er ganske få steder, ikke, selv vores kyst, som vi ellers praler af vi har så meget kyst, vi har 6 – 5000 kilometer kyst, ikke, så er der over en tredjedel af den kyst der er stærkt menneskepåvirket, der er hofdeanlæg, der er havneanlæg, der er alt muligt halløj. Så den uberørte kyst vi har derude, det er jo den vi, den vil jo ikke blive ved med at være uberørt, hvis vi begynder at lave en kæmpe stor kystsikring, så griber man ind i de naturlige processer, der foregår derude, både i nedbrydning fra havet ikke, og – en af de ting, som; hvis du har snakket med folk, der færdes derude jævnlige, noget af det, de finder meget fascinerende, det er at den er hele tiden skiftende, den er aldrig den samme, skifter fra dag til dag. Så er der noget, der rasler ned, så er der noget – noget, der sker noget hist og her, ikke, der er hele tiden en voldsom dynamik i landskabet. Og den forsvinder jo lidt, hvis man kystsikrer, den forsvinder jo meget, og så sker der det, at efterhånden så vil kysten jo blive mere og mere plan, man kan sige, og så på et tidspunkt, så bliver den måske så plan at der vokser græs, det er nok noget, der har meget lange perspektiver, men det er jo ikke noget, der vil redde Mårup kirke, fordi der er græsskrænten så tæt på, og man kunne godt forestille sig at man kunne stabilisere skrænten måske 50 eller 100 meter længere inde, så den blev ligesom ude ved Lønstrup, der har man jo fået et profil, så den er så flad, så et der kan vokse noget på den, så begynder den at blive mere stabil, selvfølgelig, og så har vi jo et helt andet landskab, så har vi jo en græsrolle, i stedet for en levende klint.
  27. Ja. Hvad for nogen kvaliteter synes du Mårup kirke og fyret har deroppe?
  28. Jamen, de har jo først og fremmest de kvaliteter, at de ligger der, hvor de ligger. Mårup kirke i sig selv, rent kulturhistorisk, har ikke nogen særlig store kvaliteter, altså, den er blevet undersøgt meget grundigt af kulturhistorikere, ikke, og den har været ombygget mange gange. Som middelalderkirke har vi jo meget bedre eksempler andre steder i landet, mere velbevarede, og skal vi sige, mere autentiske middelalderkirker. Men den har jo først og fremmest en attraktion igennem at den ligger der, hvor den ligger, og man kan se, at snart vil den falde i vandet, eller – det får den jo nok ikke lov til, den skal jo nok fjernes – det er jo attraktionen. Og fyret, det er jo lidt det samme, fyret vil jeg næsten sige er en endnu større attraktion, synes jeg, fordi det fortæller også – nej, det ved jeg ikke om man kan sige – men det er jo sådan det absurde med at der har været sandflugtsmuseum i de bygninger, som ligger under sandet nu, ikke, og det er jo virkelig en fantastisk historie, sandflugtmuseet, det bliver taget af sandet.
  29. Ja. Hvad tror du så det vil betyde for området når Mårup kirke og fyret ikke længere er deroppe, når de er forsvundet?
  30. Det er jo svært at forudsige fremtiden, ikke, hvilken betydning, jeg tror det vil have – selvfølgelig vil der komme færre folk derud, i hvert fald ud til Mårup kirke, jeg er ikke sikker på at det vil være så mange færre oppe ved knuden; jeg tror ikke, der er så mange der tager ud til knuden bare for at se fyret, det er også meget for at se knuden. Men Mårup kirke, der er selvfølgelig ikke så meget andet at se end kirken, og så landskabet, man kan gå nogle flotte ture derude, ikke. Det vil selvfølgelig blive – Lønstrup vil jo miste et unikt kulturhistorisk mindesmærke, det vil den jo, det er jo helt klart, og det begræder jeg såmænd også, det synes jeg også er synd. Jeg kan bare ikke se, det kan være anderledes.
  31. Nej, det kan det nok ikke.
  32. Jeg har det lidt på samme måde med Mårup kirke, som med en gammel mormor, som er 95, og jeg ved jo godt, at hun skal dø snart, og det er jo også okay, ikke, hun er så gammel, men alligevel synes man det er meget, meget synd, og meget vemodigt. Jeg har det lidt på samme måde med Mårup kirke som med en gammel dame, der ligger for døden, ikke, vi er sgu alle sammen kede af det, når hun er væk.
  33. Ja. Hvordan synes du man skal træffe beslutninger omkring det her område, har I nogen holdninger til det? Jeg tænker sådan på generelt omkring kystsikring og den slags, har I nogen ret til indsigelser og sådan noget, når der er planer om kystsikring?
  34. Nej, altså jo, det er et meget kompliceret spørgsmål, du stiller, for vi har det jo i nogle tilfælde, og ikke i andre tilfælde. Altså, når man – nu for eksempel ude ved Mårup kirke, der er det jo egentlig meget enkelt, for der er en fredning, og hvis man skal lave et eller andet, der ændrer tilstanden i et fredet område, jamen så er det klart, så skal man have en fredningstilladelse, og der er vi jo i høj grad indsigelsesberettigede, ikke, fordi det er jo os, der har rejst fredningen. Andre steder, hvis man vi lave kystsikring, der kommer det lidt an på, hvordan forholdene er, men meget ofte vil der jo være, der vil jo altid være strandbeskyttelseslinjen, den er halvandenhundrede meter, og den er jo også optaget i naturbeskyttelsesloven, så hvis man laver noget indenfor, en eller anden form for ændring, altså hegn eller nybyggeri, et eller andet, indenfor den der strandbeskyttelseslinje, så skal man også have dispensation fra naturbeskyttelsesloven, jeg tror det er paragraf 17, men du må ikke hænge mig op på paragraffen, der har vi også indsigelsesret. Og strandbeskyttelseslinjen, det er en af de beskyttelseslinjer, som man godt kan sige bliver håndhævet temmelig strengt, og i nogle tilfælde vil der også være tale om at man skal have dispensation for klitfredningen; klitfredning, det er jo ikke alle steder der er det, men det er der jo mange steder langs kysten, der skal så også gives dispensation, så der er flere forskellige myndigheder involveret i det, der er både Kystdirektoratet; det er dem, der tager sig af det tekniske omkring selve kystsikringen, ikke altså, og godkender det. Det er også dem, der laver det, hvis det er staten, der betaler det, i hvert fald dem der udskriver det i licitation, det er Kystdirektoratet. Og så er der miljøcentrene, statens miljøcentre; de tager sig af strandbeskyttelseslinje og klitfredningen, de giver dispensationer til det. Det var tidligere Statskovdistrikterne, der gjorde det. Og der har vi så indsigelsesmuligheder. Altså, hvis miljøcentrene træffer en beslutning om kystsikring, som vi synes er fuldstændig hul i hovedet, så kan vi klage til Naturklagenævnet – men der er så meget, der er lavet om, jeg ved sgu ikke noget om det, jo jeg tror det er

Naturklagenævnet, men det kan også være det er Miljøankenævnet, det er mange ting, der er blevet lavet om. Det er nu nok Naturklagenævnet, det tror jeg faktisk det er. Ja, og så de finansielle forhold omkring sådan noget kystsikring, de er jo også temmelig udviklede, ikke, fordi der er noget, der hedder lov om kystsikring, og i den lov, der forpligter staten sig jo til at gå ind og kystsikre der hvor der er tungtvejende samfundsmæssige interesser. Og det var der jo så for eksempel foran Lønstrup, fordi byen var ved at falde i havet simpelthen, der gik staten jo så ind og finansierede kystsikringen. Der vil staten jo normalt, tidligere fik staten jo så normalt medfinansiering fra amter og kommuner; jeg tror nok den ude i Lønstrup det var 50 % staten, 25 % amt og 25 % kommune, men nu er amterne jo væk, så jeg ved ikke hvordan det nye finansieringsgrundlag er, altså. Jeg har meget svært ved at forestille mig Hjørring Kommune betale en eneste rød øre til nogen kystsikring, simpelthen. Fordi vi har jo også en regionplan, der stadigvæk er gyldig, og i regionplanen, der står der jo, at man følger retningslinjerne – amtet kan jo også gå ind og betale noget kystsikring, det behøver jo ikke at være staten, det er kun når der er meget tungtvejende samfundsmæssige interesser. Amtet kan gå ind og lave kystsikring, eller nogle private kan gå ind og lave det, hvis de vil beskytte deres sommerhus, hvis de bare selv betaler for det, men der er regionplanens retningslinje at vi skal være meget tilbageholdende med at lave kystsikring, medmindre der er tungtvejende samfundsmæssige interesser. Man kan godt sige regionen, den har overtaget den formulering der er i lov om kystsikring, og den har i hvert fald hidtil her i Nordjylland været tolket sådan at sommerhusområder, det er ikke tungtvejende økonomiske interesser. Men helårsbebyggelse kan godt være det.

35. Er I enige i den formulering, i den politik?
36. Ja – ja, det er vi sådan set, vi er jo ikke fanatikere – jo, kystsikring, selvfølgelig kan der være eksempler på, at det kan være fornuftigt at gøre det, men man skal være, efter vores mening, være meget tilbageholdende med at påvirke endnu større dele af vores kyst, for den er meget – nu er vi jo ret heldige her i Nordjylland, men specielt i Nordsjælland, og nogle steder, hvor der er flere folk, der er jo stort set ikke nogen naturlig kyst nogen steder, der er det fuldstændig smadret med alle mulige kystsikringer og hofdeanlæg og stensætninger og betonklodser, jeg ved sgu ikke hvad folk bruger, altså, til kystsikring, ikke? Og det ser vi meget nødtigt brede sig.
37. Kan du sige noget om hvordan I generelt fortolker natur og landskab, og hvordan I mener en fornuftig politik på det område ville være?
38. Det var godt nok noget af et spørgsmål. Hvordan DN generelt fortolker natur og landskab?
39. Ja, som begreber.
40. Hvad tænker du mere, sådan konkret på?
41. Tænker I på det mest som naturprocesserne eller som bestemte landskaber eller som oplevelsen af naturen?
42. Okay, så kan jeg følge dig. Altså efter min mening har vi et meget dynamisk natursyn, hvor vi tidligere nok har haft et meget statisk natursyn. Altså, når man tænker over hvordan man lavede fredninger for 50 år siden, eller for 60 år siden, så var det bare noget med at man skulle bevare den nuværende tilstand i al evighed, og der var ikke nogen som helst retningslinjer for hvordan man skulle gøre det, dengang tænkte vi jo ikke så meget på, at naturen er en meget dynamisk ting, og det der hede man fredede i 1950, det bliver jo ikke ved med at være nogen hede i år 2000; så er den nemlig blevet til en skov. Og den sø man fredede fra 50'erne af, den er så blevet til en mose, måske, ikke altså, hvis det er en lille sø, i hvert fald. Så naturen er meget dynamisk og tingene ændrer sig hele tiden, og så skal vi vide, at nogle gange så er det en eller anden tilstand vi gerne vil bevare, så skal man bruge det der traditionelle fredningsinstrument, og så skal man selvfølgelig have nogle bestemmelser, og greje, hvordan vil vi opnå den her tilstand fortsat, ikke? For det er jo faktisk sådan at meget af den natur vi har i Danmark, det er det man kalder halv-natur, eller halv-kultur, det er nogen biotoper, der findes i kraft af den måde, man har udviklet det på og drevet det på, først og fremmest landbrugsmæssigt. Det er jo alle vores lysåbne biotoper, alle engarealer, det er jo sådan noget, ikke, der skal man så have nogle redskaber for at bevare den tilstand. I andre tilfælde, der er det jo mere processerne, hvis vi kigger på sådan noget som ude ved Mårup og Rubjerg Knude, der ser vi jo sådan mere på processerne, at vi gerne vil bevare processernes frie spil, selvom det er dramatisk, sådan set fra andre landskaber, der er det jo netop den dramatik vi gerne vil bevare, den dynamik, der er. Jeg vil sige, i DN, der har vi jo et dynamisk natursyn og samtidig så ved vi godt at man skal afveje interesserne, der findes også andre interesser end de naturmæssige interesser, men det er nu dem vi er sat i verden for at slås mest for, men selvfølgelig ved vi godt, at der kan være kulturhistoriske interesser, typisk som ude ved Mårup kirke, der kan være rekreative interesser, som gør at et eller andet område skal være åbent, hvor det måske egentlig var bedre om det var lukket, så der var mindre trafik, ikke. Det er mange forskellige interesser, og så er der selvfølgelig de altovervejende interesser, det er jo landbrugets interesser, men de bliver jo så rigeligt tilgodeset af andre end os, så dem tørner vi så ofte imod. Men de skal afvejes de ting, altså, det skal de selvfølgelig. Og vi vil ikke fremstå som sådan nogle fanatikere, altså, det ved vi godt, det kan man ikke.
43. Det danske landskab er vel også mere eller mindre blandet i det store og hele, så man må vel også se kulturlandskabet som en del af naturen.
44. Det er det jo, og mange, altså langt de fleste af de fredninger, vi har, det er jo kulturlandskaber, herregårdslandskaber, og jeg tror at den såkaldte vilde natur, som vi netop har ude ved Rubjerg knude, det er jo ganske, ganske få procent, hvis det ikke er promille, vi skal måle det i, hvor vi har sådan noget. Vi har selvfølgelig sådan noget som Vadehavet, ikke, og vi har – det er jo trods alt nogen arealer, hvor vi har sådan nogle store steder som Lille Vildmose, og så netop vores kyster, ikke, hvor der stadigvæk er mange store steder, som er uberørte, altså hvor der er en vild natur. Det skal vi altså efter vores mening vogte meget over, den der – det der er tilbage, for det er et hårdt træk hele vejen, simpelthen.
45. Ja. Synes du det har en særlig værdi, fordi det netop er sjældent her?
46. Ja. Det vil jeg nok sige. Jeg synes det er vigtigt for danskerne, at vi ikke behøver at rejse til Norge eller et eller andet sted endnu længere hen, for at vi kan se vild, uberørt natur. Det skal alle have mulighed for at kunne gøre, indenfor en eller anden rimelig afstand, i hvert fald indenfor landets grænser, ikke? Og det tror jeg da egentlig også, de fleste er enige med os i.
47. Jo. Hvis vi lige vender tilbage til Mårup kirke; hvordan synes du debatten har været på det område, omkring kirken og kystsikring?
48. Åh, den har jo været lidt op og ned. En af de ting, jeg har hæftet mig meget ved, og jeg har jo så fulgt debatten hele tiden, de sidste 15 år. En af de ting, der har slået mig meget, der er hvor usaglig, den ofte har været, fordi den har været præget af sådan noget politisk stemmefiskeri og sådan noget. Og en anden ting, der har slået mig, det er hvor ukritisk pressen har været, det har jeg også nogle gange snakket med redaktørerne om, men vi synes at pressen har

- været meget ukritisk – altså der tænker jeg så især på vores lokale, på Nordjyske Stiftstidende. Enten – der har jo også været en masse forsøg opstartet med de der trykkudligningsrør, Poul Jakobsen, ikke, og det har de bare ædt rådt, og han har fået lov til at fremture i årevis, det ene år, og det næste år, og det tredje år, og det fjerde år, der er sgu aldrig nogensinde nogen journalister, der er gået ham på klingen, og bedt ham om at dokumentere, hvad det egentlig er han har lavet rundt omkring i verden, og så noget, jeg tror simpelthen det er fup og svindel det meste af det. Og det er der ingen journalister, der har orket at sætte sig ned og finde ud af. Og så har han fået lov til at køre sit løb der, ikke, det synes jeg er ukritisk, og de har ikke boret i, hvad manden egentlig er for en type, altså han har jo et generalieblad, som er helt utroligt, altså, hvis du spørger nogen oppe i Skagen, det er der han kommer fra, og jeg vil ikke sidde og bagtale andre folk, men det synes jeg ikke, pressen har været særlig god til. Og de har kørt lidt for meget med på – der har altid været fede billeder ude fra Mårup kirke, ikke, altså fotos, ”nu er det altså tæt på”, og ”nu kommer der en politiker fra København af” og i Folketinget, og nu skal der virkelig – de har simpelthen bare kørt med på den ikke, og lavet nogle flotte billeder og fået nogle flotte forsider. Men uden ligesom at forholde sig kritisk til det, og grave lidt ned i det, og hvad er egentlig motiverne, og – det synes jeg. Og så har det været en til tider rimelig skarp debat også. Jeg har også selv været udsat for personlige angreb, men det tager jeg nu stille og roligt. Ikke korporligt, men i pressen, ikke – altså at det er DNs skyld at Mårup styrter i havet.
49. Ja, okay.
50. Fordi vi var så frække at skrive til kulturministeren, og det var noget de tog meget ilde op i Maarup Kirkes Venner, de mente de havde monopol på at skrive til kultur – de havde skrevet en masse om – de havde skaffet nogle penge fra en eller anden mærkelig pulje, som ikke havde en skid med det der at gøre, men på en eller anden måde, så havde fået overtalt, jeg kan ikke engang huske, det er lang tid tilbage; det var en socialdemokrat, der var kulturminister, jeg kan ikke huske det, det var engang i midten af 90’erne. Og så tillod vi os at skrive et brev til ministeren om at det var jo ikke sikkert det var alle folk i Lønstrup og Hjørring Kommune, som var – de fremstillede det jo i Maarup Kirkes Venner, som om at det var et samlet, samlet folk, hele byen og hele kommunen. Og så tillod vi os at gøre opmærksom på, at der var altså også nogen andre, der mente noget andet, altså. Det tog de os meget ilde op, altså, og det var vores skyld, at de så ikke fik de penge, og derfor, så kunne Mårup ikke blive reddet. Det var simpelthen noget gas, altså, men det var ligesom tonen på tidspunktet.
51. Jo. Synes du tonen har ændret sig i løbet af årene?
52. Ja, det er blevet meget mere – nu er der jo heller ikke noget tilbage længere, stort set, det er lidt et godt stykke tid siden den har været poppet op, og de der Jakobsens rør, for vores vedkommende i hvert fald her i Hjørring Kommune, der er de også begravet, de har også prøvet at få kommunen til at sætte nogle rør op, de har ikke ændret en skid, simpelthen. De er også trætte af ham, de har også cuttet samarbejdet, og det har Skagen også gjort, og Frederikshavn også gjort, de gider simpelthen ikke have noget med manden at gøre. Så man kan sige, der er ikke så meget debat mere, tingene er klare, ikke, og der ligger en beslutning fra Miljøministeriet om, at når kysten når ind til en vis afstand af kirken, når man – når nu der er nogen, der risikerer at få den i hovedet, hvis de går tur dernedenfor søndag formiddag, så vil man begynde at pille den ned simpelthen. Den får ikke lov til sådan at rasle – det kunne selvfølgelig være meget dramatisk og flot, men det tror jeg ikke de tør; fordi de har lidt dårlige erfaringer ovre fra Møns Klint, hvor der var en turist, der fik noget i hovedet og døde af det, og så blev de jo gjort ansvarlige for det, og – så der ligger en beslutning fra Skov- og Naturstyrelsen om at den skal nedbrydes, når kysten og skrænten kommer for tæt på.
53. Ja. Har du nogen fornemmelse af hvordan holdningen er i lokalområdet, har de fleste forståelse for at kirken ikke kan bevares?
54. Det er min helt klare opfattelse, ja. Det har langt de fleste set i øjnene at sådan er det, og accepteret det. Og man kan også sige at – man kan også anlægge den synsvinkel på det at der har været sådan en vis – hvordan skal jeg udtrykke det – hvis man ser på den traditionelle holdning af folk, der har boet ude i Lønstrup, måske har familie der i en fjern fortid har været fiskere, måske endda selv har været fiskere og levet et traditionelt fiskerliv, de ved jo godt, hvor stærke naturens kræfter er, og de har jo altid godt været klar over det der, det er jeg sikker på. Men der har været sådan en diskurs i byen om, at det sagde man ikke, hvis du forstår hvad jeg mener?
55. Ja.
56. Og der må jeg igen sige, Maarup Kirkes Venner har været utrolig dygtige til at skabe den diskurs, ikke? Jeg kender en del folk derude i privat sammenhæng (mangler 31.56) og de kan sgu også godt se, ligesom jeg kan, og mange andre kan, at det er urealistisk. Der er ikke nogen der kommer og hælder 100 millioner i det der, eller 150 millioner, eller hvor meget det nu ville koste, det er jo fløjtende sindssygt. Og traditionelt set har man jo bøjet sig for naturens kræfter, det er jo derfor man opgav kirken, i 20’erne – 30’erne, hvornår nu det var, så opgav man jo kirken, man lod den bare stå og forfalde. Man fik jo bygget en ny kirke længere inde i byen, og det har man gjort masser af andre steder langs vestkysten. Og den eneste grund til at den blev stående, det er jo, at den har været bygget af så dårlige materialer, at man ikke kunne flytte den. Den var simpelthen ikke værd at flytte, der var ikke noget at gemme. Og andre kirker, dem har man jo simpelthen bare pillet ned og flyttet en kilometer længere ind. I Nørre Lyngby, det er jo ikke ret lang væk, der har man simpelthen pillet kirken ned, og så båret den halvanden – to kilometer længere ind i land og sat den op igen. Den var jo lavet af nogle ordentlige mursten, og sådan noget, ikke. Men det kunne man ikke med Mårup kirke, den fik bare lov til at ligge derude og forfalde simpelthen. Og den havde været væk nu, hvis det ikke var sådan, at den var kommet under statens beskyttelse som fredet kulturminde, så havde den sgu været blæst væk for længst, altså... taget ville være røget af – staten har jo kostet en del penge på at vedligeholde den, som Lønstrupborgerne jo ikke gjorde. De havde jo en udmærket ny kirke, hvad skulle de med det gamle lort?
57. Ja.
58. Og så har det ligesom været her de sidste 10-15 år at der er blevet rejst en stemning, og det har på en eller anden måde – jeg anerkender fuldt ud, at der er nogen, der kan have nogen stærke følelser i forhold til at de har nogle pårørende, der ligger derude på kirkegården, det er der jo nogle få mennesker, der har, for eksempel Tove Marquardsen, og der er helt klart nogle stærke følelser i forbindelse med. Det er jo ikke særlig sjovt, hvis tingene bare rasler ned i havet. Der er der jo så også taget højde for, det gør de jo ikke; hver gang der er nogen stumper der kommer ud, jamen så bliver de jo pillet og begravet inde i Lønstrup på kirkegården. Så jeg kan egentlig godt forstå, hvis de mennesker har nogle stærke følelser. Men den mere traditionelle holdning, den er jo sådan set, havet kan man ikke flytte, så... det er lidt svært. Så menneskene kan flytte sig fra havet, det er ikke havet, der skal flytte sig fra menneskene. Og sådan har fiskerne altid – kystbefolkningen altid haft det. Så derfor ligger der ikke noget mærkeligt i at den ligesom forsvinder, ikke altså, det har jo været, om man så må sige, planlagt lige siden de opgav den.

59. Ja, det er vel en del af levevilkårene deroppe.
60. Det er det. Og det er sådan noget ret moderne noget, det der med, at man lige pludselig vil lave så stor ballade omkring det, at det bliver sådan en stor sag. Og der kan jeg så også have en mistanke om, at det er nogle andre interesser involveret, måske. Der er jo også nogle folk, der har sommerhuse, som, på den der strækning ned mod kirken; nogle af dem, de kommer jo så mistænkeligt tæt på skrænten efterhånden, og de kunne jo så også have en ret stor interesse i at man fik lavet kystsikring.
61. Ja, det kan man sige.
62. Og det har jeg lidt indtryk af, at de har såmænd også været spændt lidt for vognen, eller også er det dem, der har spændt nogle andre for deres vogn. Der har jo været lidt forskellige interesser, ikke, hvor det ikke bare er helt entydigt, at det er vores kultur minder, det drejer sig om. Men den har sådan været brugt som bannerfører, ikke, den kirke, men i virkeligheden stikker der altså nogle andre interesser bag, efter min mening. (...). Men dermed ikke være sagt, at jeg ikke anerkender, at der er nogle mennesker, som har nogle stærke følelser involveret i det også, men det er nogle forholdsvis få mennesker. Og der er jo sådan at man undersøgte for nogle år siden, hvor mange, der havde adkomst til de grave der er derude. Det er jo sådan et officielt begreb, det betyder hvor mange der har – der vedkender sig, at de har nogen begravet derude, ikke, og som passer et gravsted og betaler for det, og det var nogle ganske få, fire-fem stykker eller sådan noget.
63. Ja, okay.
64. Og resten af gravene, der er såmænd ikke nogen, der aner, hvem det er. De er for længst glemt, altså. Så de helt store følelser, det er jo ikke så mange folk, det drejer sig om, kan man sige. Det er et forholdsvis begrænset antal mennesker, der er menneskeligt berørt af det. Og der mener jeg, man har fundet en udmærket løsning ved at – som den lander nu. Og der er også mange andre kirkegårde, der er blevet nedlagt i tidens løb, og man har lavet motorveje gennem kirkegårde og jeg ved ikke hvad, så, så unikt er det jo altså heller ikke. Og man kan jo sige, at den blev jo nedlagt officielt der i '30-'31, og så er der jo så stadigvæk nogen, der ønskede at blive begravet derude, og det måtte de så ansøge om, det er noget de har ansøgt om lige siden '31, fordi kirken ikke eksisterede, og så er de blevet oplyst om betingelserne, at den ligger der, og på et eller andet tidspunkt falder den i havet, og det har de så skrevet under på, at på trods af det, ville de gerne lade sig begrave derude. Så e har vidst, hvad de har gået ind til, altså, og så skal man jo ikke komme og pive 50 år efter, og sige "åh, den falder i vandet" – de har sgu altid vidst det, og derfor holdt man også op med – kistebegravelse, de sluttede allerede på et eller andet tidspunkt i 50'erne, mener jeg, fordi der var det så tydeligt – det har måske ikke været så tydeligt lige i starten. Altså, grunden til de nedlagte kirken, det var også mere sandflugten, lige i starten, der var der jo trods alt et godt stykke ud til kysten stadigvæk, der for 70 år siden. Men man har altså åbenbart kunne se det allerede fra 50'erne ved Kirkeministeriet hvilken vej det gik, fordi der forbød man simpelthen kistebegravelse, og sagde, at der kun blev kun sat urner ned fra nu af, ikke, de er meget lettere at flytte jo, man ved lige hvor de er henne. Og så er det jo, at jeg mener, at så skal man ikke komme og pive, når man kan sige, det har altid været klart hvilken vej vinden blæste, så at sige, hvordan det ville gå. For man har oven i købet måttet skrive under på det, og så synes jeg det er lidt mærkeligt at komme bagefter og græde snot over det.
65. Ja. Jeg tror så småt, jeg er ved at være igennem.
66. Ja, men det lyder da godt, det er jo også blevet en god lang snak, men så, kan du bruge det til noget, måske.
67. Ja, det tror jeg bestemt jeg kan.

Bilag 9

Interview med Svend Bjørnager, formand for Lønstrup Turistforening og Lønstrup Fiskeriforening, 23. maj, 2007

1. Du var formand for turistforeningen og for fiskeriforeningen?
2. Ja, det er korrekt.
3. Ja. Kan du fortælle lidt om, hvad der er vigtigt i forhold til turismen i Lønstrup ud fra jeres synspunkt?
4. Jamen, det der er vigtigt, det er jo det vi har satset på de sidste mange år, at få et kvalitetsprodukt. Og der har vi jo så været heldige, at den restriktive bevaringsplan der er på Lønstrup, den har gjort, at de butikker der er, det er butikker, der har åbent hele året, og det er folk, der bor her i området. Og det er meget vigtigt, at de har, hvad skal man sige, en forankring i det lokale. Så vores forretningsliv, både cafeer og så videre, det er folk, der er forankret i lokalsamfundet, det er ikke folk der kommer om sommeren og kører hjem igen til august.
5. Nej.
6. Og det har så været en udvikling vi har set igennem mange år, samtidig med at vi ikke har tivoliseret hele Strandvejen. Der pegede jeg jo på allerede, jeg tror det var i 1981 at der var dele af Strandvejen, der skulle stadigvæk være helårsbeboelse, og ikke – altså vi sagde den gang, at der skulle ikke gå cafe og vaffelbod i det hele. Der var kræfter fremme dengang, fordi man mente man skulle have lov til at slå en biks op hvorhenne og hvordan man selv synes. Der har også været tiltag, hvor nogen har forsøgt at omgå det her, sidst for et par år siden, hvor et byrådsmedlems mand forsøgte at slå hul i det der, men altså, de flyttede så, så ligeså snart, der er nogen, der ikke overholder de der områder, zoner – der er lagt områder ud, jeg tror det er det, der hedder C3 områder, og så er der lagt områder ud, hvor man ikke yderligere må bygge butikker. Det er den udvikling vi har set andre steder, der fuldstændig har ødelagt byen ad, fordi der kommer alt for mange – der kommer alt for mange lykkejægere, der tror at nu kan de sælge et eller andet plastic fantastisk og så kan de måske ikke det, og så kommer der noget nyt, og så er sådan en by faktisk fuldstændig splittet ad. Det er det jeg kalder tivolisering. Det vil sige, det er ikke sket for byen, det er jo kunsthåndværkere, hovedsageligt, der tegner det, og også andre kvalitetsbutikker har måttet lægge til, fordi kundegrundlaget, det er godt. Den faktiske politik vi lavede for år tilbage i samarbejde med Hjørring Kommune, det er den, der har været med til at give byen den kvalitet, som vi jo har i byen.
7. Ja. Hvem er medlem af turistforeningen?
8. Turistforeningen består jo af – jeg tror der er 300 medlemmer. Men det er jo så sommerhusejere. Der er så en bestyrelse, hvor jeg har været formand gennem; jeg har i hvert fald været formand i 15 år for turistforeningen. Altså det er egentlig det, der er lidt specielt også, det er de folk, der er engageret omkring det. Nu fiskeriet, det er jo det, der har været livsnerven i byen de sidste 20 år. De folk, der er engageret der, de er også engageret i turistforeningen. Jeg tror det var en gang ham der Quistorf, nej, ham der ude på AUC, omkring turisme, hvad hedder han, hvad hedder han – Klitgård, tror jeg han hedder, og han sagde engang at turistforeningen bestod af ældre cigarrygende herrer, og vigtigste punkt på dagsordenen, det var middagen. Men altså, det er ikke tilfældet her, det er et bredt udsnit. Der er cafeejere og hotelejere, der er den lokale elektriker. Og så er jeg så også; jeg er også ejer af et ejendomsforetagende i byen, der lejer butikker ud. Det er så et privat selskab vi har, hvor vi har blandt andet gallerier, og nogle forskellige – der forsøger vi også at få noget kvalitet og få noget afveksling. For at sige det rent ud, vi har en tøjbutik, og den er flot, men det er også rigeligt. Det kan vi så i kraft af at vi ejer ejendommene, det kan vi så sige; ikke flere tøjbutikker her.
9. Okay, ja.
10. Og på den måde – der er ingen tvivl om, at det der præger de andre kystbyer ned langs vestkysten, det er jo at der er alt for mange sommertøjsbutikker, der sælger overskudslageret fra store butikker i storbyer, og der er mange butiksejere, der har sådan en sommerbutik for at komme af med deres restlager, og deres billige ting og sådan noget. Og det er vi forskånet for her. Men det kan man jo ikke regne med, man kan jo ikke gå ind og kvalitetsvurdere, i princippet rent foreningsmæssigt, så der kan man sige bevaringsplanen har været med til at trække de seriøse forretningsdrivende til, altså ikke de der lykkeriddere, der tænker på, at nu kan man lige – de sælger hvad som helst. Det kan vi så i kraft af at vi har ti erhvervslejemål, der hvor vi er, der kan vi sætte krav om hvad vi vil have ind. Sådan er det.
11. Er der fælles fodslaw i Lønstrup omkring den udvikling, der skal foregå med hensyn til turismen generelt?
12. Det er der da nok nu. Men det er ingen hemmelighed, at dengang vi fik lavet den restriktive bevaringsplan, der var der mange, der sagde, at det var ligesom at gribe ind i det frie forretningsliv, altså. Der var bare ingen af de mennesker, der ejede de huse i norddelen af byen, der fra biografen og nord ud. Der var ingen af de mennesker, der ejede de huse der, der ønskede at sælge til forskellige butikker og sådan noget, så på den måde var der jo fodslaw, men dengang var der en del oprør; det var hotelejere og forretningsfolk udefra, der ligesom prøvede at forpurre det. Men i dag kan de jo se det. Selv de politikere, der måske godt ville have løftet lidt op på det, de har jo faktisk glemt at de var helt imod den restriktive plan, fordi nu kan de se, at det har givet den kvalitet, som Lønstrup er kendt for. Vi kan også se at de turister, der kommer, det er folk der kommer igen og igen og igen. Vi kan jo også høre, at mange af dem, der kommer i Skagen og så videre, de er også begyndt at tage til Lønstrup; fordi, i modsætning til Gl. Skagen, så har vi jo stadigvæk en levende by. Gl. Skagen, det er jo stort set, som jeg kalder det, det er en rigmandsghetto. Turistmæssigt, der er den egentlig ikke interessant, for den holder ikke liv i noget hele året. Der har vi jo en politik om at gøre her i Lønstrup, og det håber jeg, vi kan fortsætte med.
13. Ja. Hvilken type turister vil I gerne have i Lønstrup? Hvilken type turister kommer til Lønstrup?
14. Vi satser på børnefamilierne. Der er jo ikke rigtig nogen hotelfaciliteter, og det vi lejer ud, det er jo sommerhusene. Turistforeningen har jo stort set 50 % af de sommerhuse, der bliver lejet ud, og det er jo det, vi tjener vores penge på, som til gengæld bliver brugt til gavn for byen, vi har blandt andet forsøgsprojekter i byen, og lavet idekataloger, og selv været med til at investere i nogen skulpturer og noget i byen, og – så sommerhusgæster, det er den – det er jo så også det der appellerer til børnefamilier, og så dem man kalder det grå guld eller seniorer, kalder man det også. Folk får jo mere og mere fri, og det er så også det man kan se, at mange der tager en uge i højsæsonen, de tager mange gange sådan – det flotteste vejr, det er jo næsten april – maj, vi har det. Der er mange, der så kommer og lejer et nyt

sommerhus, det kan vi se på turistkontoret, de så lejer det, og så tager de måske en uge i efteråret. Og det er så også igen, fordi de ved, at her er åbent hele året, de ved at de kan altid finde et sted, de kan få noget at spise, og der er nogen butikker, der arbejder, og man kan gå rundt i byen, og der er liv i det hele, og det er det, der forstærker det. Og jeg sidder i Toppen af Danmark også, og vi kan så også se generelt i Toppen af Danmark, der har vi formålet at få forlænget ydersæsonen med 20 % mere, og det kan vi gøre endnu bedre, det er trenden. Men det er fordi folk holder ferie på så mange forskellige tidspunkter af året, og der har vi også fået fat i de rigtige kunder der. Men det er igen fordi der skal være noget at komme efter, det kan ikke nytte noget at man planlægger man vil herop i en uge og have det rart, det er der selvfølgelig nogen der har nok i, men mange vil jo gerne lige ud på et museum eller hen i en butik eller et eller andet, og det har vi arbejdet meget på generelt i Toppen af Danmark at sørge for der er noget åbent, og holde også kommunerne fast på at museer, ja museer i det hele taget og svømmehaller og sådan noget, det er også tilgængeligt for turisterne. Det giver så igen et godt samspil med lokalbefolkningen, fordi, altså bare sådan noget som det supermarked vi har i Lønstrup, ikke også, det var der jo ikke, hvis vi ikke havde den store turisme, og det er en velassorteret butik (...) det er ikke sådan en sommerhuskøbmand, der skal have det dobbelte for varerne i forhold til i storbyen. Så på den måde, det er også det, der er vigtigt. Man plejer at sige, turismen – eller som der var nogen, der sagde; turisterne de må gerne være her, men vi skal sandelig også have lov til at være her. Der skal være plads til lokalbefolkningen, og så får du også det samspil mellem turisterne - der er jo mange gengangere, mange lokale, der får bekendte via de turister, der kommer. De træffer jo nogen lokale, de føler at denne her by, det er sgu deres, og så er vi tilbage ved det her med, hvem ejer butikkerne, hvem ejer det her, ikke også. Ligeså snart de får en fornemmelse af det, så er de egentlig glade for, selv nogen af de gamle fiskere, selvom der heldigvis, nej ikke heldigvis, nu er der desværre ikke så mange tilbage af dem længere. Men de brummede altid af turisterne, men du kan tro, når vi kom her sådan en sommeraften, og de stod dernede, og der var nogen, der spurgte dem om fiskeriet og hvordan man bevarede det, og sådan noget, jamen de elskede jo at fortælle om det. Folk elsker jo at fortælle om sådan noget (...) men få en snak med de lokale og sådan noget, det er det, der vigtigt. Det er vigtigt, at det er en turisme, det er til at leve af og med, som man siger. Og der har vi bestemt et godt fodslaw her i byen, der er selvfølgelig nogen der synes; altså alle de her turister, når de ikke lige kan parkere foran købmanden og sådan noget, men de fleste ved jo også at elektrikereren og tømreren og mureren og maleren og alle de håndværkere i sommerlandet, der var jo ingen arbejde til dem, hvis det var vi ikke havde al den turisme.

15. Så turismen er det vigtigste erhverv i området, ville du sige det?
16. Ja, det er helt sikkert det er, det er helt sikkert. Det er også et vigtigt erhverv, også hvis man snakker helårsturisme, for så er der jo helårsarbejde. Nu bor vi jo lige op ad Skallerup Klit Feriecenter, og der er jo helårsaktiviteter, og der er igen nogle lokale, der arbejder derude, som kan fortælle, at det er vigtigt, fordi det er min arbejdsplads, det er vigtigt vi har turisterne her (...). Undersøgelser viser også, at selvom det er Vesterhavet, så er det ikke et must, at man skal have store brede strande, for folk der kommer til Lønstrup. Det er gåtude ved havet og opleve havet og naturen, det er ikke ligefrem for at ligge ved stranden. Det kan man jo også i højsæsonen, men vores strand er jo ikke – der kan man jo godt misunde lidt både Tversted og Løkken, ikke, de har de her brede strande, men vi har en god belægning alligevel, fordi hvis de regner med at ligge på stranden, så kan de jo godt komme på stranden alligevel, så kan de jo køre til Løkken. Det er byen og bymiljøet, der er vigtigt for os. Og så altså naturen her, ikke, naturen er der jo også, når der ikke er over 20 grader, det er også derfor vi kalder et projekt "naturen plus", fordi det er uovertruffent det store trækplaster her. Vestkysten, det er jo - guldskysten, som man kalder den også.
17. Ja. Hvad for nogen kvaliteter har naturen omkring Lønstrup efter din mening?
18. Det er jo storslået, der er jo ikke noget så storslået – jeg kommer selv fra Frederikshavn, men jeg har da boet herovre i nogen år. Der er ikke noget så storslået som Vesterhavet og hele landskabet omkring Lønstrup er jo også enestående på den måde, at du har landbrugsland lige – når du kører ned ad Vennebjerg bakke så kommer du fra flot landbrugsland med bakker og skove, og så kører du lige op, og det der fantastiske view du får ud over Mårup kirke og fyret, ikke også, så har du et samspil mellem et klitlandskab og landskabet bagved, op mod Kjærsgård Strand. Det er jo meget, meget afvekslende, det er jo ikke så ens, som når du kommer ned – jeg kan godt selv, når jeg kører ned langs vestkysten, altså; det er jo så ens. Det er det, ligeså snart du kommer op mod Lyngby af, så får du den der store afveksling med de høje klitter, og den fantastiske Lønstrup klint, og stranden og Vesterhavet, der forandrer sig fra time til time faktisk. Så snart vinden vender, ikke også, nu har jeg jo fisket i mange år, og sådan et hav, det er jo sådan et fantastisk hav. Og så er det jo også fuldt med fisk, det er noget af det reneste vi har, og nogle af de bedste fiskepladser vi har i kongeriget, de ligger jo her fra Tornby af, og vestpå. Det er mere der er helt enestående. Man fornemmer ligesom den renhed og den barskhed i naturen. Det er jo så sådan, at når man så kommer hen i sådan et sommerhusområde, der er lavet inde i en granskov og sådan noget, så kan man virkelig se forskellen, og det er rigtigt, nogle de kan godt lide at sidde inde i en granskov, men det åbne og den barske natur, ikke også, det er ikke sådan man kryber i skjul længere. Den storslåethed, og vandet og havet; det er det, man bliver fascineret af, det er helt sikkert.
19. Ja. Nu har der sådan i årenes løb været meget snak om kystsikring, blandt andet ude ved Mårup kirke; hvordan ville det virke på turismen, hvis der var mere af den slags?
20. Jamen, jeg har selv været i en arbejdsgruppe, hvor man forsøgte at få forlænget den eksisterende kystsikring ud forbi Mårup kirke, men trafikministeriet de vil ikke kystsikre i et ikke-helårsområde. Det var jo ærgerligt, for der havde vi jo mange kræfter i gang på det her. Mårup kirke falder jo i et på et tidspunkt, og det er en stor attraktion, men hvor mange besøgende det giver – altså, de områder den ligger i, vil jo stadigvæk være meget, meget – historien vil jo være der endnu.
21. Så I ville gerne have forlænget ud til Mårup kirke og beholde Mårup kirke?
22. Ja, og det var jo egentlig ved at falde på plads, og jeg har haft møde med trafikministeriet om det, og jeg var ovre og snakke med Jytte Hilden ovre på Christiansborg. Vi har gjort et stort arbejde for at få det. Vi havde faktisk fået nogle kulturpenge til det, men så – en ting er at betale et engangsbeløb, men så er der jo vedligeholdelsen, og der var Trøjborg, der var trafikminister dengang, og han vendte tommelfingeren nedad på grund af den årlige vedligeholdelse. Men det man fik ud af det, det var jo at kystsikringen ved Lønstrup, den er man forpligtiget til at holde. Så det blev der strammet op om i forbindelse med de møder der. Nu bliver det så spændende at se, om der er nogen, der springer på det med de rør der, der er jo nogen, der tror på, at sådan noget fantasteri, det kan dræne Vesterhavet en halv meter. Men i hvert fald, jeg ved ikke om du har set, jeg har jo været i pressen med det og sige, at sådan nogle forsøg skal vi ikke lave ved Lønstrup. Det der undrer mig, det er at Staten vil blive ved med at finansiere hans forsøg.
23. Du tror ikke på, at det virker?

24. Nej, og det er der jo heller ikke nogen i Skagen, der tror på, og det har vi jo set ved selvsyn, at det er et stort fup og fidusnummer. De rør var jo væk, indtil pressen lige pludselig en gang om året trak sagen frem igen. Dengang de herrer havde været på besøg, der var der jo stormvejr. Da de kom fjorten dage senere, da havde han jo kunne sætte nogen rør i, og bilde dem ind, at stranden var blevet så bred på grund af det. Og det er et stort svindelnummer, faktisk. Og jeg håber ikke, politikerne de bliver ved med at ville have, at der skal blive sådan noget. Fordi, så finder han nogen ny parametre, der ikke er til stede, og så har Kystdirektoratet ødelagt et eller andet, og så er der gjort noget forkert. Og det er jo helt elementært, at sådan nogle rør, anbragt med 30 meters mellemrum – de kan jo ikke – de bliver jo fyldt op med sand i løbet af no time. Jeg har haft nogle entrepenører, der var en der kom nede fra Fyn, og en der kom nede fra Esbjerg, ikke også, og de kiggede på de her rør i den ene ende og i den anden ende og så havde de skraldergrinet, og sagt, at det her, det er fandme ingen der kan tro på. Grunden til at det er med i politikken, det er at de her politikere, der siger vi skal gøre de her forsøg, det er fordi, så kan de spare sandfodringen. Så hvis de giver det en chance, så kan de spare måske 3-400.000 på nogen år i sandfodring. Men hvad fanden hjælper det, når byen den er ved at falde i havet, så er det jo bare for sent. Men det var jo god timing, vi vidste jo de kom, så – jeg ved ikke om du har set den der pressedækning af det?
25. Jo, det har jeg.
26. Og det var jo god timing, fordi så kunne vi ligesom manifestere, at det forsøg, det skulle de ikke lave her ved Lønstrup, hvor havet er så barsk. Der havde vi en god dialog, det var så Trafikudvalget, der var ovre den her gang (...).
27. Nu tænkte jeg på, hvordan samarbejder I med andre omkring Lønstrups udvikling? Nu snakkede du om Hjørring Kommune, har I et godt samarbejde med dem?
28. Ja, det har vi da, det har vi. De sidder jo også i Toppen af Danmark, jeg sidder jo i Toppen af Danmark A/S, og der sidder jo, ja, nu sidder der så tre borgmestre fra Læsø, Frederikshavn og Hjørring, og så sidder der viceborgmesteren fra Frederikshavn, ham oppe fra Skagen, Bjarne... og så sidder der fra Rødbro, udpeget af Hjørring også, og så sidder der fem kommunale folk, og så er jeg blevet valgt af turistforeningerne, og jeg sidder der sammen med to andre. Der er vi godt repræsenteret. Det med Toppen af Danmark, det var et samarbejde vi lavede, som jeg var med til at stifte i '89. Og der har været den overordnede diskussion. Og al arbejdskraften og al ekspertisen, den ligger jo ude ved turistcheferne i turistforeningerne. Og de er jo ansat af os. Så på den måde, så er vi dem, der laver arbejdet, men vi er jo så også, dem der skal bruge nogle midler til det. Det eneste problem, der er i det spil, det er jo, at så snart, der bliver valgt nye politikere, så er der mange af dem der tror, at fordi de har været på ferie i fjorten dage, hvor konen hun har læst en annonce i et dameblad, så tror de vi kan klare annonceringen ved at annoncere i et dameblad. Men sådan er det politiske spil jo altså, så snart der kommer nye politikere på banen, der ikke er inde i sagerne, så er det meget nemmere for dem at få nogen fikse ideer. Og sidst vi havde møde med kommunen, der var der en, der foreslog at vi skulle samarbejde med egnsministeren, fordi der var en forestilling om at der var mange københavnere, der gerne ville over og se, men altså... måske, det var da en god ide for busselskaberne, men det var da ikke noget vi kan arbejde med, turistforeningerne, fordi det vi kan arbejde med, det er den overordnede markedsføring, og der snakker vi jo om hundredetusind folk, de små nicheting, og – det er jo ikke det, vi kan gøre. Men så er det lige som om, at så gør vi ikke det, og så gør vi ikke det...
29. Ja.
30. Men det er en del af det politiske spil, og især nu, hvor vi har fået den nye storkommune, hvor der kommer folk ind, der ikke er klar over, hvad vi laver i Toppen af Danmark, for det er jo rigtig mange ting, vi har sat i gang her.
31. Nu tænkte jeg på, Maarup Kirkes Venner, de laver jo også en del arrangementer omkring Lønstrup, samarbejder I med dem omkring noget?
32. Jamen, de har jo ikke rigtig... vi har jo en aktivitetskalender, hvor alle arrangementer i området de bliver beskrevet. Og med den aktivitetskalender, der henvender vi os jo til de foreninger, der er, der er borgerforeningen også, med sommerfest og så videre, så den aktivitetskalender, den kommer ud, ikke. Og via Toppen af Danmark, der er jo også aktivitetsinformation. Maarup Kirkes Venner, og ligesådan Lokalhistorisk Forening, de har ikke rigtig ville samarbejde med os. Der er nogen enkeltpersoner derinde, der ikke synes at... det er jo synd, jeg synes også det er synd for deres medlemmer, det er jo også synd for befolkningen, ikke. Men de kører så deres egen informationer om det. Det er ikke til at sige, hvem det er, og hvem det ikke er, men vi henvender os til alt, hvad der er omkring hvad der er af aktiviteter. Men der har været lidt utilfredshed med nogen ting, nogen gange. Det er vi lidt uforstående overfor, faktisk (...). Det er lidt ærgerligt at den forening har valgt sådan en holdning til turistforeningen. Det kan vi jo ikke gøre noget ved. Det kan vi jo ikke.
33. Jeg tror næsten, jeg er ved at have fået svar på det jeg gerne ville vide.
34. Ja, jamen det var godt så.
35. Ja. Mange tak for det.
36. Hvis der er noget du bliver i tvivl om, så kan du bare ringe, hvis der er noget, du kommer i tanke om, så ringer du bare igen, ikke?
37. Jo, det gør jeg bare, tak for det.
38. Hej.
39. Hej.

Bilag 10

Interview med Ole Ørnbøl, formand for udvalget for Teknik og Veje i Hjørring Kommune, 23. maj, 2007

1. Først og fremmest kan du så fortælle lidt om hvordan du har været involveret i debatten, og hvad din holdning har været til det?
2. Ja, det kan jeg godt, det var jo i gamle Hjørring Kommune, da jeg var formand for Teknik- og Miljøudvalget der, at jeg kom ind i den debat om kystsikring, fordi der var nogle sommerhusejere, der følte deres sommerhuse voldsomt truede på grund af erosion af kysten. Og der har vi jo en strækning, eller rent faktisk to strækninger i den gamle Hjørring Kommune, der gik fra Lønstrup og så et stykke nordpå, og så hele Harrerenden-området, der er sikret med norsk granit eller noget i den retning, altså nogle store sten, i hvert fald. Og det areal oppe ved Harrerenden, det er jo lavet helt af lodsejerne oppe i Harrerenden, godt nok har det været støttet af kommunen med et mindre beløb hvert år. Og det var der så andre sommerhusejere, der syntes, at det kunne de egentlig også godt tænke sig, og der var nogen ved Nørlev, der ønskede et projekt med nogle halmballer, og der har været nogen, der har ønsket noget med noget plantning af noget marehalm eller sådan noget for at holde på klitterne. Og så kom Poul Jakobsen jo med hans rør, og fandt nogen – ja, nu skal jeg være ordentlig, nu når det bliver optaget – men fandt nogen, der sympatiserede med hans produkt, dér. Og der kom også en henvendelse til kommunen fra Poul Jakobsen, om ikke vi kunne tænke os at være med i et sådant forsøg. Det drøftede vi noget frem og tilbage i udvalget, og blev dog enige om, at det kunne vi godt, under visse forudsætninger, nemlig at det skulle evalueres og prøves af, og så laves nogle målinger sådan at vi kunne se, om det var noget der duede. Men det vidste sig jo hurtigt, at det samarbejde mellem Poul Jakobsen og så kommunen der, det var ikke det samarbejde, som vi i hvert fald havde forventet os af et samarbejde, fordi når man kender Poul Jakobsen, så er han jo det man kalder en entreprenør.
3. Ja.
4. Og da han laver sine egne målinger, og han har rent faktisk ikke ret meget tro på, at de målinger vi laver, de er særlig valide. Så vores samarbejde med ham ophørte, dengang tidsfristen udløb, og vi bad ham om at fjerne rørene, hvad han dog ikke gjorde, men så fjernede vi dem. Men så har han så efterfølgende haft noget samarbejde med nogle sommerhusejere oppe i Nørlev, tror jeg det er, så vidt jeg husker er det Nørlev. Og de har jo lagt et vældigt pres for at de synes at vi skulle tage Poul Jakobsen til nåde igen. Men det har vi så ikke gjort, fordi der har været en masse møder mellem Poul Jakobsen og så Kystdirektoratet omkring hans metoder. Og der har vi sagt til Poul Jakobsen og til Kystdirektoratet, at vi ønskede ikke at indgå flere aftaler med Poul Jakobsen, før at hans metoder, de var vevaluerede og afprøvede på en længere strækning over en længere periode. Og så er det jo sommerhusejerne siger til os, hvad vil I så? Der har min holdning været, at naturen må gå sin gang, og den erosion der er, den er der. Det, der er vores opgave, det er at finde nogle erstatningsarealer til de sommerhusejere, som må blive nødlidende på grund af at deres huse kommer til at stå ude på kanten, og til sidst ende med at styrte sammen. Den opgave, den påtog vi os, og det har vi gjort, og der har vi fundet nogle erstatningsarealer, der er lagt ud til det formål. Det har vi gjort ude ved Nørlev. Vi har også sagt, at det, der er sket i Harrerenden – ja, det var man så langt med dengang, at der var kun en vej at gå der, og det var at lave det projekt fuldstændig færdigt, og det de har fået i tilgift der, det er at de ingen badestrand har, men de har en sikring hen over en årrække af deres sommerhuse, og så kan man jo frygte den dag, at der sker så stor en erosion der, at de stendiger, de har bygget op, de forsvinder, og hvad er det så man gør? Og der er min holdning, at man skal ikke lave sådan nogle anlægsarbejder, som man har gjort der. Den unikke natur, at man har, og de kræfter havet har, det er ikke noget, som man skal gå på kompromis med.
5. Du mener heller ikke, at der bør etableres kystsikring ved Mårup kirke, som for eksempel Maarup Kirkes Venner...
6. Nej, saftuseme ikke! Og Mårup kirke er jo en helt anden historie, og der har Poul Jakobsen jo også opereret voldsomt oppe, meget støttet af Tove Marquardsen. Nej, fordi jeg mener ikke at Mårup kirke er interessant at kystsikre. Den bonitet, der er oppe omkring Mårup kirke, det er blåler og alt mulig andet, og der kommer så massive vandmængder indefra land, og trænger ud igennem klitten, og skal man sætte sådan nogle anlægsarbejder i gang med nogle pumpestationer uden lige mager der, så vil det garanteret have konsekvenser andre steder. Og så synes jeg ikke, at man skal gå ind og regulere naturen på en så voldsom måde, som man gerne ville.
7. Så du synes, det er vigtigt at beskytte naturen som den proces, der foregår?
8. Ja. Og så er 10.000 kroner spørgsmålet så, hvorfor vil jeg så være med til at kystsikre omkring Lønstrup? Det vil jeg ene og alene af den årsag, at Lønstrup er en gammel fiskerby, der bor mange mennesker, der er huse, og hvis ikke vi sandfodrer, som vi gør der, jamen så ville man se, om nogle år, jeg skal ikke sætte årstal på, at havet ville gå ind bag om Lønstrup, og så har man lige pludselig Lønstrup liggende på en ø. Derfor synes jeg, at det er kanonvigtigt at blive ved med at sandfodre i de høfder som Kystdirektoratet de har etableret der. Det har tidligere været en udgift mellem Kystdirektoratet, og så amtet og kommunen, men nu bliver det nok en deling mellem Kystdirektoratet og så kommunen, kunne jeg forestille mig. Så det er sådan den korte version af det. Der har jo været forskellige politiske holdninger til det med Poul Jakobsen, det kan man jo se, han er jo båret helt op i Folketinget, og der er jo ikke kommet ret meget mere ud af det, endnu, i hvert tilfælde. Men jeg har altid sagt – vi må vælge side; vil vi have – vil vi markedsføre vores vestkyststrækning som en turistattraktion, så skal vi holde op med at kystsikre, fordi hvis vi begynder at kystsikre, så bliver der ikke anbragt sand længere, og så bliver der på sigt uforeneligt.
9. Hvilke værdier og kvaliteter synes du så Lønstrup har, og området deromkring?
10. Jamen, de værdier og kvaliteter Lønstrup har, så har man jo bevaret Lønstrup stort set som den gamle fiskerby, den var. Man har været meget, meget skånsom med renovering og ombygning af de gamle fiskerhuse. Vi har ikke tilladt Lønstrup, at Lønstrup skal være en restaurationsby, vi har tilladt at den skal være en kunstby, hvor at der er mange kunsthåndværkere og sådan nogen, men i de eksisterende huse uden at de bliver lavet en hel masse om. Lønstrup har meget historie. Det har Mårup kirke jo selvfølgelig også med de gravsteder der er. Men det er – det er jo ikke første gang, at der er en kirke, der styrter i havet.
11. Nej, det er det jo ikke. Hvad for nogen konsekvenser tror du så det vil have for området, når så Mårup kirke og også fyret ikke længere er der? Vil det ændre tiltrækningen af området?

12. Nej, jamen det er jo lidt interessant lige netop omkring fyret derude, som jo er sandet fuldstændig til nu, eller det er husene og fyrmesterens bolig og alt det der, men det viser sig jo at; det ser jo ud som om, at den sandklit, eller hvad man kalder sådan noget, den flytter sig. Og lur mig, om ikke om 20-30 år eller sådan noget, hvad ved jeg, så er det måske blotlagt igen, men så om 50 eller 100 år, så er fyret også ved at styrte i havet. Og så er det det, synes jeg. Og så har vi haft en kanon historie i den tid dér.
13. Tror du folk tager ud til området for at se den historie eller for at se naturen først og fremmest?
14. Ja, meget. Der er en valfart af trafik der, hver evig eneste sommer af turister. Det er der både til Mårup kirke, naturligvis for at se kirken, men også for at se den kraft havet det har, og se de store skred, der sker. Så det er – og det tror jeg, man vil blive ved med.
15. Ja, det vil man sikkert. Hvis vi går sådan lidt over til at snakke om debatten omkring det, hvordan har samarbejdet været med dem, der har været aktører på det område? Jeg tænker på Kystdirektoratet, og Maarup Kirkes Venner, og Statsskovdistriktet, og hvem der ellers måtte være.
16. Ja. Vi har haft et fortrinligt samarbejde med Kystdirektoratet, og det ved at de siger også de embedsmænd, der har været med til det, og de få møder jeg har haft med medarbejdere fra Kystdirektoratet, der synes jeg vi har haft en god dialog om det. Og omkring Frede Jensen fra, hvad hedder, det klitfogeden der, der har vi stort set, hvis han har haft mulighed for det, fået de beplantninger, vi har måttet ønske, og jeg synes at de gør et stort, stort stykke arbejde for at bevare klitterne intakte. Og det har vi hele vejen bakket op. Dér hvor vi er stået af, det er nu, når folk går ud og rent faktisk lægger jord ned på stranden og fylder halmballer op og sådan noget, så er vi stået af, og der har vi så bedt de myndigheder vi skulle have til at hjælpe os med det om at være med til at sige at det er forbudt. Jeg vil så sige at i starten, dengang at vi var lidt sammen med Poul Jakobsen, da havde Kystdirektoratet nok sådan en fornemmelse af at vi var sådan noget på Poul Jakobsens side, men nu havde vi jo sagt til Poul Jakobsen at vi godt ville prøve det, og intet skal jo være uforsøgt, hvis det er sådan at – det kan jo vise sig at være et unikt fænomen han har fundet ud af der, men for os så det ikke ud som om det havde en gavnlig virkning. Og dengang vi opdagede det, så sagde vi til Kystdirektoratet og var med til at anbefale Kystdirektoratet at Poul Jakobsen fik en forsøgsstrækning, en længere forsøgsstrækning, der var velkontrolleret af flere parter, således at man kunne få en ordentlig evaluering af det. Det havde Poul Jakobsen godt nok også med hans rør dengang vi havde dem, hvor at en professor Burcharth han skulle beskrive den der afsluttende rapport der. Jeg skal ikke sige om det var med armen vredet om på ryggen, at professoren han skrev den, men det er ikke en entydig rapport.
17. Hvordan synes du sådan debatten er blevet ført omkring Mårup kirke, jeg tænker mere på i pressen, og?
18. Jamen, Maarup Kirkes Venner med Tove Marquardsen i spidsen har jo været utrolig aggressive og har været meget uforstående overfor at Hjørring Kommune ikke ønskede at bevare Mårup kirke. Og har ikke haft, jeg synes heller ikke man har haft forståelse for at kommunen ikke har haft uanede midler, hvis det var sådan at vi var interesserede i at gå ind i sådan et projekt. For en ting er at sige ja til det, en anden ting er at skaffe midlerne til det. Så det er ikke verdens bedste samarbejde, der har været der. Jeg vil så sige, at de andre sommerhusforeninger, efter vi har meldt klart ud og har sagt hvad vores politik er på området, jamen så har vi haft mange gode dialoger med de forskellige sommerhusforeninger langs vores kyst. Og det synes jeg har været givtigt. Der har vi blandt kunne finde enighed om at etablere nogen trapper ned til havet, hvor der var store skrænter, således at man beskyttede klinten. Og vi har også kunne blive enige om hvor mange af den der type trapper man skulle have, og sådan noget. De der dialoger, dem har vi egentlig haft, også at sommerhusforeningerne også gør en aktiv indsats også for at renholde stranden, og også servicerer de der trapper. Der har vi haft en rigtig god dialog med dem på mange fronter. Men indtil vi meldte fuldstændig klart ud hvad vores holdning var til kystsikring, jamen da fik vi jo presset fra mange sider af.
19. Hvordan samarbejder I så med Danmarks Naturfredningsforening?
20. Jamen Jørgen Jørgensen fra Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomite her, han har jo været lodret imod kystsikring, og da vi gik ind i de her forsøg med de forskellige typer kystsikring der, der var han jo ikke – der var han jo ikke sådan alt for begejstret for formanden for udvalget skal jeg hilse og sige. Det havde vi mange debatter om. Han var da pøstet, dengang vi sagde, at nu lader vi naturen gå sin gang, nu finder vi nogen nye grunde længere inde i landet, til de sommerhuse, der måtte komme for tæt på kanten.
21. Synes du jeres politik på området, og holdningen til det har ændret sig i løbet af åren, eller har det sådan været det samme?
22. Vi har nok haft sådan en lidt valende politik i en lang årrække, hvor at vi gjorde – så gjorde vi lidt her, og så gjorde vi lidt der, og så prøvede vi det og så prøvede vi det. Jeg var glad ved den gang, hvor vi fik sagt at halmballer ville vi ikke have, jord nede på stranden ville vi ikke have. Jeg var også glad, utrolig glad dengang vi var færdige med Poul Jakobsens forsøg, fordi at; jeg er altså af den holdning, at her arbejder vi altså med så store naturkræfter, at det ville være fuldstændig vanvittigt at bruge så mange ressourcer på at sikre noget, man ikke kan sikre alligevel. Jeg er ikke overbevist om, at man kan sikre sådan en vestkyststrækning, som vi har her, det er jeg slet, slet ikke. Den dag, der kommer nogen, der kan garantere at vi kan have det, så vil jeg tage hatten af for det, og så vil jeg da også være positivt stemt for at man kigger på det igen, under forudsætning af at det ikke er noget der ødelægger.
23. Så det skal stadigvæk være så naturen er til at komme rundt i?
24. Det skal være i harmoni med naturen, ja.
25. Så I sætter jer måske lidt i midten af de to yderpunkter, eller kan man sige det sådan?
26. Nej, det gør vi ikke. Vi har sagt, at ingen kystsikring nu, ud over den sandfodring der sker ved Lønstrup.
27. Okay.
28. Og vi har sagt, at skulle der om nogle år komme et nyt produkt som kan garantere, så er vi åben for at se på det, men vi har ikke sagt, det er noget vi vil benytte os af. Så kystpolitikken i kommunen, den er egentlig meget klar, at vi laver sandfodring ved Lønstrup ved de høfder, som Kystdirektoratet har etableret, det vil vi blive ved med.
29. Ja. Har du nogen fornemmelse af hvad holdningen i Lønstrup generelt er til kystsikring, er der mange støtter til Maarup Kirkes Venner, eller støtter til den anden side?
30. Altså de gamle borgere i Lønstrup er imod Poul Jakobsens rør, har tryglet og bedt os om at fortsætte sandfodringen, og de synes at det er det vi skal holde fast i. Og det er de meget tilfredse med. Og det tror jeg, det er hovedparten af Lønstrups borgere.
31. Så de vil gerne se det fortsætte sådan som det er nu?
32. Det ville de være meget taknemmelige ved, det tror jeg.

33. De turistinteresser, der er i området, er de mere for kystsikring, eller tror du de godt kan lide at området er som det er nu, med den frie natur?
34. Til det jeg kender til de turistfolk, som sidder i turistforeningens bestyrelse i Lønstrup, så tror jeg nok, at de gerne ser at naturen er så naturlig som overhovedet muligt, at vi ikke går hen og regulerer alt for meget på de naturlige kræfter. Det er sådan mit indtryk. Det er sådan når jeg har snakket med formanden for turistforeningen, Bjørnager, som han hedder, og også andre, så – de var heller ikke begejstrede, dengang at vi begyndte på det med rørene, men de bakker meget op om det med sandfodringen som vi laver.
35. Ja. I fremtiden, hvordan ser du gerne kysterne udvikle sig?
36. Ja, men hvis jeg ene og alene skulle bestemme, så ville jeg gøre alt det ser står i min magt for at bevare Lønstrup, sikre Lønstrup, lige nøjagtig Lønstrup by for en erosion fra kysten. Og det mener jeg, at det kan vi sagtens fortsætte med i mange, mange år endnu med sandfodring. Hele den anden kyststrækning, der er min holdning, at her skal vi lade naturen råde. Men hvad det nye udvalg, det kan finde på, det ved jeg ikke, men det er ikke noget jeg vil støtte.
37. Nej. Tror du der vil ske store ændringer efter strukturreformen, hvor det nu er en lidt anden kommune?
38. Nej, det tror jeg – jeg tror ikke på det sker, fordi for det første så er det hundedyrt at skulle ud og lave noget, for det andet, så ved man ikke, hvad man skal lave, der virker. Og for det tredje, så vil kommunerne aldrig nogensinde kunne skaffe de penge der skal til, fordi vi får ikke tilskud til sådan noget at Kystdirektoratet, det tror jeg ikke på.
39. Nej. Er det først og fremmest jer, der har godkendt eller nedstemt kystsikring, så at sige, eller har det også været omkring Kystdirektoratet i alle tilfælde?
40. Jamen, altså Kystdirektoratet har også været meget imod forskellige former for kystsikring. Det at Kystdirektoratet og kommunen har arbejdet 100 % sammen om, det er jo det, der er lavet udenfor Lønstrup, nede foran fiskerlejet der. Det er de høfder der er lavet fra Lønstrup, og så rent faktisk ud til feriebyen, der er også nogle høfder der, de er lavet i tæt samarbejde med - hvad hedder det - Kystdirektoratet. Og udgiftsfordelingen er delt mellem Kystdirektoratet, kommunen og amtet, på daværende tidspunkt amtet.
41. Ja. Jeg tror egentlig jeg så småt er ved at være igennem de spørgsmål, jeg havde.
42. Skulle der blive noget, du kommer i tvivl om, så slår du bare på tråden til mig igen.
43. Ja. I hvert fald mange tak for hjælpen.
44. Ja, det er helt i orden.

Bilag 11

Interview med Mogens Christensen, ansvarlig for kystsikring i gammel Hjørring Kommune, 4. juni, 2007

1. Og så vil jeg sådan set bare lige høre, hvordan du har været involveret, og hvad Hjørring kommune har lavet i forbindelse med det område deroppe?
2. Ja.
3. Vil du fortælle lidt om, hvad du har arbejdet med i forbindelse med kystsikringsproblematikker deroppe, og specielt med Mårup kirke, har I været med i den debat omkring hvorvidt, der skulle være kystsikring deroppe?
4. Ja, Hjørring Kommune, det er jo så den daværende Hjørring Kommune, har været med i debatten. Der var jo en stor debat der omkring 1990, '91, '92, om man skulle kystsikre oppe omkring Mårup kirke, fordi der kunne man jo godt se på det tidspunkt, at på et eller andet tidspunkt, så kom vandet så tæt på, eller havet så tæt på, at der ville være fare for at kirken ville styrte i havet. Så der var en masse debat deromkring i '90'erne, og den foregik jo egentlig sådan set mellem Hjørring Kommune, Staten, og så Skov- og Naturstyrelsen. Og så var der jo en forening, der hed Maarup Kirkes Venner, tror jeg. Jeg er ikke helt sikker på, hvornår de lige startede, men det er der selvfølgelig andre, der kan svare på. Men resultatet af hele den der debat, det var jo, at der var jo ikke nogen af de statslige institutioner, hverken stat, Kystdirektoratet, eller Skov- og Naturstyrelsen, der ville gå ind og lave noget kystsikring deroppe, og det ville Hjørring Kommune så heller ikke.
5. Hvor blev beslutningen så truffet, blev den truffet på statsligt niveau eller i et samarbejde?
6. Nej, den blev jo nok sådan set... Hjørring byråd træffer jo deres beslutning, hvorvidt det er noget, de vil gå ind i, det ville Hjørring byråd ikke.
7. Nu ved jeg området deroppe er fredet, har den fredning nogen indflydelse på hvordan man har set på det?
8. Jamen, det tror jeg ganske bestemt den har, ikke også, men mit indtryk det var, at det var økonomien, der var afgørende for, hvad man ville og hvad man ikke ville. Altså selve fredningen omkring kirken der; det er korrekt, der er en fredning omkring kirken, den kunne man jo godt forestille sig sådan set, at... og skråningerne omkring kirken der, tror jeg også er med i fredningen. Men der kunne man jo så forestille sig, at hvis der skulle lave noget kystsikring ville man kunne få dispensation fra det, men der er ingen, der har søgt om det. Men det var meget økonomien, fordi det kostede der for de der 15-20 år siden omkring 30 millioner kroner. Og det kunne man ikke finansiere alene fra Hjørring Kommunes side af.
9. Nej. Og staten har ikke været interesseret i at gå ind i det?
10. Nej, det har de ikke. Det er jo staten, der ejer kirken, det er Skov- og Naturstyrelsen der ejer kirken.
11. Ved du, hvad deres begrundelse var for at de ikke havde lyst til at gå ind i det?
12. Nej, det må du prøve og kontakte Skov- og Naturstyrelsen, Frede Jensen deroppe.
13. Nu tænkte jeg på, der er en del sommerhuse derude omkring Mårup kirke. Har de været interesseret i kystsikring?
14. De har nok været interesseret i det, men der er det således at i sommerhusområdet, så er det sommerhusområdet selv, der skal stå for kystsikringen, og få det godkendt og finansieret.
15. Har de været involveret i den diskussion omkring at få forlænget kystsikringen hen til Mårup kirke så?
16. Nej, det havde jeg ikke sådan indtryk af, at de var så meget inde i den diskussion.
17. Hvem ejer de sommerhuse, der er derude omkring, ved du det?
18. De er privatejede. De er udstykkede og så privatejede.
19. Ja. Hvad for nogen interesser vil du sige, der har været i området deroppe omkring? Hvad for nogen hensyn er der, der skal tages i forbindelse med kystsikringsproblematikker?
20. Jamen, det er jo lidt svært at sige, ikke også, men der hvor stat, amt og kommune – i samarbejde med stat og amt har vi jo lavet kystsikring der omkring Lønstrup. Og begrundelsen for at man går ind der fra statens og amtets side, det er jo fordi det er byområdet. Men det ligger i kystsikringsloven, at hvis man skal kystsikre, så er det faktisk den, der har jord ud til, der har interesse i det, det er også dem, der skal betale.
21. Ja. Hvordan har det fungeret med det system, jeg tænker på andre miljølove, så er det jo sådan set mere myndighederne, der tager initiativ tit?
22. Jo, det er det vel nok, sådan set, men de ting, der er blevet lavet, det er normalt Kystdirektoratet, der giver tilladelse til et kystsikringsanlæg. De har så nogen samarbejdspartnere, det kan være amtet, inden de giver en tilladelse, så skal deres samarbejdspartnere (...).
23. Ja. Ved finansiering af kystsikringsanlæg, har det så i Hjørring Kommune været sådan, at kommunen er gået ind i det, eller har det mest været grundejerne selv, der har betalt for det?
24. Vi har – indtil 2003 har Hjørring Kommune givet tilskud til kystsikring, altså til de der private anlæg. Men efter 2003, der gør vi det ikke.
25. Nej. Er det så en politisk beslutning, at...
26. Det er en politisk beslutning.
27. Har du nogen ide om, hvad der sker fremover med kysterne i den nye Hjørring Kommune?
28. Nej, det ved jeg faktisk ikke. Vi står faktisk og skal have en større konference her på næste mandag. Nu er vi jo blevet en hel storkommune, så har vi jo fået den gamle Løkken-Vrå kommune med, og Hirtshals Kommune, så nu er det jo en langt længere kyststrækning vi har.
29. Ja. Jeg tror faktisk jeg har fået svar på det hele, så det var jo ikke særlig lang tid.
30. Nej, men ellers hvis der er nogen ting, så er du velkommen til at ringe.